

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

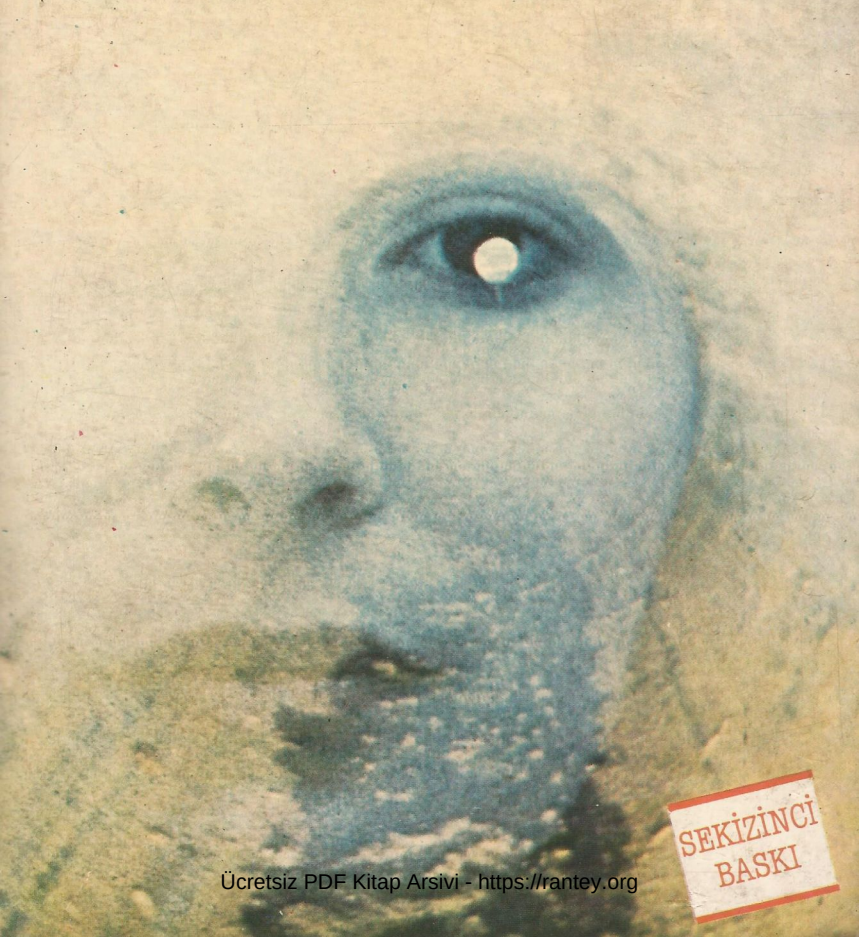
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Milliyet
YAYINLARI

Zeynep Oral KADIN OLMAK

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

SEKİZİNCİ
BASKI

ZEYNEP ORAL
KADIN OLMAK

MİLLİYET YAYINLARI : 54

Yayın hakkı (copyright): Milliyet Yayın A.Ş.

Kapak fotoğrafı : Florence Gruère

Birinci Baskı: Aralık 1985

İkinci Baskı: Şubat 1986

Üçüncü Baskı: Mart 1986

Dördüncü Baskı: Mayıs 1986

Beşinci Baskı: Haziran 1986

Altıncı Baskı: Temmuz 1986

Yedinci Baskı: Eylül 1986

Sekizinci Baskı: **Ocak 1987**

Bu kitap, Teknografik Matbaacılık A.Ş.'de hazırlanıp, Milliyet Yayın A.Ş.

Ofset Tesisleri'nde basılmıştır.

Ücretsiz PDF e-kitap arşivi - <https://trantey.org>

İSTANBUL - 1986

ZEYNEP ORAL

KADIN OLMAK

İÇİNDEKİLER

I — NAIROBİ'DE KADIN OLMAK

Dağlar, Taşlar, Yollar ve Kadınlar.....	11
«Karibu»	23
«Harambe»	35
Nerede, Nasıl Kadın Olmak	47
O Yeşil Bahçede Olmak	87
Ve... «Politikacı Kadın» olmak	113

II — SAVAŞTA VE BARIŞTA KADIN OLMAK

Silahlanmanın Engellenemeyen Yükselişi ...	131
Barış Çadırında Kadın Olmak	145
Direnişte Kadın Olmak	165
İşkencede Kadın Olmak	197
Kökünden Koparılıp Savrulmuş Kadın Olmak	209

III — HER ZAMAN, HER YERDE KADIN OLMAK

Mitler, Roller ve Yasalar Arasında Kadın Olmak	231
Törelerde Kadın Olmak	251
Yağrınurla Güneş Arasında Kadın Olmak ...	267
Değişen İlişkilerde Kadın Olmak	291

**Nairobi’de,
yüreğim ve beynimle tanıdığım
güzelim insanlara....**

S U N U

ZEYNEP ORAL

Siz hiç «Erkek Olmak», ya da «Çağdaş Erkek», «Çağımızda Erkek», «Dünyada Erkeğin Durumu», «Dünden Bugüne Erkek», «Tarih Boyunca Erkek», «Yeryüzünde Erkeğin Yeri» vb. diye bir kitap gördünüz mü, duydunuz mu? Ben, ne gördüm, ne duydum... Galiba henüz kimse böyle bir işe cesaret edemedi, edemiyor. Belki de «neye göre» erkeği anlatacaklarını bilemediklerinden...

Oysa, özellikle son on yıldır, dünyanın her yerinde, kadın üzerine yazılan kitaplardan geçilmiyor. «Neye göre kadın?» sorusunu yanıtlamak çok kolay da ondan mı?... (Neye göre olacak? Elbette erkeğe göre kadın!)

Çok değil, birkaç ay önce bana «Kadın Olmak» diye bir kitap yazacağımı söyleseydiniz, inanmazdım... Evet, ben bir kadıyım. Evet, benim işim yazı yazmak. Ama kadın üzerine bir kitap yazmak... «hayır, benim işim değil» derdim... «İnsan olmaya» çalışan ben, «kadın olmak» üzerine ne diyebilirdim ki...

Ancak günün birinde kendimi «Nairobi Buluşması» diye adlandırılan bir toplantıda, dünyanın her yanından gelmiş 15 bin kadının arasında buluverdim. Onları gör-

diüm, onları dinledim. Onların sevinçlerine, acılarına, sorunlarına, çabalarına, coşkularına, güçlerine, direnişlerine ve yaşamlarına tanıklık ettim. Onları sevdim. Onlara kızdım, öfkelendim. Onları anlamaya çalıştım. Onlara saygı duydum. Onlara inandım. Onları yaşadım.

«Nairobi Buluşması» bitti. Geri döndüm.

Ama bitmeyen bir şeyler vardı.

Bir ay boyunca gördüklerimi, duyduklarımı, tanıklık ettiklerimi, paylaştıklarımı, öğrendiklerimi, yüreğimin, beynimin, odamın bir çekmecesine kapayıp, üzerine bir kilit asabilirdim... İçim el vermedi. Çünkü bitmeyen bir şeyler vardı.

İletişim araçlarını seferber edip, o bitmeyi sizlere aktarmaya çalıştım. Olmadı. Başaramadım. Basının, radyo ve televizyonun yüklü programları vardı... Elimdeki bir bavul ve 15 bin yürek dolusu malzemeyi, bunu benden daha iyi değerlendirebilecek kimselere vereyim, onlar bu kitabı yazsın dedim. O da olmadı. Herkesin çok işi vardı.

Kendimi sorumlu hissettim. Çünkü bitmeyen bir şeyler vardı.

Sonunda işe koyuldum. O bitmeyi duyurmak, iletebilmek, çoğaltmak için.

O bitmeyen şey mi?

Ne «kadın olmak», ne «erkek olmak»... Yalnızca insan olmak çabası... İnsanı insan yapan değerleri koruma çabasından başka bir şey değil!

15 Ekim 1985

I

NAİROBİ'DE KADIN OLMAK

DAĞLAR, TAŞLAR, YOLLAR VE KADINLAR...

«Kadın olmak»... İki sözcük...

«Kadın» ve «kadınlık», bir nitelik. İnsanın cinsiyetini belirleyen, fizyolojik bir farkla başlayıp, yaşam boyu kişiliğin gelişmesiyle bütünlenen bir özellik.

«Olmak» ise bir eylem... Doğumla ölüm arasında sürdürülen bir eylem..

Her ikisi de, başlangıçta, yeryüzüne gelmeden önce, kendi denetimimiz, kendi seçimimiz dışında...

«Kadın» ve «olmak» sözcüklerini tanımlamaya ve belirlemeye, şu yukarıdaki birkaç tümce yetseydi, belki de «kadın olmak» diye bir kavram söz konusu olmayacaktı.

Gelin görün ki, tarih boyunca kadına verilen sayısız roller, işlevler ve imgeler (üstelik yapay roller, işlevler ve imgeler) «kadın olmak» sorununu ortaya çıkardı. Mitlerden, dinlerden, törelerden, yaşama biçimlerinden kaynaklanan, ama mutlak ekonomik ve politik inançlar, düşünceler doğrultusunda desteklenen bu rollerin, işlevlerin ve imgelerin, kadının fizyolojik özellikleriyle doğrudan doğruya bağlantılı olduğu söylenemez. Tarih içinde, bir zamandan bir baska zamana, bir yöreden bir baş-

ka yöreye bu rollerin ve imgelerin değişmesi de bunların yapaylığını ortaya koymuyor mu?...

Kadın, ister Tevrat'taki gibi Adem'in kaburga kemiğinden (üstelik Adem uyurken, yani en bilinçsiz halindeyken!) yaratılmış olsun, ister Darwin'in evrım teorisindeki gibi homosapien'lerden türemiş olsun, hep «sonra»dan (erkekten sonra) geliyor ve hep erkekten «zayıf», erkekten «güçsüz» olarak niteleniyor.

Anaerkil toplumlardaki lider kadınlar, Yunan mitolojisinde tanrıça kadınlar, Hint ya da Tibet efsanelerindeki erkeklerle cinsel açıdan eşit kadınlar, Amazon'un savaşçı asker kadınları, «günah» işlemeyen çocuk sahibi olan Meryem Ana, tarih boyunca dünyayı avucunun içine alan imparatoriçeler, Golda Meir'ler, Thatcher'ler yok değil... Ancak bunlar ve bunlar gibileri, topyekün «güçsüz» ve «zayıf» olan kadınlar içinde ayrıcalıklı birkaç örnek.

Bu «zayıf» ve «güçsüz», bu «sonradan gelme» cinse yine tarih boyunca verilen sayısız roller içinde ikisi hep ön plana çıkıyor ki, bunlar birbiriyle çelişkili: Birincisi, çocuk doğuran, çocuklarımızın anası, ya da anamız, bacımız kadınlar, «iyi kadınlar»; öteki, erkeklerin cinsel isteklerini karşılayan «kötü kadınlar»... Birinciler, neredeyse «yarı-kutsal»dır, ikinciler «fahişe», «orospu», «sokak kadını»... (Yalnızca bu iki rolün bile «güçsüz» ve «zayıf» olmakla ne ilgisi var, kavrayabilen varsa beri gelsin!) Bunlar ve bunların yanı sıra gelişen tüm rollerin, imgelerin tarih içindeki nedenlerini, nasıllarını araştırmacılara, tarihçilere bırakıp, yirminci yüzyıla sıçrayalım :

Çağımızın başlıca özelliğini bilim adamları, «**hızlı değişim ve gelişim**» diye niteliyor. Bu nitelemeyi geçerli sayarsak, «kadın olmak», bu gelişimi en uzaktan ve en yavaş izlemekle eş anlamlı kılınmıştır; kadın bu gelişme-

de en geri planda bırakılmıştır. Çünkü kadının «annelik rolü», «aile rolü» (yani, «yuvayı dişi kuş yapar») ve «toplumsal rolü» (yarı kutsal, anamız, bacımız, «iyi kadın» olma zorunluluğu) kadının değişmesini, bu gelişime ayak uydurmasını engeller. Böylelikle kadına bir rol daha yüklenir: «Gelenekleri, töreleri sürdürme rolü.»

Toplumların değişmesinde zorlayıcı etkenler olan politik, ekonomik gelişmelerden kadın hiç mi pay almaz? Alır, ama geriden... Bunun aksini gerçekleştirmeye çalışması, gelişim ve değişim ipini önde göğüslemesi, Tanrı korusun, süregelen ekonomik, politik düzeni «altüst» edeceği gibi, kimi değer ölçülerini de «tepetaklak» kılabilir ki bunu düşünmek bile, (eyvah ki ne eyvah!) bizi «ahlâksal» ve «ideolojik» tartışmalara sokar... Kadının, kendine verilen rollerden herhangi birinde en ufak bir değişiklik yapmak istemesi karşısında «ahlâk elden gidiyor» ya da «pis komünist» yaygaraları boşuna değil!

Başlangıçta her kadın, her erkek, çocuktur.

«Her ÇOCUK, ırk, renk, cinsiyet, din ve milliyet farkı gözetilmeksizin; ne kendinin ne allesinin durumu herhangi bir seçkinliğe ya da aşağılamaya neden olmaksızın aşağıdaki haklardan yararlanır...» diye başlıyor Evrensel Çocuk Hakları Bildirisi. (1959). Ve çocuğa tanınan haklar şöyle sıralanıyor :

«...Onu bedence, kafaca, ruhça geliştirecek, ahlâkça, insanlıkça özgür ve onurlu koşullar içinde olgunlaştıracak bütün olanaklar çocuğa sağlanacaktır ...Çocuk toplumsal güvencenin yararından pay alacaktır... Dünyaya geldiği anda bir adı ve ülkesi olacak, sağlık içinde büyümeye ve gelişmeye hak kazanacaktır. Bu amaçla anne-siyle birlikte korunacaktır...»

Daha bitmedi : ANNE'siyle birlikte korunacak olan

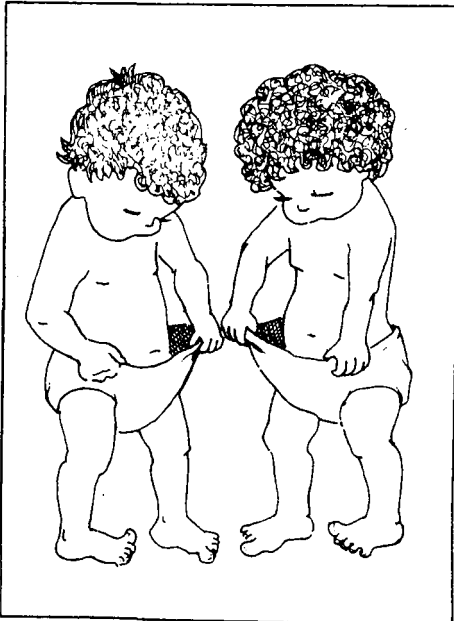
*Hangi ırktan, hangi renkten, hangi sınıftan olurlarsa olsunlar
başlangıçta hepsi çocuktular...*

bu çocuk, «uygun barınak, beslenme ve oyun haklarından yararlanacak, ona sevgi ve anlayış gösterilecektir.»

Yine bitmedi: «Dünyaya bakışını sağlamlaştıracak bir eğitim görecektir, fırsat eşitliği içinde, özel yetenekleri yanında doğru düşünme gücü, ahlâksal ve toplumsal sorumluluk duygusu geliştirilecek, böylece toplumun yararlı bir üyesi olacaktır... Çocuk doğumdan önce ve doğumdan sonra özel korunma görecektir... Çocuk zorunlu fakat parasız eğitim hakkına sahiptir... Çocuk yeteneklerini insanlığa adadığının bilincinde olarak, hoşgörü içinde dünya halkları arasında dostluk, barış ve kardeşlik duygularıyla yetiştirilecektir...»

Sakin bu sözlere kanmayın. Hepsi yalan. «Caktır», «cektir»le biten bu tümcelerın hiçbirı yerine getirilmedi, getirilmiyor.

Bu sözlere kanıp, tatlı düşlere dalmaktansa, önünüzdeki resme bakın :

Bu resimle ben Nairobi'de karşılaştım. Hem de yüzlercesi, binlercesiyle. Her resimde kız çocuk, erkek çocuğa bir şeyler söylüyor: Kiminde, «**demek bunun için senin maaşın benimkinden çok**» diyor. Kiminde «**demek sen bunun için benden iyi besleniyorsun**», ya da **demek bunun için okula gidebiliyorsun**», ya da «**demek sen şu küçük şey yüzünden benden üstünsün**» diyor.

Yoo, Evrensel Çocuk Hakları Bildirisindeki özemlerin bir türlü gerçekleşmemesini, bu resimdeki iki çocuktan birinde olan, ötekinde olmayan şeye bağlamak aklımın ucundan bile geçmedi. O şeyleri olsun olmasın, yeryüzündeki kimi çocukların kimi haklardan yararlan-dıklarını, kimilerinin de hiç mi hiç yararlanamadıklarını bilmek için müneccim olmaya gerek yok. Sigmund Freud'e saygısızlık etmek istemem ama, benim için aradaki farkı belirleyen çocuğun o şeyi olup olmaması değil, içinde yaşadığı ekonomik ve politik koşullardır.

Ne var ki, Nairobi'de bu resimlerin yüzlercesini, binlercesini gördükçe, altlarındaki yazıları okudukça...

İkidir Nairobi diyorum... İstanbul'da yaşayan benim, Nairobi'de işim ne? En iyisi baştan başlamak...

Her şey bir telefonla başladı: Mayıs ayında, İstanbul'a, evime gelen bir telefonla:

Hiç tanımadığım biri, «**Ben Tülin Akın. New York'daki Hükümetler Dışı Örgütlerdenim**» diyordu. (İlk anda bende müthiş bir panik. Eyvah! «**Hükümetler Dışı Örgütler**»i, «**Yasa dışı örgütler**» anlamıştım! Üstelik New York'dan! Olacak şey değil! Neyse ki o konuştuğça, ben yanlışımı anlayıp, rahatladım.)

«**Kenya**» diyordu, «**Nairobi**» diyordu, «**Vaktim az, hemen özetliyorum**» diyordu: «**Adının ve kimliğinin açıklanmasını istemeyen biri, dünyanın çeşitli yörelerinden seçilecek on kadın gazeteciye burs veriyor. Bunların ye-**

disi seçildi bile. Geriye üç kaldı. Bu burs Nairobi Buluşması'na katılma olanağım sağlıyor, tüm masrafları karşılıyor. ...Kısacası sizi aday gösterebilir miyiz?»

Ve ekliyordu: «Sakin yanlış anlamayın, kesin değil, garanti değil. Bir sürü aday var... Küçük bir olasılık... belki... Yalnız bana hemen şimdî evet ya da hayır demelisiniz...»

Bir an içinde şaşkına dönmüştüm.

Telefonun öteki ucunda Tülin Akın, «Nairobi Olayını biliyorsunuz değil mi?» diyordu.

Evet, bilmesine biliyorum ama beni düşündüren o değil. Şu bursu sağlayan, tüm masrafları karşılayacak olan. Tanrı korusun bu insan ya Sovyet vatandaşıysa! Hiç belli olmaz, ne dertler açabilir bu, insanın başına... Bugün değilse bile ileride... Neyse, Sovyet vatandaşı değil, Amerikalıymış. Oh, içim rahat etti. Hem iyi niyetli hem de varlıklı Amerikalılar'dan bizlere hiçbir zarar getiremeyeceğini bilecek yaşıyım!!!

«Evet, aday gösterebilirsiniz» dedim Tülin Akın'a.

Gerçeği söylemem gerek: «Evet»imin gerisindeki tek neden «yol sesi»ydi, «kadın olayı» değil... Taa çok uzaklardan, ya da hemen yanıbaşından olsun bir «yol sesi» geldi mi kulağıma, yüreğime, gitmeye hazırımdır. Çünkü gitmek, yaşamı yoğunlaştırmak, yaşamı, zamanı, alanı yeniden yoğurmak, yeniden biçimlendirmekti... Her gidiş, tarih içinde, coğrafya içinde, başka toplumlarla, başka insanlara bir yolculuktu, benim için.

...

Günler geçiyor. Nairobi'yı hiç düşünmeyeceğim, haber çıkmazsa hiç üzülmeyeceğim diyorum kendi kendime ama bir yandan da Kenya'yla ilgili, Afrika'yla ilgili ne bulursam okumaya başlıyorum... Hiç düşünmeyeceğim diyorum ama, «Nairobi Buluşması»yla ilgili bildiklerimi kafamda evirin cevirmekten geri kalmıyorum.

Ne biliyorum «**Nairobi Buluşması**»na ilişkin?

Bildiklerim, (şimdilik) şöyle :

Birleşmiş Milletler 1975 Yılı'nı «**Dünya Kadın Yılı**» ilan etti. (O günlerde içimden söylediklerim: Ne omuş yani! Her yılı şöyle ya da böyle ilan ediyorlar, ne fark ediyor ki!) Birleşmiş Milletler, 1975'de **Meksika**'da yapılan Dünya Kadın Konferansında bir yılla yetinmeyip, 1975-85 yıllarını «**Kadın On Yılı**» olarak saptadı. (Yine içimden: Bol keseden yılları dağıtsınlar bakalım, ne fark edecek ki!). Kadın Yılı'nın ana temaları: **Eşitlik, Gelişim ve Barış**'tı... (Buna bir diyeceğim yoktu). Kadın On Yılı'nın tam ortasında 1980'de bu kez **Kopenhag**'da «**Dünya Kadın Konferansı**» düzenlendi. Ancak bu kez, resmi delegelerin katıldıkları konferansın yanı sıra, Hükümetler Dışı Örgütlerin düzenlediği bir de Forum yapıldı. Ana temalara ek olarak, kadınların eğitim, sağlık ve çalışma yaşamları vurgulanması gereken konular olarak saptandı. O zaman dünya basınına, Kopenhag toplantısının «**çığrından çıktığı, fazlaca politize**» olduğu yansımıştı. (İçimden: Ne fark eder ki, zaten kadınlar için değişen bir şey olmuyor.)

İşte on yıl boyunca, (1975-85), hükümetler nezdinde ya da Hükümetler Dışı Örgütlerce, üniversitelerde ya da üniversiteler dışı uzmanlarca, kamu ya da resmi kuruluşlarca yapılan tüm inceleme, araştırma ve çalışmaların sonuçları Nairobi'de iki ayrı toplantıda bir araya getirilecekti :

Birleşmiş Milletlerin düzenlediği ve yalnız üye devletlerden hükümet delegasyonlarının katılabileceği «**Dünya Kadın Konferansı**», 15-26 Temmuz tarihleri arasında yapılacaktı. Hükümetler Dışı Örgütlerin düzenlediği, birey ya da topluluk olarak, dileyen herkesin katılabileceği «**Forum 85**» ise 10-19 Temmuzda yer alacaktı.

.....

Günler geçiyor.

Şu uzaktan gelen «yol sesi», bir ulaşsa bana...
Sonunda ulaştı! Haber geldi!

Evimin kapısından içeri, önce telgraflarla, sonra mektuplarla, üzerleri rengârenk çiçek açmış Afrika pullarıyla kaplı zarflarla geldi haber:

«Seçildiniz. Kutlarınız. Ödül Kazandınız» diyordu telgraflar... **«Aslansınız, kaplansınız... Bu nedenle Nairobi Buluşmasında birlikte olacağız»** diyordu mektuplar... **«İşte uçak biletiniz, işte kalacağınız otel, işte masraflarınıza karşı ödemeler,»** diyordu zarflar... Tümünde hep aynı imza: **Afrika Kadın Gazeteciler Federasyonu.**

Yaşasın, gidiyorum!

Afrika toprağına ilk kez adımımı atacağım! Kenya sıkı dur, geliyorum! Ülkeden ülkeye sınırlar aşacağım, insandan insana köprüler kuracağım!

Kollarımı kocaman açtım: Bilinmeyeni kucaklamaya hazırım!

Yaşasın, gidiyorum!

Ben bu tarifsiz sevinçler ve coşkular içindeyken, ansızın Afrika Kadın Gazeteciler Federasyonunun zarfının içinden, kocaman açılmış kollarımın arasına bir afiş düştü. (sayfa:20)

Afişe bakıyorum... Altında şu sözler yazılı:

«Yeryüzünün dengesi bozuk: Kadın cephesinde fazla sorumluluk; erkek cephesinde fazla güç var.»

Afişe bakıyorum: Türkiye'yi, Anadolu'yu, tanıdığım insanları, kadınları ve erkekleri düşünüyorum.

Evdeki üç çocuğunu okutmak, hapisteki oğlunu kurtarmak için ağzındaki altın dişlerini söktürüp satan Diyarbakırlı Emine'yi duyar gibi oluyorum...

(Çizgi : Wendy Hojle)

Bir fabrikada çalıştığı için üç aylık bebeğiyle iki yaşındaki kızını her hafta başı 67 yaşındaki annesine götüren ve her hafta sonu çocuklarını geri alan **Firuzan'ı**; büyük kentlerin büyük fabrikalarında çalıştıkları için çocuklarından ayrı düşen **Türkân'ı, Gül'ü, İlhan'ı, Ayşe'yi** görür gibi oluyorum...

«Bir sürüyü dağa bırakmışsın... Bunu kim, nasıl toplayacak?... Elbet biz kendimiz toplayacağız, hakkımızı isteyeceğiz... Biz hakkımızı aramazsak, kendimizi toparlamazsak koyun oluruz. Koyun muyuz biz?» diye soran İstanbul Gültepe'li **Fidan'ı** duyuyorum. Ona, «he ya, koyun muyuz?» diye katılan **Hisarüstülü Nedime'yi, Cevriye'yi, Fatma'yı** duyuyorum...

Mardin'de iki ya da üç milyon liraya, Sam, Dutluca ve Yaslıca köylerinde 500-700 bin liraya, ya da Adana'da 8-10 milyon liraya, yani başlık parası karşılığında erkeğe «**karı**» diye verilen; başlık parası çıkmadığında, başka bir ailenin kızıyla değiş tokuş edilen kadınları düşünüyorum...

Harran'da ya da Trabzon'da, «**Biz çalışmayız ki, senin gibi işimiz yoktur ki**» deyip sabahın beşinden akşamın onuna dek hiç soluklanmadan tarlada evde çalışan kadınları görüyorum...

Kaç çocuğun var sorusuna, «**beş çocuğum, iki de kızım var**», «**üç çocuğum bir de kızım**» var diyen erkekleri duyuyorum...

Hapishanedeki kadınları, «**kader kurbanı**» olan ya da «**kader kurbanı**» olmayan kadınları düşünüyorum. Kocaları, babaları ya da çocukları hapishanelerde olan kadınları düşünüyorum...

Kadınların, çocuklukta öğrendikleri ve dillerinden düşürmedikleri **türküyü dinliyorum**:

**«Kalk gidelim Leylam, yolumuz uzak.
Önümüze koymuşlar, demirden tuzak.
Başımıza geleni,
Deftere mi yazak, romana mı yazak?»**

Yönetimlerin, süper ya da süper olmayan güçlerin (yoksa erkeklerin mi demeli?) çıkardığı savaşlarda yetim, dul kalan, çocuklarını yitiren ya da evlerinden yurtlarından kopup dünyanın dört bir yanına savrulanları düşünüyorum...

«Korkunç ve mübarek elleri, ince, küçük çeneleri, kocaman gözleriyle anamız, avradımız, yarımız» olan, «ve sanki hiç yaşamamış gibi ölen»leri düşünüyorum...

Demindenberi seslerini duyduğum, gözlerinin içine bakmaya çalıştığım, düşündüğüm bütün bu kadınlar, beynimden yüreğimden süzülüp geldiler, şu demin gördüğünüz afişin içine giriverdiler. Diz çökmüş, dünyayı sırtında taşıyan kadının yanına çömelip, omuz verdiler... Yükleri hafifledi mi bilemiyorum. Çünkü tam o sırada...

Tam o sırada, uçağım Nairobi Havaalanı'na inmişti.

«KARİBU»

Nairobi Havaalanı. Sabahın yedisi.

Ben hiçbir havaalanına bu kadar çok ve bu kadar sık uçak indiğini görmedim. Tokyo'dan, Stokholm'den, Washington'dan, Buenos Aires'den, Sidney'den, Kahire'den, Moskova'dan, Darülselam'dan, Helsinki'den, Pekin'den, Bağdat'tan, Karakas'tan, Katmandu'dan, Paris'ten, Siera Leone'den, Santiago'dan, Bombay'dan, Madrid'den, Tahran'dan, Lima'dan, Adisababa'dan, Rio de Janeiro'dan, Meksika'dan kalkan jetler, Nairobi Havaalanı'na yağıyor.

Nasıl mı biliyorum, uçakların nereden geldiklerini? Çevremdeki insanların renklerinden, giysilerinden, dillerinden ve hiç dinmeyen anonslardan: **«Helsinki grubu şu köşeye»... «Katmandu'dan gelenler, Bayan Watzangu sizi bekliyor»... «Buenos Aires'den gelenler Meksika'dan gelenlerle buluşun.»** ... Ama kimse kimseyle buluşamıyor ya da söylenen yere gidemiyor, çünkü herkes birbirinin üzerine yığılıyor... Bavullar yığılıyor... Sariler, bluciller, çarşafklar, cellabalar, şortlar, miniler, maksiler, kimonolar, şalvarlar yığılıyor... Safari şapkaları, kasketler, peçeler, tüylü şapkalılar, hasır şapkalılar, uzun eşarpklar, kısa yemeniler, şapkasız ya da örtüsüz başlar, açık

saçlar üstüste yığılıyor... En çok da boncuklar, çiçekler, sesler, şarkılar üstüste yığılıyor...

Bu yığılmada kimsenin hiçbir şeyi bulmasına olanak yok: İnsanlar bavulunu bulamıyor, pasaportunu, aşı kâğıtlarını, belgelerini bulamıyor, arkadaşını bulamıyor, çıkış kapısını bulamıyor, gideceği yönü bulamıyor, pasaport denetiminden geçmek için saatlerce kuyruklarda beklemenin nedenini bulamıyor (Tek neden kalabalık olması). Ancak şaşılası bir durum: Kimse sinirlenmiyor, kimse öfkelenmiyor, kimse kızmıyor, kimse kaşlarını çatmıyor, kimseye fenalık gelmiyor, kimse rahatsız olmuyor... Ortalık yalnız keyif, yalnız neşe!

— **Heeey! Sen hangi ülkedensin? / Ya sen? / Ya yanındaki?**

— Kardeşim, eteğin sökülmüş al bir çengelli...

— **Şu yerdeki para çantası senin mi / benim mi / onun mu?...**

— Sen delege misin, forumcu musun?

— **Ya sen niye geldin?**

— Gelmemezlik edemeyeceğim için geldim... / **Yalnızca görmeye geldim / Söyleyecek sözü olan herkese açık dediler. Benim de söyleyecek öyle çok şeyim var ki... / Bu tarihsel ana katılmaya geldim... / Ben kocama inat geldim... / Ben halkımın sesini duyurmaya geldim...**

— Akın var akın / Güneşin zaptı yakın.

— **Ben Norveçli'yim, Avustralya'da yaşayan büyükannemle on yıldır görüşmedik. Nairobi olayında buluşmaya karar verdik, ondan geldim...**

— Beni Üniversite yolladı... / **Beni, bizim dernek... / Beni uluslararası bir kuruluş... / Beni örgüt... / Ben kendi başıma...**

— Biz beş kuruş parasızız. **Fazla parası olan yardım edebilir.**

— Ben 18 saat uçtum. Ya sen?

— Ben dört saattir burdayım, senin uçak kaçta indiydi?

— Sakın sizin bavullar şu yeni gelenler arasında olmasın?

— Boynundaki boncuklar harika!

— Al, biri senin olsun, biri de senin...

— Ben öne geçebilir miyim? Sırtımdaki bebek mız-mızlanmaya başladı... / Benim de karnımdaki tekmeleri sıklaştırtı!

— Bırakın geçsinler! / Yol açın, yol açın! / Anneler en öne!

— Forumcular bu yana, delegeler öteki kuyruğa...

— Daha çok bekleyeceğiz: Hadi şarkı söyleme sırası sizde.

— Çin çan çong wung wang... (Bu sonuncular Çinliler değil, Japonlar.)

— Yaşasın! Kadınların en büyük bayramına tanıklık edeceğiz!

— Hayır, kadınların en büyük savaşına!

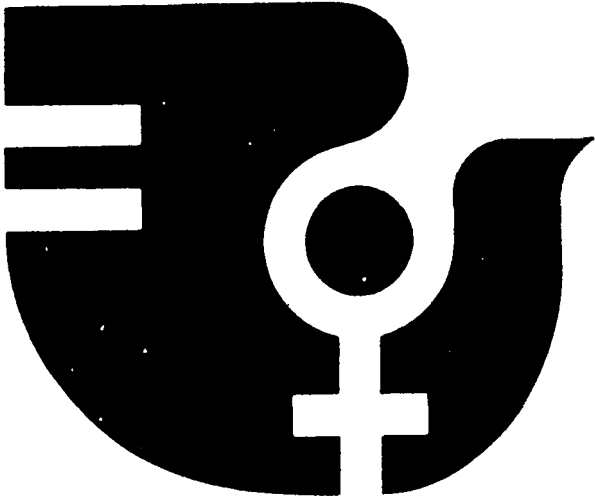
— Şu geride bıraktığımız son on yıl, bizim yıllarımız harikaydı!

— Hop dedik! Dur bakalım, her şey daha yeni başlıyor...

Herkes herkesin arkadaşı. Herkes herkesle birlikte gülüyor... Herkesin göğsünde bir amblem: Kanatlarında eşitliği gövdesinde kadının biyolojik simgesini (Venus'un aynasını) taşıyan bir barış güvercini... (Sayfa: 26).

Ne biçim havaalanı bu böyle... Daha önce hiç böylesini görmemiştim.

Demindenberi söyleyeyim diyorum, bir türlü söyleyemiyorum... Ama belki de anladınız bile... Etkisini anlatmakta güçlük çektiğim için baştan söyleyemedim. De-

mindenberi «hava»sını vermeye çalıştığım Nairobi Havaalanı'nda birkaç Kenyalı görevli dışında herkes kadındı.

Bu, «herkes kadındı» diye söyleniveren bir gerçeğin görüntüsü, önceleri müthiş şaşırtıcı oluyor: Bir kahveye ya da bara girersiniz, içerde herkes erkektir. Bu doğaldır. Otobüse, minibüse ya da uçağa binersiniz, tüm yolcular erkektir. Bu da doğaldır. Bir havaalanından transit geçersiniz, transit salonundaki herkes erkektir. Belki tek tük kadın ya vardır ya yoktur. E, bu da doğaldır... Bir sokaktan geçersiniz, o sokakta yürüyen herkes erkektir. Olabilir, şaşmazsınız... Ammaaa bir de şu sıraladığım tümceleri tersine çevirin: Bir uçak dolusu kadın, bir minibüs ya da otobüs dolusu kadın (özel turlardan değil, kamu taşımacılığından söz ediyorum). Bir bar ya da kahve düşünün ki müşterileri yalnız kadın. Bir sokak ki, yürüyenlerin tümü kadın! Aman tanrım! İnsan neye uğradığını şaşıyor! Gözler yuvalarından fırlıyor! Olacak şey mi bu!

İşte Nairobi Havaalanı'nda hepimiz bu şaşkınlığı üzerimizden atmaya çalışıyor, bu «olmayacak şey»in keyfini çıkarmaya çalışıyorduk.

Hangi kıtadan, hangi ülkeden, hangi sınıftan, hangi meslekten olursak olalım, önümüzdeki günlerin «müt-hiş» günler olacağı inancını birbirimize geçiriyorduk.

«Forum 85» ve «Dünya Kadın Konferansı» bizi bekliyordu!

Giriş işlemlerini bitirip, havaalanından dışarı adımını atanları «Karibu» haykırışları karşılıyor. «Karibu» diye haykıranlar, kadın-erkek Kenyalılardı. (Karibu-Kenya'da konuşulan 45 dil arasında en yaygın olanı, Suahilice'de «hoşgeldiniz» demek.)

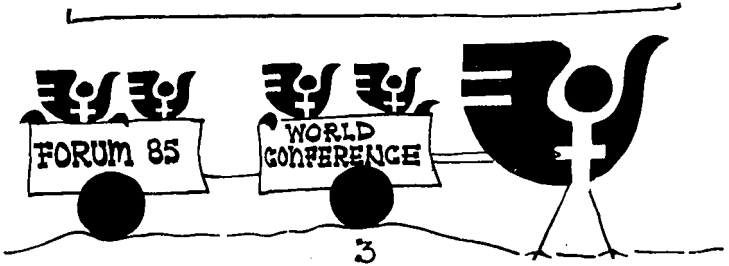
Karibu sesleri, Karibu afişleri, Karibu pankartları, hoşgeldiniz diye kollarını açan bunca insan arasında ne yana ilerlesem diye şaşkın şaşkın bakınırken, havada sallanan bir sürü kâğıt arasında, kendi adımın yazılı olduğu bir kâğıt gördüm. Adıma doğru ilerledim. Aynı anda dört siyah el, adımın bırakıp bana uzandılar:

«Ben Uganda'dan Jeniffer» — «Ben Kenya'dan Vicki» — «İkimiz de Afrika Kadın Gazeteciler Federasyonundan»... Sarılıp öpüşüyoruz. Meğer ne güzel arkadaşlarım varmış benim!

Bavul. Çanta. Takşi. Koş sen şu arabayı çevir. O kapıldı. Bir başkası. Tamam mı. Gidiyoruz. Eyvah gidemeyiz. Bridget'i unuttuk. O kim? Free Town'daki (Özgür Kent'teki) en ünlü televizyon ve radyo gazetecisi. Özgür Kent de neresi? Öyle bir yer mi var dünyada? Sierra Leone'nin başkenti. Sierra Leone? Batı Afrikada minicik bir ülke. Bridget'in uçağı geldi mi? Geldi. Bridget geldi. Bavulları geldi. Artık tamam. Artık gerçekten gidiyoruz. Nereye gidiyoruz? Nereye olacak üniversiteye elbet. Üni-

versiteye mi? Yarın Forum başlıyor. Forum'a kayıtlarımızı yaptırmamız gerek.

Havaalanından kente uzanan yol boyunca «Karibu» ilanları, Dünya Kadın Forumu, Dünya Kadın Konferansı afişleri ama en çok da kanatlarını eşitliğe açmış, başını barışa uzatmış güvercin, bize eşlik edip durdular.

Yanıbaşımından uçan güvercinlerden, Vicki, Jennifer ve Bridget'in sorularından, konuşmalarından fırsat buldukça çevreme bakmaya çalışıyorum. Şimdilik gördüğüm yalnızca rengârenk çiçekler. Tümü aynı türden yalnız renkleri farklı. Ne bunlar diyorum. Akasya diyorlar. Kenya'nın hangi yanına gidersem gideyim, peşimi bırakmayacak olan bol dikenli ama her renkte çiçek açan akasyalarla ilk karşılaşmam böyle oldu.

Nairobi kenti: Beton ve çelik gökdelenleri, geniş, çok geniş bulvarlarıyla, herhangi bir başkent gibi. Tek ayrıcalığı (en büyük nimeti) burada beton ve çeliğin, yeşilin binbir türüyle, çiçeğin, ağacın, palmyelerin, kaktüslerin binbir türüyle haşır neşir olması. Kentin en civcivli en sıkışık bölümlerinde bile kilometrelerce yeşil alanlar uzanıyor. (Nairobi'nin çevresinin şimdiye dek hiç eşine rastlamadığım denli pis, içinde suların, lağım

sularının aktığı sıra sıra teneke evlerden, karton, mukavva evlerden, konserve kutularından yapılmış evlerden, kolay kolay ev denilemeyecek bir şeylerden oluştuğunu henüz bilmiyorum.)

Nairobi Üniversitesindeyiz: Ortası geniş mi geniş çimlik bir alana açılan, çimin çevresinde insan boyutlarında, insanı tedirgin etmeyen, alçakgönüllü yapılardan, dersaneler, kütüphaneler, toplantı salonlarının, anfi-tiyatroların yer aldığı derli toplu bir üniversite.

Yarın (10 Temmuzda) açılacak olan ve 19 Temmuz dek sürecek olan **Dünya Kadın Forum'u** işte burada yer alacak. (Dünya Kadın Konferansı için şimdilik zaman var. Onun tarihleri: 15-26 Temmuz. Üstelik yeri de burası, yani üniversite değil, Kenyatta Kongre Merkezi.)

Üniversite'nin orta yerindeki yeşil alanın ortasında-yım.

Meğer havaalanında gördüğüm hiçbir şeymiş.

Uçaktan iner inmez karşılaştığım «hava»yı iletebilmek için söylediklerimi; insanları, renkleri, kokuları, giysileri, konuşmaları, keyfi, neşeyi binle çarpın, yok yok, iki bin, üç bin, beş bin, on binle çarpın... İşte Üniversitede karşılaştığım durum... Yalnız buradaki tek fark, burada azınlıkta da olsalar, erkekler de göze çarpıyor. Çünkü onlar da Forum'u izlemek istiyorlarsa, kayıt yaptırmak zorundalar. Çünkü yarından başlayarak, bu bahçeden içeri ancak göğsünde «**Forum 85**» madalyası olan girebilecek. İki gün boyunca süren kayıt işleri o akşamın sonunda bittiğinde, bir yetkiliye sordum: «**Kaç kişi kayıt yaptırmış?**»

Yanıt: (Sıkı durun:) «**On bin kişi.**»

Ne! Evet doğru duymuşum. Forum'un açılış arifesinde on bin kişi kayıt yaptırmıştı. Önümüzdeki günlerde bu sayı 15 bine çıkacaktı.

Uçaklardan, yollardan, kadınlardan, güvercinlerden, renklerden, kokulardan, doldurulması gereken kâğıtlardan, ellerime tıkıştırılan belgelerden, konuşmaktan, dinlemekten, bilgi almaktan, bilgi vermekten yorgun düşmüştüm. (Biliyorum daha hiçbir şey, «**Nairobi Buluşması**» başlamadı bile. Ama olsun.)

Artık otele gidebilir miyiz?

Ne oteli? Nasıl otel? Hangi otel? Haaa, otel mi?

Basbayağı otel işte.

A, a... Söylemedik mi... Vicki sen söylemedin miydi?... Yok Jenifer sen söylemeliydin... Yok sen, hayır ben... (sonrası bir çırpıda geliverdi.) «**Nairobi Buluşması**»na özellikle foruma üç bin kişi bekleniyordu. On bin kişi çıkagelmez mi...

Eee sonra?

Bir hafta sonra Kadın Konferansı başlayınca, dört bin hükümet delegesi gelecek... Bir de dünyanın her yerinden gelmiş 2.500 gazeteci var. Bu sayıları topla... Sonuç :

Anlaşıldı. Otellerde hiç yer yok. Çağrılı olarak buraya gelen on gazetecinin yerleri, Zambiya hükümet delegelerine verilince biz de açıkta kalmıştık. Ondan hepimizi Nairobi'de çeşitli ailelere yerleştirmişlerdi. (Otele ödenecek ücret, bu ailelere ödeniyordu.)

Kenya Hükümeti «**Nairobi Buluşması**» için, yolları açmaya, otelleri onarmaya, ortalıktan pisliği kaldırmaya, kenti süslemeye bir buçuk milyon dolar harcamıştı, harcamasına... Ancak aylar öncesinden Nairobi otellerinde yerlerini ayırtan, paralarını önceden ödemiş olan binlerce kişinin kendilerini sokakta bulmaları, üstelik ödedikleri paraları geri alamamaları yine de önlenemedi. Millet, sonunda parasını geri almaktan vazgeçip başını sokacak bir yere razı oldu. Açıkta kalanlar neden sonra

üniversite ve okul yatakhanelerine hastahanelere, askeri koğuşlara yerleştirildi.

«**Karibu**» diye karşıladı, Kenyalı Mumenya ailesi bizi.

(Bizi, yani Sierra Leoneli Bridget'le beni. Birkaç gün içinde Filipinli Penni, Zambialı Rosemary ve dünyanın en büyük tirajlı gazetesi Asahi Shimbun'un (Japonya) yirmi yıllık gazetecisi Yayori Matsui, Mumenya'ların konuğu olarak aramıza katılacak.)

Evin erkeği: **Robinson Mumenya**. 31 yaşında. Askeri doktor.

Karısı: **Sifila Wanjiku Mumenya**. 29 yaşında. Mühendis. Çalışma Bakanlığı'nda çalışıyor. Ve şu sıralarda Nairobi'de yapılmakta olan dev stadyum inşaatını denetliyor. Nairobi'deki herkes gibi onlar da İngilizce konuşuyor.

Çocukları: **Soivana Wambugu**. Bir buçuk yaşında. Yaşamında ilk kez evini bir beyazla paylaştığı için ve yine ilk kez sigara içen birini gördüğü için aramız müthiş iyi. İşi gücü bana cilve yapıp, şirinliğine şirinlik katmak. Yirmi gün boyunca biz evdeyken ne ağladığını ne de mızızmlandığını neredeyse hiç görmedim. Bir iki kez böyle bir durum olduğunda Sifila (anne) her ne iş yapıyorsa derhal bıraktı; «dört ayak üzerine» yere çökerek, Wambugu'nun peşinden oraya buraya koşmaya, şirinlikler yapmaya başladı. O anda Sifila da çocuk olmuş ve küçük Wambugu'nun eski neşesi yerine gelmişti bile. Sifila'nın bu «bilge»liği hepimizi çok etkileyecekti.

Sabah saat dokuzda karı koca ayrı ayrı otomobillerine binip işe gidiyorlar. Küçük Wambugu'ya, 14 yaşında bir zenci kız, Elizabeth bakıyor. Sifila işinden öğleden sonra dörtte dönüp, soluk almadan ev işine ve mutfaka giriyor. Robinson, işinden çıkıp arkadaşlarıyla

İşte Kenya'lı ailem :

buluştuktan sonra eve akşam sekizde geliyor. O saatten sonra, evinde dünyanın beş ayrı köşesinden gelmiş, beş kadın gazeteciyi ağırlamaktan sonsuz hoşnut, bizlerle sohbeta dalıyor ve kıyamet kopsa yerinden kıpırdamıyor, bir bardak suyu bile karısından istiyor. (Neyse ki bir iki gün içinde Sifila'yla dayanışmaya girip, bu duruma el koyacaktık.) Hafta sonları Robinson, «ben aileme, büyüklere gidiyorum», «Ben köye gidiyorum», «Ben arkadaşlara gidiyorum» ya da «Ben işe gidiyorum» deyip iki gün yok oluyor. (Bu duruma bir türlü el koyamayacaktık).

Mumenya'lar en çok oturdukları yöreden (River Side Drive - Nehir Boyu demek, birbirinden güzel bahçelerde iki katlı villalardan oluşan bir yöre) ve evlerinden kıvanç duyuyorlar. «Uhuru»dan yani bağımsızlıktan (1963) önce yalnız beyazların yaşadığı bu yöre, Uhuru'dan sonra siyahlara kalmış. «Eskiden burada yalnız beyazlar otururdu», Robinson'un sık sık yinelediği cümlelerden biri. Evlerinin her taşını, her köşesini nerdeyse kutsalmiş gibi görüyorlar. Kutsalmış gibi gördükleri bir başka şey de çocukları Wambugu. İleride Wambugu'nun nasıl büyük bir adam olacağını düşlemek, düşünmek en büyük keyifleri.

Ama zaten Muménya'ların keyiften, neşeden yana darlık çektikleri yok: En büyük lüksleri bu ev olan, çok alçakgönüllü beslenen, tüketimi çok sınırlı olan bu çift hep keyifli, hep gülüyor.

Yirmi gün boyunca, onlarla birlikte geçirdiğimiz saatler çok kısıtlı, sınırlı da olsa, konuşmalarımız hep iki konuda yoğunlaşacaktı. Afrika ve Kadınlar. (Sifila'nın «ben politikadan anlamam», Robinson'un «ben politika-ya karışmam» tümcelerine karşın, karı-kocanın «en iyi yönetim biçmi, tek partili yönetimdir —Kenya'daki gibi— böylece hır gür çıkmaz» diye özetleyebileceğim gö-

rüşleriyle politika faslını kapatıp, bol bol «**politikasız Afrika**» ve «**politikasız kadın**» konularında konuştuk. Sırası gelince bunlara döneceğiz.)

Nairobi Havaalanı'nda başlayan «**Karibu**» ziyafeti, gün boyunca Üniversitedeki kayıt işlemleri boyunca sürmüş, Mumenya ailesinin evinde noktalanmıştı. Bu ülkeye adımımı attığımdan beri herkes «**Karibu**» diyor-du.

«**Asante**» (teşekkür) ya da «**asante sana**» (çok teşekkür) diye karşılık veriyorduk.

Yirmi gün boyunca «**Karibu**»ların sonu gelmeyecekti. Ama artık ben «**Karibu**»dan, «**Harambe**»ye geçebili-rim.

«HARAMBE!»

Bugün 10 Temmuz.

Bugün, Hükümetler Dışı Örgütlerce düzenlenen «Forum 85» açılıyor.

«Forum 85», on gün boyunca kentin orta yerindeki Nairobi Üniversitesi'nde yapılacak ama, açılış töreni, sabah onda Kenyatta Konferans Merkezinde.

Sabahın saat sekizinde, Japon Yayori, Filipinli Peni, Zambialı Rosemary, Sierra Leoneli Bridget ve ben «evimiz»den çıkıp yola koyulduğumuzda, çok geç kalmış olduğumuzu anladık. Nairobi caddeleri kadınların işgalindeydi. Yüzlerce, binlerce kadın Kenyatta Konferans Merkezine akın ediyordu. Köşe başlarını tutmuş güvenlik görevlileri, önlerinden akıp giden bu insan seline, giysi seline, gürültü seline şaşkınlıkla bakıyordu.

Kenyatta Konferans Merkezine yaklaştıkça kalabalık yoğunlaştı, uğultu yoğunlaştı, güvenlik görevlileri yoğunlaştı. Bridget'le ben, ötekileri çoktan kaybetmiş, ön saflara ilerleyebilmek için amansız bir mücadele veriyorduk. Bir kara derili bir beyaz derili birlik olunca, siyahları ve beyazları kolayca aştık; sarılar zaten nazik ve kibardılar; Kızılderililer de pek ortada yoktu. İnsan selini aştık, aşabildik sonunda. Ve on bin kişinin girme-

ye çalıştığı, beş bin kişilik Kenyatta Konferans Merkezinin balkonunda, bir Çinliyle bir Angolalı'nın paylaştıkları koltuğun tepesinde tünemiş bulduk kendimizi.

Aşağıda Hintlilerin ipek sarileri, Japonların saten kimonoları, Kikuyu ve Masai kabilelerinin batik peştemalları, İranlıların kara çarşafı, Senegal ve Ghana'lıların başlarındaki kocaman hotozları, Hristiyan rahibelerin giysileri, Budistlerin bembeyazlığı ve uluslararası blucinler birbirine karışmış. Giysilerin, renklerin her biri ayrı uçuşuyor.

Bütün bu renkler nereye kanat çırpıyor, nereye, dememe fırsat bulamadan beş bin ağız yekvücut olup «Harambe!» diye haykırıyor.

«Harambe!» diye haykırıyoruz. Tüm eller kenetlenip havaya kalkıyor ve hep birden «Harambe!»

«Harambe», Suahili dilinde «dayanışma» demek. Ne zaman, nasıl, kimden öğrendik —üstelik beş binimiz birden— bilmiyorum! Yalnızca «Harambe» sözcüğünü bildiğimi (belki de hep biliyordum) ve avaz avaz «Harambe» diye bağırdığımı biliyorum.

Ansızın bizim «harambe»mizi bastıran bir başka şey: Güneş turuncusu giysileri, kapkara derileri, kısacık saçları, bembeyaz dişleriyle geldiler, fırtına gibi girip, ne fırtınalar estirdiler: Kenya Davulcuları!

Ellerini, ayaklarını göremiyoruz, daha doğrusu izlemiyoruz. Kalabalıktan değil, hızdan! Davulun ritmi bir anda tümümüzü sarıyor. İçerdeki beş bin ve dışardaki —mikrofonlar ve küçük ekranlarla içeriye izleyen— beş bin kişi, Kenya davullarının temposunda soluk alıp veriyoruz. Kapkara eller sanki davulları değil, bam telimizi dövüyor. Sanki değil öyle.

Ritmi, tempoyu kaptık ya bir kez: Güçlüyüz. Haydi «Harambe!»

Bu çağrıyla birlikte bir şarkıya geçiyoruz: «We are the children / We are the world» (Biz Çocuklarız / Biz dünyayız) şarkısını bir anda «We are the women / We are the world» (Biz kadınlarız / Biz dünyayız) diye söylüyoruz: «Biz Kadınlarız / Biz Dünyayız. / Çalışan biziz. / Öyleyse yaşamaya başlayalım. / Biz kadınlarız. / Tüm yaşamımızı değiştiriyoruz. / Biz kadınlarız. / Her güçlüğü yeneriz.»

Ne zaman?

Şimdi!!! Ve her zaman!!!

Nerede?

Her yerde!!!

Biz kadınlar şimdi, her zaman ve her yerde her güçlüğü yeneceğimize göre... Haydi bir kez daha «Harambe!»

Kenya Davulcuları, «harambe» çağrısını dünya kadınlarından alıp, Afrika kadınlarına iletti davullar eşliğinde. Ritmi havada yakalayan Afrika kadınları başladı bu kez :

«Mabibi wa Tanzania»...

«Mabibi wa Uganda»...

«Mabibi wa Kenya»...

«Mabibi wa Ghana»...

«Mabibi wa Afrika» (Yani biz Afrika Kadınları) ve sürdürdüler şarkıyı :

«Toprağı çapalayan biz / Çocukları büyüten biz. / Barışı sayıklayan biz. / Öyleyse dünyayı kuralım. / Dünya kadınları birlikte dünyayı kuralım. / Dünya Kadınları birlikte söyleyelim.»

Ve hep birlikte söylüyoruz: «Mabibi wa Kenya / Mabibi wa Tanzania / Mabibi wa Afrika / Mabibi wa wote!»
Ve daha yüksek : «Harambe!»

(Tanrım hiç bitmesin diye içimden dua ediyorum.)
Sonunda şarkılar bitti, davullar bitti, konuşmalar başladı.

Dört kişi tünemiş olduğumuz koltukta, Çinli kardeşimizi ezmemeye çalışarak biraz kıpırdanıp, biraz durum değiştirip yeniden yerleştik. Artık dinliyoruz.

Forum 85'in başkanı Barbadoslu Dame Nita Barrow, «Bugün dünya her zamankinden daha çok kanıyor: Her ne kadar kadınların eşitsizliğinde, sömürülmesinde ortak kökenler varsa da, günümüzde bir kadının özgürlüğü ya da kurtuluşu bir başka kadının yıkımı olabilir.» diye başlıyor.

Altını çiziyorum :

«BUGÜN BİR KADININ ÖZGÜRLÜĞÜ, BİR BAŞKA KADININ YIKIMI OLABİLİR.»

**«Bu nedenle oybirliğiyle, yöntem ya da strateji sap-
tayamayız. Ama oybirliğiyle birbirimize anlayış göster-
meyi kabul edebiliriz»** diyerek her ulusun, her yörenin,
her toplumun kadınına kendi yolunu bulmasını ve dün-
ya kadınlarının buna anlayış göstermesini öneriyordu.

Birkaç gün sonra başlayacak Birleşmiş Milletler
«Dünya Kadın Konferansı»nın Genel Sekreteri Leticia
Shahani kürsüde. Şu son 10 yılda, şu Kadın On Yılı'nda
yapılanları ve yapılamayanları özetliyor. Kadın on yılı-
nın temalarına eğiliyor :

**«EŞİTLİK ilkesinde, kadınlara karşı her tür ayırım-
cılığın önlenmesi yasasını bugün pek çok devlet kabul
etmiştir. Ancak düşünceleri yasalaştırmak yeterli değil.
Çünkü yasaların uygulanmasını engelleyen töreler, gele-
nekler var...»**

GELİŞİM ilkesinde: Kadınların gelişimini önleyen

başlıca ögenin savaşların ya da savaş tehditlerinin olduğu saptandı... Ve **BARIŞ** şu son on yılda her zamankinden daha uzaktı.

EĞİTİM ve **SAĞLIK** konularında, 1975-85 Kadın On Yılı'nda büyük aşamalar yapıldığını belirten Shahani bunu hükümetlerin ve daha da çok hükümetler dışı örgütlerin eğitim ve sağlık seferberliklerine bağladı. **ÇALIŞMA** yaşamında ise dünya kadınları en büyük mücadeleyi vermeyi sürdürüyorlardı.

Kenya Hükümeti ve Kenya Devlet Başkanı Arab Moi adına «Forum 85»e katılan kadınları kutlayan Kenya Kültür Bakanı Bay Matiba'nın konuşması sırasında «**biz dünya kadınları**» demesi salonu kahkahalara boğacak ama kimse bu tümceyi yadırgamayacaktı.

Kenya'nın bağımsızlık lideri, ulusal kahramanı, eski devlet başkanı Jomo Kenyatta'nın kızı Margareth Kenyatta ve Kenyalı kadınların temsilcisi Kenya Hükümetler Dışı Örgütlerin Başkanı Eddah Gachukia, «**Harambe**» çağrısına yeni bir çağrı ekliyorlar:

«**Nyayo!**»

Salondaki tüm Afrikalı kadınlar bir ağızdan «**Nyayo!**» diye haykırıyor. Afrikalı olmayanlar da haykırıyor: «**Nyayo!**»

Önceleri ne demek olduğunu bilmiyoruz. Ama olsun kulağa hoş geliyor. («Niyayo» diye okunuyor) «**Nyayo! Nyayo!**» diye bağırırken bir de bakıyoruz anlamını öğrenivermişiz: «**Sevgi, barış ve bütünlük**» demekmiş.

Öyleyse yeniden, yeniden: «**Nyayo!**», «**Nyayo!**», «**Nyayo!**»

(Tanrım, bugün hiç bitmesin, hiç bitmesin!)

Forum 85'in açılışı bitmek üzere.

Forum Başkanı Nita Barrow «**harambe**» ve «**Nyayo**» ları bir an için durduruyor ve «**Şimdi kürsüye çağıraca-**

ğın genç kızı hepinizin alkışlamasını istiyorum: Çünkü bu Forumun gerçekleşmesinde en büyük payı olanlardan biridir. Çünkü on gün sürecek olan bu forumun tüm programını o düzenledi, o örgütledi, o denetledi.» diyor-du. Sonra ekledi :

«Türkiye’den Tülin Akın’ı kürsüye davet ediyorum.»

Kenyatta Konferans Merkezi alkıştan inlerken, ufak tefek, minicik bir küçük kız saçlarının dibine dek kızarak kürsüye geldi. (ben bu adı biliyorum... ben bu adı biliyorum... Evet, telefonda konuştuğum... bana «yol sesi»ni duyuran... «belki», «kesin değil», «belki seçilirsiniz» diyen...) Benim gibi, oradaki çoğu insan ilk kez Tülin Akın’ı görüyordu. Kafamızda yarattığımız «yönetici kadın», «iş kadını», «organizatör kadın» imgelerinden öylesine farklı bir görünüm ve tavırdı ki, salondaki alkış daha da yükseldi.

«Bugüne dek Tülin Akın olağanüstü bir güçle çalıştı. Bundan sonra da soluk almaya belki fırsat bulur belki bulamaz. Sizden, hepinizden, ona yardımcı olmanızı istiyorum. İşini güçleştirmeyin, kolaylaştırmaya bakın. Ne de olsa Tülin’in, Forum sonunda sağsalım ve tek parça olarak evine dönmesini istiyorum» diyordu Dame Nita Barrow.

(Kimdi Tülin Akın? Burada kocaman bir parantez açıp, bunu belirtmek gerek :

Bugün 24 yaşında. İstanbul Robert Koleji bitirdi. Burslu olarak Amerika Birleşik Devletlerinde önce Byrn Mawr Kolejinde sonra Princeton Üniversitesi’nde ekonomi okudu. Tezini «gelişmekte olan ülkelerde ekonomi ve kamu politikası»nda verdi. Stajını Dünya Bankası’nda yaptı. Öğrencilik ve staj dönemlerinde, yazın İstanbul’da kışın New York’ta çeşitli işlerde —İstanbul Fes-

tivali'nden, Piar proje yönetmenliğine— çalıştı. New York'da uluslararası bir kimya firmasının kamu politikası bölümünde görevliyken «Dünya Ecza Sanayi» Konferansını düzenledi. İşte bu sırada, Forum 85'in programını yapacak, yürütecek, örgütleyecek biri aranıyordu. Gösterilen adaylarla Hükümetler Dışı Örgüt röportaj yapıyordu. Bu röportajların sonucunda bir seçim yapılacaktı.

Tülin Akın da röportaja çağrıldı. Yalnız bütün bu Nairobi olayıyla ilgili aklında o kadar çok soru vardı ki, kendisine soru sorulmasını beklemeden, o sorularını sıraladı. Görüşmenin sonunda Dame Nita Barrow, «**Kızım; içeri gireli üç saat oldu. Sen hâlâ bize soru soruyorsun. Bizim sana soracak hiçbir şeyimiz kalmadı**» diyecekti.

Bu görüşmeden birkaç gün sonra, Tülin Akın işi aldığı öğrenilecek ve 1985 Ocak ayında çalışmaya başlayacaktı: Dünyanın dört bir yanından Forum 85'e katılma, forumda toplantı «work-shop» düzenleme istekleriyle dolu başvurular yağıyordu.

Tülin Akın, önce bir ilke kararı aldı: Kimden gelirse gelsin - ister bir bireyden ister bir örgütten, hangi konuda olursa olsun, hiçbir başvuruyu geri çevirmeyecekti. Tüm başvuruları yanıtlamaya başladı; Başvuruları kimi kez aynı konu çevresinde, kimi kez yöresel bölgelere göre birleştirdi. Tüm başvurulara yol gösteriyor ve özellikle iki noktayı vurguluyordu:

«**Sorunlarınızı evrensel boyutlara ve uluslararası ilişkilere oturtun.**» diyordu.

«**Sorunlarınızı ve şimdiki durumunuzu ortaya koyarakla yetinmeyin, geleceğe dönük öneriler getirin, stratejiler saptayın.**» diyordu.

Özellikle bu iki noktayı vurguluyordu, çünkü Tülin Akın biliyordu ki:

1975 Meksika Dünya Kadın Konferansı bir bilinçlenme olayıydı. Dünya kadınları burada içlerini dökmüşler, tüm sorunlarını dile getirmişler, içlerini boşaltmışlar, birbirlerini dinlemişlerdi;

1980 Kopenhag Dünya Kadın Kongferansı ise bir örgütlenme olayıydı. Burada kadınlar birbirleriyle iletişim kurmakla kalmayıp, ulusal ve uluslararası çizgide örgütlenmişlerdi. Burada tohumları atılan çeşitli örgütler, dünya çapında birer güç olmuşlar ve çalışmalarını sürdürmüşlerdi;

1985 Nairobi buluşması ise Afrika'da ilk kez bu çapta yer alan bir toplantıydı. Katılımın büyük bir bölümü Afrikalı kadınlardandı. Her çizgiden, her eğitim düzeyinden, her sınıftan, her düşünceden farklı kadınları bir araya getiren bu toplantıda elbet yalnız «bilinçlenme», ya da yalnız «örgütlenme» aşamasında olanlar bulunacaktı. Ancak Nairobi Buluşması'nın asıl hedefi, yarınları yaratmak, geleceğe yönelik yöntemler saptamaktı.

1985 Ocak'tan Nisan sonuna dek Tülin Akın'a 1200 toplantı başvurusu gelmiş, tümü yanıtlanmış, toplantıların ayrıntıları saptanmış, çerçeveleri oluşturulmuştu... Daha Forum 85'in başlamasına üç ay vardı ve şimdiden 1200 gibi bir sayı Tülin Akın'ı hem ürkütmüş hem biraz paniğe kaptırmıştı: Başvuruları, toplantı isteklerini durdurma kararı aldı. Bundan böyle ancak Temmuz ayında Nairobi'ye gelenler, gelebilenler, Nairobi'de yeniden Tülin Akın'a başvurabilecekler ve diledikleri konuda toplantı düzenleyebileceklerdi. Nitekim önceden örgütlenmiş 1200 toplantıya, Forum boyunca anında düzenlenen 500 kadar daha toplantı eklenecekti.

Toplantı başvurularının büyük bir bölümü, «kadın ve barış», «nükleer silah yarışına karşı çıkma», «kadının karşılıksız işgücü», «apartheid», «ekonomik krizlerin kadına etkisi», «kadın ve eğitim» konularında gelmiş-

ti... Hayır, Türkiye'den, Forum 85'de bir toplantı düzenlemek isteyen, başvuruda bulunan hiç olmamıştı: Ne bir birey, ne herhangi bir hükümet dışı örgüt. (Neden acaba? Ben nedenlerini biliyorum - ama yeri değil.) ...Buna karşılık, Türkiye'nin dışında yaşayan sayısız Türkiyeli kadından başvuru gelmişti. Bunlar Forum boyunca çeşitli toplantılar, örneğin «mülteci Kadın Sorunları» toplantısı düzenleyeceklerdi.

Tülin Akın bütün bu örgütlenme çalışmaları boyunca, farklı birikimlerden gelen farklı kadınların beklentilerini karşılamaya çalışacak; Forum 85'e üç gün için ya da on gün için de gelenin eşit tatlar almasını, eşit ölçüde yararlanmasını sağlamaya çalışacaktı.

Şimdi, Nairobi'de, Kenyatta Konferans Salonunda Tülin Akın'ı alkışlayan tüm kadınlar daha önce onunla birkaç kez mektuplaşmışlardı.

Tülin Akın onlar için, düşlerini, düşüncelerini somut olarak kâğıda döken kişiydi.

Bu çok geniş parantezi kapıyorum.)

Forum 85'i gerçekleştirenleri tanıyıp, tümünü «Harambe!» ve «Nyayo!» çığlıklarıyla alkışladıktan sonra, gözle görünmeyen bir orkestra şefinin havaya kalkmış sopasına takıldık. Ve yine gözle görünmeyen minik sopaya «başla» işaretini verince binlerce kadın aynı anda şarkıyı söylemeye başladık:

«We shall over come some day» ... «Bir gün mutlak yeneceğiz!»

Aynı dizeyi ikinci üçüncü yineleyişimizde, birden kendimize geldik ve hemen düzelttik :

«We shall overcome NOW!» ... «ŞİMDİ mutlak yeneceğiz!»

Şarkıyı söyleye söyleye Kenyatta Konferans Salo-

nu'ndan ayrıldık. O hızla, o coşku ve inançla, Forum'un on gün boyunca yer alacağı Nairobi Üniversitesine dek yürümeye hazırdık. Ancak dışarı çıktığımızda akşam olmuştu.

Üniversiteye, o bahçeye, insana «varım» - «yaşıyorum» dedirten o bahçeye yarın gideceğiz.

Bugün... Bugünü yaşarken, bugünü anlatırken mızıkçılık yaptım. Her şeyi söylemedim. Bugün o açılışta öğrendiğim kimi gerçekleri yinelemedim. Dehşet verici, tüyler ürpertici sayıları vermedim. Şu «harambe»li, «nya-yo»lu havayı dağıtmamak için.

Ama şimdi hava karardı. Karanlıkta kimi gerçekler daha açık seçik kavranıyor. Gün ışığında gözü alan tozpembe bulutlar da ortalıktan çekiliyor.

Bugün duyduklarım, öğrendiklerim içimde kök salmaya başlamadan önce «evime» gidip Birleşmiş Milletlerin 1975-85 Kadın On Yılı sonunda çıkarttığı «**Dünyada Kadının Durumu**» adlı raporu karıştıracam.

B .a katılmak isteyen varsa, buyursun gelsin.

Yalnız önce at gözlüklerini . çıkarmak, gözlerdeki perdeyi kaldırmak, kulaklardaki tıkaçları çıkarmak gerek. Hem yalnız şu raporu karıştıırken değil, Nairobi'de olduğumuz sürece. Çünkü «Dünyada Kadının Durumu»nu rapor sayfalarından değil, (genel bilgi için onun özetinin, özetinin özetini vereceğim.) Nairobi'de duyduklarımızdan, gördüklerimizden, yaşadıklarımızdan öğreneceğiz. İstatistikler, tanıklıklarla, dostluklarla, duygularla beslendikçe, birer sayı olmaktan çıkıp, yaşamaya başlayacak.

«Önce biraz temizlik...» /

(Çizgi : Wendy Hoile)

NEREDE NASIL KADIN OLMAK

Yeryüzü kadınlardan ve erkeklerden oluşuyor. Kadınla erkeğin birleşme anındaki genetik rastlantılar doğacak bebeğin erkek ya da kız olmasına yol açıyor.

«Bir genetik rastlantı yüzünden yüzyıllardan beri tüm hakları sömürülen, kendileri yok sayılan, sorunları görmezlikten gelinen dünya nüfusunun yarısına, kadınlara, tarihte ve gezegenimizde ilk kez bunca yoğun bir dikkat gösterildi» diye başlayan rapor, 1975-85 Kadın On Yılı'nda ilk kez dünya kadınları üzerinde bunca çok, bunca yoğun, bunca ayrıntılı araştırma yapıldığını belirtiyor.

BUGÜN YERYÜZÜNDE 2 MİLYAR, 400 MİLYON KADIN YAŞIYOR.

Yok sayamayız. Görmezlikten gelemeyiz. Sorunlarını dinlemezlik edemeyiz. Kadın ya da erkek olalım dünya nüfusunun yarısının sorunları çözülmeden mutlu olamayız.

1975 Dünya Kadın Yılı'nda «ilk kez, erkek ve kadın arasında mal varlıkları ve iş, güç ve sorumluluk dağılı-

mım daha dengeli bir biçime dönüştürmek amacıyla girişimde bulunmak üzere bir adım atıldı»...

Evet, girişimde bulunmak üzere bir adım... Emek ve mal varlığı arasında... güç ve sorumluluk arasında... kadın ve erkek arasında... daha dengeli... Çünkü :

YERYÜZÜNDEKİ TOPLAM İŞGÜCÜNÜN ÜÇTE İKİSİNİ KADINLAR OLUŞTURUYOR.

DÜNYANIN TOPLAM GIDASININ YÜZDE ELLİSİNİ, AFRIKA'NIN TOPLAM GIDASININ YÜZDE SEKSENİNİ KADINLAR ÜRETİYOR.

Buna karşılık :

KADINLARIN GELİRİ, DÜNYA GELİRİNİN ONDA BİRİ.

VE KADINLAR, DÜNYANIN TÜM MAL VARLIKLARININ YÜZDE BİRİNE SAHİP.

Uzak ya da Yakın Asya'da... Pirinci ekmek, pirinci büyütmek, pirinci toplamak, pirinci kurutmak için kaç kadın, kaç saat, kaç yaşam tüketecek?
(FAO — Gıda ve Tarım Örgütü)

Avrupa'da... Makinelerin dişlileri habire öğütür. En çok da sevinci, sabrı, direnişi, coşkuyu öğütür...
(Birleşmiş Milletler. J. Wiedel.)

Afrika'da... Onlar, toprakta karınca, suda balık, havada kuş kadar çokturlar... Onlar yiyeceğin yüzde 80'ini üretip, kendileri aç kalandırlar...

(ILO — Uluslararası Çalışma Bürosu.)

Latin Amerika'da... Denizlerin getirdiklerini değerlendirmek kadınların işidir. Yaşları 15 ya da 75 olsun. Üstelik bir inci bulmayı bile düşleyemeden... (B.M.)

Şu dört cümle, yüzyıllar boyu süren bir anlayışın, bir düşüncenin somut sonucudur. Bu düşünce bu görüş yine yüzyıllardır, «**kadın, ikinci sınıf dünya vatandaşıdır**» diye özetlenmiştir. Her zaman böylesine açık söylenmese de, «uygarlık» gereği tam tersi ileri sürülse de bugünkü bulgular, ortaya konan somut gerçekler bu düşüncenin yaygın ve sistemik bir biçimde dünden bugüne benimsenmiş olduğunu ortaya koyuyor. «İkinci sınıf vatandaşlıktan sıyrılabilmiş kadınlar yok değil. Ancak bunlar her zaman ayrıcalıklı kadınlar olmuşlar: Ekonomik açıdan ayrıcalıklı, politik açıdan ayrıcalıklı ve çok ender de toplumsal açıdan ayrıcalıklı... (Hemen eklemeliyim: Bu paragraftaki «ikinci sınıf vatandaş» tanımla-

ması, kimilerinin sandığı gibi «dişi sınıf», «erkek sınıf» gibi cinsiyete ilişkin ayrımlarla ilgili olmayıp, toplumsal - tarihsel sınıfları içermektedir. Sakın, yanlış anlaşıl-maya...)

Birleşmiş Milletlerin «Dünyada Kadın» raporuna bakmadan önce bir konuyu daha değinmekte yarar var:

Bugün yeryüzündeki neredeyse iki buçuk milyar kadın, dünya nüfusunun yarısı 2,976 dil konuşuyor; insan başına ortalama yıllık gelirin 200 dolarla 30 bin dolar arasında değiştiği ülkelerde yaşıyor... Kimi gelişmiş ülkelerin «nimet»lerinden yararlanıyor, kimi «az gelişmişliğin» güçlüklerini yaşıyor... Kimine 1893'de (Yeni Zelanda) oy hakkı verildi, kimine nerdeyse yüz yıl sonra 1984'de (Lichtenstein), kimine de hâlâ verilmedi (Sudi Arabistan)... Kimi ülkede kadınların yüzde 90'ının okuması yazması yok, kimi ülkede yalnızca yüzde birinin... Kimi ülkede kadınlar 80 yaşına dek yaşıyor, kimi ülke de kadınların yaşamak için yaş sınırı 44...

Birbirinden bunca büyük farklarla ayrılan, farklı sorumlulukları, farklı rolleri, farklı işlevleri benimseyen, farklı durumlarda farklı konumlarda yaşayan kadınlar üzerine genellemeler yapmak çok güç.

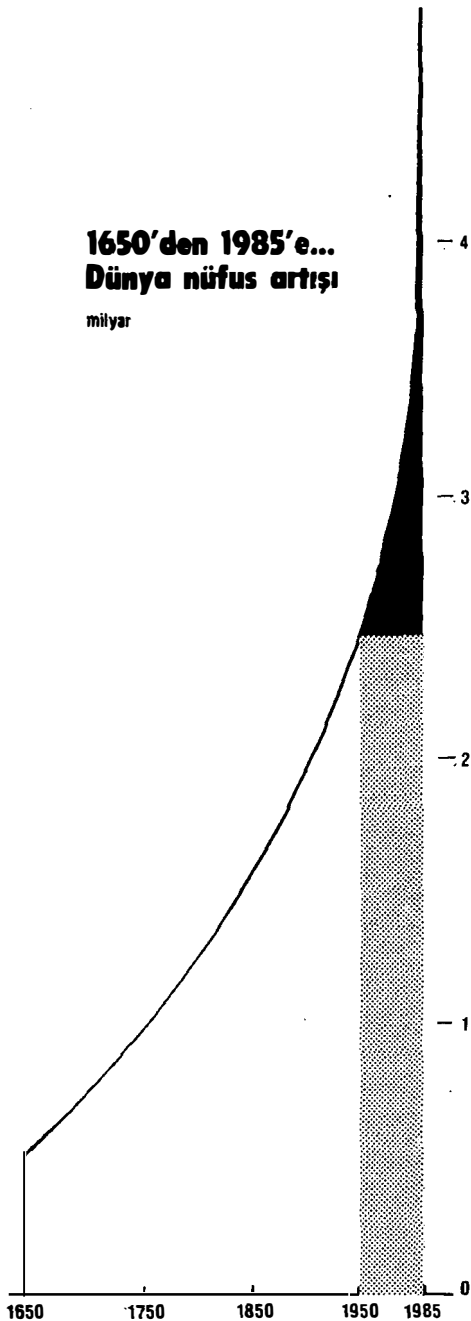
Bu güçlüğü karşısına, Birleşmiş Milletler'in sayısız raporlarındaki «somut gerçekler»le, istatistiklerle, sayılarla çıkmaktan başka çare yok. Dünyanın neresindeki, hangi durumdaki, hangi konumdaki kadına, hangi sorunlarına daha çok ya da daha az yer ayıracağımın seçimi ve sorumluluğu ise bana ait.

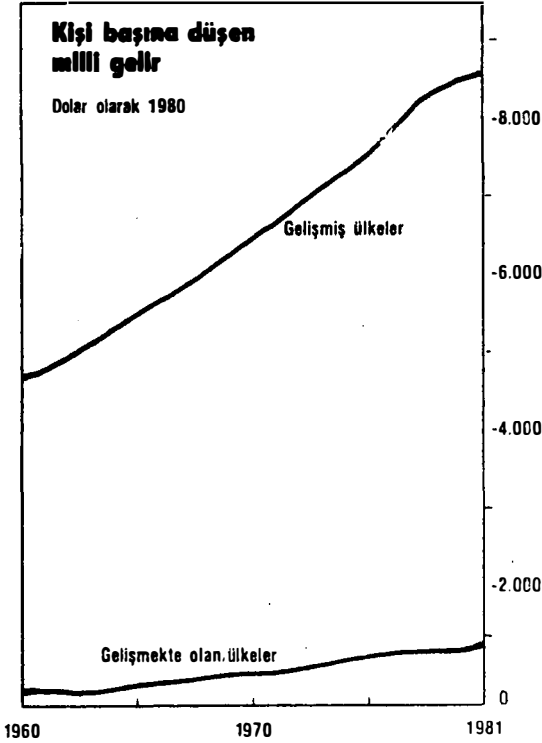
Birleşmiş Milletler Örgütü son on yılda Dünya Kadınının durumunda bir gelişme olduğunu bildiriyor.

Örneğin, «bugün hükümetlerin çoğu ülkelerindeki kadınlara karşı borçlu olduklarının bilincine varmaya başladılar.»

1650'den 1985'e... Dünya nüfus artışı

milyar

BM. dünyada kadın raporu

Son 35 yılda (1950-85 arasında), dünya nüfusuna, son üç asırdakinden daha çok insan eklendi. (Yanda) ...Her on yılda gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki ayırım daha da büyüyor. Zenginler daha zengin, yoksullar daha yoksul oluyor... Bu gelişmelerin kadın olsun erkek olsun bireyleri etkilememesi olanaksız.

Örneğin, 1980 Kadın Konferansından sonra hükümetlere önerilen «Kadınlara karşı her tür ayrımcılığın önlenmesi» sözleşmesini, dünyadaki 67 devlet «yasa»laştırdı ve yürürlüğe koydu.

Ah işte! Yüreğim tam şu noktada öyle bir ah ediyor ki...

Olay şu: Birleşmiş Milletler Konferanslarında alınan hiçbir karar devletler, hükümetler nezdinde asla bağlayıcı değil. Bu konferanslarda alınan kararlar, hükümetlere anca öneriliyor. Karşı taraf ister onaylıyor, ister onaylamıyor.

1980 yılında Danimarka'da Dünya Kadın Konferansı, «Kadınlara karşı her tür ayrımcılığın önlenmesi» konusunda bir karar alıyor. 1980 Haziranında bu konuda bir sözleşme hazırlanıyor, tüm devletlerin imzasına sunuluyor. İmzalayan devletler, bunu daha sonra meclislerinden geçirip yasa yani «kanun»a dönüştürüp yürürlüğe koyuyorlar. Örneğin Çin, Barbados, Polonya, Portekiz, Macaristan, Demokratik Almanya, İsveç (hemen hemen tüm sosyalist ülkeler) hemen daha o yıl 1980'de; Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, Moğolistan'dan tutun Haiti'ye çeşitli ülkeler 81'de bu öneriyi kendi ülkelerinde kanunlaştırıyorlar.

Ya Türkiye? Türkiye «Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi» konusunda ne yapıyor?

Türkiye de, ya gerçekten inandığından, ya da ayıp olmasın diye bu öneriyi kanunlaştırıyor. «Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi sözleşmesine» katılmanın uygun bulunduğu dair kanun «Meclis'ten geçiyor.

Ne zaman oluyor bu iş biliyor musunuz? 11 Haziran 1985'de. Yani Nairobi Dünya Kadın Konferansına tam

bir ay kala. Neden «gerçekten inandığından mı yoksa ayıp olmasın diye mi» dediğimi anlıyorsunuz şimdi...

(Hiç içinizde böyle bir kanunun çıktığını duyan, bilen oldu mu? Tam Nairobi'ye gitmeye hazırlanırken, bir gün elinde Resmi Gazetenin fotokopisi, «al bak, bu işine yarayabilir» diye Halit Çapın karşıma çıkmasaydı, oraya varana dek böyle bir yasadan benim de haberim olmayacaktı. İlgililer 25 Haziran 1985 tarihli 18792 sayılı Resmi Gazeteye bakabilir.)

Evet Resmi Gazete diliyle 3232 sayılı **«kadınlara karşı...»** kanunu 11 Haziran 1985'de **«kabul edilip»** 25 Haziran'dan itibaren yürürlüğe giriyor.

İçimden şöyle demek geliyor:

Ah Türkiyem, a benim canım Türkiyem, güzelim Türkiyem, sayın hükümetler, sayın meclisler, madem bir iş yapıyoruz, şu işi tam yapsak ya... Madem ayıp olmasın, uluslararası bir konferansta rezil olmayalım diye bir yasa çıkarıyoruz, şunu vakitlice düşünsek ya! Neden hep aklımız başımıza sonradan gelir! Bilmez misiniz ki, uluslararası konferans ya da kongrelerde, hele böylesi büyük çaplısında, belgeler, dosyalar, tüm yayınlar, dünyanın dört bir bucağına dağıtılacak olan basın bültenleri, ajans bültenleri en az bir iki ay öncesinden hazırlanır? Gerçekten bilmez misiniz?

Artık içimi susturdum. Çünkü bu konuda Nairobi'de ağzım o kadar çok konuştu ki... Her önüme gelen, **«Türkiye listede yok»** dedikçe, her **«Türküm»** dediğimde **«peki niye Türkiye kadınlara karşı ayrımcılığı...»** diye sormaya başladıkça, anlatmaya çalıştım: **«Kaza oldu, geç kaldık... listelere giremedik ama yasayı çıkarttık»** diyerek.

Birleşmiş Milletler, kadınlara karşı her tür ayrımcılığın önlenmesini yasallaştıran ülkelerin bir listesini yapmıştı. 67 Ülkeyi kapsayan bu listede Türkiye'nin adı

yoktu. (Etiyopya'nın, Kongo'nun, Sri Lanka'nın vardı ama Türkiye'nin yoktu.) Çünkü bu liste 31 Mayıs 1985' de yayınlanmıştı. Nairobi buluşması boyunca bu liste her delegasyona, Foruma katılan 15.000 kadına, orada hazır bulunan 2.500 gazeteciye ve dünya basınına dağıtıldı... Gel de anlat şimdi... Neyi? Kime?

Yüreğimdeki ah'ı burada susturdum. Dünyada Kadının Durumu'nun genellemesine geçiyorum :

Dünyadaki 62 hükümet, ulusal kalkınma planlarında, kadının kalkınmasına özel bir program ayırdı; 45 hükümet ise kadınların yasal haklarını arayabilmeleri için ücretsiz, yasal danışmanlık örgütleri kurdu ve yürürlüğe koydu.

Kadın On Yılı'nın en başarılı olduğu alan eğitim :

1975'de dünyadaki tüm kız çocuklarının yüzde 64'ü ilkokula gidiyordu. Bugün yüzde 71'i gidiyor. (Bugün, dünyadaki tüm erkek çocukların ise yüzde 81'i okula gidiyor.) Orta dereceli okullarda ise dünyada her 6 erkek çocuğa karşı 5 kız çocuk var ve aradaki fark hızla azalmakta... Bugün yeryüzünde hâlâ hiç okuması yazması olmayan her iki erkeğe karşı üç kadın var. (On yıl önce bu oran neredeyse ikiye düştü.)

UNESCO'ya göre 1950 yılında 95 milyon kız çocuğu ilk, orta ve yüksek dereceli okullara kayıtlıydı. 1985'de bu sayı 390 milyona çıktı. (Eğitim çağında kız çocukların artışına oranla yine de çok yüksek bir sayı.)

1950 ile 1985 yılları arasında, ilk, orta ve yüksek dereceli okullarda, kızların, tüm öğrencilere oranı şu artışları gösterdi: İlkokullarda yüzde 44'den yüzde 45'e; ortaokullarda yüzde 42'den yüzde 45'e; yüksek okullarda ise (en umut vericisi bu:) yüzde 32'den yüzde 43'e...

BUGÜN DÜNYADAKİ TÜM KADINLARIN YÜZDE 42'SİNİN OKUMASI YAZMASI YOK.

(1960'da dünya kadınlarının yüzde 61'inin okuması yazması yoktu.)

(Bugün dünyadaki erkeklerin yüzde 23'ünün okuması yazması yok.)

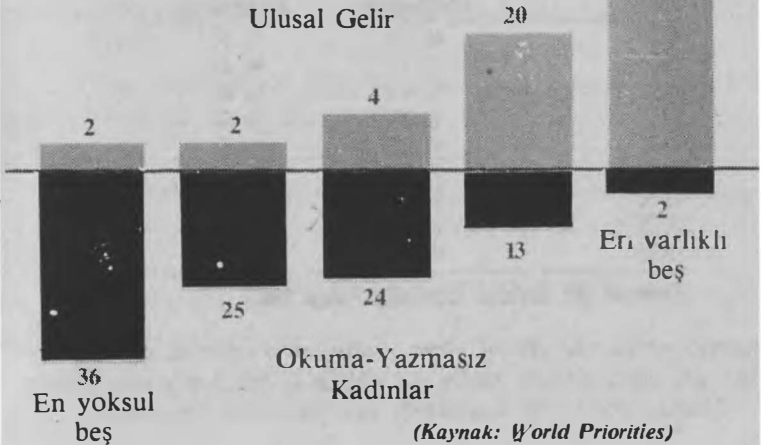
BUGÜN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE TÜM KADINLARIN YÜZDE 50'SİNİN OKUMASI YAZMASI YOK.

(Aynı ülkelerde erkeklerin ise yüzde 32'sinin okuması yazması yok.)

Kadın ve Eğitim

Dünya nüfusunun
beşlik birimlerine göre
ulusal gelirler ve
cehalet- 1980

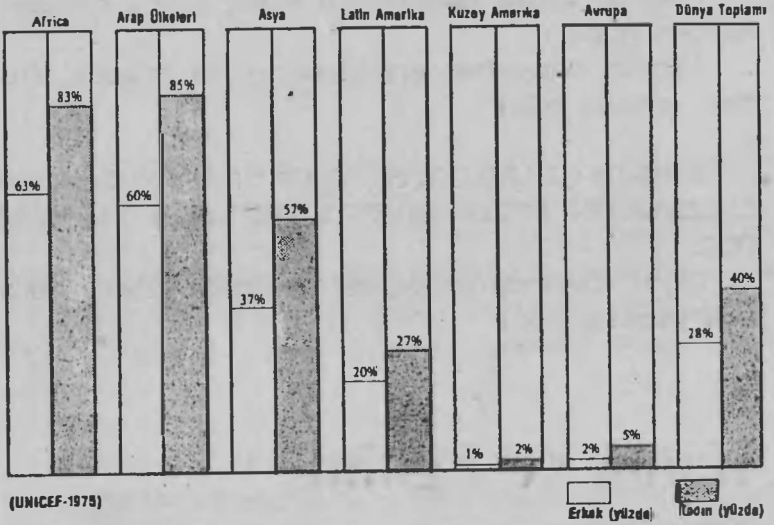
(Dünya toplamı yüzdesi)

(Kaynak: World Priorities)

Dünyada :

Okuma Yazma Oranları

Türkiye'de Okuma - Yazma Oran :

Yıllar	Kadınlarda	Erkeklerde
1935	% 10	% 31
1945	% 17	% 44
1950	% 19	% 45
1955	% 26	% 56
1960	% 25	% 54
1965	% 33	% 64
1970	% 41	% 69
1975	% 50	% 76
1980	% 54	% 79

Kaynak: DİE Türkiye İstatistik Yıllığı, 1983

Dünyanın neresinde olursa olsun, kadınların eğitimi, erkeklerinkinden geride... Ancak kadın ve erkeğin, bir toplumun eğitim düzeyi, ekonomik koşullarla çok yakından bağlantılı.

Kadın On Yılında, eğitim alanında en büyük ilerleme **Afrikanlı** kadınlarda görüldü. Bundan on yıl önce Afrika'daki kadınların yüzde 83'ünün okuması yazması yoktu. Bugün ise yüzde 73'ünün okuması yazması yok.

Asya ülkelerindeki kadınların on yıl önce yüzde 57'sinin okuma yazması yoktu, bugün yüzde 50'sinin yok... **Arap** ülkelerindeki kadınların yüzde 85'inin okuma yazması yoktu, bugün yüzde 77'sinin...

Gelişmiş Ülkeler için «vahim» ve acıklı sayılabilecek bu sayılar, on yıl öncesine karşılaştırıldığında bir «başarı» sayılabiliyor ve sevinç yaratıyorsa, vay dünyanın haline mi demeli bilemiyorum.

Bildiğim, bu «başarı»nın, Kadın On Yılı boyunca, özellikle hükümetler dışı örgütlerce sürdürülen seferberliklere bağlanması. Nitekim 1980 yılında Kopenhag toplantısından sonra iyice güçlenen bu örgütler yalnız kendi çalışmalarını, örneğin eğitim ya da sağlık seferberliklerini sürdürmekle kalmadılar, çeşitli ülkelerdeki hükümetlere de baskı yaparak, onları da harekete geçirdiler.

On yıl içinde yapılan sayısız araştırma, kadının eğitim düzeyi yükseldikçe, sağlığının da geliştiğini ortaya koyuyor.

Sağlık alanı da son on yılda «başarı» gösterilen alanlardan biri. Özellikle 1978'de Dünya Sağlık Teşkilatının başlattığı, ve sağlıksızlığı tedavi etmektense, sağlıksızlığın nedenlerine yönelen «2000 yılına dek herkesin sağlığına kavuşması» seferberliğinin bunda büyük rolü olduğu belirtiliyor.

Doğdukları anda bir erkek bebekle, kız bebeğin yaşama ve sağlıklı olma şansları birbirine eşit. Belki kızlarınki biraz daha çok, çünkü bün-yeleri daha güçlü. (Bunu ben değil, «Dünyada Kadının Durumu» raporu söylü-

Latın Amerika'da: Ev işlerinden, kardeşlerine bakmaktan fırsat buldukça, okuma ve yazma öğrenecek, o...

(UNICEF)

*Afrika'da: Okuması yazması olmayan her üç kişiden ikisi kadın...
O, üçte ikinin içine girmeye razı olmayanlardan...
(B.M. — M. Edwards.)*

Asya'da: Onlar, ailelerinin dinsel inançları, gelenekleri, dünya görüşleri ve ekonomik durumları izin verdiği oranda okuyacak olanlar....
(B.M. — L.H. Samson)

yor.)... Bir ile iki yaş arasında kız ve erkek bebeklerin ölüm oranı birbirine eşit.

BES YASAĞA GELEN KIZ ÇOCUKLARIN ÖLÜM ORANI, A Y N I YAŞTAKİ ERKEK ÇOCUKLARIN ÖLÜM ORANININ İKİ KATI!

«BUNUN NEDENİ KIZ ÇOCUKLA ERKEK ÇOCUK ARASINDAKİ BİYOLOJİK FARK DEĞİL, GIDA-NIN, BAKIMIN, İLGİNİN KIZLA ERKEK ARASINDA EŞİT DAĞILMAMASIDIR».

KADINLARIN YAŞAM ORTALAMASI

1985

YAŞ ÜLKE

- 80 İzlanda, Japonya.
79 İsveç, Norveç.
78 Avustralya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Kanada, Hollanda, İsviçre, ABD
77 Avusturya, Belçika, Batı Almanya, İtalya, Lüksemburg, Yeni Zelanda, İspanya, İngiltere.
76 Bulgaristan, Küba, Kıbrıs, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Yunanistan, İrlanda, Polonya, Portekiz.
75 Fiji, Macaristan, İsrail, Malta, Romanya, Singapur, Sovyetler Birliği.
74 Arjantin, Barbados, Kosta Rica, Guyana, Jamaika, Kuveyt, Panama, Trinidad, Uruguay, Yugoslavya.
73
72 Arnavutluk, Şili, Çin, Venezuela.
71 Bahreyn, Lübnan.
70 Moritius, Meksika, Sri Lanka.
69. El Salvador, Malezya, Paraguay, Suriye.
68 Kuzey Kore, Güney Kore, Moğolistan, Birleşik Arap Emirlikleri.
67 Brezilya, Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Tayland, Türkiye.

66 Dünya Ortalaması: Ürdün, Filipinler, Güney Afrika.
65
64 Guatemala, Honduras.
63 Peru, Katar, Tunus.
62 Libya, Fas, Nikaragua.
61 Cezayir, Mısır, Irak, Kenya.
60 Zimbabve.
59 Burma, İran, Liberya, Suudi Arabistan, Uganda, Vietnam
58
57 Tanzanya.
56 Haiti, Lesotho, Yeni Gine.
55 Bolivya, Botswana, Ghana, Zambia.
54 Endonezya, Nijerya, Pakistan.
53 Kamerun, Kongo, Ekvator Ginesi, Hindistan, Fildişi Sahili, Madagaskar, Malawi, Mozambik, Oman.
Togo, Zaire.
52 Benin, Rwanda, Sierra Leone, Sudan, Swaziland.
51
50 Bangladeş, Kamboçya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Gabon, Gine, Laos, Yemen Halk Cumhuriyeti
49
48 Angola, Burundi, Mali, Moritanya, Nijer, Senegal, Yukarı Volta, Yemen Arap Cumhuriyeti.
47 Gambia, Nepal, Somali.
46
45 Etiyopya,
44 Afganistan, Çad.

Kadın on yılında başlıca ilerlemelerin biri kadın sağlığına ilişkin. Dünyanın her yerinde kadınların yaşama süresi uzadı.
(B.M. «Kadın Raporu»ndan.)

Belki kendi yurdumun kırsal alanlarında sık sık gözlemlediğim ancak kendime bile yüksek sesle yinelemediğim şu son cümleyi raporda ayrıntılarıyla okuyunca dehşete düşmemek olanaksız.

Bangladeş ve Hindistan'da sağlık nedeniyle kız çocukların ölümü erkek çocuklarınkinden yüzde 60 daha çok.

Hani sağlık alanında son on yılda başarı görölmüş-tü? Başarı var. Şöyle ki :

Bir kız bebek doğarken ölmemişse... bebeklik ve çocukluk dönemlerin de erkekten daha az beslendiği, daha az ilgi ve sevgi gördüğü halde büyüyüp kadın olmuşsa... bundan böyle sağlık açısından karşılaşacağı en büyük tehlike, hamilelikte, doğumda ve hemen doğumdan sonraki haftalardadır. On yıl öncesine dek dünyadaki kadınların büyük bir bölümü (yüzde 75'i) hamilelik, doğum ve hemen doğum sonrası dönemlerini tek başlarına, herhangi bir yardım görmeksizin geçiriyorlardı. Oysa bugün dünyadaki tüm kadınların nerdeyse yarısı (yüzde 45'i) bir uzman ya da eğitilmiş bir yardımcı eşliğinde doğum yapıyor. İşte son on yılda kadın sağlığının düzelmesinde başlıca etken bu!

Portekiz'de, hamilelikte bir uzmana başvuran kadın sayısı 1975 öncesine oranla 8 kat artınca, hamile kadın ve yeni doğan bebek ölümlerinde binde 12'lik bir düşüş oldu... **Hindistan** da bir yılda (1981'de) 250 bin ebe yetiştirdi. Ve o yıl kadın ve bebek ölümleri yüz binde 90'dan, 10'a düştü.

Kimi ülkelerde hamile kadınların ve annelerin, özel ve öncelikli yardım ve bakım görmesi (25 ülkede bu böyle) sağlık açısından önemli bir etken. (Örneğin **Guatemala**'da hamile kadınlara bir öğün fazla yemek verilmesi, doğan bebeklerin sağlıklı yaşama oranını yüzde 75 çoğalttı.)

Dünya kadınlarının şu son on yıl içinde daha az çocuk sahibi olmak istemeleri (**Afrika**'da 6'dan 4'e düştü) ve evli kadınların dörtte birinin doğum kontrolü yöntemlerine baş vurarak, bünyelerini denetmeleri, yine sağlık durumlarının gelişmesinde önemli etkenler oldu.

On yıl öncesine oranla bugün daha çok kadın doğum kontrolü yöntemlerinden yararlanıyor, daha az sayıda çocuk istiyor, doğum sırasında daha az kadın ve bebek ölüyor. (BM./ILO)

Dünya kadınları, eğitim görsün ya da görmesin, sağlığını korusun ya da koruyamasın, adı **«çalışan kadın»** olsun ya da olmasın, mutlak çalışıyor.

**DÜNYADAKİ ÇALIŞAN NÜFUSUN (İŞGÜCÜ-
NÜN) ÜÇTE BİRİNİ KADINLAR OLUŞTURUYOR...
BUNA KARŞILIK DÜNYADAKİ TOPLAM İŞİN ÜÇTE
İKİSİNİ YAPIYORLAR.**

Şu yukardaki cümleyi, daha önce verdiğim bir başka bilgiyle birleştirip şöyle de söyleyebilirdim :

DÜNYANIN TÜM İŞİNİN ÜÇTE İKİSİNİ YAPAN,

Toplam işgücüne erkeklerle kadınların eşit oranda katkıda bulundukları, eşit değerde ücret aldıkları ülkelerden biri Sovyetler Birliği

ÇALIŞAN NÜFUSUN ÜÇTE BİRİNİ OLUŞTURAN KADINLAR, DÜNYA GELİRİNİN ONDA BİRİNE, YERYÜZÜNÜN MAL VARLIĞININ YÜZDE BİRİNE SAHİP.

Ya da yeni bilgilerle bütünleyip şöyle diyebilirim :

DÜNYANIN TÜM İŞİNİN ÜÇTE İKİSİNİ YAPAN KADINLAR, KİMİ YERDE ERKEKLERİN YARI ÜCRETİNE, KİMİ YERDE YÜZDE YETMİŞ ÜCRETİNE ÇALIŞIYORLAR.

Baştan başlayayım: Kadınlar, dünyadaki toplam işgücünün üçte birini oluşturuyor dedik: 676 milyon «çalışan kadın» var dünyada. (1975'de 576 milyondur. Her yıl 10 milyon kadın işgücü ordusuna katılmış.)

Bu «çalışan», 676 milyonluk kadın nüfusunun büyük bir bölümü tarım alanında hizmet veriyor: **Afrikanlı** kadınların yüzde 80'i; **Asyalı** kadınların yüzde 73'ü; **Latin Amerikalı** kadının yüzde 40'ı... Ve tarlada kadın, tarlada erkekten daha fazla süre çalışıyor. (Afrika'da tam iki katı.)

Bugün sanayi dalında çalışan kadınlar, daha çok gelişmiş ülkelerde: Sanayi'de çalışan her dört kişiden biri kadın... «Eşit işe eşit ücret» politikasının geçerli olduğu alan da bu. Son on yılda bu ilkeye bağlı kalan ülkelerin sayısı 28'den 90'a çıktı.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) belirttiğine göre ise, dünyada «çalışan kadın» oranının en az olduğu yöre **Latin Amerika** (yüzde 14. Ama toplam işgücünün yüzde 22.3'ünü oluşturuyorlar); «çalışan kadın» oranının en yüksek olduğu ülke **Sovyetler Birliği**. (Sov-

yet kadınların yüzde 40'ı çalışıyor ve toplam işgücünün yüzde 50'sini oluşturuyor.)

Şu çalışma bölümüne başlarken, «**çalışan**» 676 milyon kadının dünyadaki toplam işgücünün üçte birini oluşturduğunu söyledim: Üçte biri, yani yüzde 35'ini... Bundan 35 yıl önce, 1950'de kadınlar toplam işgücünün yüzde 31'ini oluşturuyordu. Bundan on yıl önce 1975'de ise yüzde 35'ini. Yani bugünkünün eşi oranında. Eh, her yıl on milyon kadın, on yılda 100 milyon kadın işgücü ordusuna katıldı da bu oran nasıl oldu da hiç kıpırdamadı? Erkeklerin de işgücüne katılımlarını bir yana bırakırsak, geriye tek neden kalıyor:

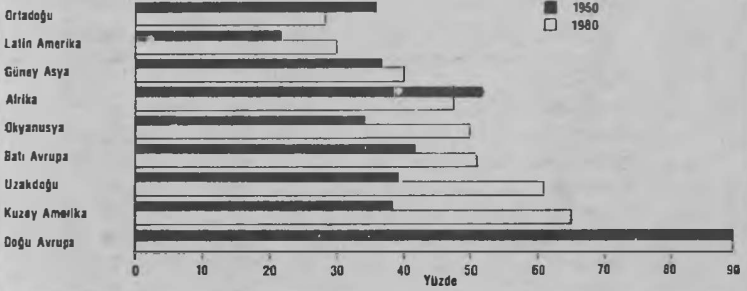
DÜNYADA EN SON VE GÜÇLÜKLE İŞE ALINANLAR, ANCAK EN BAŞTA VE KOLAYLIKLA İŞTEN ATILANLAR, YİNE KADINLAR!

Dünyada kadınların işgücüne katılmalarıyla, işgücünden ayrılmaları eşit tempoda ilerliyor... Daha da endişe verici olan, gerek Birleşmiş Milletler «Dünyada Kadının Durumu» raporu, gerek Uluslararası Çalışma Örgütünün raporları kadın işsizliği konusunda çok sağlıklı veriler, sayılar asla elde edemeyeceklerini belirtiyor. Çünkü çok az kadın işten çıktığını ya da çıkarıldığını bildirip «**kayıtlı işsiz**» oluyor... Örneğin **Avrupa**'da bile işini kaybeden kadınların ancak yüzde 42'si «**kayıtsız işsiz**».

Kadınların işsizlik oranı, erkeklerinkinden daha yüksek. (Sayıların «sağlıklı» olmadığını hesaba katarak okuyun:) Örneğin, **Fransa**'da işsizlik oranı erkeklerde yüzde 5.6 iken kadınlarda yüzde 11.7; **Federal Almanya**'da erkeklerde yüzde 6 iken kadınlarda yüzde 7.7; **İtalya**'da erkeklerde yüzde 6 iken kadınlarda yüzde 14.7. (OECD'nin 1982 araştırması).

Ücretli iş gücünde erkeğe oranla kadın

15-64 yaş arası

Kadınların, erkeklere oranla işlerini daha çabuk ve daha kolay yitirmelerinin nedeni dört noktada özetleniyor:

Çünkü kadınlar, genellikle eğitim ya da uzmanlaşma gerektirmeyen makineler tarafında da yapılacak işlerde çalışıyor.

Çünkü genellikle sendikalı değiller.

Çünkü genellikle geçici ya da «part-time» (yarım günlük, çeyrek günlük vb.) işlerde çalışıyorlar.

Çünkü çocuk doğuracakları zaman işlerini bırakmak zorunda kalıyorlar ve çalışabilecek duruma geldiklerinde yeniden iş bulamıyorlar.

Toplam İşgücünde Kadınlar:

	1975	1984
Batı Avrupa:		
Avusturya.....	40	41
Belçika.....	34	38
Danimarka.....	41	45
Finlandiya.....	46	47
Fransa.....	37	39
Federal Almanya.....	37	39
İrlanda.....	27	29
İtalya.....	30	35
Hollanda.....	28	35
Norveç.....	38	43
İsveç.....	43	47
İsviçre.....	34	35
İngiltere.....	37	40
Kuzey Amerika:		
Kanada.....	37	41
ABD.....	39	43
Doğu Avrupa ve SSCB:		
Bulgaristan.....	47	49
Çekoslovakya.....	45	46
Demokratik Almanya.....	50	52
Macaristan.....	44	45
Polonya.....	42	43
Romanya.....	36	40
SSCB.....	51	51
Güney Avrupa:		
Yunanistan.....	30	31
Portekiz.....	38	43
İspanya.....	21	30
Türkiye.....	36	35
Yugoslavya.....	38	39

(Kaynak: Ekonomik rofe of women in ECE Region. 1985.)

İşçinin yerini makine aldıkça, işten ilk çıkartılacak olan kadınlardır.

(ILO)

*O, ne sigortalı, ne sendikalı. Her çocukta işi biraz daha ağırla-
şacak ve hep «çalışmıyor» görünecek... (İ.L.O)*

Hindistan'da inşaat işçisi kadınlar... İşçi çıkarılması gerektiğinde, işini ilk kaybedecek bunlar. (ILO)

Şimdiye dek «İşsizler Ordusu» sözcüklerini duyduğum zaman gözünün önüne, demir bir kapı ya da demir bir parmaklık önünde yığılmış kalmış çocuk, delikanlı ya da yaşlı bir erkek kalabalığı gözlerimin önüne gelirdi: Çevrelerine boş gözlerle bakan, uzayıp giden kuyruklarda sabırla bekleyen, ya da bir an önce o demir kapıya (neden demir?) ulaşmak için can atan, açlığı düşünmemeye, evdeki çocukları düşlememeye çalışan, kâh öfkeyi besleyen kâh uysallığı deneyen erkek yüzleri... Sirkeci ya da Salıpazarı'nda gördüklerimden, Visconti'nin ya da İtalyan yeni gerçekçi akımından ya da okuduğum kitaplardan yarattığım imgelerdi bunlar.

Yanılmışım. «İşsizler Ordusu» karşısında artık farklı imgelerim var.

Yüzyıllardır var ettiğimiz, geliştirip büyüttüğümüz, mutlaktır diye bellediğimiz imgeleri değiştirmek için, yanıldığımızı kavramak için, yeni ve gerçek imgeler yaratabilmek için daha kaç yüzyılın geçmesi gerekecek?

«Nairobi Buluşması»ndan sonra belki de hiçbir şey gerekmeyecek... Belki de...

Dünyada Kadının Durumu raporundan bir sayfa daha çeviriyorum :

Karşıma göze görünmeyen «iş kadınları» çıkıyor.

Onlar, Antalya'nın köylerinde evlerindeki el tezgâhlarında kilim dokuyanlar, Erzurum ya da Denizli'nin köylerinde tığ işi yapıp, köyden ilk geçene satıverenler... Onlar Kenya'da hasırdan sepet öğrenler ya da iplere boncuk dizenler... Onlar Antil'lerde balık tutup satanlar, Vietnam'da bahçelerindeki pirinci satanlar... Onlar Kahire ya da İstanbul'da çamaşıra temizliğe gidenler, Meksiko ya da Madrid'de çocuk bakanlar... Onlar Brezilya'nın, Hindistan'ın sokak satıcıları...

Cinsiyete göre işsizlik oranı- 1975 ve 1984
(yüzdelere)

Ülkeler	1975			1984		
	Kadın Erkek	Erkek	Kadın	Kadın Erkek	Erkek	Kadın
Batı Avrupa						
Avusturya.....	1.7	1.3	2.3	3.9	4.1	3.7
Belçika.....	4.2	3.1	6.3	13.0	9.4	18.8
Danimarka.....	4.9	4.7	5.1	10.2	8.8	12.0
Finlandiya.....	2.2	2.4	2.1	6.1	6.0	6.2
Fransa.....	4.1	2.8	6.3	9.1	6.7	12.8
Federal Almanya.....	4.0	3.7	4.5	8.3	7.6	9.4
İrlanda.....	6.0	6.6	4.3	16.2	17.5	13.0
İtalya.....	5.8	3.7	10.5	10.7	7.3	17.2
Hollanda.....	4.5	4.9	3.5	13.7	14.3	12.7
Norveç.....	2.3	1.9	2.9	3.0	2.8	3.2
İsveç.....	1.6	1.3	2.1	3.1	3.0	3.3
İsviçre.....	0.3	0.4	0.2	1.2	1.1	1.3
İngiltere.....	3.1	3.6	2.1	11.6	13.5	8.8
Kuzey Amerika						
Kanada.....	6.9	6.1	8.1	11.2	11.1	11.4
ABD.....	8.3	7.6	9.3	7.2	7.0	7.4
Güney Avrupa						
Yunanistan.....	1.8	1.2	3.0	8.3	6.9	11.3
Portekiz.....	5.5	5.1	6.1	10.8	6.4	15.3
İspanya.....	5.0	4.8	5.7	20.4	19.3	23.1
Türkiye.....	12.9	15.2	8.9	21.0	26.3	11.0
Yugoslavya.....	1.2	4.6	8.8	9.5	6.7	13.9

(Kaynak: Ekonomik role of women in ECE Region, 1985.)

«Görünmeyen işlerde çalışan ya da görünmeyen iş kadınları, yeryüzünde ezici bir çoğunlukta» diyor rapor. Sayıları hiçbir zaman belli değil. İstatistiklere geçmiyorlar.

Bu göze görünmeyen ve «resmi» olmayan işler, Üçüncü Dünya Ülkelerinde ulusal gelirin üçte birini oluşturuyor.

Ve bu ticaretin **Haiti**'de yüzde 91'ini, **Ghana**'da yüzde 88'ini **Arjantin**'de yüzde 63'ünü, **Brezilya**'da yüzde 56'sını; **Tayland**'da yüzde 54'ünü kadınlar gerçekleştiriyor.

Sokak Satıcılığı: Yalnız Dakar'da değil, dünyanın bir çok kentinde kadınların çocuklarıyla birlikte sürdürebilecekleri işlerin başında geliyor. (ILO)

Yok sayılan, görünmeyen işleri yapanlar :

«Dokuma tezgâhında ilmikleri bağlarım, her ilmikte yüreğimi başlarım.»

Bu «resmi» olmayan işlerde çalışan kadınlar ancak günü gününe kendilerini besleyecek kadar kazanabiliyorlar. Kazançları ülkelerindeki asgari ücretin yarısından az... Sigortaları yok... Emeklilikleri yok... Ve çoğu kez polisle başları dertte.

Peki, madem çalışacaklar neden bu tür işleri seçiyorlar?

Çünkü çalışma saatlerini kendileri ayarlayabiliyorlar... Çünkü ev işleriyle «dışardaki» işleri ya da «görünmeyen» işleri arasında uyum sağlayabiliyorlar... Çünkü, bu tür işlerde çocuklarını da yanlarına alabiliyor-

«Yük taşıyım, daha da çocuğunu taşıyım. En çok ellerime, ayaklarımaya sırtıma acırım.»
(BM — İLO)

lar... Çünkü bu tür işleri evde de yapabiliyorlar... Ve zaten başka iş yapmaya ne birikimleri, ne eğitimleri ne de koşullanmışlıkları elverişli değil!

Demindenberi «**çalışan**» kadın sözcüklerini kullandığımda çalışan sözcüğünü niye hep tırnak içine aldığımı anladınız mı? Çünkü toplam dışarda, yani evinin dışında işi olan kadınları «**çalışan**» diye adlandırıyor ve ötekilere «**çalışmayan**» diyor da ondan: Yani sabah kalıp köyde ocağı yakan, ekmeği peyniri yapan, ya da kahvaltısı hazırlayan, yatakları şilteleri, yorganları toplayıp kaldıran, köyde ya da kentte evi temizleyen, çamaşırını yıkayan, ütüyi yapan, dikiş diken, alışverişi yapan,

yemeği pişiren, sofrayı kuran, sofrayı kaldıran, bulaşıkları yıkayan, çocuğuna bakan, çocuğunu giydiren, yediren, temizleyen, uyutan, okula götüren getiren, söküüklerini ya da giysilerini diken, evdeki halıları silken, camları yerleri silen, süpüren (uzatmayayım) bütün bunları yapan kadınları «**çalışıyor**» saymıyor da ondan!

TÜM DÜNYADA KADINLAR ERKEKLERDEN İKİ MİSLİ ÇALIŞIYOR.

Ben değil, Birleşmiş Milletlerin raporu böyle diyor.

Bugün dünyada, bir ailenin, yalnız erkeğin çalışmasıyla geçinemeyeceği saptanmış durumda. Ailede iki kişinin karı-kocanın birlikte çalışması gerek. Ancak yurtdışında saydığım tüm işler «**doğal olarak**» kadının işleri sayıldığından bunları yapmak kadına düşüyor. Neden?

Çünkü efendim, hep birlikte yüzyıllardır ezberledik ya :

«Yuvayı dişi kuş yapar.»...

«Dişi kuşun yuvasını yapalım» tümcesi ağızdan ağıza dolaşırken, dönmüş dolanmış, **«Yuvayı dişi kuş yap-sın»** oluvermiş... O gün bu gün böyle gidiyor.

Dişi kuşların bugün yuvalarda yaptığı işlerin toplam değeri yılda 4 trilyon doları buluyor. (Çok yüksek bir sayı, ondan Türk lirasına çeviremeyeceğim. Osman Ulagay'ın dediğine göre Amerika Birleşik Devletlerinin toplam milli gelirine eşit bir sayıymış.) Gelişmiş ülkelerde dişi kuşların yuvalarında yaptıkları işlerin değeri ise milli gelirin yüzde 40'ını bulabiliyor.

Ortada yok sayılan bir değer var!

Dişi kuşlar yuvalarında...

Ama durun bir dakika: Ben bu «Dünyada kadının durumu» raporunu incelemeye başladığımda akşamdı. Oysa şimdi sabah oluyor... Yalnız dişiler değil, dişi erkek tüm kuşlar ötmeye başladı.

Dişi ya da erkek tüm kuşlar, böcekler, kelebekler, kertenkeleler, pervaneler, bildiğim ya da bilmediğim tüm yaratıklar; kaktüsler, akasyalar, bugenvilyalar, zambaklar, menekşeler daha önce gördüğüm ya da görmediğim ağaçlar, bitkiler, çiçekler, dikenliler ve diken-sizler, «Haydi» diyorlar. «Haydi kalk, o bahçeye gidelim.»

Öyle ya! Bugün 11 Temmuz!

Forum 85'de yer alacak 2 bin toplantı başladı bile!

Şu raporda tüm söylenenler orada geliştirilecek. Şu kâğıt üzerindeki sayılar, orada etten kemikten, candan yürekten insana dönüşüp yaşamaya başlayacak... Öyleyse, haydi oraya!

«Yuvayı, dişi kuşlar yapar»... Gel gelelim, ne yuvalar ne de kuşlar birbirine benziyor.

İşte, Türkiye'den, İsviçre'den, Afrika Sahra'sından, ve Hindistan' dan yuvalarında «dişi kuş»lardan örnekler... (Sayfa: 83, 84, 85.)

(B.M.)

(Unicef)

O YEŞİL BAHÇEDE OLMAK

O bahçe, Nairobi Üniversitesinin bahçesi: Koskoca, çimenlik, yeşil bir alan.

On gün boyunca Kenya'nın, hayır hayır tüm Afrika'nın, yok yok tüm dünya kadınlarının nabzı burada atacak: On gün boyunca yeşil alanı çevreleyen dershanelerde, toplantı salonlarında birbirini izleyen sayısız toplantı, odalara sığdırılamaz, duvarlar ardında tutulamaz olunca, her şey ama her şey (en çok da nefret ve sevgi, öfke ve umut) bu bahçeye taşacak.

Ama daha hiçbir şey demeden, «o bahçede olmak» diyorum: «O bahçede kadın olmak» değil...

Çünkü, sınırları olmayan, engel tanımayan, yasak bilmeyen bu bahçe, özgür düşüncenin, farklı görüşlerin, çok renkliliğin, çok sesliliğin odak noktası.

Çünkü anlayışın, hoşgörünün, dayanışmanın merkezi olan bu bahçede yüzlerce, binlerce yürek, yeryüzündeki tüm baskıları lanetliyor.

Yüreklere, dillerde «söz» olup kanatlanıyor. Toprağın haritasını gökyüzüne çiziyor.

Yüreklere, ellerde «güç» olup kenetleniyor.

Yüreklere, akıtılan onca kanların, çekilen onca acı-

ların hesabını soruyor. Gökyüzünün haritasını toprağa çiziyor.

Kanatlanan her «söz»le, birbirine kenetlenen her «güç»le urnut büyüyor ve toprağın, yeryüzünün haritasıyla, gökyüzünün haritasını birleştiriyor.

Bu bahçede kadın olmak, erkek olmak yok. Bu bahçede insan olmak var..

Bahçeden içeri girdim.

O Bahçede... ne kadın, ne erkek olmak... Yalnız ve yalnız insan olabilmek...
(Memet Baydur)

Benim gibi bahçeden içeri giren yüzlerce, binlerce insan var: Kadın, erkek... kucakta bebek, çocuk, genç, yaşlı... koşarak gelenler hangi yana gideceğini bilmeyenler, tekerlekli sandalyelerle ya da kol değnekleriyle gelenler... her renkte, her kılıkta, her havada...

Bahçeden içeri girenler :

Kimi önceden elindeki programdan saptamış: Hangi gün, hangi saatte, hangi odada, hangi konuda, hangi toplantıya ya da tartışmaya katılacağını, (Tülin Akın sağolsun) saati geldiğinde güvenli adımlarla doğru oraya yöneliyor.

Kimi, bilmiyor, ya da kararsız - belki olur a o gün program değişikliği oldu ya da anında yeni bir toplantı düzenlendi... Bahçenin çevresindeki yapıların girişlerindeki koca program tabelalarından (Tülin Akın sağolsun) o gün hangi etkinliklere katılabileceğini saptıyor.

Kimi, bir toplantıdan ötekine koştuktan yorgun düşmüş, o uçsuz yeşillikte yan gelmiş uzanmış... Uzanmış da uyuyuvermiş; uzanmış da yanındakilerle konuşuyor; uzanmış da bir şeyler yazıyor, günün ya da son çıktığı toplantının notlarını tutuyor; uzanmış da elindeki belgeleri inceliyor, ya da kitabını okuyor.

Kimi, kimbilir dünyanın hangi ucundan gelmiş televizyon radyo ekiplerine ya da gazetecilere röportajlar veriyor... Kimi gazeteci değil, bu konuda rapor inceleme vb. de hazırlamayacak, ama merak ediyor başka toplumları, başka toplumların insanlarını ondan o gruba ya da şu gruba yaşıyor: Sormaya, öğrenmeye, tanımaya, anlamaya yaşıyor.

Yeşilin üstü hep kıpır kıpır. Her an canlı: Hep daha hızlı daha hızlı soluk alıp veriyor.

Yeşilin üzerinde sohbetler koyulaşüyor, tartışmalar derinleşiyor, ülkeden ülkeye, kıtadan kıtaya, renkten renge, toplumdan topluma, insandan insana adımlar atılıyor, bağlar örülüyor, dostluklar kuruluyor... Anlaşmazlıklar ya çözülüyor ya çözülüyor; ama anlaşmazlıklar anlaşılır olmaya başlıyor...

Ve çeşitli nedenlerden - en çok da ülkelerindeki bas-

kılar iç karamalar ve haksızlıklar yüzünden - ülkelerinden, sürgün edilmiş ya da sürgünlüğü seçmiş kimseler, bu yeşil alanda birbirini, ülkesinin toplumunun insanını buluyor... Ayrı düşmüşlüğü, uzak düşmüşlüğü yaraları sarılmaya çalışılıyor. Hiç olası mı? Kucaklaşmalarda gözyaşlarını tutmak da olası değil... Her kucaklaşmada, birbirini izleyen binbir soruda, binbir yanıta, hasret daha da ağır basıyor... Ayrılığın süresi, (günler, aylar, yıllar, dakikalar); ayrılığın uzaklığı (kilometreler, sınırlar) kucaklaşmalarla, sorular ya da yanıtlarla nasıl yok edilebilir ki... Özlem, her kucaklaşmada büyüyor.

Yeşil alanda müzik var, şarkılar var: Kadınların ve erkeklerin sesi, halkların türkülerine dönüşüyor!

Latin Amerikalılar gitarlarıyla, Afrikalılar davullarıyla ritmin, temponun başını çekiyor. Şarkılar hangi dilde söylenirse söylensin herkes söylenen her şeyi anlıyor: «Vanceremos» — «We shall overcome» — «Vive la Paix» — «Si a la Paz, No a la Guerra» sözlerini kim anlamaz ki! Ve her şarkı, her türkü sonunda eller yine kenetleniyor.

İşte diktatörlükleri lanetleme toplantısı:

Şili'de Pinochet'den, Paraguay'da Alfredo Stroesner'e, Filipinler'de Marcos'a... Diktatörler ve onların yordakçılarının lanetlendiği toplantı, kaçınılmaz olarak halkların dayanışmalarına dönüşüyor. Çünkü burada kimsenin, ne kendi ülkesindeki ne de herhangi başka bir ülkedeki hükümetlerle hiçbir ilgisi yok. Hayır, burası Birleşmiş Milletler Konferansı değil, «Forum 85.» Burada kimse hükümetini ya da bir başka hükümeti pohpohlamayacak!

— Biz Şili halkı... / Biz Venezuela halkı... / Biz

O Bahçenin en güçlü yanı, en güçlü özelliği özelliği: Duyguların, coşkuların, inançların paylaşılması... Kimi zaman hep birlikte şarkı söyleyebilmek bile yeryüzünün en müthiş nimeti olabiliyor...
(M. Baydur)

Fransa halkı... / Biz Amerika'daki Kızılderililer... / Biz Meksika halkı... / Biz Hindistan halkı... / Ben mülteci bir İranlı olarak... / Biz Sovyet halkları... / Biz Amerikan vatandaşları... / Biz Sudan'daki Mülteci kadınlar... / Biz Danimarka'dan gelen göçmen kadınlar...

— Biz burada hükümetimizden bağımsız olarak bulunanlar... / **Biz hükümetinize karşı olanlar...** / Biz hükümetimizden utanç duyanlar ya da lanet edenler...

— Nikaragua halkını rahat bırakın! **Çekin ellerinizi ayaklarınızı, silahlarınızı adamlarınızı Nikaragua'dan!**

Her konuşma arasında yeniden «**Venceremos!**»

İnsan hakları için konuşabilmek... (Sayfa : 93,94, 95.)

(M. Baydur)

Amerikalı kadınlar, özellikle siyah Amerikalı kadınlar **Reagan'ın iç politikasını eleştirmeye başlıyor:**

«Reagan yönetiminde Amerika'da yoksul kadın daha da yoksullaşmış, azınlıklar daha çok baskı altına girmiş, ırkçılık hortlatılmıştır!»

Reagan'ın iç politikasını kınama toplantılarında 70'li yılların bir «yıldızı», Forum boyunca gözleri kamaştıracak. Adı **Angela Davis**. Amerika Birleşik Devletlerinde ırkçılık mücadelesinde, peşinden sürüklediği gençleri «**siyah güzeldir**» sloganıyla yeni bir aşamaya ulaştıran eylemci kadın lider. Birkaç gün sonra bu bahçe-de bir basın toplantısı yapıp tüm soruları yanıtlayacak. Onu dinlememize henüz zaman var.

Reagan'ın iç politikasını kınama toplantıları zahmetsizce, Reagan'ın dış politikasını kınama toplantısına dönüşebiliyor:

El Salvadorlu'lar, Güney Koreli'ler, Filipinli'ler, Reagan hükümetini kendi ülkelerindeki hükümetleri desteklemekle suçluyor.

«Topraklarımızdan Amerikan askeri tesisleri dışarı» diye haykırıyor üçüncü Dünya Kadınları.

«Topraklarından Amerikan askeri tesisler dışarı» diye bağırıyor Amerika'lı kadınlar.

Yeşilliğin ortasında o küçücüktü. Yaşı yok gibiydi ama küçücüktü. Simsiyah saçları, esmer teni, çekik gözleri, bembeyaz dişlerinden çok göğsündeki tabela görünüyordu. Şunlar yazılıydı üzerinde:

«Ben Nikaragualı bir kadını. Tek isteğim kendi ülkemde yaşayabilmek. Yabancı güçler rahat bırakırsa yaşayabileceğim.»

Tabelanın karşısına geçen binlerce ağız bir arada haykırıyordu:

«Reagan'ın Nikaragua'ya müdahalesi dünya barışını tehdit etmektedir.»

Nikaragua'yla dayanışma, Latin Amerika'daki diktatörlükleri lanetleme toplantıları, kaçınılmaz olarak Reagan'ın dış politikasına karşı gösterilere dönüşüyordu. (M. Baydur)

«Nikaragua'ya ambargo koyacağınıza Güney Afrika'ya koyun!»

Bu son ses üzerine, yeşil alanın başka bir ucunda, «Sovyetler, Afganistan'dan dışarı!» diye haykıranlar bu sese doğru ilerlemeye başlıyor.

İki kitle yeşilin ortasında buluşup bu kez Güney Afrika'da ırkçı, ayırımçı beyaz yönetimi lanetlemeye başlıyor.

Ve sonra yine hep birlikte: «Bir gün mutlaka!»

Yeşillğin bir yanında, toprağa çakılmış bastonlar görünüyor. Bastonların arasına rengârenk ipler gerilmiş, iplere bir sürü torba asılmış. İpler ve torbalar bir

çember oluşturuyor. Çemberin tam ortasında, yerde, binbir renkte boncuklardan, pullardan kocaman bir çiçek... 16 bastonun üzerinde 16 dilde bir de açıklama var:

«Burası, Daha Güzel Bir Dünya Mabedi'dir... Düşüncelerinizi, düşlerinizi, deneyimlerinizi, öykülerinizi, korkularınızı ve umutlarınızı yazıp torbalara atın. Başkalarınınyla birleşince, güzellikler çoğalacak, kötülükler çirkinlikler azalacaktır...» gibi bir açıklama.

Bu «mabed»in kurucu ve yöneticileri New York'lu iki genç kadın, Catti ve Betsy'yle dost olunca, bir baston daha dikecek, Türkçe açıklamayı da ekleyecektik. Catti ve Betsy bu «Mabed»i Kopenhag Konferansı'nda da kurmuşlar, büyük ilgi görmüşler... Ortadaki rengârenk çiçek mi? Ha, o da sevgi enerji merkezi'ymiş... On gün boyunca torbalara konan öyküler, düşler, korkular, sevinçler, umutlar çoğaldıkça, torbalar şiştikçe, 'sevgi enerji merkezi' kötülükleri yok edecek, güzellikleri çoğaltacaktı...

«Daha Güzel Bir Dünya» Mabedinin hemen önünü Harlemlı Cristie tutmuş. Christie, her gün, atalarından kapıldığı ritmi, Kenya davulcularının ritmine katıp, **«alın işte, bu yürek atışlarımdır»** diyor!

«Yürek atışlarından» ve **«sevgi enerji merkezi»**nden çok uzak düşmeyen bir yerde, **«kadında kadın olmak»** sözkonusu... Orada eşcinseller, kadında kadın olmaya çalışıyorlar. **«Kadınları seven kadınlara»** yaptıkları çağrı ve toplantı istekleri engellenince, bunlar büyük protestolara girişeceklerdi. Sayıları önce 500'dü. Yeşillikte yerlerini aldıktan sonra aralarına Afrikalı kadınların da katılmasıyla çoğaldılar. Protestoların ertesi günü

Kenya Hükümeti, «her ne kadar Kenya yasaları eşcinselliği yasaklıyorsa da Forum'un özgür ortamı gereği eşcinsel bayanların da toplantı yapabileceklerini» bildirecek ve «önceki tatsızlıklar ve yanlış anlaşmalar için», eşcinsellerden özür dileyecekti.

«Biz, aklımızla, yüreğimizle ve bedenimizle kadınları seven kadınlarız.. » diye başlayacaktı Lezbiyenler toplantısı, ve çevreden gelen sayısız sorunun yanıtlanmasıyla sürecekti :

«Hayır çocuklara karşı değiliz... Aramızda yapay tohumlamayla çocuk sahibi olmak isteyenler, ya da yalnızca çocuk sahibi olabilmek için bir erkekle de ilişkiye girmeye razı olanlar var... Babasız çocuk mu? Güldürmeyin beni yeryüzünde hiç mi babasız çocuk yok? Lezbiyenlerinki neden babasız olmasın? Biz de sizler gibi, ırkçılığa, sömürüye, baskıya, silahlanmaya artık seksizme karşıyız. Biz de eşitlik istiyoruz.»

«Tek isteğimiz eşitlik» diyor kadın eşcinseller. «Bugün dünyanın her yerinde erkek eşcinsellere tanınan özgürlüklerin, onlara gösterilen hoşgörünün bize de gösterilmesi.»

«Eşitlik, ama her konuda eşitlik» diyor Avustralya'dan gelen bir lezbien: «Lezbiyenliği hâlâ bir hastalık ya da bir burjuva yozluğu olarak görenler var. Oysa ben, istediğim için, daha mutlu olduğum için, kendi özgür seçimimle lezbiyenim.»

Şimdiki durumlarına, kendi özgür seçimleriyle gelmemiş olanların sorunları tartışılıyor hemen karşı köşede : «İngiliz Fahişeler Birliği» şaşkın bakışlı dinleyicilere, Londra'da King'Cross'daki merkezlerinin «Ex-

terminator» (dışlayıcı, yok edici) adlı, Neo-Nazi bir topluluk tarafından bombalandığını, son üç yıl içinde yalnız Amerika Birleşik Devletlerinin kuzey batısında 80 fahişenin öldürüldüğünü belirtiyor... Bu arada Kenya Hükümetine çatmaktan onlar da geri kalmıyorlar: Çünkü Dünya Kadın Konferansı ve Forum 85 nedeniyle, Kenya Hükümeti, Nairobi sokaklarını tüm dilencilerden ve fahişelerden «temizlemiş.» «Nerede şimdi o kadınlar? Onların da aramızda olmaya hakları var!» diye bas bas bağırıyor İngiliz Fahişeler Birliği üyeleri.

Onların hemen yanı başında «Ev İşlerine Ücret» kampanyasını sürdüren kadınların da sesleri oldukça yüksek çıktığından, zaman zaman bu iki toplantının tartışması birbirine karışıyor...

Bir başka köşede kimi kadınlar güreş tutmuşlar... Yok, yok yanılmışım güreş değil. «Kendini koruma» yöntemleri üzerine bir seminermiş. Judo, karate, bıçak çekme, silah kullanma dersleri veriliyor. Zinde kalmanın, çevik ve atak olmanın yolları öğretiliyor.

Bahçeye, dayanışma mektupları yağıyor. Bu mektuplardan biri de «Siyah Eşcinsel Erkekler Ulusal Birliği»nden. Washington'dan geliyor:

«Biz başta siyah lezbiyen kızkardeşlerimiz o'mak üzere, siyah ya da beyaz, lezbiyen olsun ya da olmasın tüm kızkardeşlerimizi selamlıyor; ırkçılığa, seksizme, militarizme, sınıf baskısına ve sömürüye karşı verdikleri mücadelede yanlarında olduğumuzu bildiriyoruz» diyorlar özetle.

Yine yeşillikte, ama şu son anlattıklarımın en uzak köşede, kara çarşılarına bürünmüş, göğüslerinde kocaman Humeyni resimleriyle, İranlı kadımlar, «İslam'da kadının erişebileceği yüce mertebeyi» anlatıyor :

«Bugün, uygar denilen toplumlarda kadınlar erkeklerin şeytani zevklerini tatmin etmek için kullanılmakta ve sömürülmektedir!» diyorlar.

«Oysa kadın en yüksek, en yüce mertebeye ancak iman yoluyla ulaşabilir. Kutsal kitaplar, bu tür kadınların öyküleriyle dolu. Onları örnek alan, onlardan esinlenen günümüz İran kadını, bugün özgürlük ve bağımsızlık savaşını iman yoluyla sürdürmektedir! Kendilerini feda ederek İslam Devrimini destekleyen bu kadınlar, kimi güçlerin emperyalist niyetleri karşısında, gözlerini bile kırpmadan, çocuklarını savaş alanına, cepheye gönderebilmektedir...»

Kara çarşafı İranlı kadınlarla kimi konularda konuşup tartışabilmem clanaksız. Çünkü daha baştan beni «sen ne biçim Müslümansın!» diye «düşman» ve «hain» ilan ettiler... Ancak Forum'da kara çarşafı olmayan İranlı kadınlar da var. Onlara «İşkencede Kadın», «Direnışte Kadın» sayfalarında döneceğim.

Forum 85'in, yeşil alan dışında da etkinlikleri var: İşte «Teknik ve Araç» fuarında özellikle teknik konularda kadınların geri bırakılmışlığı giderilmeye çalışılıyor: Pis su nasıl temizlenir, ocak nasıl yapılır, musluk, radyo, çamaşır makinesi, motor nasıl tamir edilir, beton nasıl dökülür, çimento nasıl elde edilir ve yel değirmeni, su değirmeni, boru döşeme, dokuma tezgâhları balıkçılık teknikleri, konserve yöntemleri, vb. konularda bilenler, bilmeyenlere uygulamalı ders veriyor.

Yeşilin bittiği yerden sokağa çıkıp karşıya geçtiniz mi, Nairobi Ulusal Tiyatrosundasınız. Burada «Film Forum»unda on gün boyunca beş yüzü aşkın «Kadın, barış, gelişim» konularında filmler birbirini izleyecek: Elbet ki Kenya Hükümetinin sansüründen geçenler...

Kıyametler kopuyor sansür konusunda! Hani burası özgür bir ortamdı?

Yeşil'in bir başka köşesinde dev bir **Barış Çadırı** kuruldu. Mavi/beyaz tentelerden oluşan çadırın içi ren-gârenk balonlarla dolu. Çadırın tam önünde kocaman bir dünya maketi: Güney yarım küreyle kuzey yarım küre birbirine karışmış, tüm sınırlar kalkmış. Üzerinde yine kocaman harflerle şunlar yazılı :

«Ben bir kadınum. Benim ülkem dünyadır.»

Bu barış çadırının içi de dünya. Kadınların özlediği dünya. Burada her gün toplantılar, tartışmalar, dayanışmalar birbirini izleyecek.. ...Ama biliyorum, bu çadırdan, bu barış çadırından içeri girdim mi bir daha daha hiç, (belki de yaşam boyu) çıkmak istemeyeceğim. Oysa daha bu yeşil alanın her köşesini görmedim bile, size göstermedim bile. Onun için erteliyorum, şimdilik erteliyorum Barış Çadırından içeri girmeyi.

Yeşilin bir başka yanında kocaman bir incir ağacı var. O ağacın altını Amerikalı ünlü feminist yazar Betty Friedan tutmuş. 1963'de **«The Feminine Mystique» (Kadın Gizemi)** adlı «Best-seller» ve sayısız dile çevrilen kitabıyla Batının «Kadın Hakları» savaşçıları arasında sivrilen Betty Friedan, her gün aynı ağacın altında aynı saatte, çevresine toplanan kadınlarla sohbet ediyor. Daha çok Afrikalı kadınların sorularını yanıtlıyor ve **«kökende ortak sorunlarımız var ama her toplum kendine en uygun çözüm yöntemleri uygulamalı»** diyor... Nairobi Buluşması'nı kadınlar için tarihsel anlardan biri diye nitelemekle birlikte Betty Friedan buranın «politik» bir futbol sahasına çevrilmesinden çok yakınıyor. **«Politikacı erkeklerin oyununa geliyorsunuz. Bırakın politikayı, önce sırf kadın olduğunuz için karşı-**

laştığınız sorunları çözümlemeye bakın» diyor. «Feminizm, kadın haklarını korumaktır» diyor.

Betty Friedan'a en sert tepki, yeşil alanın bir başka köşesinde basın toplantısı yapan Angela Davis'den gelecekti :

«Günümüzde faşizmi, ırkçılığı, politik ve ekonomik baskıları, nükleer tehlikeyi ve kadınlara karşı baskıyı birbirinden ayrı şeyler olarak göremeyiz. Bunların tümüne karşı militan bir tavırla karşı koymadıkça, hiçbirinde ayrı ayrı tek tek başarıya ulaşamayız.»

Angela Davis olağanüstüydü. Konuştukça coşuyor, söyledikleriyle, söyleme biçimiyle gözlerimizin önünde büyüyordu. Çevresinde yüzlerce kişi halka olmuştu. O, herkese seslenebilmek için olduğu yerde döne döne konuşuyor, bir anda yüzlerce kişinin göz bebeklerinden içeri bakabiliyordu :

«Gerçek bir feminist olmak için her şeyden önce, her tür baskıya karşı çıkmalıyız. Olağanüstü durumlar dışında benim bildiğim iki baskı var: Rengimizden dolayı karşılaştığımız baskılar, yani ırkçılık. Ve ekonomik sınıfmızdan dolayı karşılaştığımız baskı, yani sömürü. Bu ikisine karşı çıkmadan, kadın haklarını korumak söz konusu olamaz!»

«Şu sırada Nikaragualı, İranlı, Güney Afrikalı, Filistinli ve öteki baskı altındaki insanlarla dayanışma içinde olmalıyız. Biliyoruz, hükümetimiz dünyanın her yerinde diktatörlükleri destekliyor. Ama bu bizi bağlamaz...» «Kadın özgürlüğü ekonomik özgürlükten ayrı düşünülemez. Ondan ne yapıp yapın, önce ekonomik özgürlüğünüzü kazanın.»

Yeşil alanın çok sesliliğinden, çok renkliliğinden yorgun düşen yüreğimi; bunca özgürlüğe, bunca düşünce ve söz özgürlüğüne alışmamış yüreğimi; ya da alış-

Angela Davis, Betty Friedan'a karşı...

kanlıklarını yitirmiş, korkuların tutsağı yüreğimi birazcık olsun dinlendirmek isteyince, yeşil alanı çevreleyen, odalara, dersanelere, toplantı salonlarına giriyorum. Oradaki toplantıları izliyorum.

Odalar arası trafik dışardakinden daha hafif, daha yavaş değil. Forum 85'e Türkiye'den katılan öğretim üyelerini, Mübeccel Kıray'ı, Yeşim Arat'ı, Yakut İrmak'ı, Sadun Kâtipoğlu'nu, Nilüfer Çağatay'ı ve Unicef adına gelen Emel Doğramacı'yı bu trafikte görüyorum. Forum 85'e katılan Türkler arasında, Nairobi'de yaşayan yazar Memet Baydur, Hollanda'dan gelen ve yalnız katılmakla kalmayıp, forumda çeşitli toplantılar da düzenleyen «Türkiyeli Göçmen Kadınlar»da var.

Odalarda bir buçuk saat ya da üç saat süren toplantılarda neler tartışılmıyor ki: Barış, eşitlik, gelişim, eğitim, sağlık, çalışma temalarının yanı sıra kadının basına yansımaları; acil durumlardaki kadınlar (Filistin ve Güney Afrikalı kadınlar), genç kızların ve genç kadınların sömürülmesi, göçmen ve mülteci kadınlar, yaşlı kadınların durumları, kadına karşı yöneltilen şiddet hareketleri, «aile reisi» kadınların ve yalnız kadınların durumları, kadın ve teknik gelişim, kadın ve yasal haklar, kadın ve finans gibi, bu ve bu konuların binbir ayrıntısı üzerine örgütlerin ya da bireylerin düzenlediği toplantılar, birbirini izliyor. Bu toplantılar, düzenleyici birey ya da örgütün çok kısa bir giriş konuşmasıyla, konuyu saptaması ve tartışmaya yön vermesiyle başlıyor. Ve toplantının büyük bir bölümü tartışmalarla sürüyor. Forum 85'in amacı bu: Farklı düşüncelerin, görüşlerin bir araya gelmesi.

O uçsuz bucaksızmış «gibi» görünen yeşil alanın... (durun bir dakika: Artık gerçeği söylemeliyim: Bu yeşil alan pek de öyle uçsuz bucaksız değil. Taksim alanının

yarısı kadar bir şey. Ancak o yeşil alanda günler geçtikçe, insanları dinlemeye, söylenenleri kavramaya başladıkça, yeşil alan, dağları, okyanusları aştı, kıtaları aştı dünyanın her ucuna yayıldı. Belki bana uçsuz bucaksızmış «gibi» görünmesinin nedeni bu.)

O uçsuz bucaksızmış «gibi» görünen yeşil alanın çevresindeki dersaneleri, toplantı, konferans salonlarını düşündükçe hep «oda» demem de boşuna değil...

Anlatması güç. Çok güç... Yeşil alanın çevresindeki yapılarda geçirdiğim saatlerin, günlerin tümünü yok eden, kafamdan silip atmama, ve geriye bende yalnız «oda» imgesinin kalmasına neden bir çılgıktı... (Oda, dört duvar, üzerime üzerime gelen duvarlar, tutukevi, hiç mi kurtuluş yok, nasıl çıkacağım bu odaydan?)

Anlatması çok güç. O çılgılığa henüz zaman var. Önce toplantının başlaması gerek... Ama benim kulaklarımdan gitmiyor. Bir kez duydum ya, kurtulamıyorum:

«HAYIR! BİR TÜRK KADINLA BİR YUNANLI KADIN ASLA BİRLİKTE AĞLAYAMAZ!»

Toplantı, bir buçuk saatlik toplantılardan. Düzenleyen ve yöneten Kıbrıs Türk Federe Devleti Kadın Derneği Başkanı Latife Birgen. Konusu: (Kıbrıs: Bir Bilmece.)

Oda doluydu. Tartışmaya katılmak üzere çok az Türk ve Kıbrıslı Rumlar, Rumlar, Kenyalılar, İngilizler, Amerikalılar, ve hangi ülkeden olduklarını öğrenemediğim tek tük birkaç Afrikalı daha gelmişti.

Latife Birgen, toplantıya «şimdi size bir film göstereceğim» diye başladı. Videoda film seyretmeye başladık... Sonra çok tatsız şeyler oldu... Film uzadıkça uzadı. Film Türk kesiminde her şeyin ne kadar enfes, ne

kadar mükemmel olduğunu gösteri; ordu... Herkes ama herkes (filimdeki) çok memnundu. Rumlar bile (filimdeki)... Rumlar bile (filimdeki) nerdeyse ne kadar iyi oldu da Türkler geldi diyordu.... Sonra tatsız şeyler oldu.

Rumlar (odadakiler) kıpırdanmaya başladı. Filmin ilk yirmi dakikasını gık demeden seyretmişlerdi. Film uzuyordu. Otuzuncu dakikada Rumlar (odadakiler) yüksek sesle söylenmeye başladılar. (Filmdekiler memnun mesut rollerine devam ediyorlar.). Kırkıncı dakikada «Yeter! Kesin! Bu bir propaganda filmidir!» dedi Rumlar. «Hayır gerçektir! Lütfen Forum'a saygılı olun» dedi Latife Birgen. Sonra Rumlar «Forum'da hükümetlerin propagandasını yapamazsınız! Forum Hükümetler dışı örgütlere ve bireylere ayrılmıştır! Tartışmaya ayrılmıştır!» dedi Kıbrıslı Rumlar. Sonra tatsız şeyler oldu...

Sesler iyice yükseldi. Karşılıklı bağışmalar sürerken, bir el prizden fişi çekiverdi. Kimi kez bir el hareketi karşısında teknik güç aciz kalıyor:

Video sustu, filmdekiler sustu. Odada bağışmalar yükseldi. Bağırıp çağırma ile yetinilmedi, çok tatsız şeyler oldu: İtişip kalkışmalar başladı...

Böylesini görmemiştım: Ne on gündür tartışan İranlılarla Iraklılar arasında ne Mısırlılarla İsrailliler arasında...

Odadaki itişip kakaşmaları, el ve kol hareketlerini, bağırıp çağırmaları Yunanistan'dan gelen bir ekip film alıyordu. Bu kez kavgaya çalışmalarını durdurmak istenen filmciler de katıldı. (Oysa bugüne dek hiçbir film ekibine hiç kimse engel olmaya çalışmamıştı.)

Odanın duvarları üzerime üzerime geliyordu. On gündür egemen olan farklı düşüncelerden, farklı görüş-

lerden kaynaklanan tartışmalar, hoşgörü, anlayış bir anda yok oluvermişti!

Kavga edenleri ayırmaya çalışıyordum. Gücüm yetmiyordu. İçimde güzelden, doğrudan yana ne varsa ortaya koymaya çalışıyordum ama yine de yetmiyordu. Güçsüzdüm, çaresizdim. Elimden hiçbir şey gelmiyordu. Ağlamaktan başka...

Kavganın göbeğinden sıyrılıp bir köşede ağlarken ve gözümün önündeki bu görüntüyü asla unutmamak için tüm dikkatimi oraya yoğunlaştırırken, birden boynuma iki kolun sarıldığını duydum.

Boynuma sarılan kolların gerisindeki yüz, bana İngilizce olarak «**Sen Türksün değil mi?**» dedi. Evet gibilerinden başımı sallayınca o da ağlamaya başladı... Gözyaşlarının arasından: «**Ben de Yunanlıyım**» dedi... Bu kez birbirimize daha çok sarılıp, daha çok ağlamaya başladık... (Bu arada bağırma ve çağrışmalar sürüyordu. İsviçreli genç bir kadın, mikrofonu eline almış, ortalığı yatıştırmaya çalışıyordu.)

Bir ara Yunanlı kadın, kollarımdan sıyrılıp, mikrofonu kaptı. Gözyaşları ve hıçkırıklar arasında şöyle bir şeyler dedi :

«**Bakın ben Yunanlı bir kadını. Buradaki de Türk bir kadın. Birbirimizi tanınıyoruz ama birlikte ağlıyoruz. Sizin bu halinize ağlıyoruz....**»

İlk kez galiba o zaman duydum o çığlığı: ya duyduğuma inanmadım ya da yanlış anladığımı sandım. Hem, üstelik; Yunanlı kadın hâlâ ağlayarak konuşmasını sürdürüyordu: «**Bakın burada olmamızın nedeni, konuşabilmek, tartışabilmek, birbirimizi dinlemek! Utmuyoruz, iğreniyoruz bu halinizden! O, bir Türk Kadın, ben bir Yunanlı kadın birlikte utancımızdan ağlıyoruz! Öfkemizden ağlıyoruz! Sizlerin bu haline ağlıyoruz!**»

«HAYIR! BİR TÜRK KADINLA BİR YUNANLI KADIN ASLA BİRLİKTE AĞLAYAMAZ!

HAYIR ASLA İZİN VEREMEM! HAYIR İZİN VERMİYORUM!»

Ve bana dönerek :

«Onunla birlikte ağlamıyorsunuz değil mi? Söyleyin! O Yunanlı kadınla birlikte ağlamıyorsunuz değil mi!»

Odanın duvarları üzerime üzerime geliyordu. Oadaki insanlar üzerime üzerime geliyordu. Yeryüzünün tüm nefreti üzerime üzerime geliyordu. Yeryüzünün tüm silahları bana çevrilmişti. Yeryüzünün tüm demir parmaklıkları üzerime kapanıyordu...

Memet Baydur ve Şilili Carlos, gelip çıkarmasalar-
dı beni o odadan belki yaşamımın sonuna dek orada
tutsak kalacaktım.

Yeşil alana indik. Orada Yunanlı kadınlarla ya da Yunanlı olmayan kadınlarla bol bol ağladım, güldüm, şarkılar söyledim.

Şarkılar söyledim. Şarkılar söyledik... Elele tutuşup, kolkola girip, birbirimize sarılıp, omuz omuza verip şarkılar söyledik. Hangi ülkenin, hangi ulusun, hangi toplumun, insanı olursak olalım, birlikte söyledik.

En sonunda dünyanın dört bir yanından gelmiş zencilerden oluşan ünlü bir topluluğun «Sweet Honey in The Rocks» topluluğunun eşliğinde söyledik. Dünyanın her yerinde baskıya, şiddete, savaşa, sömürüye karşı şarkılar söyleyen bu topluluğun en ünlü şarkısı «We'll Keep On Walking» — «Yürümeyi Sürdüreceğiz»e sıra geldiğinde, peşlerine takılıp yürüyüşe geçtik.

Nereye?

Sizi bilmem, ama ben, Barış Çadırına gidiyorum.
Haydi yürümeyi sürdürelim!

Durun, sizi oyalıyorum. Doğrusu bu!

Gerçeği söylemek gerekirse ben, günlerdir, Forum başladığından beri Barış Çadırından çıkmıyorum. Ancak sizleri bir kez o çadırdan içeri sokarsam, oranın o coşku dolu, buram buram insan kokan, dünyayı yaşanılası kılan havasından koparamam diye korkuyorum... Ondan, çaresiz bir süre daha oyalanacağız.

Hem şu anda zaten Barış Çadırına gidemeyiz, çünkü karşımıza bir insan seli çıktı. Öfkeli, tutuşmuş, yangın misali bir sel:

Üçüncü Dünya Ülkeleri kadınları yürüyüşe geçti.
Nereye?

Kenyatta Konferans Salonuna! Birleşmiş Milletler'in resmi Dünya Kadın Konferansını, hükümet delegelerinden oluşan konferansı basmaya!

(Evet, evet biz bu bahçedeyken Temmuz'un 15'i oldu ve Dünya Kadın Konferansı başladı bile!)

Haydi! Yürümeyi Sürdürüyoruz! Doğru Kenyatta Konferans Merkezine! Resmi görevli kadınlar arasına!

VE... «POLİTİKACI KADIN» OLMAK

Üçüncü Dünya Ülkeleri Kadınları, yanmış tutuşmuş, volkan olmuş patlamaya hazır... Üçüncü Dünya Ülkeleri Kadınları sel olmuş akıycr... O uçsuz bucaksız bahçeyi geçtiler, yeşili geçtiler, geldiler üniversite kapısına dayandılar... Üçüncü Dünya Ülkeleri Kadınları kapıları, sınırları aşıp sokaklara yayılmak üzere...

İşte bu anda Kenya Güvenlik Görevlileri sele, fırtınaya, ateşe ve volkana el koydu. Hayır bu öfke, sokaklara taşamazdı. Belki yürümekle sokaklar aşınmıyacaktı ama saygıdeğer devletlerin, saygıdeğer delegasyonlarının, saygıdeğer uzmanları bunca öfkeye karşı koyamayabilirlerdi. Özgür ortam, çok seslilik, çok renklilik, o bahçenin sınırları içinde kalmalıydı. O sınırların ötesinde düzen korunmalı, düzen sağlanmalı, düzen ege-men kılınmalıydı.

Birleşmiş Milletler Dünya Kadın Konferansı başlamadan önce, konferansla ilgili gerginlik başladı.

Nairobi'ye iki olay için, Konferans ve Forum için dünyanın her köşesinden akın eden yaklaşık 15 bin kadından 4 binin Amerikalı olması, daha ilk anda, «bu buluşma da süper güçlerin egemenliğine mi girecek» endişesini yarattı. Ancak Forum'daki tutum, özellikle

Forum'daki Amerikalı kadınların tutumu bu endişelerin yersiz olduğunu ortaya koydu: Nairobi'ye gelen Amerika'lı kadınların ezici çoğunluğu «süper güç»e karşı, Forum'daki pek çok ülke kadını gibi, kendi hükümetlerine karşı olan kadınlardı. O bahçede, o yeşillikte olmak, hangi ülkeden olursa olsun, hele sıra dayanışmaya geldi mi, dünya vatandaşı olmak demekti:

Birleşmiş Milletler Dünya Kadın Konferansına dayanışma gelmeden önce hükümet delegasyonları gelmeye başladı.

Amerikan delegeleri, Amerikan Devlet Başkanı Ronald Reagan'ın kızı Maureen Reagan başkanlığında geldi.

Maureen Reagan Nairobi'ye koruma polisleri ve delegasyondaki öteki üyelerle geldi. Koruma polislerinin sayısı dört ile sekiz arasında değişiyordu. Amerikan delegelerinin sayısı ise 32'ydi (en yüksek sayı).

Ancak koruma polisleriyle Maureen Reagan Nairobi'ye avak basmadan önce bir haber geldi. (Haftalık 'Time' dergisi yayınladı) Amerika Delegasyonu Washington'dan ayrılmadan önce Baba Reagan verdiği bir yemekte, kızına tembih etmişti: «**Nairobi Olayı, Kadınların, kadınlar için yaptığı bir kadın konferansıdır. Bu konferansta politika yapılmayacak, propaganda yapılmayacaktır.**»

(Akılma geldi soruyorum: Siz daha hiç, hükümet temsilcilerinin, katıldığı uluslararası bir toplantıda, propaganda ya da politika yayılmadığını gördünüz ya da duvdunuz mu?)

Maureen Reagan, baba «nasihatını» tutmaya kararlı geldi Nairobi'ye.

Nairobi'ye gelen gelene... Derken Yunan Delegasyonu Bayan Papandreu başkanlığında geldi. Bayan Pa-

pandreu konferansın açıldığı gün bir basın toplantısı yapacak (harika bir zamanlama stratejisi!) ve bir anda Nairobi'de bulunan 2.500 gazeteciyi, artı Foruma katılan tüm kadınları taa derinden feteedecekti.

«Konferanstaki her konu politiktir» diyordu Bayan Paandreu «Dünyadaki kadın hareketi politik bir eylemdir. Dünyadaki kadın hareketi toplumsal bir devrimdir» diyordu.

Amerikan asıllı Bayan Papandreu enfes İngilizcesi, etkileyici konuşmasıyla herkesin gözlerinden, yüreğinden içeri bakıp: «Hayır, «bu konferansı politikadan arındırıyorum» diyerek, kimi güçlerin kendi politikalarını egemen kılmalarına izin vermeyeceğiz!» diyordu.

«Kim bu güçler» sorusunu ise, «onlar kendilerini bilir. Burada benim bir ülke adı vermem yakışık almaz...

Uslu kızlar baba nasihatının dışına asla çıkmazlar.

*Kadın silahşörler karşı karşıya:
Manreen Reagan'a karşı, Bayan Papandreu.*

Ama bunların, batı dünyasının feministleri olduğunu söyleyebilirim» diye yanıtlıyacaktı.

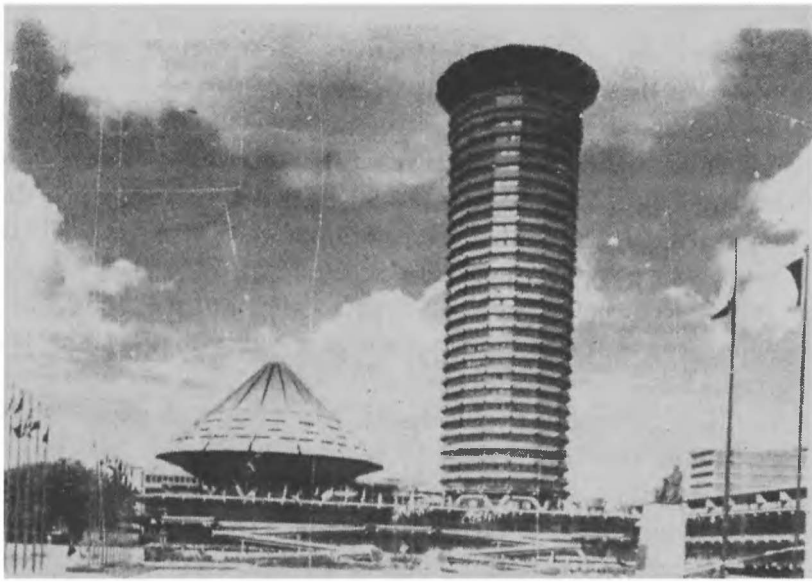
Maureen Reagan'a ikinci tepki Angela Davis'den gelecekti: «Amerikalı kadınları Maureen Reagan başkanlığındaki delegasyon temsil edemez» diyerek, bu delegasyonda Amerika'daki azınlıkların, hele hele siyah kadınların yeterince temsil edilmediğini ileri süren Angela Davis'e Forum'daki pek çok kadın katılacaktı. Amerikan delegasyonuna karşı tepki gün geçtikçe büyüyordu.

Konferansın başlamasına bir gece kala, konferans tehlikeye düşüyor, belki de hiç yapılmayacağı söz konusu oluyordu.

Dünya Kadın Konferansından önce, geç saatlere dek süren tartışmanın başlıca konusu yine konferansta ele alınacak konuların politik ya da politika dışı olmasının yanı sıra şuydu: Amerika Birleşik Devletleri tüm kararların oybirliğiyle alınmasını istiyor ve bu konuda ısrar ediyor: Üçüncü Dünya Ülkeleri ise, oybirliğine gerek olmadığını, oy çokluğuyla da karar alınabileceğini savunuyor... Amerikan delegasyonu, «Üçüncü Dünya Ülkeleri bu tutumu sürdürürlerse çeker gideriz» diyor... Bir anlaşmaya varılamadan Konferans başlıyor.

(Hayır Amerikan Delegasyonu çekip gitmedi. Birleşmiş Milletler görevlileri, havayı yumuşattı. Maureen Reagan, politik konulardan uzak duracaklarını, ancak bunları engellemeyeceklerini de belirtti. Konferansın sonunda «İkibin Yılına Doğru Stratejiler» başlıklı 370 maddelik bir belgenin her maddesi ayrı ayrı oylamaya sunuldu, ve belgenin tümü oybirliğiyle kabul edilecekti.)

Dünya Kadın Konferansının görkemli Kenyatta Merkezinde, başlamasıyla birlikte, bu konferansın da, çoğu uluslararası konferanslar gibi erkeklerin yöneti-

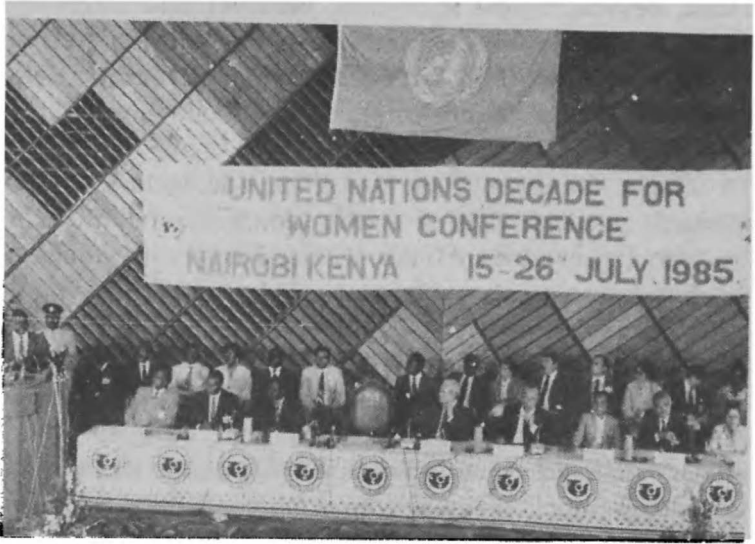

Dünya Kadın Konferansının yer aldığı, Kenyatta Konferans Merkezi, görüntüsüyle görkemiyle, Forum'un yer aldığı «o bahçe» den çok farklıydı.

minde ve egemenliğinde olduğu düşüncesi egemenlik kazandı.

«Yeryüzünde, genelde tüm hükümetler erkeklerden oluşuyor. Bu konferansa katılan delegeler yani hükümet temsilcileri, kadın olsalar bile, hükümetlerinden aldıkları talimatlar gereği görüş ve düşüncelerini açıklayabilecekler. Yani Konferans erkeklerin güdümündeydi.»

Nitekim 157 devletin katıldığı konferans iki erkeğin, (Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez de Cuellar ve Kenya Devlet Başkanı Arab Moi'nin) konuşmalarıyla açıldı.

*Kadın Konferansının açılışında erkekler... ya da «yorum yok»...
(Birleşmiş Milletler.)*

Dünya Kadın Konferansında Türkiye'yi beş kişilik bir delegasyon temsil edecekti: Bir erkek başkanlığında dört kadından oluşan Türk delegasyonu şöyle: Kenya Büyük Elçimiz Hüseyin Çelem başkanlığında, Sina Baydur (Nairobi'de diplomat), İlhan Dülger (Devlet Planlama) İmren Aykut (MDP Milletvekili) ve Göksel Kalaycıoğlu (ANAP Milletvekili).

Konferansın açılış anında ilk olay :

Afrika Ulusal Kongresi üyeleri, Güney Afrika delegasyonuna ayrılmış sıraları, yerleri işgal ediyor.

«Bugün Güney Afrika halkım ancak, Afrika Ulusal Kongresi (ANC) temsil edebilir, ırkçı delegeler değil... Bu konferansda devletlere ayrılmış yerlere oturmaya

ancak, devleti, ülkesi için savaş verenler hak kazanmıştır, ülkeyi kan gölüne çeviren yasa dışı hükümetler değil! Bu nedenle Güney Afrika'nın ırkçı hükümet delegeleri gelsin ya da gelmesin, şu andan başlayarak, bu sıralar bizimdir, boşaltmayacağız!»

Ancak Güney Afrika Hükümet delegeleri, elbette gelmedi, gelemedi Dünya Kadın Konferansına. Ve Konferansın ikinci günü Afrika Ulusal Kongresi temsilcileri, «**boş kalan sıraları bir utanç belgesi**» olarak herkesin gözü önüne sermek için işgal ettikleri yerleri boşaltacaklardı.

Afrika Ulusal Kongresi, İskandinav ülkelerindeki temsilcisi Bayan Lindine Mabuza'nın, «**Bugün Güney Afrika'daki ırkçı yönetimin en büyük dostu Başkan Reagan'dır**» sözleri, bir kez daha Amerikan delegasyonuna karşı tavır alınmasına ve Reagan Hükümetinin dış politikasının yerilmesine neden olacaktı.

Dünya Kadın Konferansının «havası», Forum 85'den çok farklı. Herşeyden önce, «asık yüzlü». Bırakın Forum'daki çok renkliliği, çok sesliliği, tüm bağımsızlığı, tüm coşkuyu ve tüm dayanışmayı, burada zaman zaman kimsenin kimseyi dinlemediği inancına kapılıyorum.

Konferansta her ülkeye sırayla söz veriliyor. Sırası gelen devletin, bir delegesi kürsüye çıkıp mikrofondan, kendi ülkesindeki kadın durumuna ilişkin, bir konuşma yapıyor... (Bu konuşmaların hemen hemen tümü propaganda niteliğindeydi. Afrika Ulusal Kongresi temsilcisi dışında herkes «sorunlarımız var, ama şu şu ilerlemeleri, gelişmeleri yaptık ya da yapmaktayız» diyecekti.)

Kadın konusunun yanı sıra, eğer bir ülkenin, dünya hükümetlerine duyurmak istediği bir konu varsa,

söz sırası geldiğinde, bu fırsatı değerlendiriyor, ve kadın sorunuyla ilgili olsun olmasın söylüyordu... İşte Konferans boyunca, mikrofondaki delege ülkesinde kadının durumunu anlatırken, ya önlerindeki raporlara gömülen, ya da yanlarındakilerle bol bol konuşan öteki delegeler, ancak böyle anlarda konuşmacının sözlerine kulak kabartıyorlardı. Durum böyle olunca, ancak birbiriyle «nazık» ilişkilerde olan hükümet delegeleri birbirini dinliyordu.

Konferansın üçüncü gününde söz hakkı Türkiye'ye geldi. Delegasyon Başkanı Hüseyin Çelem'in hazırladığı konuşmayı, Göksel Kalaycıoğlu'nun okuması doğru bulundu. (Ne de olsa Konferans, kadın konferansı; çoğu ülkelerin delegeleri yalnız kadınlardan oluşuyor. Üstelik çoğu delegasyonların başkanları elbet ki kadın.. Bunlar düşünüldü ve böyle bir karar alındı.)

Göksel Kalaycıoğlu 1924'den bu yana Türkiye'de kadınlara sağlanan hakları vurguladı; bugün kimi alanlarda, kimi sorunlar olmakla birlikte Türk kadının durumunun hızla gelişmekte ve kalkınmakta olduğunu anlattı. Bu arada yalnız kadınların değil, Bulgaristan'da yaşayan kadın erkek, genç yaşlı tüm Türk azınlığa karşı sürdürülen baskıyı dile getirdi.

Bu konuşma, Bulgar delegesine cevap hakkı verecekti :

Bulgar Delegasyonu Başkanı İrina Bokova, bu konuşmayla Türkiye'nin Bulgaristan'ın içişlerine karıştığını söyleyip, baskıları yalanlandı. Cevap hakkı Türkiye'ye geçti. Hüseyin Çelem, Bulgar makamlarının, Bulgaristan'daki Türklere yolladığı mektuplardan, genelgelerden örnekler okuyarak, baskıları doğruladı.

Türkiye ve Bulgaristan karşılıklı birbirlerini yanıtlarken, bir başka iki ülke daha bu hakkı kullanıyordu: İran ve Irak.

İran Hükümet sözcüsü, Irak'ı savaşı başlatmakla suçlarken ve bu savı tüm ülkelerin kabul etmesini isterken, bugün hâlâ Irak'la dayanışma içinde olan tüm ülkeleri ağır dille suçladı. Irak delegesi ise bu suçlamaları yanıtladı, İran'ın, iç sorunlarını halledebilme için bu anlamsız savaşı sürdürdüğünü belirtti.

Konferans boyunca bu iki ülke birbirini suçlamaktan geri kalmayacaktı. Ancak benimsedikleri sloganlarda da önemli bir ayrılık var. Iraklıların «Kahrolsun savaş, Yaşasın Barış» sloganına İranlı kadınlar «Yaşasın İran İslam Devrimi! Yaşasın Humeyni» diye karşı çıkıyor.

Konferanstaki bu tartışmaları, İsrail ve Arap ülkelerinin giriştikleri karşılıklı protesto gösterileri gölgede bırakacaktı :

Konferansta söz sırası İsrail'e geldiğinde, İsrail delegasyonu Başkanı Sarah Daron, **«Yeryüzünde kadınlara karşı bunca haksızlık sürerken, burada, Arap-İsrail sorunu sanki çok özel bir sorunmuş gibi ele almıyor; dünya kamuoyu İsrail'e karşı cephe almaya çağırılıyor»** deyince, Arap ülkeleri ve onları destekleyen Üçüncü Dünya Ülkelerinden yaklaşık bin kadın, yerlerinden fırlayıp, **«Siyonistler dışarı»** diye haykırmaya başladı.

Sarah Daron'un **«40 yıl önceki Nazi çılgınlığının unutulmaması gerektiğini»** belirtmesi ise bardağı taşıran son damla olacaktı. Üçüncü Dünya Ülkelerinden yaklaşık bin kadın sloganlar bağırarak konferans salonunu terk ettiler.

Protesto gösterilerini konferans salonu dışında sürdüren bu kadınlar, Kenyatta merkezinden sokağa çıkmaya kalkışınca bu niyetleri, Kenya polisi tarafından engellendi. Çok sayıda polis bir anda yapıyı saracak ve tüm giriş ve çıkışları denetim altına alacaktı.

Mısırlı yazar Neval Saadawi'nin önderlik ettiği pro-

testocular bu kez Kenyatta Merkezinin koridorlarında «Yaşasın Filistin», «Yaşasın Lübnan» «Yaşasın Araplar» şarkıları söyleyerek, Kenya polisine karşı da gösterilerde bulunuyorlardı. Konferans salonunda Sarah Daron'un konuşması bittiğinde, yeniden sloganlar söyleyerek salona döndüler.

Olayı «esef verici, üzücü bir olay» diye niteleyen Maureen Reagan, «bundan böyle, bu tür olaylara yol açabilecek her gelişmeyi durduracaklarını, engelleyeceklerini» açıklayacaktı.

Bu olaylardan birkaç gün sonraydı. Gerek Yunanistan, gerek Türkiye konuşmaları sırasında Türk-Yunan ilişkilerine hiç değinmemeye çalışmış, ve söz sıralarını geride bırakmışlardı... Konferans salonunda konuşmalara ara verildiği bir sırada, Bayan Papandreu'nun özel kalem müdürü, Türkiye'ye ayrılan yere gelip Bayan Papandreu'nun, delegasyondan bir hanımla «kadın kadına» bir görüşme yapmak istediğini bildiri. Görüşme isteğini o an Türk delegasyonu kabul etti ve Göksel Kalaycıoğlu'yla Bayan Papandreu ertesi sabah, yarım saat sürecek bir görüşme yaptılar.

Bu «kadın kadına dostluk görüşmesinde», iki ülke kadının ortak sorunları, aile planlaması, kadın durumunun gelişmesi için neler yapılacağı tartışıldı. Ve görüşme karşılıklı armağanlar verilmesiyle sona erdi. (Papandreu'nun armağanı, klasik bir Yunan heykelinin mihürlü bir kopyası; Kalaycıoğlu'nun armağanı ise Emel Doğramacı'nın yazdığı «Türkiye'de Kadının Durumu» adlı kitabın İngilizcesi idi.)

Bu görüşmeden sonra düşünmeden edemedim: Her fırsatta, «hainler alçaklar», «yine azdılar», «son küstahlık» vb. gibi manşetler atan her iki ülkenin başını da keşke şu kadın kadına dostluk görüşmesine minicik bir

yer ayırabilse, okurlarına yansıtabilse diye... Bu görüşmeye bizim basınıımızda yer verilmedi. Ya onlarınkinde? Bilmiyorum.

Ben komşuluk ve dostluk ilişkilerini izlemeye çalışırken, **Dünya Kadın Konferansı**'na dilekçe üzerine dilekçe, bildiri üzerine bildiri yağıyor. Özellikle Maureen Reagan'a ve en çok da Amerika Birleşik Devletleri'ndeki azınlıklardan geliyor. Bunlar hiçbir zaman konferans salonunda yüksek sesle okunmuyor ancak bildiri ya da dilekçelerin içeriğini ertesi gün gazetelerden öğreniyorsunuz. Azınlıkların hak aramaları dışında bildiriler ve dilekçeler aracılığıyla Dünya Kadın Konferansı'na yansıtılan konuların başında şunlar geliyor:

Dünyanın şu ya da bu ülkesinde tutuklu bulunan bir kadının salıverilmesi; işkence gören kadınların kurtarılması; «nüfus planlamasına hayır; aile planlamasına, doğum kontrolüne evet» ve «bırakın üreme konusunda kendi seçimimizi kendimiz yapalım» diye özetlenebilecek istekler; Fidel Castro'nun izinde dış borçların kaldırılması istekleri, ve «nükleer silahlanma yarışının durdurulması»...

Konferansın son iki günü, delegelerin gündüzleri gecelerine karışacak, aralıksız sürdürülen tartışmalar ve çalışmalar sonucunda iki bölümden («**Dünyada Kadının Durumu**» ve «**2000 Yılına Doğru Stratejiler**» bölümlerinden) oluşan bir belge imzalanacaktı.

Dünya Kadın Konferansı'nın bitmesine daha çok var. Ancak hazır Kenyatta Konferans Merkezindeyken, son iki gecenin tartışmalarına, uluslararası toplantılarda hükümet temsilcileri neler tartışıyor'a örnek olsun diye özetliyorum :

Siyonizmin Lanetlenmesi Sorunu: Geleceğe ilişkin stratejiler tartışılırken, «siyonizm» sözcüğü sorun oldu. «Kadınların durumunun gelişmesinde başlıca engeller, ırkçılık, siyonizm, emperyalizm, sömürü ve yabancı güçlerin işgalidir» denilen paragrafta, Amerika Birleşik Devletleri, «siyonizm» sözcüğünün bu paragraftan çıkarılmasını istedi. Amerika Birleşik Devletleri siyonizme atıf yapan bir belgeyi imzalayacağını siyonizmin ırkçılık olmadığını belirtti. Uzun tartışmalar sonunda, 1975 ve 1980'de Birleşmiş Milletlerin siyonizmi, bir ırkçılık biçimi olarak kabul ettiği ve söz konusu paragraftan bu sözcüğün çıkarılmasının bir şeyi değiştirmeyeceği, ırkçılığın siyonizmi içerdiği saptandı. Bu paragraf «siyonizm» sözcüğü çıkarılarak kabul edildi.

Ulusal Özgürlük Hareketleri Sorunu: Özellikle Güney Afrika Cumhuriyeti'nde siyah halkın beyaz yönetime karşı verdiği mücadele ve çeşitli ülkelerdeki ulusal özgürlük hareketlerinde kadınlara Birleşmiş Milletler desteğinin verilmesi tartışıldı. Bu paragraf 121 ülkenin onayı 13 ülkenin çekimserliği ve bir ülkenin (A.B.D) karşı oyu ile kabul edildi.

Ekonomik Önlemler Sorunu: Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere kendi politikaları doğrultusunda ekonomik baskı yapması 77'ler Grubu tarafından eleştirildi. Ekonomik baskının; dış borçlanmalardaki dengesizliğin kadının gelişmesindeki başlıca engellerden biri olduğu 109 ülkeyin onayı, 29 ülkenin (A.B.D. Fransa, İngiltere, İsviçre vb.) çekimser kalmasıyla onaylandı.

Filistinli Kadın ve Çocuklar: Bunların her haktan, bu arada yaşama hakkından da yoksun oldukları, Birleşmiş Milletlerin Filistinlilerin hakları için acil eyleme geçmesi 97 ülkenin onayı, 29 ülkenin çekimser kal-

ması ve üç ülkenin (A.B.D, Avustralya ve İsrail) karşı oylarıyla kabul edildi.

Bunların yanı sıra tartışılan ya da tartışılmayan birçok konu gündeme gelip kabul edildi. Ancak biliyorsunuz değil mi? Birleşmiş Milletler'de alınan kararların hiçbirisi bağlayıcı değil. Ancak hükümetlere öneri olarak sunuluyor o kadar. Kabul etmek ya da etmemek, uygulamak ya da uygulamamak, hükümetlerin bileceği iş!

Bunu bildiğim için, politikacı kadınların konferans boyunca ne çok yorulduklarını düşünmeden edemedim. (Ne çok boşa yorulmuş olduklarını... dememek için zor tuttum kendimi!)

Dünyada kadın politikacılar var elbet.

Ancak dünya politikasında kadın yok (şimdilik).

Sakin bana nasıl yok, işte Margareth Thatcher, ve rahmetliler: İndra Gandhi, Golda Meir demeyin!

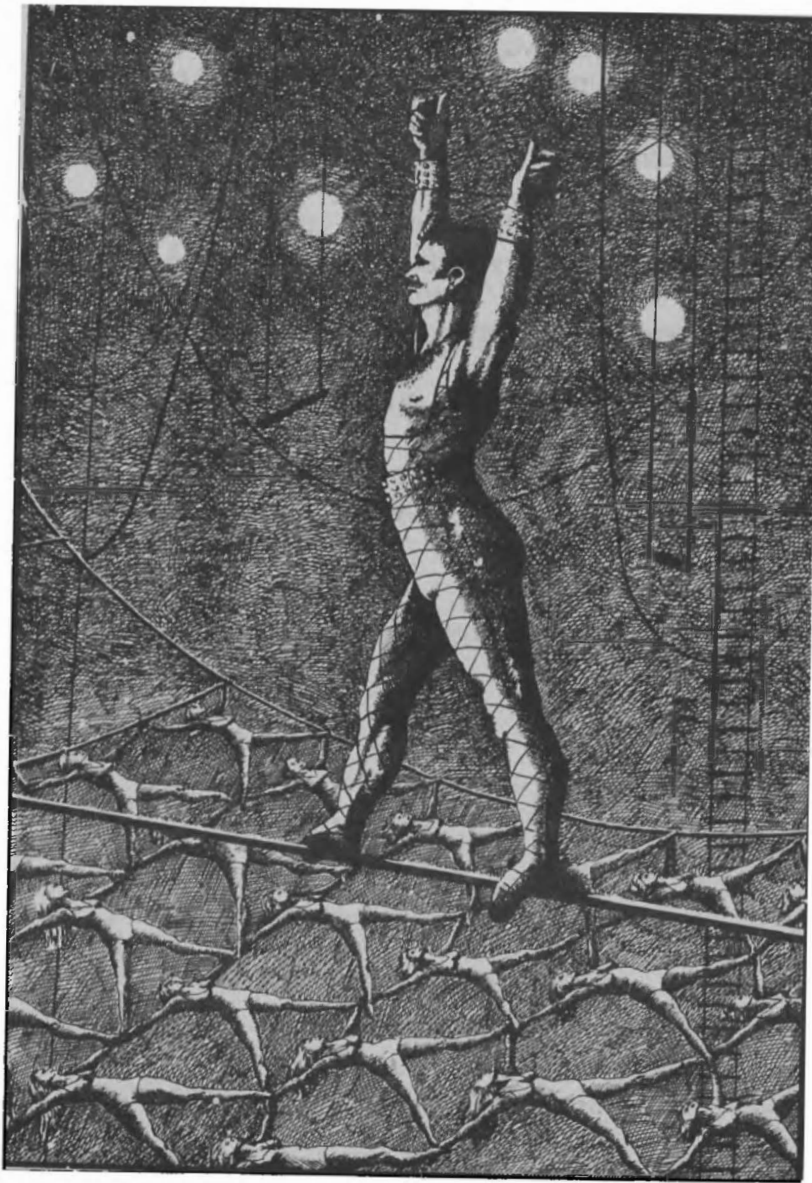
Bugün dünyada 2 milyar 400 milyon kadın yaşıyor. Üç isim, beş isim saymak biraz değil, çok hem de çok gülünç olmaz mı!

BUGÜN HÜKÜMETLERDE GÖREV ALAN KADINLAR: ASYA, AFRİKA, VE LATİN AMERİKA'DA YÜZDE 6'NIN ALTINDA; AVRUPA'DA YÜZDE 5-11 ARASI; İSKANDİNAV ÜLKELERİNDE YÜZDE 20-30. EN YÜKSEĞİ SOVYETLER BİRLİĞİNDE: YÜZDE

33

Bu sayılar da bana gülünç geliyor (ya da acıklı). Size nasıl geliyor?

Oysa kadınlar, dünya kadınları, köşesinden bucağından içine sızmaya çalıştıkları hükümetlerin aldığı kararları, bu kararların sonuçlarını dünya nüfusunun öteki yarısıyla birlikte yaşamak zorundalar. Kendileri-

Dünyada kadın politikacı yok değil. Ama dünya politikasında kadın yok!

nin seçmedikleri savaşlarda savaşmak, bunlarda dul, yetim, öksüz kalmak, çocuklarını yitirmek; kendilerinin neden olmadığı açlıkları, yoksulluğu, sürgünlükleri yaşamak; kendilerinin seçmediği ölümlerle ölmek zorundalar.

Kadınlar, dünyadaki sayıları oranında, ekonomik, politik ve toplumsal yaşamın yönlendirilişine katıldıkları gün... işte o gün Dünya Kadın Konferans'larına gerek kalmayacak. Belki o gün «kadın hakları»ndan bile söz etmeyeceğiz.

Ve erkek ya da kadın doğrusunu söyleyeceğiz: İnsan Hakları diyeceğiz.

İnsan Hakları mı dedim?

Ne duruyoruz! Haydi Barış Çadırına gidelim!

II

SAVAŞTA VE BARIŞTA KADIN OLMAK

SİLAHLANMANIN ENGELLENEMEYEN YÜKSELİŞİ

Dünyanın barışa kavuşabilmesi, benim, Nairobi Üniversitesi'ndeki Barış Çadırından içeri girmem kadar kolay değil.

BUGÜN YERYÜZÜNDE BİR DEĞİL, ÜÇ BEŞ DEĞİL, BİR MİLYON HIROŞİMA YARATABİLECEK PATLAYICI GÜÇ VAR.

(Forum 85'de, yeşillikte, «Hiroşimalar Olmasın» sergisini düzenleyen Japon kadınlar, kendi deneylerini, kendi birikimlerini anlattıktan sonra, bugün çocuklarından en çok duydukları soruyu iletiyorlar:

«Anne, bugün yine olur mu?»)

1945'den bu yana, (ya da Hiroşima'dan bu yana) yeryüzünde 105 savaş oldu. Bu savaşlarda 16 milyon insan öldü. Bu savaşların ve ölümlerin hemen hemen tümü az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeydi.

(«Bugün yeryüzünün bir bölümü açlıktan, yoksulluktan kıvramırken, ötekî bölümü de silahlanma yarışına para yetiştirmeye çalışırken, asla barış sağlanamaz!» diyordu yeşillikteki kadınlar. «Eşitlik olmadan barış olmaz!»)

1945'den bu yana savaşlarda ölenler yalnız cephe-
deki askerler değildi. 1983 yılına dek ölen sivillerin sayısı 9 milyondur. Ve yine 1983 yılına dek, çatışma bölgelerindeki 10 milyon insan evinden, barkından, toprağın-
dan oldu. Köklerinden kopup, koparılıp, yeryüzünün dört bir yanına savruldu. Bunların büyük bir bölümü kadın ve çocuktur. Adları yok. Onlara, «mülteci» diyorlar...

Yaşamlarında, köylerinden, kasabalarından, kentlerinden hiç çıkmamış çocuklar, annelerinin sırtında, kucağında, elleri elinde, yollara düşüp, ordan oraya savrulup dağları, sınırları, askerleri, polisleri, gümrükleri, tüm denetimleri geçerken ya da geçemezken hep soruyorlardı :

«Anne biz ne yaptık ki, bunları hakettik?»

Bugün yeryüzünde 50.000 nükleer başlıklı silah var. Bunlar İkinci Dünya Savaşı boyunca kullanılan toplara silahların gücünden 5.000 kez daha etkili. Toplam bir milyon Hiroşima yaratacak güçteler. Kişi başına —kadın, erkek, çocuk başına da diyebiliriz— 3 ton TNT (tahrip gücü ölçüsü) düşüyor.

Kıtalararası balistik bir füzenin, hedefe ulaşması 30 dakika sürüyor. Denizaltıyla fırlatılan füzeler ise daha da kısa sürede. Bu süre içinde hiçbir kent (yüz bin kişilik bir kent bile) boşaltılma uyarısı alsa bile boşaltılamaz.

Bir megatonluk patlama, bir anda 300 kilometreka-relik bir alanı ve bir milyon kişiyi yok eder. Radyasyo-nu ise çok daha geniş bir alana yayılır.

Ve çocuklar sorar :

«Anne biz ne yaptık ki, bunları hakettik?»

Bilmiyorum, ama belki anneler çocuklarına şöyle yanıtlar vermeyi düşünür :

Yeryüzünde ülkeler var. Ülkeleri birbirinden ayıran sınırlar var. Sınırları belirlenmiş ya da bir türlü belirlenmemiş ülkelerin kimi varlıklı ve güçlü, kimi varlıksız ve güçsüz. Güçlü ülkeler, güçsüz ülkeleri «koruma» sorumluluğuna soyunmuşlar. Hangi güçsüzleri, hangi güçlülerin koruyacağı, yine o güçsüz ülkede hangi güçlüünün daha egemen olduğuna bağlı... İşte yavrucağım, güçlü ülkeler gerek kendi güvenliklerini sağlamak, gerek «korumaya» aldıkları ülkeleri daha da çok «koruyabilmek» için, hep karşılarındaki güçlülerden daha güçlü olmak zorundalar... Şimdi anlıyor musun neden: Sırf güvenlik yüzünden... Karşı güçlerin silahlarından korunmak için, daha çok silah sahibi olmak gerek... Sırf güvenlik yüzünden...

Hayır, çocuk anlamayacak.

«Anne bütün bu güvenlik önlemleri arasında ben neredeyim?» diyemeyecek.

Nitekim Silahsızlanma Konferanslarında söylenenleri de çok kimse pek anlamıyor. Çünkü bugüne dek silahlanma yarışı için gösterilen tek neden: Güvenlik! (Nitekim bu yüzden, Birleşmiş Milletlerde bile şu söz geçerliliğini koruyor: «Dünyada silahsızlanma uzmanı yoktur, silahsızlanma konferansı uzmanları vardır.»)

Kendi ülkelerinin ve egemen oldukları ülke ve yörelerin güvenliğini sağlamak için :

BUGÜN DÜNYADA YILDA 750 MİLYAR DOLAR SİLAHLANMAYA HARCANIYOR.

Militarizmin Maliyeti

(Kaynak: Gaia: an Atlas of Planet Management''-1984)

Bu sayı, SİPRİ'nin, Stockholm'daki Uluslararası Barış Araştırmaları Merkezi'nin verdiği sayı.

Bu harcamanın yüzde 90'ını iki ülke yapıyor: Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği.

Silahlanma yarışına harcanan toplam para 1980'de 500 milyar dolardı. Yeryüzündeki insan başına —kadın, erkek, çocuk— 110 dolar demekti bu.

Bu hızla sürdürülürse, 2000 yılında dünyada silahlanmaya ayrılan para 1 trilyon doları bulacak.

Oysa bir çocuğu difteri, boğmaca, tetanos, kızamık, felç, verem, suçiçeği ve sıtmadan bir yaşam boyu korumak için yalnızca üç dolar harcamak yetiyor.

Bir gerçeği söylemenin çeşitli yolları var: Elimden geldiğince her yönüyle, çok yönüyle söylemeliyim ki, bir daha silinmesin gözlerinizden, yüreğinizden, beyninizden.

Bugün dünyada silahlanmaya harcanan para, OECD'nin kalkınmaya yaptığı yardımın 19 katıdır.

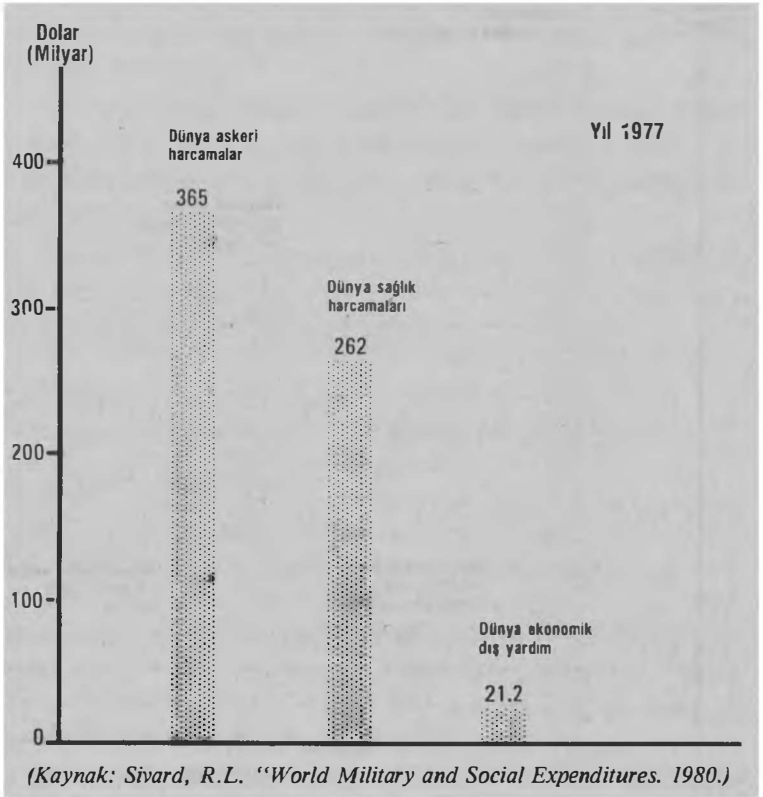
Bugün silahlanmaya 4 SAATTE (yılda, günde değil, dört saatte, 240 dakikada) harcanan para UNİCEF'in yani Birleşmiş Milletler Çocuk Fonunun YILLIK (evet yıllık) bütçesine eşittir... Ve bugün yeryüzünde hâîâ dört çocuktan biri yeterince beslenmiyor... Bugün beş çocuktan dördü içecek temiz su bulamıyor... Bugün beş çocuktan ikisi okula gidemiyor... Ve bugün beş çocuktan dördüne yeterli sağlık hizmeti ulaşamıyor... Ve Kenya'da her yıl 1000 çocuktan 200'ü sağlık nedenlerinden ölüyor.

Çocuğum sakın yine «anne neden?» diye sormaya başlama. Sen büyüyünceye dek, belki de silahsızlanma

konferansları uzmanları sana yeni bir yanıt hazırlayabilecekler. Şimdilik ben yine duyduğumu yinelemekle yetineceğim: Güvenlik diyorlar...

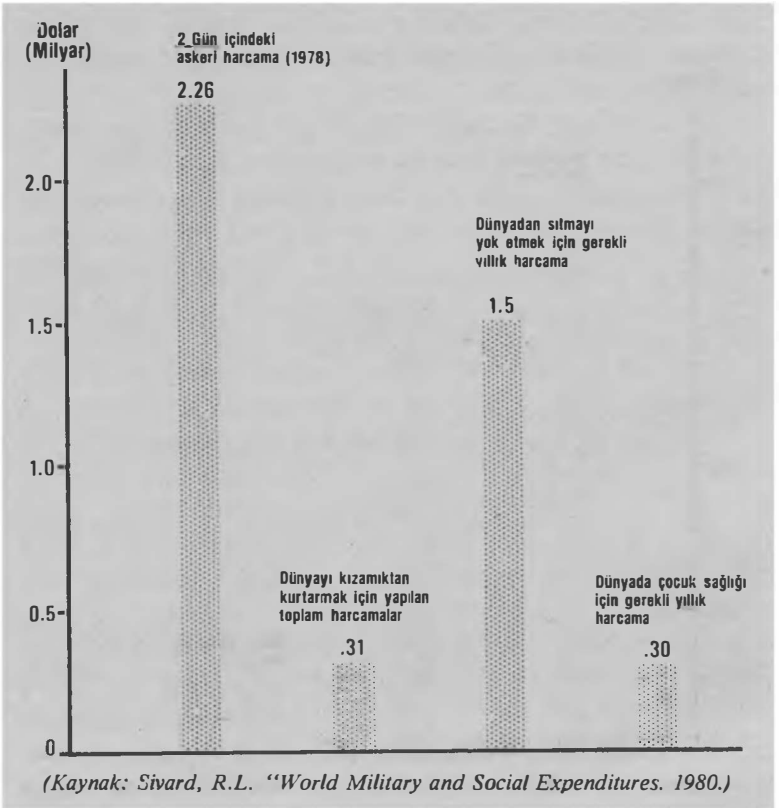
Bugün dünyada, gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerin uluslararası silah alışverişi, silah ticareti 30 milyar dolar... 1970'de 3 milyardı...

Bu silah ticareti yine «güvenlik», «korunma», «bağımsızlık» ve «barış» adına...

«Güvenlik», »Korunma», «Bağımsızlık» ve «Barış» sözlerini ağızlarına almadan şu anda dünyanın çeşitli yerlerinde 570 milyon kişi yeterli beslenemiyor, 150 milyon kişi sağlık hizmeti göremiyor... Okuması yazması olmayan 800 milyon insan bu sözcükleri kavrayamıyor... Ve bugün Afrika'da 30 milyon insan «güvenlik», «bağımsızlık», «korunma», «barış» diyemiyor, çünkü açlıkla karşı karşıya; ölümü bekliyor.

Bugün dünyada dolaylı ya da dolaysız bir biçimde

askeri etkinliklerin içinde olan 50 milyon insan var: 25 milyonu ülkelerin silahlı kuvvetlerinde; 10 milyonu «para-militan» ya da silahlı kuvvetlerle eş görevli kuruluşlarda; 4 milyon sivil, dünyadaki savunma kurumlarında; 500 bin bilim adamı askeri amaçlarla araştırma ve kalkınma görevlerinde; 5 milyon işçi de silah ve askeri araç üretiminde çalışıyor.

Yeryüzünde araştırmaya ayrılan tüm paranın dörtte biri silahlanmaya yönelik.

Başka nasıl söyleyebilirim ki... Hâlâ dünyanın her yerinde çocukların «anne yine olur mu?» diye soran seslerini duydukça, yetmez, daha çok, daha çok söylemeliyim diyorum :

Günde (evet günde) 10 milyon dolar yalnız nükleer başlıklara harcanıyor. Bunların bir yerden başka bir yere taşınması içinse 10 katı daha para harcamak gerekiyor...

Oysa Kenya'da ekmeğin fiyatı 30 cent, Çin'de bir kilo pirincin fiyatı 40 cent ve Filipinler'de küçük kızların bir gecelik satış fiyatı 10 dolar.

«Anne, yine olur mu?»

«Anne, biz ne yaptık da bunları hak ettik?»

Onlara ne yanıt vermeli?

Bu soruları dünyanın her yerindeki çocuklar soruyor, sorabilir...

Bu soruları Türkiye'deki çocuklar da soruyor, sorabilir... Çünkü şu satırları yazdığım gecenin sabahı onlar da uyandıklarında, 16 Eylül 1985 tarihli tüm gazetelerde, şu başlıkları görecekler :

«Nükleer yığınak: Türkiye'de 500 Nükleer başlık

«Anne, yine cıvı
mu?»

«Anne, neden
bunca silah?»

«Anne, hiçlik ne
demek?»

«Anne ölüm ne-
rede?»

«Anne, biz ne
yaptık da bunla-
rı hak ettik?»

Onlara ne yanıt
vermeli?

var»... «Türkiye’de atom alarmı»... «Türkiye’deki Nükleer Üsler Alarmda»...

Ve bu başlıklar altında, şu haberi okuyacaklar :

WASHINGTON’da yayınlanan «**Bulletin of the Atomic Scientists- Atom Bilginleri Bülteni**» bugünkü sayısında yayınlanan **William Arkin** imzalı yazıda, Türkiye’deki nükleer alarm statüsünün temelden değiştirildiği öne sürülüyor. Associated Press Ajansı’nın bildirdiğine göre, **Arkin**, eskiden **Eskişehir, Mürted, Erhac** ve **Balıkesir**’deki silolarda saklanan nükleer bombaların, uçaklara takılarak hazır hale getirildiğini iddia ediyor. **William Arkin**’e göre, böylece Türkiye’deki üslerde konumlandırılan, Amerikan nükleer bombalarıyla donatılmış savaş uçakları, ABD’deki B-52 bombardıman uçakları, Avrupa’daki Pershing-2 ve Cruise nükleer füzeleriyle aynı sattüye sokulmuş oluyor.

Amerika Savunma Bakanlığı, bu yazıda ileri sürülen iddialar hakkında henüz herhangi bir yorumda bulunmuyor.

ABD’deki **Politika Araştırmaları Enstitüsü**’nün Nükleer Silahlar Araştırma Projesi Başkanı **William Arkin**, Amerikan nükleer kuvvetlerinin hazır duruma geçirilmesinin son yıllarda Washington’un Türkiye ile askeri bağlarının güçlenmesinin sonucu olduğunu belirtiyor. Türkiye’deki Amerikan nükleer silahlarının, sayıca hızlı artış gösterdiğini öne süren **Arkin**, ABD’nin, Sovyetler Birliği’ne karşı yürütülen kampanyada Türkiye’yi «gönüllü ve güvenilir» bir müttefik olarak gördüğünü belirtiyor.

ORTADOĞU İÇİN, İLERİ KARAKOL

William Arkin, «Türkiye'deki nükleer silahların mevcudiyeti, geleneksel NATO yükümlülüğü ile açıklanır» diyor, ancak son 2 yıl içinde, nükleer alarm statüsünde yapılan değişikliğin, Ortadoğu'daki askeri faaliyetler için Türkiye'nin bir ileri karakol oluşuyla izah edilebileceğini belirtiyor.

Sovyetler Birliği, Ortadoğu ve Afrika'ya bağlayan tüm yolların, Türkiye'nin denetiminde olduğuna dikkat çeken **Arkin**, Türkiye'nin, ABD'nin Ortadoğu planları içinde yer almasının, daha ziyade Türkler için hassas bir konu gibi görünmekle birlikte, bu planın mimarlarının, Sovyetler Birliği'yle çıkacak bir savaşın NATO sınırlarıyla dışına taşacağını kabul ettiklerini hatırlatıyor.

KANIT VAR...

William Arkin, ABD'nin, Türkiye'deki nükleer politikasının son 2 yılda gösterdiği değişikliğin kanıtı olarak, ABD Hava Kuvvetleri'nin Avrupa'daki karargâhı tarafından yayınlanan «**Munitions Bulletin- Ordu Donatım Bülteni**»nde yer alan bilgileri gösteriyor. Bu gizli bülten, ABD'de haber özgürlüğü yasası çerçevesinde, bu yakınlarda elde edilerek, içeriği açıklandı.

«Gözden ve akıllardan uzak» olarak yürütülen Türkiye'deki nükleer faaliyetlerin artık dikkati çekmesi gereken bir aşamaya geldiğini öne süren **Arkin**, ABD'nin Türkiye'de bulundurduğu 500 nükleer savaş başlığından 300 kadarının uçakla taşınan bomba özelliğinde olduğunu belirtiyor; «**Nükleer bombalar, sadece Türk Hava Kuvvetleri tarafından**

kullanılmak üzere Eskişehir, Mürted, Balıkesir'deki Türk hava üslerinde depolanıyor» diyor.

Arkin, yeni alarm durumu sonucu, barış zamanında nükleer bombalarla yüklenen uçakların, Sovyetler Birliği'ndeki hedefleri vurmaya her an hazır durumda olduklarını öne sürüyor.

DIŞİŞLERİ YALANLADI

«Atom Bilginleri Bülteni» dergisinde, Türkiye'deki nükleer silah sayısında artış yapıldığı yolundaki haber, Dışışleri Bakanlığı tarafından «gerçek dışı» olarak nitelendi.

Konuyla ilgili olarak bir açıklama yapan Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Yalım Eralp, nükleer uzmanlardan William Arkin'in Amerikan haber ajansı «Associated Press» bültenlerinde de yer alan haberi görmediğini söyledi.

(16 Eylül 1985 Tarihli Milliyet)

Gerçekten biz ne yaptık da bunları hak ettik?

İki seçenek var: Ya silahlanma yarışına devam ya da yaşam... İkisinin bir arada olamayacağı ortada. Çünkü çıkacak bir nükleer savaşın yeneni ve yenileni olmayacak. Böyle bir savaş herkes, tüm insanlar kaybedecek, dünya kaybedecek.

Belki de yalnız bir kez kullanılabilecek, ve kullanıldığı an (ister yanlışlıkla, ister bilerek, isteyerek kullanıldığı an) her şeyi yok edecek nükleer silahlar için harcanan yılda 750 milyar doların hesabını soracak kimse de kalmayacak o an.

Onun için yeryüzünde insanlar özellikle 1975'den beri Barış yürüyüşleri yapıyorlar: Stockholm'den Paris'e... Paris'ten Moskova'ya... Londra'dan Viyana'ya...

Moskova'dan Stockholm'e ve Amerika'nın her eyaletinden Washington'a... Onun için insanlar bir araya gelip örgütler kuruyor... Onun için insanlar dünyanın her yerinde haykırıyor :

«Durun! Yeter! Bu çılgın tırmanış bitsin! Yoksa biz biteceğiz! Dünya bitecek!»

BARIŞ ÇADIRINDA KADIN OLMAK

«Durun! Yeter! Bu çılgın tırmanış bitsin! Yoksa biz biteceğiz! Dünya bitecek!» diye haykırıyordu Nairobi Üniversitesinin ortasındaki yeşil alanda, incir ağaçlarıyla kaktüsler arasına kurulmuş Barış Çadırındaki kadınlar.

İçi rengârenk balonlarla dolu, mavi-beyaz tentelerin altında bir kez dolaşmak, buraya yeniden yeniden dönmeyi gerektiriyordu.

Ben de öyle yaptım. Yeniden, yeniden barış çadırına döndüm. Demindenberi iletmeye çalıştığım gerçeklerle orada yüz yüze geldim. Yeryüzündeki en güzel insanlara orada rastladım. (Yalnız çadırdakileri değil, çadıra dek gelemeyip de her an aramızda, o barış çadırında olanları da anıyorum.) En güzel şarkıları orada dinledim, orada söyledim.

On gün boyunca barış çadırında toplantılar, tartışmalar, konserler, temsiller, imza toplamalar birbirini izleyecekti. On gün boyunca «Savaşa Hayır, Barışa Evet» sloganı en yüksek orada dalgalanacaktı.

Barış Çadırı'nda kimi kez toplantılar, çadıra, gökkuşağı renklerinde iyice dolanmış bir ip yumağının gelmesiyle başlıyordu. Toplantı boyunca ip yumağı elden ele dolaşıyor, herkes bir ucundan çözmeye çalışıyordu.

Onca yürek el verir de çözülmez mi yumak? Elbet sonunda çözülüyordu. Ve orada bulunan herkes, omuz omuza gökkuşağını sırtlanıyordu. Çadırı ve içindekileri gökkuşağı renkleri çevreliyordu. O zaman, her toplantı sonunda el ele söylenen şarkılar, türküler daha da güçleniyor ve daha uzaklara varabiliyordu.

Barış Çadırı'nda, kimi kez söylenen sözler öyle bir alkışlanıyordu ki, toplantıyı kesmek, alkışların dinmesini beklemek gerekiyordu. Oysa bizim kimseyi, hiçbir şeyi bekleyecek durumumuz yok. Her şeyi hemen şimdi istiyoruz! Kaybedecek zamanımız yok! Onun için şöyle bir karar alındı: Alkışlamak istedik mi, kollarımızı, ellerimizi havaya kaldırıyoruz ve ellerimizi, parmaklarımızı havada sallıyoruz... O anda çadırın içinde sanki binlerce güvercin uçuşuyor, binlerce yıldız yanıp sönüyor. Sanki değil, öyle.

Bugün Barış Çadırında «Amerikan-Sovyet Diyalogu» başlıklı bir toplantı var. Oradayım. Çadır, ağzına dek dolu. İçeri giremeyenler, toplantıyı dışardan hoparlörlerden izliyorlar.

Amerika Birleşik Devletleri'nden Bella Abzug (Carter dönemi senatörlerinden, ünlü feminist) ve Sovyetler Birliği'nden Zoya Zarubina (Moskova Üniversitesi profesörlerinden), bu diyalogun sözcüleri.

«Farklı düşüncelerden, farklı görüşlerden nefret etmek yerine, bunlardan yararlanmak, bunlar arasında köprüler kurmak» düşüncesiyle başladı toplantı.

Sözü bir Bella Abzug alıyor, bir Zoya Zarubina. Her ikisi de yukarıdaki ilkeyi savunuyor :

«Eyvah Ruslar geliyor, bugün Amerika'da hâlâ çocukları korkutmak için söylenen bir söz» diyor Bella. «Oysa karşımızdakileri, bizimle aynı görüşte olmayanları şeytan ya da öcü olarak görmekten bir vazgeçebilssek.»

«Kadınların enerjisi, nükleer enerjiden daha güçlüdür. Biz, ülkelerimiz arasında ilişkilerin en kötü, en zayıf olduğu anlarda bile Amerikalı kadın örgütleriyle ilişkileri sürdürdük» diyor Zoya. «Şimdi de barış için güç birliği etmeliyiz. Barış hareketi, halkların ortak hareketidir.»

Ve ikisi birden, «şimdi bütün dünya ilk silahı kim atacak diye merakla bekliyor» diyorlar. «Oysa bunun ilki, ikincisi, üçüncü yok. Bir kez patladı mı silah, sonrası yokluk olacak.»

Bu «giriş»ten sonra söz dinleyicilerindi. Barış Çadırında bulunanlar her konuda sözcülerden birine ya da ikisine birden sorular sormaya başladılar. Vietnam'dan Afganistan'a, Sili'den Anti-siyonizme, Yıldız Savaşlarından Basra Körfezi'ndeki üslere çeşitli sorular so-

rulurken, bir ara sözcülerden biri «karşı güçler orayı rahat bıraksın, o zaman biz de çekiliriz» gibi bir yanıt verdi. O anda çadırın içindekilerden müthiş bir tepki geldi :

«Lütfen burada, hükümetlerin yada erkeklerin dili kullanlmasın. Feminist dil kullanın» diye.

Soru ve yanıtlar sürerken, barış eylemcisi olduğunu söyleyen bir İngiliz kadın «Bella Abzug'a sormak istiyorum» dedi ve sorusunu yöneltti :

«Türkiye'nin iç politikasını yakından izleyen Amerika Birleşik Devletleri, bu ülkedeki Barış Davası'nı biliyor mu? Biliyorsa bu güne dek Barış Davasıyla ilgili olarak ne yaptı? Ve siz, Bella Abzug, biraz önce barış gönüllüsü büyükannelerden söz ettiniz. Siz Türkiye'de Barış Davası nedeniyle nerdeyse beş yıldır tutuklu bulunan bir büyükanne'yi biliyor musunuz? Biliyorsanız, bir feminist ve barış gönüllüsü olarak şimdiye dek bu konuda ne yaptınız?»

Bella Abzug, bir an için duraladı. «Evet, Türkiye'deki Barış Davasını biliyoruz. Ancak bu konuda, İngiltere'deki kadar bilgili ve dikkatli değiliz.» dedi. Bir an için sağına soluna bakındı ve «buradakileri, bu konuda aydınlatması için sözü bir arkadaşuma veriyorum» diye bitirdi.

Mikrofona gelen Cora Weiss adlı genç bir Amerikalı kadın (o da barış gönüllüsü), Barış Davasını ve Reha İsvan'ı Barış Çadırındakilere tanıttı. Bu tanıtımın sonunda Bella Abzug, Reha İsvan'ın salıverilmesini isteyen bir dilekçeyi imzaya açtı. «Özellikle burada bulunan tüm Amerikalı kadınların imzalamalarını istiyorum» demesiyle, çadırdaki üçüncü Dünya Ülkeleri kadınlarından bir homurtu yükseldi: «Niye biz imzalamayalım? Niye yalnız Amerikalılar? Biz de imzalayacağız!»

Bella Abzug gülüyordu. Açıkladı: «Hayır başkası imzalamasın demedim, dileyen herkes imzalasın. Ancak bazı nedenlerle özellikle Amerikalı kadınların da imzalamalarını istedim» diye açıklamalar yapacaktı. Toplantının sonunda dilekçeyi beş bin kişi imzalamıştı.

«Amerikan-Sovyet Diyalogu» toplantısı sonunda Bella Abzug'un, saptanacak bir tarihte gerek Washington'da, gerek Moskova'da, aynı saatlerde tüm kadınların katılacakları bir barış yürüyüşü yapma önerisi, her iki taraf ve tüm ülke kadınları tarafından kabul edildi. «Hükümetlerimiz buna izin vermezse yine de var mısınız?» diye sordu Bella Abzug.

«Varız» diye yanıtladı Zoya Zarubina. «Bizim politbüroda hâlâ kadın yok ama olsun biz yine varız, söz!» dedi ve her iki barış yürüyüşünün de tüm ülkelerde televizyonlardan naklen yayınlamasını istedi. «Böylelikle birbirimizin gözlerinin renklerini de görebiliriz» diye ekledi.

Amerikan-Sovyet Diyalogu toplantısının başında çadıra getirilen gökkuşağı rengindeki yumak, sonunda çözülmüştü işte. Hepimiz gökkuşağı renkleri içinde yürüyorduk. Ve farklı düşüncelerimizi kutluyorduk.

Dünya — yeryüzü ve gökyüzü — kimi zaman düşlenemeyecek denli güzel diye düşünmekten kendimi alamıyordum.

Barış Çadırında bir başka gün bir başka toplantıda bir Alman kadının şöyle konuştuğunu duyacaktım (Sesi titrekti, çekingendi):

«Şey... ben belki de ilk kez bir mikrofonda konuşuyorum... Ben Alman'ım. Bir ev kadınıyım. Küçük bir kasabada yaşıyorum. Çalışmıyorum. Yalnızca evime, çocuklarıma, eşime bakıyorum... Mesleğim de yok... Belki çok bilgili de değilim. Ama gazete okurum... Yıl-

larca gazetelerin yazdıklarına hep inandım. Yani eskiden inanırdım... İnanırdım ki bizlerin korunması için, çok silahımız olmalı. Füzelerimiz, nükleer silahlarımız olmalı. Yoksa, eğer silahlarımız olmazsa mahvoluruz sanırdım. Yani ne bileyim, komünistlere karşı koymak için hep daha çok silahımız olmalıydı... Sonra yavaş yavaş anladım ki, birinin mutluluğu ötekinin mutsuzluğu pahasına oluyor... Sonra anladım ki ne kadar çok silahımız olursa, o kadar çok korunuyor değil tam aksine o kadar daha çok tehlikeye atılıyoruz... Aslında kimsenin bizi koruduğu yok. Bizi korumak için koydukları silahlar bizi daha güç durumda bırakıyor. Yani açıkçası bizi mahvederek koruyorlar. İşte onun için ben de artık topraklarımda nükleer silahlar istemiyorum... Hepsi bu... Bunları size söylemek istedim. Hepsi bu kadar.»

Yine geldiği gibi, çekingen, sessiz, al al olmuş yanaklarını utangaç bir gülümsemeyle örtmeye çalışarak, gitti yerine oturdu. Kimsenin bilmediği, belki de yeni hiçbir şey söylememişti. Ama o gün bizi en çok etkileyen bu Alman kadın olacaktı...

Barış Çadırında, yalnız toplantıların sonlarında değildi hep birlikte şarkı söylememiz... Barış çadırının «felsefesi», her beş konuşmacıdan sonra bir şarkı gerektiriyordu. Çünkü zaman zaman konuşmalar boyunca gerginliğin arttığı, kimi konuşmacılar aracılığıyla dayanışmanın yerini nefret tohumlarının aldığı (ya da almış gibi olduğu) göze çarpıyordu. İşte böyle zamanlarda şarkılar imdada yetişiyordu... Beş konuşmacı söz aldı mı? Öyleyse, haydi bir barış şarkısı...

Haydi bir barış şarkısı dendi mi O, ortaya fırlıyordu. On gün boyunca binlerce kadını bir toplumun türkü-sünden öteki toplumun şarkısına sokup çıkaracak

olan; gitarı ve güçlü sesiyle hepimizi barış şarkılarına, barış türkülerine peşinden sürükleyecek olan O'ydu.

Adı **Fasia Jansen**'di. Liberyalı bir babayla, Alman bir annenin çocuğuydu. Yahudi değildi ama, Hitler Almanyasında «renginin bozuk olması» bile 14 yaşındaki Fasia'yı Neuem Gamme Toplama Kampı'na yollamaya yetmişti. Babası sosyalist olduğu için zaten o da kamp-taydı... Fasia şarkı söylemeyi toplama kampında öğrendi.

«Kamplar ve sokaklar üniversitelerimdi benim... Kamptan çıktığımda tek isteğim ölmektir. Çevremde yalnız ölümü tanımayan, ölümü görmüş, ölümü yaşamış-

tım... sonra, sonra büyükler, sesin var dediler. Sesini, kendi öykünü oaşkalarına anlatmak için kullan, yaşam için kullan» dediler... Dedikleri gibi yaptım.»

O gün bugün, tam 40 yıldır Fasia Jansen yaşam için, barış için şarkı söylüyor: Barış yürüyüşlerinde 3,500 kilometre katetmiş. Dünyanın hangi kıtasında bir barış toplantısı varsa, gitarıyla birlikte orada. Şimdi 56 yaşında (öğrenince inanamadım.). Ve belki de buradaki herkesden daha genç.

Fasia, sakın yeryüzünden yok olma, emi!

Barış Çadırında bir başka gün, bir başka toplantı: Silahlanma yarışıyla ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiler irdeleniyor :

«Yüksek ekonomik kalkınma hızlarıyla, yüksek silahlanma harcamalarının yanyana, bir arada bulunması, kalkınmayla silahlanma arasında doğrudan bir bağlantı, bir ilişki olduğunu göstermez... Kalkınma ve silahlanma birbirine rakiptir, ters orantılıdır. Çünkü silahlanma kaynakları tüketir, yatırımları çoğaltmaz.»

«Bugün yeryüzü kaynaklarının yüzde 15'i silahlanma yarışında tüketiliyor.»

Connie Van Praet adlı genç bir Amerikalı kadın bize «İSCOS»u (Institute of Security and Cooperation in Outer Space — Uzayda Güvenlik ve İşbirliği Enstitüsü'nü) tanıtıyor. Kendisi de bu enstitüde görevli.

«Amacınız, uzay araştırmaları ve harcamalarında, Yıldız Savaşlarına karşı bir alternatif getirmek» diyor ve şöyle sürdürüyor.

«Reagan Hükümeti göreve başladıktan beri, silahlanma bütçesi yüzde 78 arttı, Yıldız Savaşları konusu her açıdan önem kazandı, Yıldız Savaşları üzerine ya-

pılan araştırma, Yıldız Savaşlarının geliştirilmesi büyük bir hız kazandı. Belki burada dünyanın dört yanından gelmiş kadınlar bilmiyor, ama biz Amerikalı kadınlar —daha doğrusu, çevrelerine bakan, gören, içinde yaşadıkları gerçeklere gözlerini kapamayan kadınlar— biliyoruz ki...»

Ve Barış Çadırı'nda dünyanın dört bir bucağından biraraya gelmiş kadınlar, Connie'yi dinlerken birkaç gün önce aynı konuları, belki biraz daha heyecanlı, biraz daha sloganlara indirgenmiş biçimiyle Angela Davies'in de söylediğini anımsıyorlar...

İşte Connie'nin söyledikleri :

«Bizim için Yıldız Savaşları, SDİ Programı demektir. SDİ — (Strategic Defense Initiative) — yani Stratejik Korunma Etkinlikleri Programı. Bu program da eski düşünce biçiminin devamı : Yani silahsızlanma yolları konuşmalarla aranırken, biz silahlanmayı sürdürelim programı. Doğrudan doğruya Yıldız Savaşlarına çalışan bu programın geçen yılki bir buçuk milyar dolarlık bütçesi, bu yıl yüzde 165 arttırıldı. Bugün ülkedeki 240 büyük firma ve şirket bu programa büyük bağışlarda bulunarak buraya para akıtıyor.»

Aynı is çevrelerinin, firmaların, şirketlerin, bu programı destekleyen senatör ve Meclis üyelerine de para akıttığını Connie mi bir başkası mı söyledi, yoksa kimse söylemedi de benim mi aklıma geliverdi, şimdi anımsamıyorum. Connie sürdürüyor konuşmasını :

«Reagan Hükümeti bu yıl SDİ programının bütçesini yüzde 21 artırdı... Hükümetin araştırma ve kalkınma programının yüzde 72'si silahlanma amacıyla kullanılıyor... Silahlanma araştırmalarına bunca yoğunluk verilmesi Amerika'nın ekonomik gelişmesini yavaşlattı, uluslararası ticari pazarlarda gerilememize yol açtı. Şu

son cümleyi yalnız biz değil, Savunma Bakanlığı raporları da söylüyor. Bu raporlar artık uluslararası piyasada Amerikan vatandaşlarına hiçbir patent hakkı verilmediğini, aşırı uzmanlaşmış silahlanma araştırmalarının sivil ya da ticari alanlara uygulanamadığını ve Amerikan üretiminin yavaşlattığını da belirtiyor. 1984'de Hava Kuvvetleri yalnız nükleer füze araştırmasına, General Mortors'un toplam araştırma bütçesinden daha çok harcadı.»

«Bütün bu paralar, geliştirmeye, uygulamaya değil yalnızca 'araştırmaya' gidiyor diye mazeret uyduruyorlar. Çünkü 1972 Anti-Balistik Füze Antlaşması 'geliştirme ve denemeyi' yasaklıyor... Oysa biz diyoruz ki :

NÜKLEER SİLAHLARDA ARAŞTIRMA YAPMAK, NÜKLEER SİLAHLARI GELİŞTİRMEKTEN BAŞKA BİR ŞEY DEĞİLDİR?

Biz diyoruz ki :

UZAY SAVASLARI İSTEMİYORSAK, UZAY SİLAHLARI ÜZERİNDE ARAŞTIRMA DA YAPMAMALİYİZ!

Ama yine de biliyoruz ki, bu adamları paradan, işten konuşmak ilgilendiriyor. Bu adamlarla «iş» konuşmak gerek. Uzayda silahlanmayı durdurun, tüm araştırmaları durdurun dersek bizi kimse dinlemez. Onun için diyoruz ki, madem uzay araştırması yapacaksınız, bunu silahlanmaya değil, kârlı «iş»lere dönüştürün. Teknik gelişmelerde, iletişimde, bilimde kullanın. Sovyetler Birliği uzayı silahlardan arındırma tasarısına yanaşıyor, ancak karşılığında Amerika Birleşik Devletleri'-

nin de uzay silahlanmasındaki araştırma ve geliştirmeyi durdurmasını istiyor. Amerika Birleşik Devletleri, hâlâ Sovyetlerle böyle bir işbirliğinin yürümeyeceği konusunda kuşkuluyorsa şunu diyebiliriz: Eski tutumlarıyla da yürümedi. Yani silahlardan korunmak için daha çok silahlanmak hiçbir çözüm getirmediği gibi daha çok, daha çok silahlanmayla tüm dünyayı tehlikeye attı. Onun için yeni bir yol, yeni bir yapı denenmeli: Bu çılgınlığa son vermek için silah yapımını durdurup, birlikte bir başka şey yapmalılar.»

Bugün Sovyetlerle Amerikalılar arasında, ticari ve kültürel ilişkilerin sürdüğünü belirten Connie, üyesi olduğu **Uzayda İşbirliği ve Güvenlik Enstitüsü'nde (IS-COS)**, Sovyetlerle bilimsel alanda da ilişkide olduklarını söylüyor.

Connie'ye soruyorum, «gerçeği söyle, umutlu musun? **Uzayda silahlanma yarışı dışında, herhangi bir alanda Sovyetlerle işbirliğini gerçekleştirebilecek misiniz?**»

Uzun bir süre bir şey demeden bakıyor, sonra «**zorunluyum, umutlu olmaya zorunluyum, başka çarem yok**» diyor. «**Aksi halde yokluğu, ölümü, hiçliği kabullenmiş olurum!**»

Kim, yeryüzünde kim, hiçliği, yokluğu kabullenebilir?

«**Anne hiçlik, yokluk ne demek?**»

«**Anne, yeniden Hiroşima olur mu?**»

«**Anne, biz ne yaptık da bunları hak ettik?**»

Kaçınılmaz... Yeniden, yeniden dönüyorum Barış Çadırına...

Yunanlı Kadınlar, «ülkemizdeki 45 Amerikan ve

Anne, yeniden Hiroşimalar olur mu?

NATO üssünü istemiyoruz! Bunlar yöredeki barışı, ülkemizin bağımsızlığını tehlikeye atıyor!» diye haykırıyor...

İtalyan kadınları, «Biz, İtalya'nın ilerici kadın örgütleri her fırsatta 'silah değil, iş istiyoruz' diye bağırıyoruz. Sloganımız budur... Bugün, İtalyan anayasası yasakladığı halde, İtalya en çok silah satan, silah ticareti yapan ülkelerden biridir. Bu durumu lanetliyoruz» diye haykırıyor...

İngiliz Kadınlar arasından biri fırlıyor. Adı Elsie Watson «Bugün Bayan Thatcher'ın hükümeti, barış zamanında askeri bütçe uygulayarak; sosyal hizmetlerden kestikleri paraları, silahlanmaya yatırarak; nükleer savaş teknolojilerini deneyerek, kullanarak, bu ülkenin kalkınmasını, insanların huzur içinde çalışmalarını engelliyor! Bugün İngiltere'de kadınların üzerine yığınla sorun yüklenmişken, kadınlar en büyük gücü ve çabayı, bir araya gelip nükleer silahlanmaya karşı gösteri yürüyüşleri hazırlamakta, protestolar yapmakta harcıyor.»

Bir grup kadın geliyor mikrofonun başına: «Biz Pasifik Okyanusu'nun kadınlarıyız» diyorlar. Pasifik Adalarından, Filipinlerden, Avustralya'dan, Kanaky'den (Yeni Kaledonya), Timor'dan, Papua'dan gelmişler :

«Bizim topraklarımız, bizim sularımız, nükleer deneylerin merkezi durumuna dönüştürüldü! İnsanları zorla topraklarından çıkarıp buraları deney sahaları, silah depoları ya da askeri üslere çevirdiler! Her yerden daha büyük bir hızla kanser yayılmakta, radyasyon sonrası hastalıklar yayılmakta; ve 'pelte' gibi, deniz anası gibi bebekler doğmakta Pasifik Adalarında! Sularımızın radioaktivite yoğunluğu artık sır olmaktan

Londra'da nükleer silahlanmaya karşı yürüyüş.

Nairobi'de, Washington'da ve Atina'da Barış Yürüyüşleri.

çıktı! Şu sıralarda hafta geçmiyor ki bir nükleer patlama duymayalım! İstemiyoruz, yeter artık! Deneylerini sürdürmeleri şartsa, gitsinler kendi topraklarında, kendi sularında sürdürsünler!»

Kaçınılmaz, yeniden yeniden dönüyorum Barış Çadırına...

Bugün Barış Çadırına bir bildiri geldi :

«Biz aşağıda imzası bulunanlar...» diye başlayan bildiri, tüm hükümetlerden nükleer silahlanma yarışını durdurmalarını istiyor. Üye devletlerin tüm hükümetlerine çağrıda bulunuyor: Silahlanma yarışına son verilmesi için :

«Tarih bize nükleer silahların yok etmek ve ölüm demek olduğunu öğretti. Bugün nükleer bir savaş ise insanlığın yok olması demektir ...Askeri üstünlük politikaları yalnız dünya barışını tehdit etmekle kalmayıp, toplumsal gelişimi engelliyor. Yeryüzündeki açlığın, yoksulluğun, cehaletin, hastalıkların ve ölümlerin nedeni bu politikadır. Bütün bunları önlemek ve dünya barışının güvenliğini sağlamak için tüm hükümetleri, nükleer silahlanmayı dondurmaya çağırıyoruz. İnsan olarak, sanatçı olarak, kadın olarak bu çağrıyı yapıyoruz.»

Avrupalı 150 kadın sanatçının imzaları arasında şu isimler de var:

Julie Christie, Hanna Schygulla, Margareth Von Trotta, Mary Tucholsky, Senta Berger, Vera Tschecova, Emmanuelle Riva, Helene Martin, Claire Etchereli, Anne Sylvestre, Suzanne Prou, Viviane Theophilides, Bibi Anderson, ve Milva.

Bu çağrının aslı, Kenyatta Konferans Salonuna, Dünya Kadın Konferansına yollandı. Barış Çadırına gelen, binlerce kopyadan biri.

Paris'den Moskova'ya Barış Yürüyüşü (1982)

Barış Çadırına Coretta King geliyor. Öldürülen barışçı siyah lider Marthin Luther King'in eşi. Aynı zamanda M. Luther King'in adını taşıyan Toplumsal Değişim Merkezinin başkanı. O da silahlanmanın engellenemeyen tırmanışının dehşetini iliklerinde duyanlardan. Buradaki, Barış Çadırındaki, yeşil alandaki, Forum 85'deki tüm kadınları, görüşlerini, düşüncelerini seslerini konferanstaki kadınlara, benim «politikacı kadın» dediğim kadınlara duyurmaya çağırıyor.

Gelin görün ki, Barış Çadırında ateşle, kanla, coşkuyla yoğrulmuş kadınlar, çadırdan yeşile, yeşilden tüm Forum alanına yayıldıktan sonra, kapılara yönelip sokaklara taşmaya kaktılar mı, karşılarında hep Kenya polisini buluyor... Üstelik Konferansın yapıldığı Kenyatta Merkezine, her geleni almıyorlar. Yalnız hükümet delegeleri ve özel bir kartı olan gazeteciler girebiliyor içeri... Demek ki zor, çok zor Forum'daki kadınların seslerini Konferans'daki kadınlara duyurmaları...

Ama durun! Onlar, konferanstaki kadınlar, delegeler gelebilir buraya sesimizi duymaya! Nairobi Üniversitesindeki Forum, bu bahçe, hele hele bu Barış Çadırı herkese açık. Gelebilirler, yüreklerdeki sesi, dillerdeki türkülerini dinleyebilirler. Birlikte şarkı söyleyebilirler. Belki, biraz gayretle, belki de kollarını, ellerini havaya kaldırıp parıldayan yıldızlara, uçuşan güvercinlere destek olabilirler... Buranın tozuna toprağına, canına kanına karışabilirler... Ve belki de bir an için temsilcisi oldukları hükümetleri unutabilirlerse, raporlardan başlarını kaldırabilirlerse, koşullanmışlıklarından, propaganda görevlerinden kurtulabilirlerse, belki onlar da buradaki İnsana sarılabilirler... Belki, mutlaka hep birlikte söylenen şarkılarla biten toplantıların sonunda, kenetlenen binlerce elin avucun arasına onlarınki de gi-

rebilir... (Çok duygusal, fazla «romantik», ya da gerçekçilik dışı, mantık dışı mı buldunuz bu belkileri, bu önerileri, bu yöntemleri... Bugüne dek çok mantıksal, çok gerçekçi, hiç duygusuz, hiç coşkusuz toplantılardan, pek parlak sonuçlar alınmayınca, ne yaparsınız kimileri de bu yolu deniyor...)

Merak etmeyin zaten gelmediler! Dünya Kadın Konferans'ının, hükümet delegeleri, (tek tük birkaçı dışında), bizim bahçemize, bizim çadırımıza, bizim dünyamıza rağbet etmediler.

Forum 85'in kapanacağı gün, Sovyetler Birliğinden ve Amerika Birleşik Devletlerinden getirilen topraklar karıştırılacak, çadırın orta yerine dökülecek ve buraya Kenya'nın ünlü baubau ağacının fidanı dikilecekti. Zoya Zarubina ve Cora Weiss binlerce insanın tanıklığı

ve alkışları arasında bu işi gerçekleştirdiler. «**Bakalım bu barış ağacı ne renk yaprak açacak?**» diyerek. Orada bulunan binlerce ağız yanıt verdi: «**Her renkte!**» diye haykırdı. Bu sözcükler de ağızlarda şarkıya, türküye dönüştü.

Kaçınılmaz yeniden yeniden döneceğim Barış Çadırına, ama bundan sonraki bölümlerde. Bu çadırda aldığım ipuçlarını, havada uçuşan parmaklardan, kenetlenen ellerden, tanıklıklardan, sorulardan, yanıtlardan, en çok da birlikte söylenen türkülerden kaptığım kıvılcımları, okyanusun en derinliğine, karanlık mağaraların en diplerine, sağır kulakların, kör gözlerin, solumayan yüreklerin taa içine sokabilmek için elimden geleni yapacağım.

DİRENİŞTE KADIN OLMAK

Barış Çadırından şimdilik çıktım.

Bunca güzellikten, bunca özgürlükten, bunca dayanışmadan, bunca renkten ve türküden sarhoş olmuş yüreğimi birazcık olsun yatıştırmak için sınırları olan, kuytu bir köşe arıyorum kendime. Tam o sırada, arımdan bana seslenildiğini duydum.

Kenya'da yaşayan Türk yazar Memet Baydur'la yakın dostu Şilili Carlos: «**Hadi gel! Tença seni bekliyor. Söyledik, röportajı kabul etti.**»

Kulaklarıma inanamıyorum. Yakın dostlarının «**Tença**» dedikleri, **Hortensia Allende**'den başkası değil. Salvador Allende'nin eşi... Daha dün geldi «**Nairobi Buluşması**»na ve şimdi hemen Barış Çadırı'nın arkasındaki koskoca ağacın altında oturuyor.

Yüzündeki derin mi derin çizgiler, açık renkli gözlerindeki ışıltıyla çelişir gibi... Bu ilk karşılaşmadan sonra bir hafta boyunca onunla birlikte olacağım: Kalabalıklara seslendiği konuşmaları boyunca olsun, Kongre Salonu'nda ya da bir ağaç altında çevresini sarmış hayranlarının ortasında ya da başbaşa yenilen bir yemekte, başbaşa yürünen bir yolda olsun, bakışlarındaki o ışık ve yumuşaklık tüm tavırlarındaki o yumuşaklık hiç eksilmeyecek ve ben onca acıyla, onca kin ve öf-

keyle bilenen bir yürek nasıl olur da hâlâ katılaşmamış diye şaşır kalacağım.

Şili’de Allende’nin yakını olan herkesin geçmiş olduğu deneylerden geçmiş olan Carlos, Memet, Hollandalı meslektaşım İneka ve ben Hortensia Allende’nin çevresini aldığımızda, genç bir Şilili kadın (Allende’nin yeğeni) yavaşça İneka ve benim kulağıma fısıldadı:

«Sizden rica etsem, tüm devlet başkanlarının eşleriyle röportajlarda olduğu gibi, ona da sorularınızı yazılı verseniz ve özel sorular sormasanız... Bu konuda çok hassasız da... Unutmayın, devlet başkam eşi gibi...»

Yeryüzündeki öteki devlet başkanı eşlerini biliniyorum ama, bir hafta boyunca Hortensia Allende’nin gördüğü saygı devlet başkanlığından öte, bir insanın saygı duyulması düşüncelerine ve o insanla yaşamını, düşüncelerini paylaşmış bir kadına gösterilen saygıydı.

Hortensia Allende’nin yanına yaklaştığım an, «ben Türküm» deyip, Türkiye’de kimilerimizin Allende’ye duyduğumuz sevgi ve saygıyı dilim döndüğünce anlatmaya çalıştım. O gülümseyerek, «yönetime rağmen mi?» dedi. Ben de güldüm. O an birbirimize sarılmış öpüşüyorduk.

Evet, İneka ve ben sorularımızı yazılı verdik, öyle yanıtladı. Evet, özel sorular sormamaya çalıştık. Ancak, iki yanağını öpmemle başlayan «röportaj» kaçınılmaz olarak zor meslek sürgünlük ve özlenen Şili üzerine yoğunlaşınca «devlet başkanı eşi gibi»lik ortadan kalktı, yerini insanoğlunun sıcak gözyaşları aldı. Konuşmamızın bir anında Hortensia Allende bana, «Sen Şili’yi nereden tanıyorsun?» diye sorduğunda ve ben ona «Şili’yi Allende’den, Allende’nin gerçekleştirdiklerinden, Neruda’dan, şiirlerden, halk ezgilerinden, işkenceden, baskıdan, ‘kaybolan’ çocuklarından, bozkırlarından tanıdığımı» söylediğimde, katıla katıla ağlıyordu...

İşte 12 yıldır ülkesi Şili'den uzakta, Meksika'da sürgünde yaşayan Hortensia Allende'nin söyledikleri (Daha doğrusu söylediklerinin bir bölümü) :

«Buradaki, Nairobi'deki olayı ilkönce Fransa'da duydum ve buraya Fransa'nın Kadın Hakları Bakanı Bayan Roudy'nin daveti üzerine geldim...»

Bir açıklama: Birleşmiş Milletler'in resmi Dünya Kadın Konferansında Fransız Delegasyonun'da yer alacağını sanan Bayan Allende, ertesi gün Fransızların sıcak tavırları ama «maalesef diplomatik nedenlerden sizi Fransız delegasyonuna alamıyoruz» yanıtıyla karşılaşacaktı. Fransa'nın Kenya büyükelçisi «buyrun, arabam her an emrinizde olacaktır» diyecek, Bayan Allende aldığı yanıtta şaşırarak, sonrasına daha da şaşarak, «burada benim dostlarım çok, arabaya da gereksinim yok, zaten Carlos'un arabası da var» deyip, Fransız Elçiliğinden ayrılacaktı. Diploması trafiği sonucunda Danimarka Hükümeti, Bayan Allende'yi kendi delegasyonuna kattı. Bayan Allende «delege» kartını aldıktan sonra, bu kartla yalnız bir kez Konferans'ın yapıldığı Kenyatta Merkezine girecek, orada Latin Amerika ülkelerinden diktatörlükle yönetilmeyenleri kutlayacak, salondan çıkacak ve bir daha da oraya adımını atmayacaktı. Onun yeri, uçsuz bucaksız yeşil bahçe ve barış çadırıydı.

Şu anda bahçenin ne uçsuz bucaklığı, ne yeşilliği, barış çadırından taşan ne şarkılar, ne de türküler... Şu anda yalnızca yüzünde derin mi derin çizgiler, bakışları insanın içine işleyen, gülümsemesi, acılı gülümsemesi insanı mutlak kendiyi hesaplaşmaya çağıran bir yüz ve taa en derinlerden gelen sıcacık, yumuşacık bir ses:

«Burada bulunmanın önemi yalnız kadın konusyla ilgili çalışmalar değil. Asıl önemli olan, Asya'dan, Afrika'dan, Güney Amerika'dan gelmiş onca insanla bir

arada olmam. Özellikle de insan haklarının yok sayıldığı ülkelerden Guatemala, Güney Afrika, Paraguay ve elbet Şili'den gelenlerle ilişki kurmam...»

«1973 Eylül'ünden beri Meksika'da yaşıyorum... Başlangıçta, Şili'den kaçan ya da sürgün edilen 5 bin kişiydik. Meksika'da bunların bir bölümü başka yerlere gitti, bir bölümü Şili'ye döndü. Ben, tekrar tekrar usanmadan Şili'ye dönüş için izin istiyorum. Hâlâ vermediler. Bizim aileden kimseye izin vermiyorlar... Şilili bir sürgün olarak Meksika Hükümeti'nden büyük destek görüyoruz ve Şili için politik çalışmalarımızı sürdürebiliyoruz. Aralıksız uluslararası toplantılara katılıyorum, ülkem için bir şeyler yapabilmek için... Şilili tüm sürgünler gibi ülkemdeki baskıyı, işkenceleri, tutuklanmaları anlatıyorum, 'haksızlıkları anlatıyorum. Bunları duyurmak bizim görevimiz...»

«Şili, sınırlarla çevrili bir ülke. Okyanus sınır, dağlar sınır, yasaklar, baskılar sınır... Ama, tüm ülkelerden bizim davamızı destekleyen insanlara rastladıkça, sınırlar esnemeye başlıyor. Bunu anladıktan sonra, 12 yıla karşın uluslararası dayanışmanın eksilmediğini gördükten sonra dünya benim için büyüdü, dünya çoğaldı... Artık bilinmeyen bir giz değil dünya...»

«Bugün Şili, politik, ekonomik, toplumsal, ahlâksal çöküntü içinde. 22 milyar dolar dış borcu var. Genelde işsizlik yüzde 35, kimi bölgelerde yüzde 60... Uluslararası alanda yapayalnız kaldı. Her yıl Birleşmiş Milletler bu rejimi lanetliyor, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda, UNECO'da, daha bir sürü uluslararası kuruluşta lanetleniyor... Pinochet, bizi ülkemize sokmayan Pinochet, kendi ülkesinde hapis. Bugün hiçbir yere, Paraguay'a bile gidemez. Kimse kabul etmez onu. Olsa olsa, belki Güney Afrika Cumhuriyeti kabul eder... Ama, bu karamsar ortadanda Şili insanı diktatörlüğe karşı savaşımını sürdürüyor.»

«Şili'de ilk andan diktatörlüğe karşı çıkanlar kadınlar oldu. Çocuklarının kaybolmaları üzerine ilk direniş örgütlerini onlar kurdu, açlık grevlerini onlar başlattı. Her yaştan, her sınıftan bir araya gelip, ulusal ve uluslararası dayanışmanın kilit noktasını oluşturdular: 'Yaşam için kadın' toplantıları düzenlediler... İnanıyoruz ki, savaş uzun, düşman güçlü de olsa, sonunda yeneceğiz.»

«Hayır, Şili'de yaşananlar pek çok ülkeye ders olabilir ama, örnek olamaz... Biz, kendi ulusal kimliğimizde ilerliyorduk. Başka herhangi bir ülkeninkinde değil.. Sosyalizme demokratik yoldan gelen ilk ülkeydi Şili... Her ülkenin kendine özgü bir kültürü, ekonomik, politik bir birikimi olduğuna göre, her ülkenin de ken-

dine özgü bir yolu olmalı... Şili'de Salvador Allende ile yaşananların başka bir ülkede tekrarlanması zor...»

«Elbet ki bir gün ülkeme döneceğim. Beni ayakta tutan, yaşama gücüm, var olma nedenim, bayrağım bu umut... Tüm gücümü, bir gün ülkeme döneceğim umudundan alıyorum... 12 yıl, dile kolay, koskoca 12 yıl... Tüm duygularım orada. Evim orada. Dostlarım, komşularım, yakınlarım orada. Tüm güzel anılarım orada... Biliyorsunuz, işte dünyam orada...

İşte, buradaydı galiba... «Ya siz nereden tanıyor-sunuz Şili'yi» diye sorduğunda... Hıçkırıklar dinince ekledi: «Evet, bütün şarkılarım orada, şiirlerimiz, sesi-miz orada... Can damarlarımız orada ...Bozkırlarımız da... Dönmeye kararlıyız. Döneceğiz.»

Gözyaşlarının dünyasında konuşmaya hiç gerek yok. Sorulara ya da yanıtlara da... İçimiz kurşun gibi ağır. Gözlerim, Hortensia Allende'nin gözlerinde, elleri ellerimde Neruda'yı dinliyoruz :

«Allende'nin eseri ve sönmez milli değerde başarı-ları, kurtuluşumuzun düşmanlarım öfkelen-dirdi. Bu buhranın trajik içeriği, hükümet sarayının bombalan-masını açıklar (...) Ülkede iki yüz yıl boyunca yurttaş hayatının merkezi olmuş hükümet sarayı (...) dünya-nın teknik gelişmesi sayesinde yiğit uçucularımızca ha-vadan bombalandı (...) Hava bombardımanından he-men sonra tanklar saldırıya geçmişti. Tek bir adama karşı korkmadan savaşabilmek için pek çok tank kul-lanıldı. Şili Cumhurbaşkanı Salvador Allende, onları çalışma odasında bekliyordu. Yüce yüreğinden başka kimsesi yoktu o anda. Dumanlar ve alevler her yanı sarmıştı. (...) Bütün dünyanın acısını yüreğinde taşı-yan tek bir kadın vardı ceset gömülmeye götürülürken.

O ünlülerin ünlüsü insan, makineli tüfeklerin kurşunlarıyla delik deşik edilmişti: Şili'ye bir kez daha ihanet etmiş Şili kurşunlarıyla.» (Neruda: «Yaşadığımı İtiraf Ediyorum.»)

O «eşsiz Şili ilkbaharının ağaç yapraklarını yeşile boyamasını» beklemeye dalmıştık ki, Hortensia Allende yeniden konuşmaya başladı:

«Salvador Allende, yaşasaydı, 1 ay önce, Haziran'da 77 yaşında olacaktı... Diktatörlüğe rağmen, Santiago'da yaş günü kutlandı. Tüm sevenleri bir araya geldi. Bana da siyah beyaz bir afiş yolladılar: O gün ve o günü izleyen günlerde ölenlerin resimlerinden oluşan bir afişti bu. Üzerinde '1908 - 1973' tarihi vardı... Yaş günü gecesi Santiago sokakları (İspanyolca söylüyor) 'Biliyoruz, hissediyoruz, Allende aramızda' çağrısıyla çınlamış... Anlattılar, yazdılar. O kadar çok mektup, kart, haber, mesaj alıyorum ki. İnsanların sevgi, dayanışma, saygı, hayranlık iletebilme, özlem giderebilme çabaları bitmiyor. Bana değil bunlar. Ona. Onun anısına... Allende'yi hiç tanımamış olanlar, 12 yıl önce çocuk olan bugünün gençleri hâlâ Salvador Allende'yi bilinçlerinde, anılarında yaşıyorlar... İşte, onun böylesine yaşaması yeniden çoğulcu demokratik ülkeme kavuşacağım umudunu hep besliyor içimde...»

...«Yeniden çoğulcu demokratik ülkeme kavuşacağım umudu»... İşte bu umut Latin Amerika'da birçok kadını yıllardır ayakta tuttu, hâlâ da tutuyor. Bu umut, Latin Amerikalı kadınların direnişinin nedeni oldu.

Yeryüzü, direnen kadınlarla dolu. Filistinli kadınlar, Güney Amerikalı siyah kadınlar... Pakistan'daki, Uruguay'daki, Naimiba'daki, Filipinler'deki, İran'daki

ve daha dünyanın birçok yerindeki kadınlarla... «Direnişte Kadın Olmak» konusunda sözü önce Hortensia Allende'ye verdimse, bu Şilili ya da Latin Amerikalı kadınlar ötekilerden daha çok direniyor demek değil. Çünkü direnişin azı çoğu olmuyor. Direnmek, bir seçim sorunu, bir kez seçildi mi sonuna dek sürdürmek gerekiyor : Kadınlığını ya da erkekliğini değil, İnsanlığını yitirmemek için.

Hortensia Allende'yle başlamamın nedeni, belki «Allende» adından, belki de Hortensia Allende'nin sıcacık sesinden, insanın içine işleyen bakışlarından, ve direnişinin etkisinden asla kurtulamayacağımdan... Ama madem ondan başladım, bir süre Latin Amerika'da kalmalıyım. Üstelik benim, bu uçsuz bucaksız bahçede Latin Amerikalı kadınları aramama gerek yok. Onlar gelip Hortensia Allende'yi buluyorlar, çevresinden ayrılmıyorlar. Hele Şilililer...

«Democracia en el pais y en la casa» — İspanyolca «Ülkede ve evde demokrasi» demek.

Yalnız Şili'de değil, tüm Latin Amerika'da eğer bir «Kadın Hakları Hareketi»nden söz edilecekse, bunların tümünün İnsan Hakları hareketlerinden doğduğunu bilmek gerek.

Bundan 12 yıl önce Allende'nin öldürülmesiyle birlikte «sakıncalı» gerekçesiyle stadyuma tıkılan binlerce insan arasında kadınlar da vardı. Aranan, sorguya çekilen, tutuklanan, işkence görenler erkek ya da kadındı. O gün bugün Şili'de egemenliğini kurmuş Pinochet diktatörlüğünde acı çeken, ölen, öldürülen, başkaldıran, direnmeyi sürdüren erkeklerle kadınlar yanyana...

«Domos Quimantun» (Mapuçe Kızılderililerinin dilinde Yetişmekte, öğrenmekte olan kadınlar demek) Örgütünde öğretmen olan Carmen Rojas anlatıyor:

«Şili’de ilk kadın örgütleri, kocaları, ağabeyleri, kızları, oğulları tutuklanan, kadınlar tarafından kuruldu. Bu tutuklamalar, Şili polisi tarafından hiçbir zaman açıklanmayınca evde çocuklarını, kocalarını bekleyen kadınlar bir araya gelmeye başladılar. Giderek, üzüntülerini, acılarını birleştirip bir güç oluşturdular. İstedikleri tek şey, çocuklarının, kocalarının nerede olduğunu öğrenmekti.»

Şilili genç bir gazeteci kadın Maria Elena Hurtado anlatıyor :

«Pinochet rejimi, ülkede bir milyondan çok insanı işsiz bıraktı. Kocalarını polisin elinde yitiren, kendi işlerini yitiren ya da kocalarının işsiz kalmasına tanık olan kadınlar yeni yeni roller üstlenmeye başladılar. Önce ailenin temel gereksinimlerini karşılamak zorundaydılar. İçlerinde ‘artık’ yiyecek arayanlara, giyecek dilenenlere rastlanıyordu. İkinci olarak bir araya gelip, yaşadıkları yerlerde alt yapıyı sağlamak için kooperatifler oluşturmaya başladılar. Birbirleriyle dayanışma içinde ortak evler, ortak su ve kanalizasyon sistemleri kurmaya, birlikte yiyecek üretilip, ya da birlikte alışveriş yapıp, birlikte yemek gibi örgütlenmelere gittiler. Üçüncü olarak bunlar da gereksinimlerini karşılamayınca evlerinin dışında ücretli iş aramaya başladılar. İşsizliğin tırmandığı, ekonomik krizin doruğa ulaştığı bir dönemde kadının iş araması ne demektir bilirsiniz. Şimdiye dek evine ailesine ek bir gelir sağlamak için çalışan Şilili kadın, diktatörlükle birlikte, evini geçindirmek rolünü, aile reisliği rolünü de üstlendi.»

Diktatörlük dönemlerinde ya da yönetimlerinde faşizmin arttığı, Forum 85’de bu konuyla ilgili her toplantıda vurgulanan noktalardan biriydi.

Direnmek, yalnız totaliter rejimlere karşı çıkmak, tutuklanan eşlerin, yok olan çocukların peşlerine düşmek, onları aramak, onları bulabilmek için güç oluşturup yetkililerden hesap sormak değil her zaman. Direnmek, kimi zaman, yalnızca ayakta durmak, ayakta kalabilmek...

Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı'nı başlattığında, yalnız Şili değil, Arjantin, Uruguay ve Paraguay da diktatörlüklerin en acımasız dönemlerini yaşıyorlardı Latin Amerika'nın güneyinde.

Bu ülkelerde baskının artmasıyla birlikte iş gücü ve aile yapısı altüst olacak ve tıpkı Şili'deki gibi kadınların yeni kimlikler yeni işlevler, yeni amaçlar üstlenmesine yol açacaktı.

Arjantin'de, kadınların harekete geçmesi 1976 Mart'ında Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koymasından sonra oldu. Yeni yönetimin kadınlara armağanı «desaparecidos»du; yani kayıplar. Binlerce, on binlerce «kayıp» vardı. Vu bu kayıpların anneleri, eşleri, her pazar Buenos Aires'de, Başkanlık Sarayı «Casa Rosa»nın bulunduğu Plaza de Mayo'ya (Mayıs Alanına) gelmeye başladılar. Önceleri tek tüktüler, her pazar sayıları çoğaldı. Elllerinde çocuklarının adlarını taşıyan pankartlar, ağızlarında bir türkü: Desaparecidos Türküsü... Yönetim onlara önce «Mayıs alanının dışı çılgınları» diye ad taktı, sonra geri püskürtmeye başladı. Çünkü artık her pazar alanda üç bin, dört bin kadın toplanıyordu. Dağılmaları istenince, güç kullanılarak dağılmaları istenince, türküyü kestiler ama kıpırdamadılar.

Şimdi burada, o uçsuz bucaksız yeşil bahçede, elinde gitarı Fasia Jansen'in güçlü sesinden dinliyoruz «Kayıpların Türküsü»nü. Latin Amerikalı kadınlar mırıldanarak eşlik ediyor. Mırıldanmaları, seslerinin ha-

fif çıkması belki artık Plaza de Mayo'da olmamalarından, belki de «kayıp»ların geri dönmemelerinden...

O zaman, dağılmaları istendiğinde, türküyü kesmişler ama yerlerinden kıpırdamamışlardı. Sessizce beklemeyi sürdürmüşlerdi. Gece, her zamankinden daha karanlık indiğinde, hepsi kibrit yakıp, çakmak yakıp, günışığının doğmasını beklemişlerdi. Çünkü o zaman çocukları henüz birer «kayıp»tı. Her an «bulunabilirlerdi»... Çünkü o zaman çocukları henüz yok olmamıştı.

Aradan nice pazar günleri geçti. Aylar, yıllar geçti. Kaybolan çocuklarını bulamayan kadınlar, yeniden yeniden döndüler Plaza de Mayo'ya. Cepleri kibrit, yürekleri umut dolu... Umutlar da kibrit çöpleriyle birlikte yanıp kül olunca yine geldiler alana. Bu kez ellerinde boş tencereleri, kapkacakları vardı... Çocuklarını yitirse de insan, yine de karnını doyurmak zorunda.

Bugün artık Arjantin'de diktatörlük yok. Seçimler yapıldı. «Demokrasiye geçiş dönemi» yaşanıyor. Ama «kaybolan» çocuklar artık hiçbir zaman geri dönmeyecekler, evlerini bulamayacaklar. Ve tencereler hâlâ boş...

Nairobi'de, Forum 85'de, yeşil alanı çevreleyen odalardan birindeyim: «Latin Amerika ve Ekonomi» başlıklı tartışmada bir kez daha kavıyorum ki, (ve belki daha bin kez tekrarlayacağım ki) kadın hakları, politik ve ekonomik haklardan başka bir şey değildir.

Latin Amerika ülkeleri bugün, enflasyon şampiyonları. Yeryüzünde en yüksek enflasyon Bolivya'da: Yüzde 2 bin 250 oranında. Sonra sırada Arjantin var: Yüzde bin 876. Sonra Brezilya: Yüzde 172... Bugün Latin Amerika'daki üç çocuktan biri beslenmiyor.

«Bu gerçeklerin, ekonominin kadın yaşamına, ka-

dın hareketlerine yansımaması olanaksız» diyor Latin Amerikalı kadınlar.

«Bugün Latin Amerika ülkelerinin dış borçları 300 milyar dolar» diyor Maria Hurtado. «Uluslararası Para Fonuna (IMF) kolumuzu kaptırmışız, 'kemer sıkma' politikaları uyguluyoruz ama bunun acısını çeken yine yoksul halk ve özellikle kadınlar. Çünkü bu kemer sıkma dönemlerinde ilk iş olarak sosyal hizmetler en aza indiriliyor, kadın işçiler işlerinden çıkarılıyor ve ekonomik kriz nedeniyle resmi olmayan işlerde çalışan kadınlar alabildiğine sömürülüyor» diye ekliyor.

Arjanthinli kadınlar önce çocuklarının adlarıyla sonra boş tencerelerle Plaza de Mayo'da beklerlerken, Brezilyalı «ev kadınları» Dernekleri ve Anneler Kulübü üyeleri sokaklara iniyor, giriştikleri protesto gösterileriyle tüm fiyatların dondurulmasını istiyorlardı. Ve bu kadınlar 1978'de bir milyon 300 imzalı bir dilekçeyi hükümete veriyorlardı. Bu dilekçede kadınlar temel gıda maddelerinde fiyatların dondurulmasını, asgari ücretin alını gücüne göre yeniden ayarlanmasını, ve tüm işçilere konut kredisi verilmesini istiyorlardı.

Hayır böyle bir dilekçe verdiler diye Brezilyalı kadınlar sorusturmaya, kovuşturmaya uğramadılar, haklarında dava da açılmadı. Belki tüm istekleri de yerine gelmedi, ama ilk kez Brezilya'da kadın örgütlerinin temelleri atılmış oldu.

İki yıldır, tüm kadınları seferber olmuş IMF'e karşı direnen bir başka ülke de Dominik Cumhuriyeti. 30 yıllık diktatörlükten sonra bugün bu ülke, minik bir adayı paylaştığı komşusu Haiti'yle birlikte kadınlarının en eğitimsiz (yüzde 75'inin okuma yazması yok), kadın yaşamının 56 yıla sınırlandığı (dünya ölçülerine göre çok düşük, normali 65 sene) yoksul bir ülke.

Tartışma, Latin Amerika'nın güneyinden Dominik Cumhuriyeti'ne, yani Orta Amerika'ya geldiğinde Nairobi Üniversitesindeki odalara sığmaz olmuştuk. Ufukta Nikaragua görünüyordu ve Nikaragua'yla ilgili toplantılar, odaların duvarlarıyla sınırlanamıyordu... Kaçınılmaz, o uçsuz bucaksız bahçeye indik.

Yeşilin ortasındaki kalabalığa yaklaştığımda, mikrofونun önünde bir kadın bozuk bir İngilizceyle konuşmaya başlamıştı bile :

«Benim adım Rigoberta. Guatemala'dan geliyorum. Guatemala'da Quinche Kızılderililerin seslerini duyurmak için bu mikrofونun önünde sizlere konuşuyorum» diyor.

Yüzlerce kişi Rigoberta'nın çevresinde dikkat kesilmiş söyleyeceklerini dinlemeye hazırlanırken, biler bilmeyenlere fısıldıyor :

Guatemala'da halkın yüzde 60'ı Kızılderililerden oluşur, diye; 1954'den beri Amerika destekli paralı askerler Kızılderilileri yok etmeye çalışıyor diye... Ama 1975'den beri kurdukları, halk gerilla ordularıyla direniyorlar diye...

«Ben Rigoberta, Guatemala'daki çoğu küçük kızlar gibi pamuk ve kahve tarlalarında büyüdüm. Damarlarımda atalarımın Maya kanım taşıdığım için ne okula gidebildim, ne beslenebildim, ne Kızılderili dilimden başka bir dil örneğin, ülkenin ulusal dili İspanyolca'yı öğrenebildim... İspanyollardan ya da kırmalardan geriyiz, «alçağız» diye, gerilla ordularına katılmayalım diye köylerimiz yakıldı, insanlarımız öldürüldü... Anne mi bir gece gelip evden aldılar, ırzına geçip işkence ettikten sonra öldürdüler... Babam ve ağabeyim 1980'de, köylü ve işçi arkadaşlarıyla birlikte Guatemala'daki İspanyol elçiliği baskınında bombalar altında can verdi...

Askeri yönetimde yalnız bir yılda, 1982-83'de, 28 bin insan öldürüldü; bir milyon insan yerinden oldu, 200 bin insan canını Meksika'ya atmak zorunda kaldı ve bugün ülkede 20 bin anasız babasız ocuk var... Bu sayıları ben değil resmi ağızlar söylüyor...»

Rigoberta bağırıp çağırmadan konuşuyordu. Rigoberta bunları anlatırken gözleri sulanmıyor, yaşlar ak-

mıyordu. Yalnız zaman zaman sözcükler boğazında düğümleniyor, bir an susup bekliyor, sonra yine sakın, sabırlı, inancılı, yumuşak sesiyle konuşmaya başlıyordu.

«Böyle devam ederse ölülerimizin ve öksüzlerimizin sayısı bu kadarla kalmayacak, hızla artacak. Onun için burada sizlere öykümü anlatıyorum. Bilin diye, görün diye. Yabancı güçler bizi rahat bıraksın diye. Çünkü mücadelemiz sürüyor, halkım savaşımaya devam ediyor...»

Rigoberta'nın konuşmasının burasında, çevremdeki yüzlerce dinleyiciden bir mırıltı gelmeye başladı. Ne zamandır bir şeyler mırıldanıyorlardı? Ne zaman başlamıştı? Bilmiyorum. Mırıltı giderek yükseliyor gibiydi. Ama ben can kulağıyla Rigoberta'yı dinliyorum. Başka seslerle oyalanacak durumum yok. «No» diye başlayanlarla bile...

«Ben, Unidad Campasina — Köylü Sendikası işçilerinden olduğum için, ülkemden kaçmak zorunda kaldım. Ve şu son iki yılımı, kendi öykümü, halkımın öyküsünü dünyaya duyurmaya adadım. Ölülerimizin ve şimdilik yaşayanlarımızın insan haklarını aramak için yol çıktım!»

Giderek çevremdeki sesler yükselmeye başladı. Mırıldanma olmaktan çoktan çıkmış, açık seçik anlaşılıyor.

«No pasaran... No pasaran...»

Rigoberta, «yabancı güçler bizi rahat bıraksın» dediği an başlayan «No pasaran» mırıltısı şimdi yüksek sesle bağrılan bir slogana dönüşmüştü.

Yüzlerce ağız, «Geçit Yok!» diye bağıırıyordu.

Ülkesi El Salvador'u çoktan terk etmiş El Salvadorlu genç bir kadın mikrofonu kapıyor ve 1979'da Amerika Birleşik Devletleri desteğinde yönetime el koyan cuntaya karşı El Salvadorlu kadınların erkeklerle yan yana omuz omuza, dirsek dirseğe direnişlerini anlatıyor.

Hep birlikte haykırıyoruz: «Geçit Yok!»... «Orta Amerika'ya geçit yok!»

Göğsünde koskocaman, «Ben Nikaragualı bir Kadınınım» tabelasını taşıyan genç kadın yine ortada, yine mikrofonda. «Reagan Hükümeti kimi ülkede gerilla örgütlerini yok etmeye, onları geri püskürtmeye uğraşırken, kimi ülkede de kendi gerilla örgütleri kurup, yönetimi devirmeye çalışıyor. Örneğin benim ülkemde olduğu gibi» diye haykırıyor. Ve kadınların direnişi toplantısı çok çabuk yeniden Reagan'ın dış politikasını eleştirme toplantısına dönüşüyor.

Günlerdir bu bahçede bulunan bizler arasında, özellikle Nikaragua'da kadınların çok uzun süren ve hâlâ sürmekte olan direnişini bilmeyen yok. 30 yıl süren ve 1979'da devrilen Somoza diktatörlüğüne karşı savaştan Sandinist Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin yüzde 30'u kadınlardan oluşuyordu. (Nikaragua'lı kadınların bu direnişinin olağanüstü öyküsünü «Sandino'nun Kızları» —Metiş Yayınları— kitabında okuyabilirsiniz.) Aynı kadınlar şimdi, devrimden sonra, yabancı güçlerin gerilla kuvvetlerine karşı direnmeyi sürdürüyor.

Ve Nairobi'de uçsuz bucaksız yeşil bahçede haykırıyorlar :

«No pasaran!»

Latin Amerikalıların olduğu yerde, müzik ve şarkı da eksik olmuyor. Direnişlerde bile.

Çok geçmeden «No Pasaran»lar, müziğe ve şarkıya dönüştü. Hayır Arjantin Tangolarına değil, barış türkülerine.

Dünyanın hangi kıtasından gelirse gelsin, barış türküleri söylendimi bir yerde, insan kendi ülkesinin türkülerini özlüyor... İşte, «Çanakkale içinde vurdular beni» diye, yeşilliği bir uçtan öteki uca katetmeye çalışırken ansızın olduğum yerde kalıverdim. Çanakkale, aldı başını gerisin geriye Marmara'ya döndü... Ben olduğum yerden, Nairobi'nin orta yerindeki o yeşil alandan kıpırdayamıyorum. Çünkü... Çünkü karşıdan koskoca bir kıta bana doğru geliyor.

Tanıdım: Afrika bu!

Afrika. Kara Afrika!... Adındaki «kara»yı insanların renginden, ormanlarının karanlığından değil, olsa olsa yaşadığı acılardan, insanlığın duyması gereken utançtan almış olan Afrika...

Karanın da karası, insanlığın yüz karası, ırkçı Güney Afrika Cumhuriyetiyle; hâlâ beyaz azınlık yönetimi-
mindeki Namibia'sıyla; çocukların üçte birinin beş yaşına varmadan öldüğü, bağımsızlık savaşından daha yeni çıkmış Angola'sıyla; fildişinin çoktan tüketilip bitirildiği Fildişi Sahili'yle; elması altını, elmas altın barındıran toprakların asıl sahiplerince değil de sömürgeci-
ler tarafından tüketildiği Sierra Leone'si, Ghana'sı ve Gambia'sıyla; Hristiyanlarla şeriatçı Müslümanlar arasında savaşın dinmediği Sudan'ıyla; yönetenlerin iç kavgalarıyla, yönetilenlerin iç kanamalarının birbirinden ayrı düşmediği Uganda'sıyla; insanı insanlığından utandıran açlıkla boğuşan Etiyopya'sıyla; kuraklığı yürekleri yakan Çad'ıyla; çok önce değil, daha yüzyıl başında köle alışverişinin yıkılmaz kalesi olmanın «şeref»inden

çok, etkilerini hâlâ yaşayan Somali'siyle ve topraklarının tümü koskoca dikenli akasyalarla örtülü Kenya'sıyla dev kıta, acılı Afrika, yürüyor.

Tüm Afrika, bir olmuş, Güney Afrika'nın ırkçı beyaz azınlık yönetimini lanetlemek için yürüyor.

En önde o yürüyor.

O, beyaz ırkçı yönetimdeki Güney Afrika Cumhuriyeti'nde siyah bir kadın. Binlercesinden yalnız biri...

Adı Lilian Ngoyi.

Lilian, ANC yani Afrika Ulusal Kongresi, yani Güney Afrika'yı, orada yaşayan herkesin kılmak için 1912'

de kurulan, ve o gün bugün bu amaçla savaşan kuruluşun üyesiydi.

1952'de ANC'nin düzenlediği bilinçlenme kampanyalarına katıldığı için 1956'da «vatana ihanet» suçundan tutuklandı Lilian. Mahkemesi dört yıl sürdü. O andan sonra iskence, tutukluluk, cezaevleri ve evinde gözetim...

En önde o yürüyor.

O, beyaz ırkçı yönetimindeki Güney Afrika Cumhuriyeti'nde siyah bir kadın. Binlercesinden yalnız biri...

Adı Winnie Mandela.

Yalnız, yaşam boyu napse mahkûm edilen ünlü lider Nelson Mandela'nın karısı olduğu için değil, kendi de ANC üyesi olarak, Birleşmiş Demokratik Cephenin tüm kavgalarına katıldığı için, adalet ve eşitlik istediği için Winnie yirmi yıldır sürekli tutuklanıyor, yeniden yeniden tutuklanıp bırakılıyor; işkence görüyor, evinde göz hapsine alınıyor...

En önde yüzlercesi, binlercesi yürüyor.

İnandıkları, savundukları, savaştıkları bir yolda yürüyorlar. Kanayarak, kolları kanatları kırılarak, ama yine de yürüyorlar...

Hayır şu anda, şu yeşil bahçede Lilian Ngoyi, Güney Afrika'daki ırkçılığı lanetleme yürüyüşüne katılmıyor.

Çünkü Lilian Ngoyi öldü. 1980 yılında, tutukluyken, cezasının bitmesine henüz beş yıl varken, öldü. Tıpkı kendi gibi yüzlercesi binlercesi gibi...

Winnie Mandela mı?

Hayır, şu anda, şu yeşil bahçede, Winnie Mandela, Güney Afrika'daki ırkçılığı lanetleme yürüyüşüne katılmıyor.

Hayır, Winnie Mandela, ölmedi. Bu kitap yayınlanana dek, ölmezse tutukluluğu sürüyor olacak. Tıpkı kendi gibi yüzlercesi, binlercesi gibi.

Winnie Mandela, doğru bilediği yolda yürüyüşünü sürdürüyor. «Tutuklu olmak ya da olmamak hiç önemli değil. Çünkü zaten Güney Afrika'da her siyah insan tutukludur» diyerek...

Hayır Lilian ve Winnie burada değiller ama aramızdalar, içimizdeler. Çünkü onlar Güney Afrika Cumhuriyeti'nin tam nüfusunun yüzde 70'ini oluşturanlardan iki örnek.

Güney Afrika Cumhuriyeti'nde 30 milyonluk nüfusun yüzde 70'i zencidir.

Bu yüzde yetmişlik nüfus, Güney Afrika Cumhuriyeti topraklarının yalnız yüzde 13'ünde yaşama hakkına sahiptir.

Ülke nüfusunun yüzde 17'sini beyazlar oluşturur. Bu yüzde 17'lik nüfus, tüm toprakların yüzde 83'üne sahiptir.

Ülke nüfusunun yüzde 13'ü melezler, kırmalar ve «renkli» denilen Asyalılardan oluşur. Bu yüzde 13'lük nüfusun hiç toprağı yoktur, kısıtlı bazı yerlerde oturma hakları vardır.

Güney Afrika Cumhuriyeti'nde beyaz olmayanların, ülke sınırları içinde bir yerden bir başka yere gitmeleri, kendilerine ayrılmış bölgeyi terk etmeleri, diledikleri bir işte çalışmaları, diledikleri yerde mal sahibi olmaları, söylemeye gerek bile yok oy kullanmaları yasaktır.

Güney Afrika Cumhuriyeti'nde doğan her iki çocuktan biri, beş yaşına gelmeden ölmektedir. (yine söylemeye gerek yok: Zenci çocuklardan söz ediyorum.)

Güney Afrika Cumhuriyeti'nde zencilere «yaşama hakkı» tanınan bölgelerde, açlık, sefalet, hastalık, yokluk, hiçlik egemendir. Sağlık hizmetlerinin yüzde 70'i, 4 milyon beyaza; yüzde 20'si, 24 milyon siyaha yöneliktir. Bunları dile getirmek, bunları önlemek yolunda bir adım atınak, bu gerçeklere boyun eğmemek «vatana ihanet» suçundan yakalanmaya, «sorgulanmaya», tutuklanmaya, işkence görmeye ve öldürülmeye yeterli nedenlerdir.

Güney Afrika Cumhuriyeti'nde, zencileri, «siyahlara ayrılan bölgelere» yerleştirmek için bir milyon insan, yüzyıllardır yaşadıkları topraklardan, köylerden sökü

lup atıldı, başka yerlere siyah halkın «fare deliği» dediği bölgelere götürüldü.

Güney Afrika Cumhuriyeti'nde beyaz kentlerde 72 saatten fazla kalan zenciler yakalanıp hapse atıldı. Her yıl hapse atılan zenci sayısı ortalama 250 bin.

Güney Afrika Cumhuriyeti'nde «sorun çıkaran» bölgelere birbiri ardından katliamlar düzenlendi. Sharpeville... Soweto... Uitenhage... Katliamların gerçekleştirildiği bu yerlerin adları silinmeyecek bir biçimde yüreklerle, öfkelerle, kinlere yazıldı.

Güney Afrika'da ırk ayrımcılığı resmi bir devlet politikasıdır. Yönetimdeki beyazların anayasasıyla, hukuk kurallarıyla ve her tür kurumla garanti altına alınmıştır.

«Apartheid» adı verilen bu devlet politikası, gücünü, ülkedeki beyaz yönetimin ekonomi politikasından almaktadır.

Bugüne dek Birleşmiş Milletlerin bu ülkede uygulanan «Apartheid» rejimine karşı aldığı tüm kararların, hiçbir işe yaramamasında, ülkedeki altın, elmas madenlerinden çıkarları olan «gelişmiş» ülkelerin rolü büyük. Evet bu «gelişmiş» ülkelerin Güney Afrika Cumhuriyeti'ne karşı ekonomik önlemler almaya başlaması çok yeni. Ancak her şey için çok geç artık.

«Bundan böyle ancak silahlar konuşabilir. Tüm haklarımızı bilek gücüyle, silah gücüyle alacağız» diyor. Nairobi'deki Güney Afrikalı zenci kadınlar. Üstelik bunu sövleyenler hem Forum'dakiler hem de Birleşmiş Milletler'in resmi Kadın Konferansında olanlar.

«Bugüne dek beyazlar ülkede 'barışı' «bizi yok ederek sağladılar» diyorlar.

Gözümü yeşil bahçedeki afiştan ayırmıyorum.

«Hayır artık böyle barış istemiyoruz.» diyorlar.

«Apartheid Altında Barış»

«Önce haklarımız, sonra barış» diyorlar.

Vē o uçsuz bucaksız bahçede Güney Afrikalı zenci kadınlar kendi deneyimlerini, kendi başlarından geçenleri ya da tanıklıklarını anlatıyorlar.

Elizabeth Matheka anlatıyor :

«Kocam ve iki çocuğumla Bantustans'da yaşıyoruz.»... (Bantustans, zencilerin yaşamasına izin verilen yerler.)

«Buraları ülkenin en yoksul, toprağı en elverişsiz yerleri olduğu için kocam beyaz kentlerine yola çıktı. Aylar geçti haber alamadım. Açlıktan bir çocuğum öldü. Yedi ay sonra beyaz kente ben de yola düştüm, kocamı bulmaya. Yakalandım. Bir ay tutuklu kaldım. Çık-

tiğında beni bir eve hizmetçi verdiler. O beyaz evde hizmetçilik ederken kocamı buldum. İki yıllık bir iş kontratı vardı. Aynı kentle çalıştığımız halde birlikte kalmamız, birlikte bir yer tutmamız ya da birbirimizi görmemiz yasaktı. Beş ay dayanabildim bu adına «hizmetçilik» denen, ama hizmetçiliğin yanı sıra her tür aşağılanmayı içeren işe. Geriye, evime döndüğümde hem ikinci çocuğum, hem yaşlı annem ölmüştü.»

Şu bir paragraflık anlatışta, açıklanması gerekenler :

«İş sözleşmesi» olmayan bir zenci, kendi bölgesinden çıkıp, beyazların yaşadığı yerlerde barınamaz. İş sözleşmesi boyunca bir zenci evine dönemez, ya da karısını yanına getirtemez.

İş sözleşmesi olan zenci erkekler, kazandıkları parayı evlerine yollayabilirler. Ancak böyle bir sözleşme imzalayabilmek için, zenci erkekler bir süre beyazların bölgelerinde «dolanmak» zorundadırlar ki, bu dönem «yasa dışı» dönemdir. İş buluncaya dek beyaz bölgelerde «ele geçirilen» erkekler tutuklanma riskiyle karşı karşıyadırlar. Bu riskle karşılaşmamanın tek yolu, zenci bir erkek için altın ya da elmas madenlerinde çok düşük ücretle çalışmaktır.

Elizabeth'in önce ilk, sonra ikinci çocuğu ölmüş. Güney Afrika Cumhuriyeti'nde zenci çocukların ölme-leri «doğal»dır.

Güney Afrikalı zenci kadın doktor (çok ender ama tek tük böyleleri çıkıyor) Mamphela Rampole yalnız, özgürlük hareketi liderlerinden, öldürülen Steve Biko'nun yakın arkadaşı değil, aynı zamanda Black Consciousness Movement (BCM) -- Siyahların Bilinçlenme Hareketi örgütünün önde gelen isimlerindendi. Tutuklandı, yargılandı, bırakıldı, yeniden tutuklandı. Son olarak kuzeyde bir kasabada göz hapsine alındığında, o

yine de mesleğini sürdürdü. Bir ay içinde kasabada, iki yaşından küçük 600 çocuğun öldüğünü, Sağlık Bakanlığı'na bildirdiğinde aldığı yanıt, «siyahlarda bu normaldir» oldu.

«Tıpkı çocuklar gibi, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yaşlıların, sakatların, hasta olanların, çoğu kadının, özetle, madenlerde gülünç ücretlerle çalıştırılmayacak insanların hiçbir değeri yoktur» diyor Güney Afrikalı Oshaeli Mangena ve ekliyor :

«Güney Afrika'da biz üç kez sömürülüyoruz: Siyah olduğumuz için, kadın olduğumuz için ve sınıfımız açısından işçi olduğumuz için.»

Nairobi'ye dek gelebilen ANC üyesi Oshaeli Mangena'nın sözlerini, toplantıda hazır bulunan öteki kadınlar sürdürüyor.

Güney Afrika'da zenci kadınlar, önce kocalarının kentten yolladıkları parayla geçinmeye çalışırlar. Ancak bu olanaksız gibi bir şeydir. Çoğu, beyazların sahip olduğu topraklarda, tarım işçisi olarak düşük ücretlerle çalışır... Büyük bir bölümü tüm yasakları ve tehlikeleri göze alıp, kentlere doğru yola çıkar, kocasını aramaya başlar... Yollarda kent ya da kasabaların yamaçlarında «getho»lar kurarlar. Yakalanan kadınlar ya hapsi boylar ya da hizmetçi olarak bir beyaz aileye yerleştirilir.. Hizmetçi olarak çalışanların çocuklarının yanlarına almaları, ya da kocalarıyla birlikte kalmaları yasaktır. Bu kadınlar haftada 60-85 saat arası çalışıyorlar.

Hizmetçilik dışında tekstil, yiyecek ya da konserve sanayiinde çalışan kadınlar da vardır. Ancak bunların da tıpkı hizmetçilik yapanlar gibi, asgari ücretleri, sigortaları, emeklilikleri iş sürelerini belirleyen sözleşmeleri, herhangi bir garantileri yoktur.

Bir kadın hastalandığı ya da hamile kaldığı an işini kaybeder, ve Bantustan'a geri yollanır. Bantustan'a geri yollanan ya da hep orada kalan kadınlara «öğretmenlik» ve «hastabakıcılık» görevleri verilir ki, bunlar diplomasız, eğitim görmemiş «öğretmen» ve «hastabakıcı»lardır.

Nairobi Üniversitesi'nin bahçesinde tüm Güney Afrikalı zenci kadınlar, ellerini her birimize uzatıp, her birimize ayrı ayrı işaret edip, tek ağızdan tek yürekten soruyorlar :

«Biz direnirken, siz, siz, siz, ya siz, ne yaptınız Güney Afrika için?»

Hepimiz susuyoruz.

Tanzanlı genç bir kadın atılıyor :

«Kimi politik çıkarları nedeniyle sustu. Çünkü, hükümetler arası stratejik ilişkiler sözkonusuydu! Kimi ekonomik çıkarları için sustu. Çünkü 'iş dünyası'nda, «ticari ilişkiler»de altının, elmasın yeri çok büyük! Kimi de cehaletten, bilgisizlikten sustu ve hâlâ susmakta! Hükümetleri, dünyanın para babalarını ya da iş çevrelerini kıpırdatmak çok güç. Ama cahilleri, bilgisizleri, bilinçsizleri değiştirmek öylesine güç değil! Sürmekte olan kavgayı, direnişi bilmeyenleri, işte önce bu sonuncu noktadan direnişe ve kavgaya sokmak gerek!»

Soluk almadan dinliyoruz. Ve susuyoruz.

Siz, siz, siz, ya siz... Ne yaptınız Güney Afrika için? Hâlâ susmaya devam mı ediyorsunuz?

Sessizliği, bir anda ağızdan ağıza yayılan bir slogan yardı :

«TÜM AFRIKA ÖZGÜR OLMADAN, HİÇBİR AFRIKA ÜLKESİ ÖZGÜR OLAMAZ»

Angola'dan gelen kadınlar, bu sözü kapıp bayrak yaptılar. Ellerinde bu bayrak yürüyüşe geçtiler :

«Tüm Afrika özgür olmadan, hiçbir Afrika ülkesi özgür olamaz.»

O. en önde yürüyor.

O. Angolalı bir kadın. Adı, *Deolinda Rodrigues, Lucretia Paim, Irene Cohen, Egracia dos Santos, Helena de Almeida ya da Teresa Afonso.*

Tümünün kendi işleri ya da meslekleri vardı. Tümü evlerinin kadınıydılar, anneydiler, eş, sevgili ya da gençkızdılar.

Bugün hiçbiri yaşamıyor. Adları, Angola'nın köylerinde, kentlerinde, alanlarda ve direnişi sürdüren bugünün kadınlarının yüreklerinde yaşıyor.

Yukarıda adlarını saydığım kadınlar «Bağımsız Angola Halk Ordusu» üyeleri idi. Bir Portekiz sömürgeci olan Angola'ya bağımsızlığını kazandırıncaya dek direndiler ve savaştılar. 1975'de bağımsızlığı görmeden, tadamadan öldüler.

Bugün yürümeyi sürdürüyor Angolalı kadınlar.

Bugün direnişleri artık Portekizlilere karşı değil. Ülkelerinde «operasyon»lar yapan, ülkelerinde «gerilla»lar oluşturan Güney Afrika Cumhuriyeti'ne karşı.

«Tüm Afrika özgür olmadan, hiçbir Afrika ülkesi özgür olamaz.»

Bu kez, bu haykırışla birlikte Zimbabweli kadınlar yürüyüşe geçti.

Onlar ki zaten uzun ve zorlu bir yürüyüşten yeni çıkmışlar... Onlar ki erkekleriyle birlikte verdikleri bağımsızlık savaşının terini henüz üzerinden atmamışlar... O kadınlar ki, 1980'de (evet henüz beş yıl oldu) bağımsızlığı kazanır kazanmaz bu kez eğitim seferberliğine girmişler... O kadınlar ki bugün devlet yönetiminde güçlü görevler almışlar... (Bugün Zimbabwe parlamentosunda 9 kadın parlamenter var. Üç de kadın bakan)... İşte şimdi o kadınlar haykırıyor :

«Tüm Afrika Özgür olmadan, hiçbir Afrika ülkesi özgür olamaz» diye

Zimbabve?

Anınsamadınız mı?

Afrika'da bir ülke...

Hangisiydi? Neresiydi? Ne zamandı?

Sakın. «Afrika'da herhangi bir ülke» deyip geçmeyin. Şu yukarıdaki soruları yanıtlamaya, deneyin bir.

Rodezya... Rodezya dersem anımsar mısınız?

Ya Ian Smith'i?

Ülkede yaşayan 250 bin beyazın egemenliğinde 4 milyon zenciden oluşan Rodezya'yı bildiniz mi?

İşte, 1980 öncesindeki sömürge Rodezya, bugünün bağımsız Zimbabve'si.

«Tüm Afrika özgür olana dek direneceğiz!»

Şimdi en önde onlar yürüyor: «Tüm Afrika özgür olana dek direneceğiz» diyerek...

Onlar Namibyalı kadınlar.

Bir zamanların Alman sömürgesi Namibya, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yenilgisi üzerine, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin mandasına girmişti (1920).

O gün bugün Namibyalı kadınlar erkekleriyle birlikte bağımsızlık için direniyor, bağımsızlık için savaşıyor.

Namibya'nın bir buçuk milyonluk halkı bugün Güney Afrika'daki zencilerden farklı bir yaşam sürdürmüyor. 1955'den bu yana Güney Afrika'nın ayırıcı ırkçı iktidarı tüm baskıları artırarak, «daha çok uranyum daha çok uranyum» diye haykırıyor.

Ve Namibya'nın kadınları, ülkenin zengin madenlerinde beyaz efendilerine yok pahasına uranyum çıkararak erkeklerin, kocalarının, oğullarının, ağabeylerinin, babalarının yolunu bekliyor.

Ancak beklemeyenler, direnenler de var. Üstelik onlar ezici bir çoğunlukta.

Onlar SWAPO örgütünün kadınları.

SWAPO (South West African People's Organisation), yani Güneybatı Afrika Halk Örgütü... 1960'da kurulduğundan beri önce tüm barışçı yolları denedi SWAPO. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1966'da SWAPO'yu tanıması, Namibya halkının tek temsilcisi olarak tanınması, ve Birleşmiş Milletler Namibya Konseyinin kurulması hiçbir işe yaramadı. Düşman, kudurmuştu bir kez!

Kuduran düşmana, «uygar» Batı'nın çıkarları eklenince kavga çetinleşti. SWAPO, militan kanadını

«PLAN» (People's Libaration Army' of Namibya) yani Namibya Halk Kurtuluş Ordusunu kurdu: Kadınlarıyla ve erkekleriyle...

SWAPO, birlikte direnen, birlikte savaş veren erkeklerden ve kadınlardan oluşuyor.

Nairobi'de, SWAPO Merkez Komitesi üyesi Amathila Libertina'yı dinliyoruz :

«Çok kimse bizi yalnız apartheid'a, ayrımcı ırkçılığa karşı savaş veriyoruz sanıyor. Oysa biz önce bağımsız bir Namibya için kavgadayız. Sömürgeciliğe karşı savaşıyoruz. Güney Afrika'da yaşayan zencilerle, ortak bir düşmammız var: Güney Afrika yönetimi. Ancak biz ırkçılığın yam sıra sömürgeciliği yıkmak zorundayız... İnaniyoruz, bu savaşı er geç kazanacağız!»

Amathilo, Forum 85'e katılan 15 SWAPO üyesinden biri. Ve yine binlerce yurttaşı gibi sürgünde, ya da Afrika ülkelerine dağılmış sayısız mülteci kamplarında yaşayan Namibyalılardan yalnızca biri. Bu 15 Namibyalı kadın on gün boyunca direnişlerini anlatacaklar bize.

Ancak Nairobi'ye gelemeyenler de var :

İşte İda Jimmy : Bugün direnen Namibyalı kadınların simgesi olan İda Jimmy.

İda, 1974'de SWAPO'ya girdi. 1979'da Güney Afrika Cumhuriyeti aleyhinde konuşmaktan tutuklandı. Birkaç ay sonra serbest bırakıldı. 1980'de İda, Güney Afrika askerlerinin savunmasız bir köy halkına ateş açması ve yirmi kişiyi öldürmesi üzerine yeniden konuştu. Bu kez, «halkı, SWAPO gerillalarına yardıma teşvik etmek» suçundan yedi yıl hapse mahkûm oldu. Tutuklandığında 35 yaşında ve yedi aylık hamileydi İda. Hapishanede doğurdu çocuğunu. Bebeğine bakmasına bir

yıl izin verildi, sonra çocuğu elinden alındı. Bir yıl sonra çocuğunun öldüğü haberi geldi hapisaneye. İda'nın cenazeye katılmasına izin verilmedi.

İda Jimmy halen tutuklu.

Namibya'da onun gibi düşünen, onun gibi inanan, onun gibi konuşan, onun gibi direnen, onun yaptığı seçimi yapan yüzlerce, binlerce erkek ya da kadın gibi.

İda Jimmy, halen tutuklu olduğu için Nairobi'ye gelemedi.

Ancak Kara Afrika'da, adındaki «kara»yı insanların renginden değil olsa olsa yaşadığı acılardan, insanlığın duyması gereken utançtan ve insanlığın yüz karası sömürgecilikten, ırkçılıktan almış olan Kara Afrika'da direnen tüm insanların sesleri geldi Nairobi'ye.

Tüm bu sesler (İda'nın sesi, Winnie'nin sesi, Lili-an'ın sesi, Deolinda'nın, Lucrecia'nın, Elizabet'in, Irene'nin, Teresa'nın, Mamphela'nın, Ghita'nın, Freda'nın, Nehanda'nın ve daha nicesinin sesleriyle birlikte) tıpkı ozanın sesi gibi haykırdı:

**«GÜNDÜZ ONLARI KURTARAMAYACAK GECE
BİZİM ÇÜNKÜ!»**

İŞKENCEDE KADIN OLMAK

Bugün, çanlar çalmıyor. Bugün çanlarla birlikte her şey sustu.

Nairobi'nin orta yerindeki o uçsuz bucaksız yeşil bahçenin yeşili bile sessiz, solgun, tatsız, tuzsuz.

Bugün, ne şarkılar, ne türküler... Bugün ne Latin Amerikan gitarları, ne Afrika tamtamları...

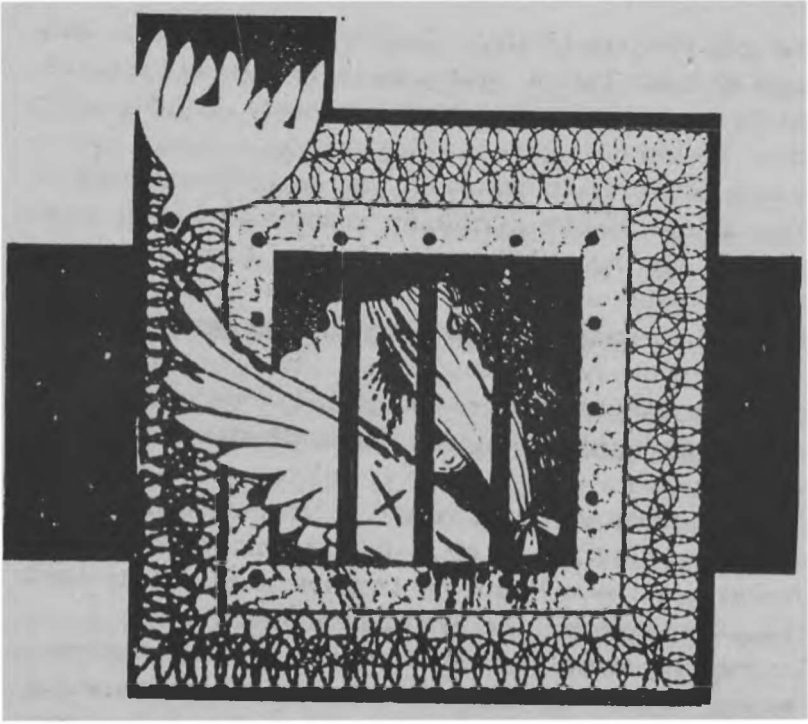
Bugün, yapraklar kıpırdamıyor; çiçekler açmıyor... Bugün renkler parlamıyor. Giysiler, etekler, yemeniler, sariler, örtüler, ipekler, çiçekli basmalar, saçlar uçmuyor.

Bugün hava kurşun gibi ağır. Bağır bağır bağıırıyoruz. Ama sesimizi duyuramıyoruz. Çünkü seslerimiz ya boğazımızda düğümleniyor ya da boğazımızdan kurtulup havaya çıktığı an kurşunlanıyor.

Kanatlarını eşitlik diye çarpan, başını barışa uzatmış dişi güvercinin bile kolu kanadı kırık bugün.

Bugün Nairobi'de, Forum 85'de İşkencede Kadın Toplantısı var.

«Bir an geldi ki, ne olduğunu anlamadan bir şey hissettim. O hissettiğim şeyle birlikte gözlerimi açtım. Karşımda kızım duruyordu. Benden daha berbat bir durumdaydı. 'Anne, anne, bir şey söyle, ne olursa olsun, bir

şey söyle de bu bitsin artık, bitsin' diyordu... Ona sarılmak istedim. Engellediler. Bizi birbirimizden ayırıp, onu yan odaya götürdüler. Ve orada, yan odada ona elektrik verirlerken, ben olduğum yerde, dehşet içinde kızımın iniltilerini, korkunç çığlıklarım dinliyordum. Evet, kendi kızımın çığlıklarım! Bir an geldi ki artık dayanamaz oldum. Çıldıırıyordum. O anda kafam, beynim, tüm bedenim, bedenimin her zerresi patlıyordu...»

Bunları anlatan Şilili bir kadındı.

«Başında çarşafı yok diye, ya da çarşafı olsa bile saçı göründü diye, sokaktan topladıkları kadınları, han-

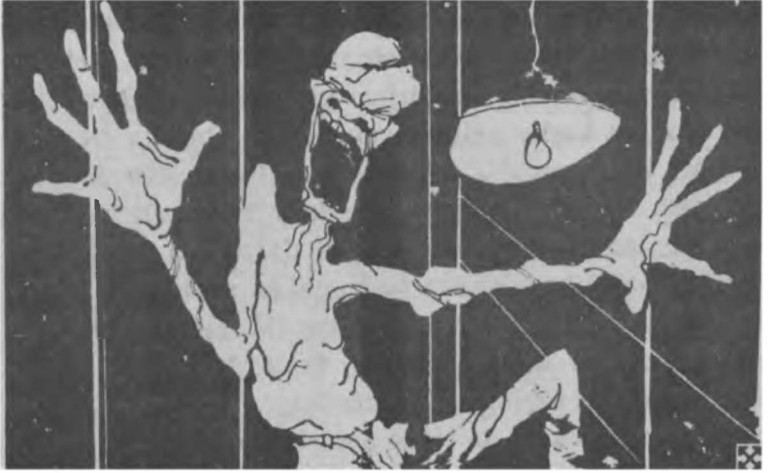
gar gibi bir yere tıktılar... Ben de aralarındaydım. Yaklaşık 60 kadar vardık. Aramızda 13, 14 yaşında kız çocuklar da vardı... Bir süre beklettikten sonra, bizi ikiye ayırdılar. Seçimi neye göre yaptıklarını hiçbir zaman anlayamadık. Kimimizi hangarın bir yanına, kimimizi öteki yanına aldılar. Benim ayrıldığım gruptakileri, teker teker yandaki bir başka bölmeye geçirdiler. Burada eli usturalı bir polis, sırayla hepimizin saçlarını sıfır numara traş etti. Sonra hepimize, üzerinde kocaman harflerle 'ben bir orospuyum' yazılı örtüler dağıttılar. Bunları başımıza bağladıktan sonra bizi sokağa saldılar... Öteki grubun akibetini, ertesi gün öğrendik. Her birinin ellerini ayaklarını oturtuldukları taburelere bağlamışlar. Hayır, onların saçlarını kesmemişler, ancak başlarına, ici fare ve böcek ya da idrar dolu torbalar geçirip bağlamışlardı. İki saat bu durumda bıraktıktan sonra, tümünü salıvermişlerdi... Bu arkadaşların büyük bir çoğunluğu bir süre sonra ya kaptıkları hastalıklardan, ya iyileşmeyen yaralardan ölecek ya da çıldıracak, intihar edecekti.»

Bunları anlatan İranlı bir kadındı.

Yeryüzü, işkenceyi sistemli ve yaygın bir biçimde uygulayan ülkelerle dolu... Yeryüzünde, işkenceyi yaygın ve sistemli bir biçimde uygulayan her ülke, «hayır, bizde işkence yoktur» diyor.

Resmi seslere, işkenceyi yaşamış olanların tanıklıkları, deneyleri ya da Uluslararası Af Örgütü'nün raporları yanıt vermeye çalışıyor. Yanıtları, yanıtların gerisindeki sesleri duyan yok. Bu sesler duyulsa bile kulakları, beyinleri, yürekleri tıkamak daha kolay. Üstelik,

utanç duymaktan çok, çıkarlar gereği, bu insanlık suçunu işlediğini kimse kabullenmek istemiyor.

Dedelerimizden kalma falakadan başlayarak, bedenin hangi bölümüne hangi frekansta elektrik verileceğine dek uzanan en geliştirilmiş yöntemlerle sürdürülen işkencede, duyulan acının azı çoğu değil, (acının azı ya da çoğu olur mu ki?) İnsanın bunca aşağılanması, aşağılanabilmesiydi, Nairobi'deki toplantıda herkesi çıldırtan.

Bugün, artık yeşil olmayan o uçsuz bucaksız yeşil bahçede bunca aşağılanmanın acısını, utancını, kahrını yaşıyoruz.

Erkeğe ya da kadına uygulansın, bunca aşağılanmanın acısı, utancı, kahrı değişmiyor. Ancak bu toplantıda bir kez daha vurgulanacak ki işkence bir erkeğe değil de bir kadına uygulanıyorsa o zaman işe mutlak «seksizm» de karışmaktadır.

Çünkü yeryüzünde tıpkı cellatlar gibi, işkenceyi aldıkları emirlerle ya da kendi istekleriyle uygulayanlar

erkeklerdir. Söz konusu «kurban» kadın olduğunda, işkencenin hangi türü uygulanırsa uygulansın, kadının cinsel sömürüsü, kadınlığının aşağılanması ve ırza geçmek, işkenceye eşlik edecektir.

Artık yeşil olmayan bu bahçede, şarkıların, türkülerin yerini ağıtlar, çağdaş, güncel ağıtlar almaya başladı. ...İşkencede kadın toplantısını Uluslararası Af Örgütü düzenledi. Onun için sözü önce onlara bırakacağım. Ancak onların söz konusu ettikleri kadınların, burada, Nairobi'de aramızda olabilmeleri olanaksız. Çünkü çoğunun «işkencede kadın» olmak» durumu sürüyor. Onun için hangi ülkenin hapisanesi, hangi ülkenin kadını anılıyor, o ülkeden bir kadın ortaya çıkıp, bizlere şunları söylüyor :

El Salvadorlu bir kadın anlatıyor :

«El Salvador'da tutuklu her kadının, işkence görsün ya da görmesin ırzına geçilir. Hamileyken tutuklanan kadınların, coplarla dövülerek tekmelenerek çocuklarını düşürdüklerini çok gördük... Buna karşılık, sorguya çekilirken hamile bırakılan tutuklu kadınların, çocuklarını aldırımlarına izin verilmez.»

Nabibiyalı bir kadın Milka Nauyoma'nın öyküsünü anlatıyor :

«Milka, 1981'de SWAPO üyelerine yardım ettiği gerekçesiyle tutuklanıp, Otjiwarongo yakınlarında gizli bir cezaevine götürüldü. Burada iki metreye üç metre genişlikte demir bir hücreye sokuldu. Ve üç ay boyunca iki sorgucusundan başka kimseyi görmedi. Bu iki sorgucu da beyaz ve erkekti. Milka, o hücredeki üç ayını bize şöyle ilettiler : «Önceleri bu ikisi beni yalnızca dövmekle, fa-

lakaya yatırmakla yetiniyorlardı. Sonra bacaklarımdan lastik gibi bir şeyle havaya asmaya ve beni beşer dakika öyle asılı bırakmaya başladılar. Sonra daha geniş yine elastik bir parçayı bedenime sarıp astılar ki, bu nefes almamı güçleştiriyordu.... Sonra beni boynumdan zincirle tavana astılar. Zinciri ansızın tavandaki kancasından söktüklerinde yere düşüyordum. Bedenimin her yeri kırılmıştı ama en çok boynumun kırılmasından korkuyordum.... Bütün bu süre içinde bana en çok dehşet veren neydi biliyor musunuz: Ne işkence, ne kemiklerimin kırılması, ne duyduğum acı... Yalnız o hücrede tek başına kimsesiz kalmaktı dehşet verici olan...»

Dünyanın en karanlık bir çukurunda tek başına kalmak. Yeryüzü, dünya beni unuttu. Kimsenin varlığımdan haberi yok duygusu... Sonsuza dek burada böylece, var olmadan kalabilirim korkusu...

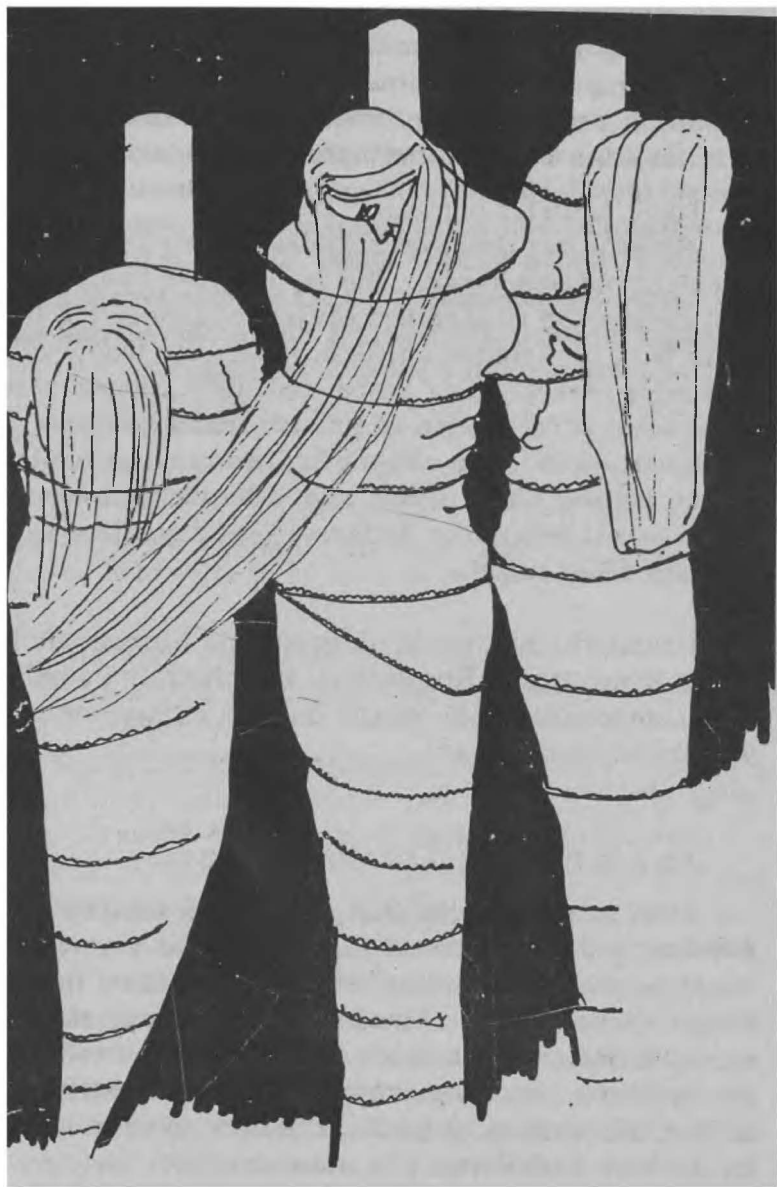
«Korkunun, acının en büyüğü budur» diye vurgulanıyor toplantıda.

İşte bunun için imza kampanyaları açılıyor, bunun için «hükümetlere, uluslararası kuruluşlara, yöneticilere, protesto mektupları yazın, tutuklu ve işkencedeki insanlara yazın, dayanışma mektupları yazın» diye vurgulanıyor toplantıda.

Bir imza kampanyası da Sovyetler Birliği'ndeki Anna Chetkova için açılıyor :

Anna Chertkova, şimdi 57 yaşında ve 1973'den beri Taşkent'teki Psikiyatri Hastanesinde tutuluyor. Dini inançları yüzünden «topluma zararlı» görülen Anna'ya, sürekli olarak sulfazin iğneleri yapıyor. Bu iğneler, acı vermenin yanı sıra, insanın akli dengesini de bozuyor.

Artık yeşil olmayan o uçsuz bucaksız bahçede binlerce kişi kâğıda kaleme sarılıp Anna Chetkova'nın derhal serbest bırakılması için imza topluyor.

İran'daki tutuklu ya da işkencedeki kadınlar için kâğıt aramamıza gerek yok. Onlar (S.203) afişi karta bastırmışlar kartın arkasındaki «Ben, Nairobi buluşmasına katılmış bir kadın olarak» diye başlayan ve İran'daki tutuklu kadınların gördükleri işkencelere karşı çıktığınızı belirten bildiriği imzalıyordunuz.

İranlı kadınlar konuşuyor :

«Bugüne dek Humeyni rejiminde on bin İranlı kadın tutuklanıp işkence gördü... Bugüne dek 1.500 kadın inançları, düşünceleri ve görüşleri yüzünden idam edildi. Bunlarda 26'sı, 15 yaşından küçüktü, yirmisi ise hamileydi... 'Bakireler cennete gider' inancı nedeniyle, işkence gören ya da idam edilecek olan kadınların ırzına geçilmesi yasal destek gördü. İdam edilecek her kadının, bakire olmasını garanti altına almak için, cellatlar ve işkenceciler bu görevi üstlendiler. İrzlarına geçilir geçilmez de bu kadınlar idam edildi.»

Uruguaylı, Suriyeli, Şilili, Arjantinli, Afganistanlı kadınlar konuşuyor... Kocalarının, nişanlılarının, oğullarının «konuşmaları» için onların önünde kendilerine neler yapıldığını anlatıyorlar

En çok Pakistanlı kadınlar konuşuyor :

«1977'de sıkıyönetim ilan edilip, tüm partiler kapatıldıktan sonra, tutuklanıp Lahor Kalesine, askeri istihbarat merkezine götürülen ve sorguya çekilen tüm kadınlar işkence gördü... Ancak bunların çoğu gerek utanç duyduklarından, gerek kendi başlarına, gerek yakınlarının başlarına daha da korkunç dertler gelmesinden korktukları için susmayı yeğledi... O kalede bir gün bile geçirmiş olan kadınların, tüm yaşamları, aile ilişkileri ve

denge' i bozuldu. Bir daha asla eskisi gibi olamayacaklar.»

...

En çok Filipinli kadınlar konuşuyor :

1977'den beri Mandaluyong Cezaevinde tutuklu bulunan 8 çocuk annesi, dul, 54 yaşındaki **Patria Andal**'ı; 1982'den beri Crame Kampında tutuklu bulunan sendika lideri 26 yaşındaki **Milleth Soriano**'yu; 1984'de «zararlı yayın» bulundurmaktan tutuklanan 35 yaşındaki öğretim üyesi **Milla Aquilar Roque**'u; toplumbilimci, araştırmacı **Rosanna Jopillo**'yu; fabrika işçisi ve sendika yöneticisi, 4 çocuk annesi **Harminia Ibarra**'yı; ve askeri yönetim öncesinde kadın örgütü kurduğu için tutuklanan, cezaevinde bebeğini doğuran, mahkemede beraat ettiği halde tutukluluk hali sürmekte olan 35 yaşındaki **Judy Taguiwalo**'yu ve tümüne uygulanan işkenceleri anlatıyorlar...

Dünyanın her yerini işkence sarmış!

Dünyada bir kadın işkencedeyse, tüm kadınlar işkencede demektir!

Dövülen, falakaya yatırılan, tekmelenen, coplanan onlar! Zincirlerle kayışlarla tavana asılan, asılıp sarkıtılan, sarkıtılıp bırakılanlar onlar! Fare dolu, böcek dolu torbalar, lâğım çukurları onlara! Bedenlerine, cinsel uzuvlarına elektrik verilen onlar! Sevgilileri, kocaları, oğulları, babaları önünde işkence edilenler onlar! Sevgililerinin, kocalarının, oğullarının, babalarının işkencesine tanıklık ettirilenler onlar!

Hayır artık kimse konuşmuyor.

Artık yeşil olmayan bu bahçede, sonsuza dek susaca-

lız.

İnsanlık adına, kadın olmak adına duyduğumuz utançtan, bunca aşağılanmaktan, içimizin bunca acımasından susacağız...

Hayır, belki de bundan böyle hiç ama hiç susmayacağız...

Hayır, artık hiç susmayacağız. Bugün bu bahçede duyduklarımızı, dünyanın her yerine götüreceğiz... Belki fısıldayarak, belki haykırarak, ama mutlaka konuşacağız.

«İşkencede Kadın» toplantısı bitmek üzere. Hayır her zamanki gibi elele, kolkola, omuz omuza, şarkılar söyleyerek, türküler çağırarak dağılmayacağız... Hem önce kırılmış, dökülmüş, parçalanmış, ufalanmış, uçsuz bucaksız alanın her bir yanına savrulmuş, saçılmış, dağılmış olan benliğimizi toparlamamız gerek.

Biz parçalarımızı toplamaya, yeniden bütünlemeye çalışırken sözü Danimarkalı, İsveçli, Norveçli kadınlar alıyor.

Dağılmış parçalarımızı toplamamıza yardım etmek ister gibi, yaralarımızı sarmak ister gibi konuşuyorlar. Çoook yumuşak seslerle...

Çeşitli ülkelerde son yıllarda açılan işkence kurbanlarını tedavi merkezlerinden söz ediyorlar.

İşkence görenler, bildiğimiz hastanelerde tedavi edilemiyor. Çünkü bembeyaz bir oda, bir yatağın demir parmaklıkları, hücreyi; hemşire ya da nastabakıcı üniforması, başka bir sürü üniformayı; damara yapılacak bir iğne, işkence araçlarını çağrıştırmaya yetiyor.

«Onun için işkence görmüş kimseler hem fiziksel olarak, hem psikolojik olarak hem de toplumsal olarak tedavi görmeliler» diyor, böyle bir merkezde çalışmış Danimarkalı bir kadın. Ve ekliyor :

«İşkence’de eli ezilen bir kadın, artık elinde hiçbir

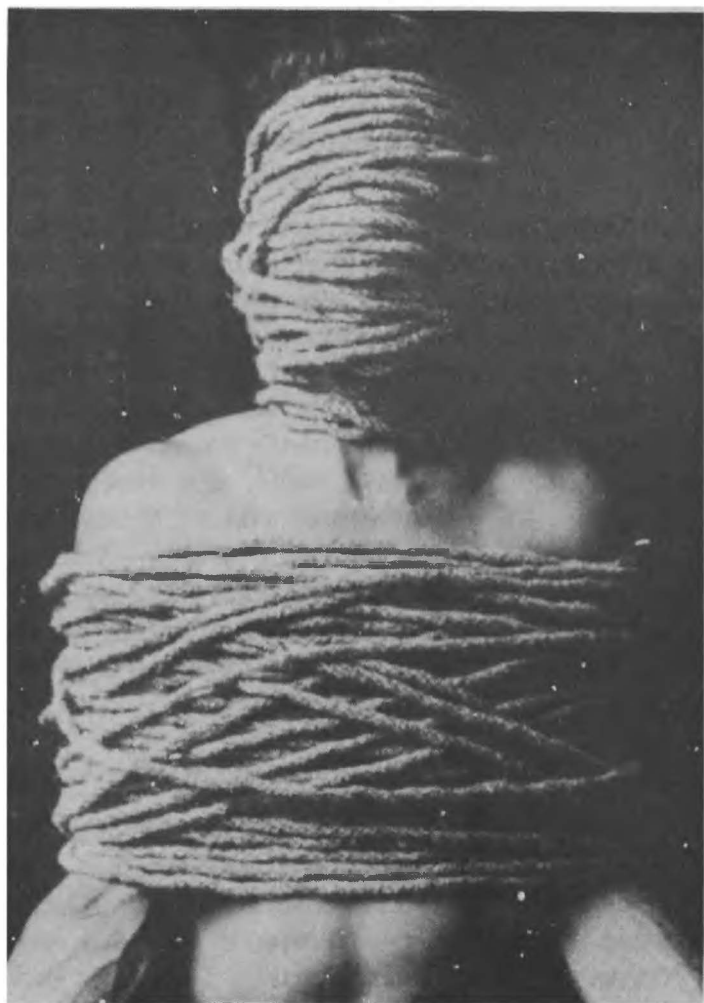
acı duymadığı, elini rahatça kullanmayı öğrendiği halde, elini her oynatışta o işkence sahnelerini yeniden yaşıyordu...» Danimarka'daki «İşkence Kurbanlarını Araştırma ve Tedavi Merkezi» on yıl süren hazırlık ve araştırma döneminden sonra iki yıl önce açıldı. Bugün benzeri kuruluşlar İsveç, Norveç ve Kanada'da var. 1985'in sonuna dek bir tane de Fransa'da açılacak.

Bu merkezlere baş vuranların çoğu mülteciler: «Avrupa ülkelerine yerleşen mültecilerin yüzde 30'u kendi ülkelerinde işkence görmüş kimseler» diyor Danimarkalı. «Bir yıl içinde bize başvuranların yüzde 62'sinde, işkence doğrudan doğruya başa yöneltilmişti. Yine bize başvuranların yüzde 30'una her an öldürülebilecekleri duygusu verilmişti. Örneğin, içinde kurşun olmayan bir silahla vurulmak, boyundan asılıp, tam ayaklar yerden kesileceği an, ipi gevşetivermek gibi.. ...Fiziksel yaraları, iç ve dış kanamaları, en çok rastlanan idrar yolları hastalıklarını ve kadın hastalıklarını, dinmeyen baş ağrılarını, mide, karın, ciğer kramplarını gidermek, uzman doktorlar aracılığıyla olası da, o korkuyu, o ölüm korkusunu gidermek çok, hem de çok güç.»

Hâlâ dağılmış parçalarımızı toplamaya çalışıyoruz...

Yeryüzünde onca işkenceye karşın, dünyanın orasında burasında açılmış beş adet «işkence tedavi ve araştırma merkezi» pek yardımcı olmuyor bu toplama, toparlanma işleminde.

Hayır bugün çanlar çalmıyor... Bugün ne şarkılar, ne türülüler... bugün ne Latin Amerikan gitarları, ne Afrika tamtamları... Bugün hava kurşun gibi ağır...

KÖKÜNDEN KOPARILIP SAVRULMUŞ KADIN OLMAK.

«Anne biz ne yaptık da bunları hak ettik?»

Yaşamlarında, köylerinden, kasabalarından, kentlerinden dışarı hiç çıkmamış çocuklar, annelerinin sırtında, kucağında, elleri ellerinde, yollara düşüp, oradan oraya savrulurken... dağları, taşları, sınırları, askerleri, polisleri, gümrükleri, tüm denetimleri aşarken ya da aşmazken hep soruyorlardı :

«Anne biz ne yaptık da bunları hak ettik?»

Ülkelerinde, yaşadıkları topraklarda savaşlar var diye, silahlar bombalar konuşuyor diye, insan hakları yok diye, ekonomik ya da politik baskılar, korkunç boyutlara ulaştı diye oraları terk etmek zorunda kalan kadınların çocuklarıydı bu soruyu soranlar.

Ülkelerini, yaşadıkları toprakları terk ederlerken, köklerinden koparıyorlar. Binlerce yıllık geçmişlerini, tüm birikimlerini, bırakıyorlar. Ölülerini de, anılarını da... Evleri, baskıları, aileleri geride kalıyor... Tüm yaşamışlıkları geride kalıyor.

Onlar artık «yok gibi»dirler. Yaşamamış gibidirler. Yaşamıyor gibi de... Bilinmeyene uzanan yolculuğun acı-
lı ve zorlu olacağını biliyorlar. Ancak artık yitirecekleri

El Salvador'lu mülteci kadın ve çocukları Costa Rica'da...
(UNHCR — BM. Göçmen Örgütü — J.A.Venegas)

hiçbir şey olmadığı için, belki bir umut diyerek yollara düşüyorlar. Sığınma hakkı istemeye...

Onlara «mülteci» diyoruz.

BUGÜN YERYÜZÜNDE MÜLTECİLERİN SAYILARI EN AZ 10 MİLYON. BUNLARIN BÜYÜK BİR ÇOĞUNLUĞU KADINLAR VE ÇOCUKLAR.

İllaki, kaç kadın kaç çocuk mülteci olduğunu öğrenmek istiyorsanız, bilmiyorum, derim. Nairobi'deki kimse de bilmiyordu: Ne Dünya Kadın Konferansında ne de Forum 85'de... Çünkü bir mültecinin sığınma hakkı istemek üzere başvurusuyla, sığınma hakkının verilmesi arasında kimi zaman beş yıl gibi bir süre geçebiliyor. Ve o süre içinde insanlar oradan craya savrularak, kendilerini bir sınırdan ötekine vurarak yaşamı sürdürmeye çalışıyor. Bu nedenle hiçbir zaman kesin sayılar yok...

...

«Tam sınıra yaklaşmıştık ki, kucağımdaki bebek ağlamaya başladı. Ben, altı çocuğumla birlikte kaçıyordum. Kucağımdaki bebek on aylıktı. Bizimle birlikte kaçanlar, haklı olarak bebeğin ağlamasından tedirgin olmaya başladılar. 'Sustur şunu' diyorlardı, 'sustur şunu'... Elimden geleni yapıyordum ama bebek susmuyordu. Hepimiz çok korkuyorduk. Biraz önce bize saldıranlar ağlamayı duyup yeniden saldırabilirlerdi... Sonunda, bebeğimi susturmaya karar verdim... Yaptım o işi. Bebeğimi sonsuza dek susturdum... Mecburdum. Öteki beş çocuğumu kurtarmak için mecburdum...»

...

Sığınma hakkı için başvuruda bulunduktan sonra, altı ay beklemem gerekti. O altı ay içinde aç kaldım, su-

suz kaldım. Hiçbiri o kadar komadı. Ama o altı ay içinde karşılaştığım her güvenlik görevlisinin altına yatmak zorunda kaldım... Mecburdum. Sığınma hakkımın verilmesini bekliyordum... Bugün her polis görüşümde kusmam ondandır.»

...

«Sonunda sınıra ulaştık... Sınır görevlileri ilk iş olarak kadınları bir yana çocukları öteki yana ayırdılar. Çocukların başlarına bir görevli dikip, biz beş kadını başka bir odaya aldılar. Orada bize her istediklerini yaptılar. Dört gün sürdü bu... Çıt çıkarmadık. Mecburduk... Karşı koyan ya da bunları sonradan anlatacak olan çıkarsa, derhal hepimizi geldiğimiz yere geri yollayacaklarını söylemişlerdi. Biliyorum. Yaparlardı...»

Bunlar, üç mülteci kadının söyledikleridir.

«Ekonomik Bunalımların Mülteci Kadınlara Etkileri», «Analar ve Çocuklar Yeni Topraklarda», «Mülteci Yasaları ve Gerçekler», «Kentleşme Olgusunda Mülteci Kadınlar», «Mülteci Anne ve Çocuk İlişkileri», «Mülteci Kadınlar ve Eğitim», «Mülteci Kadınlar ve Sağlık», «Yuvaya Dönüş ve Sorunları», Forum 85'de mülteci kadınlarla ilgili olarak düzenlenen toplantılardan yalnızca birkaçıydı...

‘Mülteci Kadın’ deyince en ön safları Filistinli kadınlar alıyor. Bugün 4 milyonluk Filistin halkının tümü mülteci kamplarında, Suriye’de, Ürdün’de, Lübnan’da, Mısır’da, Amerika Birleşik Devletleri’nde Avrupa ülkelerinde yaşıyor.

Filistin Kadın Birliği, kurtuluş savaşından çok daha önce, daha 1919’da kurulmuş ve o zaman İngiliz mandasına karşı çıkmıştı. 1948’de Filistin topraklarının İsra-

il'e verilmesinden sonra bu birlik genişleyecek, 1965'de PLO'ya, Filistin Kurtuluş Örgütü'ne bağlanacaktı.

Sınırları olmayan, kamplara ayrılmamış bu yeşil bahçede Filistinli bir kadın konuşuyor :

«Tüm mültecilerin amansız bir kavga vererek yaşadıklarını biliyoruz... Mülteciler içinde kadın mültecilerin kavgasının çok daha çetin olduğunu da biliyoruz... Ancak Filistinli kadın mülteciler için, yaşamak, yaşama-ya çalışmak, günün her saatinde ölüme karşı mücadele vermektir... Filistinli kadın ve çocukların yaşadıkları mülteci kamplarının bombalanması, her an söz konusudur. Örneklerini görmedik değil... Filistinli kadınlara çocuklarıyla birlikte sığınma hakkı veren bir ülke, günün birinde PLO'yla ilişkilerini değiştirebilir ve tüm Filistinli mültecileri sınır dışı etme kararı alabilir... Bunun da örneklerini görmedik değil...»

Nitekim, Filistin Kadınlar Birliği'nin en büyük çabası, 1974'de 55 gün süren bombardıman sonucunda Tal Al Zatar Kampında katledilen yüzlerce korunmasız mülteciden arta kalan çocuklar için bir yurt kurmak olmuştur.

Konuşmasını sürdürüyor mikrofondaki kadın:

«Filistinli kadın mülteciler nasıl yaşarlar diye soracak olursanız, size şöyle yanıt verebilirim: Güne, yeryüzündeki çoğu kadın gibi başlarlar: Hangi ülkede, hangi kampta bulunurlarsa bulunsunlar, çocuklarını doyurmayı düşünmekle başlarlar... Ancak günün saatleri ilerledikçe, bir yaşam boyu tüm güçleriyle, tüm emekleriyle, tüm kavgalarıyla vardıkları yerin, vardıkları noktanın, bir anda yok olabileceği düşüncesi gelişir... Bir yaşam boyu süren çabanın bir anda sifıra inebileceği bilinci yoğunlaşır. Gece yataklarına yattıklarında, bu duygu, bu düşüncedir artık onlara egemen olan.»

Bir yaşam boyu sarf edilen çabanın, bir anıya yok olabileceği duygusu, düşüncesi... Filistinli mülteci kadınların bu sözcüklerle ortaya koydukları gerçeği, başka ülkelerin mülteci kadınları şöyle dile getiriyor :

«Her an, acaba şimdi ne yanlış yaptık korkusuyla yaşıyoruz.»

«Yanlış yapmanın» tek anlamı vardır mülteciler için: Sığınma hakkı tanıyan ülkeden sınır dışı edilmek... Ve sınır dışı edilmemek, ya da herhangi bir «yanlış» bilmeden yapmamak için, her şeye, her duruma, boyun eğmek zorundadır mülteci kadın. Üstelik «yanlış» yapması için de her neden vardır :

Yüzyıllardır «gelenekleri sürdürmek» rolünü sırtında taşıyan kadın, mülteci kadın olduğunda, ondan kendi geleneklerini yok sayıp, başka bir toplumun geleneklerini benimseyip sürdürmesi beklenir. İlk çelişki başlamıştır bile. Öteki çelişkiler izleyecektir:

Sığındığı ülkenin kültürünü, birikimlerini, toplumun beklentilerini, yaşama biçimlerini bilmeyebilir.

Sığındığı ülkenin dilini bilmeyebilir.

Ekonomik durumu genellikle en düşük çizgidedir.

Sığındığı ülkeye varana dek geçirdiği aşamalar, verdiği kavgalar sonucunda ailesi dağılmıştır, mal varlığını yitirmiştir; bedensel ve zihinsel sağlığı bozulmuştur, işini yitirmiştir.

Eğitim düzeyi yüksek bile olsa (ki genellikle değildir), meslek sahibi de olsa (ki genellikle değildir), bir zamanlar çok parlak işlerde de çalışmış olsa, şimdi artık seçim yapmak durumunda değildir: Önüne çıkan ilk fırsatı değerlendirecek, bulduğu ilk işe —hangi koşullarda olursa olsun— girecektir. Çünkü korku, çünkü güvensizlik her an pusuda beklemektedir. Çünkü o, artık

«aile reisi»dir. Kendi sorumluluğunu, çocuklarının sorumluluğunu üstlenmiştir.

Bu çelişkiler çoğaldıkça, yanlış yapma korkusu da büyüyecektir.

Artık onu, mülteci kadını, gözlerinden tanıyabilirsiniz.

Korku, endişe, ürkek bakışlarına çoktan yerleşmiştir bile.

O, dünyadaki onbinlerce mülteci kadından yalnızca biri... Toprağından savrulmuşluğu, sınırları zorlayışı, yanlış yapma korkusu, gözbebeklerini terketmiyecektir artık, (B.M. J.F.Viesti.)

Bugün dünyada, uluslararası çapta, hangi ülkeden gelirse gelsin, hangi ülkeye yerleşmek isterse istesin hiçbir ayırım gözetmeksizin mülteci akınları ve mültecilerin durumlarıyla ilgilenen bir kuruluş var: UNHCR (Uni-

ted Nations High Commissioner for Refugees). Yani, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komisyonu. 1951 yılında Birleşmiş Milletler, «mülteci»yi, «...ırkı, dini, milliyeti, toplumsal ve politik düşünceleri, bağlı olduğu dernek ya da kurum nedeniyle kendi ülkesinde baskı altında bulunan; bu nedenlerle izlendiği, kovuşturulduğu ve yaşamının tehlikede olduğu inancıyla kendi ülkesini terk edip, başka bir ülkenin güvencesinde yaşamayı sürdürmek isteyen herhangi bir birey» diye tanımladı.

UNHCR'nin başlıca işlevi, mültecilere oturma izinleri çıkarmak, iş sağlamak, eğitim olanakları yaratmak, güvenliklerini ve hareket olanaklarını sağlamak, sınır dışı edilmelerini önlemek gibi somut konularda mültecilere yardımcı olmak. Ancak son yıllarda olağanüstü boyutlara varan mülteci trafiği karşısında bu kuruluş da tüm çabalara karşın yetersiz kalıyor. Örneğin sığınma hakkı isteyen birinin bu hakkı sağlaması için yıllarca beklemesi ve bu bekleme döneminde hiçbir güvencesi olmaması başlıca sorunlardan biri. Bu konuda UNHCR'nin tüm hükümetlere yaptığı çağrılardan bir sonuç alınamayınca, sorun Avrupa Konseyi'ne devredildi. Bu sorun Avrupa Konseyinde tartışıla dursun, o arada neler oldu? Örneğin şu son bir yıl içinde :

1985'de, Avrupa ülkelerinden sığınma hakkı isteyen bireylerin sayıları şöyle :

Fransa'dan: 169 bin 900 kişi. İngiltere'den 135 bin, Federal Almanya'dan 126 bin 700, İsveç'den 90 bin 500, İsviçre'den 31 bin 200, Belçika'dan 36 bin 400, Avusturya'dan 20 bin 500, İtalya ve Hollanda'dan 15'er bin, İspanya ve Norveç'den 10'er bin, Yunanistan'dan 4 bin, Türkiye'den 2 bin 600 kişi sığınma hakkı istedi.

Ve bu arada Federal Almanya'dan bir ses duyuluyor :

«Benim ülkeme bugüne dek yarım milyon mülteci geldi yerleşti. Yasal yollardan, ya da yasal olmayan yollardan. Ama işte aramızda yaşıyorlar. Benim insanlarım işsizlikten kıvranırlarken, onlara nasıl iş bulalım. Bu gidişe dur demezsek, bu işin sonu nereye varır? Dur demezsek ilerde patlamaları kimse önleyemez!»

«Bu söylediklerinde haklı» mı diyeceksiniz?

Demeyin. Önce UNHCR'nin yanıtını dinleyin :

«Herhangi bir ülkeden, belli nedenlerle gelmiş, sığınma hakkı istemiş birine bu hak verilmişse, artık o insan 'mülteci' değil, bu hakkı veren ülkenin 'vatandaşı' dır. Öteki vatandaşlarla onun arasında hiç bir ayrımcılık gözetilmediği gün mülteciler sorunu ve sığınma hakkı veren ülkelerin sorunu yarı yarıya azalacaktır.»

Polonyalı mülteciler, Avusturya'da Traiskirchen mülteci kampının kantininde. (1982)

(UNHCR — A. Diamond.)

Şu sırada mülteci trafiğinin en yoğun olduğu yöre Orta Amerika.

Bu yörede gerek uluslararası gerginlikler, gerek iç çatışmalar yüzünden binlerce insan sınırdan sınırdan savrulmakta. Üstelik sınırlar aşıldıkça, yeni varılan ülke, geride bırakılan ülkeden ekonomik ve politik açıdan pek o kadar daha güvenceli de değil.

Şu son iki yıl içinde 50 bin Guatemalalı yer değiştirdi. Halen yalnız Meksika'da yaşayanların sayıları 42 bin.

Son dört yılda 18 bin El Salvadorlu Nikaragua'ya geçti, mülteci olarak. Aynı dönemde 14 bin Nikaragualı ise Honduras'a sığındı. (1984'de Nikaragua Hükümeti'nin genel af ilânıyla bunların bir bölümü ülkelerine geri döndüler.)

Bugün çeşitli Orta Amerika ülkelerinden gelip Honduras'a yerleştirilen mültecilerin sayısı 40 bini, Costa Rico gibi bir ülkeye yerleşenlerin sayısı ise 20 bini buluyor... Orta Amerika'nın, yüzölçümü açısından en minik ülkelerinden olan Belize'de ise durum daha da «tuhaf». Ancak 1981'de bağımsızlığına kavuşan, 152 bin nüfuslu bu yoksul ülke, çevreden gelen akınlara «hayır» diyemediği için 50 bin kadar da mülteci barındırıyor. (Bunlar yasal, resmi sayılar. Ancak can derdinde, sınırdan sınıra savrulan insanlar her zaman yasal yollardan bir ülkeden öteki ülkeye girip çıkamıyorlar, ve her zaman yaşamlarını resmi belgelerle, yasal yollardan sürdürme lüksüne de sahip olamıyorlar.)

Orta Amerika'da iç savaşlar, uluslararası gerginlikler ve baskıların insanları köklerinden koparıp, yollara sürükleyen. Latin Amerika'da ise diktatörlükler...

Uçsuz bucaksız yeşil bahçede Uruguaylı bir kadın anlatıyor :

«Uruguay'da 1973'de askeri darbeye birlikte baskılar, tutuklamalar, kovuşturmalar artmaya başladı. O günlerde yüzbinlerce insan ülkeyi terk ediyordu. Kocamı tutuklamışlardı. Onu bırakıp, dört çocuğumla birlikte nereye gidebilirdim... Ancak benim çevremdeki halka da daralmaya başlayınca, ülkeyi terk etmediğim takdirde dört çocuğumun bu kez gerçekten açıkta kalacağı- m kavradım. Önce Arjantin'e sığındım. Orası da çalkalanmaya başlayınca kendimizi Avrupa'ya attık. O gün bugün geçmişimizden kopuk, geleceğimizden endişeli İsviçre'de yaşadık. Çocuklar büyüdü: Hiçbir ülkeden değil artık onlar...»

1973 Darbesinden sonra yüz binlerce Uruguaylı ülkesini terketti. (Kesin sayılar, bu gibi durumlarda hiç

Latin Amerika'da ülkeden ülkeye sığınak ve güvenlik arayan Kızılderiiler.

bilinmiyor.) 12 yıllık diktatörlüğün, geçen Mart ayından sona ermesiyle birlikte Uruguaylı mülteciler ülkelerine dönmeye başladılar. (Bugüne dek dönenlerin sayısı yaklaşık 2 bin 400).

(Dünyanın neresinde olursa olsun, mültecilerin «dönüş» yapma öyküleri, bizim Almanya'daki göçmen işçilerimizin «dönüş» öykülerinden, «ikinci nesil» sorunlarından pek farklı değil. Başka bir kitap konusu... Ancak şunu belirtmeden geçmem olanaksız: Merkezi Amsterdam'da bulunan «Türkiyeli Göçmen Kadınlar Kuruluşu», Forum 85'de etkin çalışmalar sürdürecektir, çeşitli toplantılarda, yurt dışında (Fransa'da, Almanya'da, Hollanda'da, Belçika'da, İsviçre'de, Avustralya'da vb.) çalışan göçmen işçi kadınlarımızın sorunlarını dile getirecek, somut öneriler ileri sürecekti. Nitekim Nairobi Buluşması'na hazırlık niteliğinde bir çalışmayı, kuruluş bir süre önce Amsterdam'da gerçekleştirmiş, haziran ayında «Türkiyeli Göçmen Kadınlar Avrupa Konferansı» düzenleyerek, sorunu uluslararası platformda ele almıştı.)

Afrika kıtasında insanı köklerinden koparıp, bir yandan öteki yana savurmak için bir başka boyut daha ekleniyor baskılara, savaşımlara, çatışmalara: Açlık ve kıtlık.

1984'ün son iki ayında, 110 bin Etiyopyalı, artık bir kemik yığınından farklı olmayan bedenlerini Sudan'a taşıdı. İçlerinden çoğu kadın ve çocuktü. Çocuklarının teker teker ölümüne tanıklık eden kadınlar, hiç olmazsa geriye kalanları kurtarma çabasıındaydı. Sudan'da onları bekleyen yaşam, geride bıraktıkları yaşamdan çok da farklı değildi. Üstelik volculuk, tümünün belini bükmüştü.

Açlık, susuzluk, hastalık... Sudan'da, Çad'lı bir mülteci kadın... Ne kendinin, ne çocuğunun bu resim çekildikten sonra daha ne kadar yaşayabileceği bilinmiyor. (1985) (UNHCR — A. Billard)

Yeryüzündeki tüm mültecilerin yarısı Afrika'da. ...Ethiopya'dan insan manzaraları... (B.M. A. Vollan.)

1985'in ilk aylarında Etiyopya'nın Tigray yöresine yağmur yağması, belki oralarda yeniden tarım yapılabilceği umudu, Sudan'daki mülteciler için bir umut ışığı yaktı... İnsanoğlu dipsiz kuyuların en diplerine battı mı, onca karanlıkta bir ışık düşleyebilmesi, güç, hem de çok güç. Ancak inanma isteği, umut gereksinimi hep ağır basıyor, ve hangi koşullarda olursa olsun, o ışığı yaratıyor insanoğlu.

Birkaç ay önce amansız bir yolculuk sonunda Sudan'a ulaşan Etiyopyalılar, 1985 Mart'ından başlayarak, 25 gün sürecek bir yolla, Tigray yöresine dönmeye başladılar. Kâh gelirken yolda yitirdiklerini dönüş yolculuğunda bulma umuduyla, kâh dönüş yolunun sonuna asla ulaşamama pahasına .. O gün bugün 40 bin insan döndü Tigray'a. Dönebilenlerin bir bölümü, Tigray topraklarına ayak bastıkları an yeniden yola koyuldular. Gerisin geriye Sudan'a...

Umut nerede? Gelecek nerede?

Bu soruların yanıtlarını veremediklerinden, verdiklerinde yanıldıklarından, yanıldıklarında yok olduklarından... artık ne soruyorlar, ne de yanıt arıyorlar.

Yalnızca sınırların bir o yanına bir bu yanına, yeniden o yanına, yeniden bu yanına sürüklenip, bedenlerini sürükleyip duruyorlar.

Orta Amerika, Latin Amerika, Afrika, yeşil bahçe de yeşilin üzerinden geçip giderken, Uzak Asya her zamankinden daha uzak gibiydi... sonra... dinledikçe, okudukça, öğrendikçe, Uzak Asya tüm uzaklığını yitirdi. Pulau Bidong Adası geldi içimizde bir yara oldu.

Pulau Bidong Adası, Malezya'nın doğu kıyısında bir ada. 1975'den beri uzak doğunun tüm mültecileri sığınacak bir yer bulana dek bu adada barınmaya çalışıyor. Adada barınmaya çalışmak demek. adayı çevreleyen

teknelerde bir başlık yer açabilip, insanca yaşamayı sürdürebilmek değil, yalnızca ölmemek, ölmemeye çalışmak demek.

Onlara «tekne insanları» diyorlar. Yüzleri, kimlikleri, geldikleri yerler, gidecekleri yerler değişiyor, ama sayıları değişmiyor, 400 binin altına düşmüyor. Kimi 5 gün ya da beş yıl, kimi iki ay ya da iki nesil kalıyor... Vietnamlılar, Hindi-Çini'ler Kampuçyalılar, Filipinliler...

Onlar «istenmeyen mülteci»ler. «Kültürümüze uymazlar, dilimizi bilmezler, çalışamazlar, bizlerle aile bağları olamaz» gerekçesiyle hiçbir ülke onlara sığınma hakkı vermek istemiyor... Bu konuda UNHCR'nin girişimleri öylesine çok geri çevrilmiş ki, şimdi onlar da adada bu «istenmeyen mültecileri» altı aylık eğitim kursları açarak, onları «istenir» duruma sokmaya çalışıyor. Bu kuruluş on yıl içinde ancak 203 bin «tekne insanını» başka ülkelere yerleştirebildi. (Çoğunu Kanada'ya).

Pulau Bidong Adasının «tekne insanları»nın çoğu kadınlar, çocuklar ya da çocuk-kadınlardır.

Pulau Bidong Adasında, şu son beş yılda, teknelerde yaşayan 2400 kadının ırzına geçildi. Güney Çin Denizi'nin yankesicileri, korsanları, tekne kadınlarının bini ni kaçırdı. Bunların yarısı, hiç geri dönmedi.

Tekne kadınlarının ya da teknelerde yaşayan çocuk-kadınların söyledikleridir :

«Varlığımla tekneyi pislettiğimi hissediyordum... Ötekiler bana teknede hep daha çok yer bırakmaya gayret gösteriyorlardı: Ya gerçekten daha pis olduğumdan ya da bana acıdıklarından... Teknede kimse bana bakmadığı zaman birazcık daha rahattım.»

«Gizli bir hastalık gibiydi. Çevremdeki insanlar bana kötü davranmasalar bile o hastalığı taşıdığımı biliyorlardı ya... İşte o hastalığı sevmiyorlardı.»

...

«Kendi kendime, bir kazaydı oldu, unut diyorum. Bir kazaymış gibi görmeye çalışıyorum... Olmuyor. Çevremdekiler bana acıdıkça daha da küçülüyorum. Bizler için, başka insanlar, kendimizi gördüğümüz bir ayna oluyor. ...Artık aynalara bakamıyorum.»

...

«Sanki çocukluğumu kaldılar. Sanki değil... öyle.»
(Bunu söyleyen 11 yaşındaki K.M.)

...

«Saldırıya uğradığımızda, önce kızkardeşlerim, sonra kendim için korktum... Bir çocuğa dokunacakları aklıma gelmedi o an... O günden beri kaskatı kesildi, ne konuşuyor, ne gülüyor...»

(Bunu söyleyen 10 yaşında bir kız çocuğun annesi K.M.)

...

«Kocamın önünde oldu... O beni rahatlatmak için ne söylerse söylesin. Biliyorum, asla unutmayacağım... Asla unutamayacağım.»

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komisyonu'nun çıkardığı aylık «Mülteciler» dergileri, bunlara benzer sayısız tanıklarla dolu. Örnekleri çoğaltmak neye yarayacak? Bu durumdaki kadınların bir, üç, beş değil, yüzlerce, binlerce olduklarını dıvurmaya mı? Bilmiyoruz.

Tekne kadınlarının tümünün ortak yanı korunmasız oldukları, çaresiz oldukları...

Bakireliğin kutsal sayıldığı; bedenini ve bekâretini koruma görevi ve sorumluluğunu kadının taşıdığı bir kültürde ve toplumda oluyor bunlar. Ve teknede yaşayan öteki insanların, kocalarının önünde...

Neden?

Kendileri çıkarmadıkları, kendileri başlatmadıkları, kendileri sürdürmedikleri savaşlar, çatışmalar, çalkantılar yüzünden...

Uzak Asya'da Pulau Bidong Adasının teknelerindeki kadın-çocuklar, çocukluklarını hiçbir zaman bilemeyecekler.

«Tekne insanları» — Çin Denizinde saldırıya uğramış tekneleri batırılmış Viyetnamlı genç kadınlar yaşadıkları dehşeti anlatıyorlar (1978)

(UNHCR — K. Gaugler)

«Tekne kadınları»ndan biri Hong Kong'da Chi Ma Wan Kampında. Bakışlarında, geçmişte duyduğu öfke, geleceğe duyduğu güvensizlik... (UNHCR — L. Solmssen)

Ya Morong Bataan'daki çocuklar?

Filipinlerin batı sahilindeki Morong-Bataan'da bir kampta yaşayan Vietnamlı çocuklar? «Hayır biz Vietnamlı değiliz, Amerikalıyız» deyip, bildikleri tek İngilizce sözüğü «helo! helo!» diye haykıran çocuklar? Elle bir de asker üniformalı bir Amerikalının fotoğrafı, «Ben babam» diye gösterip, fotoğrafın arkasında yazılı adresin gerçek bir adres olup olmadığını araştıran çocuklar? Ve bir gün mutlak Amerika'ya gideceklerine ya da günün birinde Amerika'dan bir «baba»nın çıkıp geleceğine inanan çocuklar? Onlar yaşıyor mu çocukluklarını?

Onlar Vietnam Savaşı sırasında Amerikalı askerlerle, Vietnamlı kadınların bir anlık ilişkisinden doğmuş çocuklar. Amerikan askerleri Vietnam'dan 1975'de ayrıldı-ğına göre, bugün bu çocukların yaşları 10 ile 20 arasında. Çoğunun annesi de ortada yok. Aralarında sık sık intihar edenler oluyor. Daha çok, küçük olanları...

Hayır, bu çocuklar politik mülteci değil. Ordular çekildikten sonra savaş alanında kalan artıklar...

«Anne biz ne yaptık da bunları hak ettik?»

Sorma çocuğum. Artık sorma...

Kimsenin sana yanıt verebilecek yüzü yok.

III

HER ZAMAN, HER YERDE KADIN OLMAK

MİTLER, ROLLER VE YASALAR ARASINDA KADIN OLMAK

«Savaşa karşı çıkmak, işkenceye, baskıya karşı çıkmak, insan haklarını savunmak iyi, hoş, tamam da... Geç bunları bir kalem, sen bize kadın haklarından söz et...»

Nairobi Buluşması'ndan döndüğümde, orada gördüklerimi, duyduklarımı, yaşadıklarımı, tanıklık ettiklerimi, burada anlatırken, şu yukarıdaki tepkiyle sık sık karşılaştım.

Önce şunu belirtmeliyim ki, Nairobi'de, hangi örgütün, hangi bireyin düzenlediği hangi toplantı ya da tartışmaya gittimse, katılanların renkleri, milliyetleri, meslekleri, cinsiyetleri, dinleri, ekonomik durumları, meslekleri ne olursa olsun, hiçbirinde «tamam, iyi, hoş, güzel de... geçelim bir kalem bunları, kadın haklarına gelelim...» diye bir cümleye, bir tavıra rastlamadım... Belki zaman zaman böyle bir tavır vardı. Ama ben görmedim. Görmek istemedim. Görmeyi seçmedim.

Kadın hakları, Nairobi'de ya da dünyanın herhangi bir yerinde, insan haklarıyla bir bütün oluşturuyordu, oluşturuyor... Ayrılmaz, soyutlanamaz...

Bugün bir erkekle bir kadını ele alın: Bir an için ikisini de, sanki öyle bir şey olabilirmiş gibi, ekonomik, politik, toplumsal durumlarından soyutlayın... Aradaki fark biyolojik, anatomik farktan öteye gitmeyebiliyor. Biyoloji derslerinden anımsadığım kadarıyla da her kadında erkek hormonu, her erkekte kadınlık hormonu falan da var... Yani farklar o kadar açık seçik kesin de değil. Tıp bilimcileri hâlâ araştırıp duruyor... (Sakın, «güç, adale, pazı» demeyin. İyi beslenmiş bir Sovyet ya da Amerikan kadının Etiyopya'dan ya da Tibet çöllerinden gelmiş bir düzine erkeği, bir vuruşta yere sereceğinden kimsenin kuşkusu olmasın.)

Gelgelelim, yeryüzündeki insanları ekonomik, politik ve toplumsal durumlarından soyutlayamıyoruz. Bugün gelişmiş bir ülkenin ekonomik açıdan gelişmiş bir kadınıyla, az gelişmiş bir ülkenin yoksul bir kadını arasındaki fark, hani yukarıda örneğini vermeye çalıştığım, her şeyden soyutlanmış erkekle kadın arasındaki farktan çok daha büyük... Paris'li bir iş adamıyla karısı arasında fark ise, Parisli iş adamıyla Marsilya'lı dok işçisi arasındaki farktan çok daha az... İsviçre borsalarında at başı yarışan Baylarla Bayanlar arasında «kadın - erkek ayrımcılığından, eşitsizliğinden» söz etmek ise oldukça gülünç, çünkü bu konumda ikisi arasında bir fark yok.

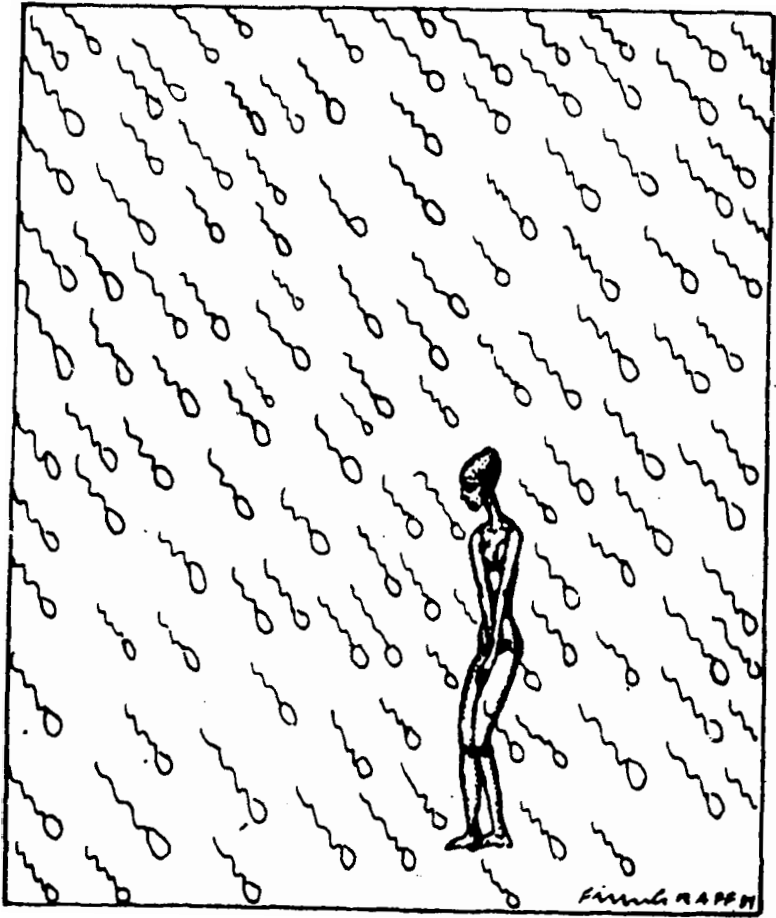
Bu ve bunlar gibi örnekleri çoğaltmaya gerek yok. Ancak bunların hemen ardından aklıma şu soru geliyor değil doğrusu: «Kadın Haklarını», bu arada İsveçli İnge'nin haklarını da savunmak için seferber olmuş kadınlarımız, Angolalı ya da Zimbabweli ya da Hindistanlı bırakın o kadar uzakları, Erzurumlu, Diyarbakırlı Ahmet'lerin, Memet'lerin haklarını, «erkek haklarını», hiç akıllarına getirmezler mi?

Bir başka soru: Evdeki çocuklarını doyurmaya, onları okutmaya parası yetişmeyen analara, babalara; kocası hapiste, çocuğu işkencede olan bir kadına; ülkesi işgal altında, ulusu savaşta olan erkeklerle ya da kadınlara siz hiç «kadın haklarından» söz edebilir misiniz? Hayır edemezsiniz. İnsan haklarından, evet...

Yalnız kadın sorunlarıymış gibi görünen sorunlar, yalnız kadın haklarıymış gibi görünen haklar, ekonomik, politik, toplumsal sorunlardan ve haklardan ayrı şeyler değil.

Başlarken, tarih boyunca kadına verilen sayısız rollerden, işlevlerden, imgelerden söz ettim. Genellikle, kimi sorunların yalnız kadın sorunuymuş gibi görünmesinde, kimi hakların yalnız kadın haklarıymış gibi savunulmasında, tarih boyunca kadına yüklenen bu rollerin, işlevlerin, imgelerin etkisi büyük. Her zaman politik ve ekonomik nedenler ve gerekçelerle beslenen, desteklenen, sürdürülen bu roller, imgeler (üstelik yapay roller ve imgeler) nedeniyle, kadın, gelişimleri arkadan, geriden izlemek zorunda kalır. Kadının, «annelik rolü», «aile rolü», «yuvayı dışı kuş yapar» işlevi, «toplumsal rolü», «iyi-kadın», «yarı kutsal, anamız, bacımız» imgeleri, «gelenekleri sürdürme rolü», bunlar gibi birçok role ve imgeye uymak zorunluluğu onun değişimini ve gelişimini yavaşlatır.

Toplumların değişim ve gelişim süreçlerinde, geriden değil de, önde giden kadınlar yok mu? Var... Yineleyeyim: Ayrıcalıklı kadınlar var. Üstelik genellikle bunlar bir kez ipi göğüslediler mi, «kadın olmak» durumundan sıyrılıp, erkekler dünyasında «erkek gibi olmayı» sürdürdükleri gibi, yine genellikle arkalarından kapıyı kapayıp, öteki kadınların yarışa katılmalarını önleyerek, ayrıcalıklarını sürdürmeyi yeğliyorlar...

*Kadına verilen rollerin biri: Dişilik rolü...
Kişiliğin geliştirilmesi değil de dişiliğin geliştirilmesi, kimileri-
nin (!) işine mi geliyor ne...*

Basınınımızın kadına bakışı...

Taa başlangıçta belirtmiştim: Yeryüzünde neredeyse iki buçuk milyar kadın olduğunu (dünya nüfusunun yarısını oluşturduklarını) unutmadınız değil mi...

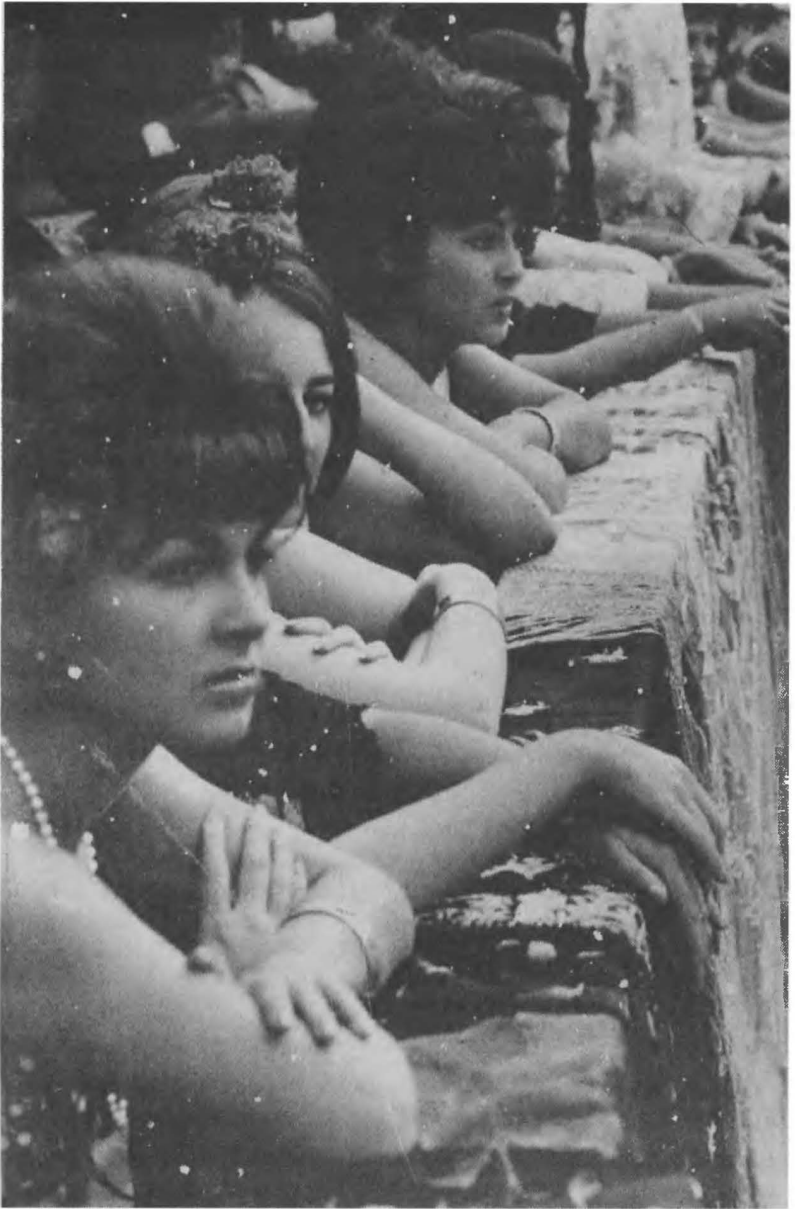
İşte ayrıcalıklı olanların dışında kalan öteki kadınlar, kendilerine yüklenen ekonomik ve politik kökenli roller ve imgeler altında eziliyorlar.

Bu rolleri değiştirmek olanaksız mı? Değil, ancak çok güç. «Devam etsin bu devran» diyenler çoğunlukta oldukça, daha da güç... Tüketim toplumlarında kadına «tüketim kaynağı» rolü de eklendikçe daha da güç...

Türn iletişim araçları (her gün gazetelere, dergilere bakmıyor musunuz, televizyonu izlemiyor musunuz?) kadının kişiliğini değil de dişiliğini geliştirmede seferber oldukça daha da güç... (Kadının «güzel» görünme zorunluluğu, «çekici» görünme zorunluluğu, «modaya uyma» zorunluluğu, ve bunları gerçekleştirebilmek için daha çok daha çok tüketime itilmesi «tüketici kadın» rolünü benimsemesi, hep bu yapay «dişilik» rolünün parçaları değil mi...)

«Dişilik Rolü»nü sömürme yarışında guliba en büyük çabayı iletişim araçları harcıyor. Ne dersiniz?

Kadına verilen bir başka rol: «Güzel olma zorunluluğu»... Çaresiz, tüm yürekler aynı «hayalle» çarpıyor: «En güzel» olabilmek hayali...

«Kadınlara çeşit çeşit roller satıyoruz! Koşun alın, bu fırsatı kaçırmayın! Vamp-kadın, dişi-kadın, masum-kadın, erkek-kadın, çocuk-kadın, köle-kadın, vahşi-kadın, esrarengiz-kadın... Koşun, koşun, alın! seçmesi sizden, modası, makyajı bizden!»

Bir başka rol: «Modaya uyma zorunluluğu»... 1880'lerden iki Türk kadını. Günün «konak» modasında uygun bir biçimde «rollerini» sürdürüyorlar... Aynı günlerden kırsal alanların «moda»-sını gösteremiyorum çünkü onların «fotoğrafları» yok... Sakın bu «moda»da ekonomik oluşumlarla içli dışlı olmasın...

(Engin Çizgen koleksiyonu S.: 240 ve 241.)

...Ve Analık Rolü... Öylesine «kutsal»ki, çocuğu olmayan kadını «yarım-kadın», «eksik-kadın», kimi yörelerde de «lanetli-kadın» diye niteleyiveriyoruz.

(UNHCR — H. Gloguen.)

Kadına yüklenen roller, imgeler, işlevlerle toplumun değişimi ve gelişimi arasında zaman zaman oyle büyük uçurumlar oluyor ki, durumu birazcık olsun dengelemek yine resmi kuruluşlara ya da devletlere düşüyor. Belli bir yere kadar (düzeni bozmayacak, büyük tedirginliklere yol açmayacak bir yere kadar) kadınlara, kimi «kadın hakları» veriliyor.

«Kadın Hakları» konusunda günümüz devlet yasaları, anayasalar ne derse desin, onların söyledikleriyle, öngördükleriyle, yaşanan gerçekler birbirinden çok farklı şeyler... Bu «haklara» zaten ekonomik nedenlerle sahip olan kadınlar değil de, bu haklara gereksinimi olan, bu haklardan yararlanması gereken kadınların, yasaların bu haklardan söz ettiğinden bile haberleri yok.

Nairobi'deyim: Dünya Kadın Konferansı'nda ve Forum 85'de....

Birleşmiş Milletler Örgütü 1953'den bu yana «kadın haklarını» savunan, kadın/erkek eşitliğini öneren çeşitli kararlar aldı. Yeniden vurgulayayım: Birleşmiş Milletler'in aldığı bu kararların, devletleri bağlayıcı, yaptırımcı bir yanı yok. «Biz şu şu kararları aldık. Bu kararları imzaya açıyoruz. Bu kararı benimsemeniz, belgeyi imzalamanız, bu kararları yasalaştırmanız ve uygulamanız iyi olur» diye hükümetlere başvuruda ve öneride bulunuyor. Kararı kabul etmek, yasalaştırmak, yasalaştırdıktan sonra uygulamak ya da uygulamamak, her devletin kendi bileceği iş.

Örneğin, 1953 yılında alınan «Eşit değerdeki işe eşit ücret» kararını 103 ülke yasalaştırmış. «Hamilelikte ücretli izin, bakım, koruma» kararını (1955) 21 ülke; «Çalışma ve iş olanaklarında eşitlik» kararını (1960) 104 ülke; «Eğitimde eşitlik» kararını (1962) 71 ülke; «Eşit evlenme hakları» kararını (1964) 33 ülke; «Kadınlara kar-

şı her tür ayrımcılığın önlenmesini (1981) 67 ülke yasalaştırmış.

Yasalaştırılmış bu kararların, devletlerin büyük bir bölümünde uygulanmadığını bilmek, görmek, anlamak için müneccim olmaya ya da Dünya Kadın Konferansı'na katılmaya gerek yok.

Özellikle Forum 85'de yeniden yeniden vurgulanan bir nokta, törelerin, geleneklerin, yaşama biçimlerinin bu yasalara karşı çıktığı, bu yasalarla bağdaşmadığıydı.

BUGÜN ÖZELLİKLE GELİŞMEKTE OLAN TÜM KADINLAR, YASALARLA TÖRELER ARASINDA TUTSAK...

Şeriat yasalarının geçerli olduğu ülkeleri bir yana bırakarak gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere birkaç çelişki örneği verelim :

Bağımsızlığına yeni kavuşmuş bir ülke **Zimbabve**, ilk anayasasını hazırlarken, (1979) «her tür ırk, kabile, doğum yeri, politik görüş, inanç, din ve renk ayrımcılığına karşı» bir madde koydu. Ancak «cinsiyet ayrımcılığı»nın bu maddeye katılmasına «kültürel nedenlerle» kabile reisleri; «dinsel nedenlerle» din adamları; ve «gelişmeyi önler gerekçesiyle» işadamları karşı çıktılar. Ve «cinsiyet ayrımcılığına karşı olmayı» anayasalarına sokturmadılar.

Hindistan anayasası cinsiyet ayrımcılığını, Hint yasaları da evlenirken kız ailesinin, oğlan ailesine para ödemesini yasaklıyor. (Bizdekinin tersi: Bizde «başlık» parasını erkek tarafı verir, Hindistan'da kız tarafı.) Bu yasağa karşın bu gelenek Hindistan'da hâlâ sürüyor ve ödenen para yeterli bulunmadığında gelinlerin yakılarak öldürülmesi hâlâ yaygın bir biçimde sürüyor.

Paraguay, Bolivya ve Peru'da, tüm karşı çıkışlara rağmen, yasalar, miras bırakılan topraklarda kız çocuklara, erkek çocukların yarısı kadar hak tanıyor. Yasa böyle diyorsa da uygulamada, miras kalan toprakların tümünün erkek çocuğa geçmesi, kız çocuğa hiç pay verilmemesi sürdürülüyor.

Çin, «Kadınlara karşı her tür ayrımcılığın önlenmesi»ni yasalastıran ilk ülkelerden biri olmasına karşın, erkek çocuklara her konuda, her alanda öncelik tanınması her zamanki gibi sürmekte (Tıpkı öteki Asya, Afrka ve Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi.)

İtalya, 1978'de kürtajı serbest bırakırken, yasaya bir de şöyle bir madde ekledi: «Ancak vicdanları gereği hastane görevlileri ve doktorlar kürtaj yapmayı rededebilir.»... Bu «ek»in sonucu şu oldu: Bugün hiçbir devlet hastanesinde kürtaj yapılmamakta. Özel hastaneye gitme olanağından yoksun tüm kadınlar hâlâ çağdışı yöntemlerle çocuklarını düşürmekte, kadın ve çocuk sağlığıyla ilgili tehlikeli durumlar hızla çoğalmakta.

İsveç, yasalar aracılığıyla kadın erkek eşitliğini sağlamakta öncü ülkelerden biri. 1974'de çalışma yasalarına şöyle bir madde daha eklediler: Aileye yeni bir bebek doğduğunda, yedi aylık ücretli izni, kadın ve erkek birlikte kullanabileceklerdi, yedi aylık süreyi aralarında paylaşabileceklerdi. Bu izinden yararlanmak için, o gün bugün, yeni baba olanların ancak yüzde onu başvuruda bulundu.

Kenya yasaları kadınla erkeği eşit tutuyor. Ancak bu ülkede miras yasalarında eşitlik söz konusu değil... Zambiya yasalarının bir maddesi, «kadınla erkek eşittir» derken, bir başka maddesi, «kadın kredi alamaz, borç alamaz, ipotek koyduramaz, ticari anlaşmalara, mukavelelere imza atamaz» diyor... Burundi aile yasası, çeyizi ve başlık parasını yasaklıyor; buna karşılık, kadı-

nın çalışması için kocasından izin almasını şart koşuyor... Bunlar da, yasaların kendi içindeki çelişkiler.

Türkiye’de kadınlara çeşitli hakların (bu arada siyasal haklar) birçok «uygar» ülkeden çok daha önce tanındığını bilmeyenimiz yok. 1934’den bu yana Türkiye Anayasası ve yasaları kadına, erkekle siyasal eşitlik veriyor... Ya uygulamada? Onu da bilmeyenimiz yok. O gün bugün meclise girebilen, siyasal temsilci olabilen kadınlarımız «bir avuç»dan öteye gitmiyor... Kadınlarımız kendilerine verilen haklara (evet bunlar istenen, elde etmek için uğruna mücadele edilen, söke söke alınan değil, tepeden inme verilen haklardır) sahip çıkmamışlardır, çıkamamışlardır. O güne dek kendilerine verilen çeşitli rollerden ansızın sıyrılmaları beklenebilir miydi? Ya da o günden sonra ülkede egemen olan tüm güçlerin, tüm değer ölçülerini değiştirmesi beklenebilir miydi? Yanıt, süregelen koşullarda «hayır» olduğuna göre Türkiye’de kadın haklarına ilişkin yasaların da kâğıtta kalması kaçınılmazdı... Toplumun değer ölçülerinden, kadının üstlendiği rollere, ekonomiden eğitime her alanda köklü değişim ve gelişmeler sağlanmadıkça da, kadın haklarına ilişkin yasaların birçok kadına hiçbir şey sağlamayacağı ortada...

Yeryüzünde her zaman, her yerde kadınlar törelerle yasalar arasında, kendilerine verilen rollerle ilkeler arasında sıkışmış durumda: Kimi zaman, kimi yerde, kimi kadınlar daha çok, kimi zaman, kimi yerde, kimi kadınlar daha az bu ikilemi yaşıyor.

Her zaman, her yerde, kimi kadınlar kendilerine verilen roller altında, içinde bulundukları koşullarda daha çok eziliyor.

«Kadın Hakları» için kimi savaş verdi ve ayağını bildi; kimi tepeden inme alıverdi ve değerini bilemedi...

(«Her zaman, her yerde kadın olmak» bölümünde, kadınların çeşitli sorunlarını ya da durumlarını dile getirirken bir ülke ya da kıta adını vurgularsam, başka ülkelerde, başka kıtalarda benzer durumlar, benzer sorunlar yok sanmayın. Bu vurgulama, ya belli bir sorunun o yöredeki yoğunluğundan ya da Forum'da olsun, Dünya Kadın Konferansında olsun konuyu dile getirenlerin o yörenin kadınları olmasından kaynaklanıyor. Tıpkı bundan önceki bölümde olduğu gibi...)

TÖRELERDE KADIN OLMAK

Sifila Wanjiku, kapkara yüzüne, kapkara düşüncelerine, bembeyaz bir gülüşü egemen kılmaya çalışarak anlatıyor. Nairobi'deki ev sahibimi dinliyorum:

«Bundan yirmi yıl önceydi... Demek ki yedi sekiz yaşındayım. Bir gece yarısı kapımız yumruklanmaya başladı. Hepimiz fırladık. Gelen, küçük teyzemdi. Annemle babama bir şeyler anlatıyordu. Bizimkiler telaşla giyindiler, iki büyük kardeşimi de yanlarına katıp çekip gittiler... Biz küçükler ne olup bittiğini anlamadan beklemeye başladık. Biraz sonra geri geldiklerinde, hepsinin sırtlarında sepetler, bohçalar vardı... Sabaha dek bu gidip gelme ve yük taşıma işlemi sürdü. Fırsat buldukça anneme ne olup bittiğini soruyordum... Aldığım yanıt hep 'yok bir şey'den öteye gitmiyordu... Sonunda sabah oldu. Mahalle uyanmaya başladığında, bizim sokakta, biraz ötede oturan teyzem kapının önüne çıkıp avaz avaz ağlamaya, 'kocam öldü! kocam öldü!' diye haykırmaya başlamıştı... Oysa tüm gece boyunca, gözünde bir yaş damlası bile yoktu. Çığlıkları duyan tüm mahalleli, sokağa fırlayıp, bağırıp çağırarak ve ağlaşılarak teyzemin evine koşmaya başladı.»

Sifila'nın teyzesi, kocasını sevmeyen bir kadın de-

ğildi. Kocasının ölümü yüreğini yakacaktı. Ancak kocası öldüğü an üç küçük çocuğunu ve kendisini düşünmeden edemedi. Biliyordu ki, ölümü haber verdiği an, mahalleli eve koşacak, ve mutfaktaki kap kaçaktan dolaptaki giysilere, yerdeki kilimlerden, taşınabilir eşyaya, evde ne var ne yoksa hepsini alıp götüreceklerdi. Çünkü töre öyleydi: Kocası ölen bir kadının çocukları 15-16 yaşından küçükse, evdeki tüm mal varlığına komşular el koyar.

«İşte erkek değil de kız olduğuma ilk kez eniştemin öldüğü gecenin salahında, olup biteni öğrenince isyan etmiştim.» diyor Sifila. (Onu dinlerken, Kazancakis'in Zorba'sını anımsamadan edemedim. Girit Adasında da komşuların, ölü evini nasıl talan ettiklerini anımsadınız mı?)

Bugün bu töre Afrika'nın çeşitli ülkelerinde, kentlerde, kasabalarda ya da köylerde hâlâ sürmekte. Buna karşı kadınlar, önceden yakın akrabaları ya da yakın arkadaşlarıyla anlaşmaktan başka çare bulamıyorlar. Aslan gibi genç, sağlıklı kocası olan Sifila bile şimdiden anlaşmış yakın arkadaşlarıyla, kocasının başına bir kaza gelirse, kendi adına saklanmak üzere kim, neyi alacak diye...

Kocası öldüğü anda «evi dağılan» kadının hiç çocuğu yoksa ya da çocukları çok küçükse, ya ailesinin yanına dönüyor, ya da hemen bir başka biriyle (genellikle koca akrabalarından biriyle) evlenmek zorunda kalıyor. Ancak yetişkin çocukları, hele yetişkin bir oğlu varsa, evinde kalmayı ve yaşamayı sürdürebiliyor.

Zimbabweli genç bir kadın anlatıyor :

«Bizde geleneksel yasalarla, günümüz gerçekleri sürekli çatışma halinde. Geleneksel yasa der ki, bir ailede erkek ölünce, ölen erkeğin, erkek kardeşi, ailenin tüm

mallarına el koyar ve ölen kardeşinin karısının ve çocuklarının tüm sorumluluğunu üzerine alır, onların geçimini sağlar... Gel gelelim, günümüzde, bu yasanın ilk bölümü hâlâ uygulanıyor da ikinci bölümü nedense unutulmuş. Erkek kardeş, ölü evinin kapısına kamyonu dayar, evdeki tüm mal varlığını alır götürür. Evde kalan kadın ve çocukların geçimini sağlamasına zaten olanak yoktur, kendi de kıt kanaat geçinmektedir, belki de işsizdir. Üstelik eskisi gibi geniş evlerde yaşamıyordur ki, ikinci bir aileyi de yanına alabilsin.»

İçinde yaşanan ekonomik ve toplumsal koşullar hızla değişirken törelerin değişmemesi dünyanın her yerinde her zaman yaşanan çelişkilerden. Ancak törelerin büyük bir bölümünün ekonomik kökenli olduğunu da unutmamak gerek... Japonya'nın Geysa'larından, Anadolu'daki kan davalarına («bize şu kadar milyon verirse, kan davası düşer» dendiğini duymadınız mı?); dünyanın her yerindeki «başlık» parasından, çeyiz düzmele-re; kız kaçırılmalardan, ölen kocalarıyla birlikte gelinle-rin yakılmasına; başlık parası yetişmeyince kız değiş tokuşundan beşik nikâhına; oğlan çocuk doğuruncaya dek çocuk doğurmaya sürdürmekten, mirasın erkek çocuklara geçmesine vb... yeryüzü, eninde sonunda mutlak ekonomik olusumlarla bütünlenen törelerle dolu. Bunların tümüne burada yer ayırmaya olanak yok.

Afrika'nın göbeğinde Nairobi'de, «Nairobi Buluşması»ndayız. Onun için, kaçınılmaz olarak, burada ilginin yoğunlaştığı törelere dönüyorum.

Yalnız Afrika kıtasında herhangi bir töreden söz etmeden önce şunu belirtmem gerek: Toplumlari, toplumların yaşama biçimlerini ya da töreleri birbirinden ayırır, Afrika ülkelerinin sınırları değil. Sömürgeci ül-

«eler, «bir göl sana, bir dağ bana» misali, daha çok kâğıt üzerinde sınırları çizdiklerinden ülkeler arasında farklar ayırımlar pek sağlıklı değil... Hayır, Afrika'da hangi töreye kimlerin uyduğunu ya da uyacağını belirleyen, yalnız ve yalnız, kabile ilişkileri. (Burada «kabile» sözcüğünü geçen yüzyılın mistik anlamında, «ilkel» anlamında değil; etnik bir grup, üyeleri ortak kültürel özellikler taşıyan bir topluluk anlamında kullanıyorum.) Ne zaman, hangi törenin uygulanıp uygulanmayacağını belirleyen de bireyin hangi kabileden olduğu.

Massai Kabilesinin kadınları, Forum 85'de aramızdalar... Kenya'daki sayısız kabile içinde geleneklerine en bağlı otantlar, onlar...

«Hayır, benim kabilemde kimse olmazdı, onun için ben de olmadım» dedi Siera Leone'li Bridget...

«Benim kabilemde herkes olurdu, onun için ben de oldum... Ama bu konuda konuşmak istemiyorum. Zaten bu konuda biz hiç konuşmayız, olmuş, bitmiş bir kere...» dedi Malili Wagiru...

İkisiyle de on gündür bir aradaydım. Arkadaş olmuştuk. İkisi de 35-40 yaşları arasında meslek sahibi (gazeteci) kadınlardı. Wagiru bana o güne dek «en özel», «en mahrem» konularda bir sürü şey anlatmıştı, ama şimdi bu konuda konuşmak istemiyordu.

Konu, kadınların sünnet olması konusuydu.

Sünnet, Afrikalı kadınlar için çok «nazık» bir konu. Çoğu konuşmamayı yeğliyor. Konuşulduğu zaman da yalnız sağlık açısından ele alınıyor, cinsellik açısından değil. Nairobi Üniversitesi'ndeki Forum 85'in özgür ve sınırsız ortamında bile, 2 bine yakın farklı konuda sayısız toplantı düzenleyen kadınlar, sünnet konusunda yalnız bir kez toplandılar. Afrikalı kadınların düzenlediği bu tartışmada, sünnet olayı yalnız sağlık açısından ele alındı. 1980 Kopenhag Dünya Kadın Toplantısından sonra kimi Avrupalı kadın örgütlerinin Afrika hükümetlerine «bu vahşete son verin» çağrıları üzerine, Afrikalı kadınların «siz ne karışıyorsunuz, biz halimizden memnunuz» yanıtı henüz unutulmamış olacak ki, bu kez Avrupalı kadınlar konunun tartışılmasını Afrikalı kadınlara bıraktılar.

Bugün Afrika'da 237 milyon kadın yaşıyor. Bunların 10 yaşından büyük olanların çoğu sünnetli. Zaire'nin güneyinde kalan ülkeleri ve kuzeyde Tunus, Fas, Cezayir'i dışarda bırakmak üzere, Atlantik Okyanusunda Moritanya, Gambia, Senegal, Gine, Mali'den başlayıp, Hint Okyanusu'na Tanzaniya, Somali, Kenya. Sudan'a dek arada kalanlarla birlikte yaklaşık 20 ülkede, kadınlar sünnet ediliyor.

Sünnet olayını kimileri İslamiyete bağlıyor. Oysa tek Tanrılı dinlerden önce de Afrika'da kadınların sünnet edildikleri biliniyor.

Bugün sünnet edilen kadınlar, Müslüman, Katolik, Protestan oldukları gibi, çok Tanrılı dinlerden ya da Tanrı tanımayanlardan da olabiliyor.

Bugün Afrika'ca kadınların en yaygın sünnet edildikleri üç ülke: Sudan, Somali ve Mali. Bu ülkelerde her 10 kadından 9'u sünnet ediliyor.

Kadınların sünnet edilmesi ne demek? Klitorisin küçük ya da büyük bir bölümünün kesilip atılması demek olabileceği gibi, klitorisin tümünün kesilmesi, bununla da yetinilmeyip vagina dudaklarının da çepeçevre kesilip kazınması demek olabiliyor. Bu işlem, kız çocuklar, 8-9 yaşlarına geldiklerinde törenler eşliğinde, kıza sunulan sayısız armağanlar arasında, genellikle «mesleği» nesilden nesile öğrenmiş, hiçbir tıbbi bilgisi olmayan yaşlılar tarafından, evlerde, anestezişiz, bıçakla ya da jiletle yapılıyor. Kanamayı durdurmak için kesilen yerleri akasya dikenleriyle tutturuluyor ya da bağırsak ile dikiliyor. Son on yıldır hastanede sünnet olan kadınların sayısı artmakta.

Bu geleneğin kaynağına ilişkin kesin bilgiler olmamakla birlikte, kadının cinsel tat almasını önlemeye yönelik olduğu biliniyor.

«Evet», diyor konuştuğum sünnetli kadınlar, «çocukluğumda en çok duyduğum söz, 'sünnet olmazsan, sonra büyüdüğünde kötü kadın olursun'du...» Bu kadınlardan kimi, «cinsel tat» kavramını hiç bilmediklerini söylüyor, kimi ise şuna benzer açıklamalar yapıyor: «Nasıl ki, kör bir insanın işitme duyusu olağanüstü gelişir... Bizde de tat alına duyusu bedenin farklı yerlerine geçer...»

Forum 85'de, «Kadın ve Çocuk Sağlığı Açısından Sünnet» başlıklı toplantıda, sünnet sırasında kanamada: ölen, sünnet sonrasında ise sünnet koşulları nedeniyle mikrop kapıp yaşamını yitiren kız çocuklar gündeme getiriliyor. Öte yandan, sünnetli kadınlarda çok daha sonra çeşitli arazlar belirebiliyor: Çeşitli Kadın hastalıkları, idrar yollarının iltihaplanması, kist ya da bezelerin oluşması ya da kısırılık gibi... Fiziksel hastalıkların yanı sıra, sünnet şoku ya da acısının yol açtığı psikolojik rahatsızlıklara da çok sık rastlanıyor... Bütün bu tehlikelerden ve risklerden sıyrılan, sıyrılabilen sünnetli kadınları bir tehlike daha bekliyor: O da doğum yapma sırasında.

Doğum sırasında sünnetli kadınların büyük bir çoğunluğu yeniden bir ameliyatla açılmak zorunda kalıyorlar ve çok güç doğum yapıyorlar. Yine doğum sırasında bu yüzden birçok anne ve çocuk ölebiliyor. Ameliyatla açılmadan doğum yaptırılan kadınların çocuklarında, sonradan, beyin zedelenmeleri ortaya çıkabiliyor.

«Hayır, gelenekleri bir günden ertesi güne değiştiremeyiz» diyordu Forum'da Gambiyalı kadınlar. «Ancak kadınların sünnet edilmesinin tüm sakıncalarını sürekli gözler önüne sererek, sağlığa zararlarını kadınlara öğretirsek belki olumlu adımlar atabiliriz.»

«Çünkü, siz batılıların sandığı gibi, küçük kızlara zorla yaptırılan bir iş değil bu» diyordu Kenyalı bir kadın. «Küçük kızlarımızı sünnet olmaktan alıkoymak için ne güçlüklerle karşılaşıyoruz, bilemezsiniz. Hepsi bir an önce sünnet olup, 'büyümek' ve 'büyüdüm' diyebilmek için can atıyorlar... Ben bu işin tüm zararlarını bilen ve yaşamış bir anne olarak kızıma bunları anlatamadım. Aylarca, yıllarca sünnet olmuyor diye bize kafa tuttu, mutsuz oldu. 'Tüm arkadaşlarım oldu, bir ben çocuk

kaldım.» diye ağladı, sızladı... Sonunda çaresiz kaldık, on yaşına geldiğinde küçük bir kesikle işi halletmek zorunda kaldık.»

Bu Kenyalı kadını dinlerken, Yemenli bir arkadaşımın sözlerini anımsamadan edemedim: **«Sizler, çarşafı kadına karşı bir baskı aracı olarak görürsünüz. Oysa ben bütün çocukluğumda 'ah bir büyüsem de çarşafa girsem' diye yanıp tutuştuğumu çok iyi hatırlıyorum... Hani tıpkı sizlerin çocukken bir an önce naylon çorap, topluklu ayakkabı giymek istemeniz gibi...»**

Hayır, bugün Afrikalı tüm küçük kızlar, bir an önce sünnet olmak isteğiyle yanmıyor. Çünkü sağlığa zararları giderek daha yaygın bir biçimde ortaya konuluyor. Ve kadınların eğitim oranı arttıkça, bunlar çocuklarını sünnet ettirmekten geri duruyorlar.

Kamerunlu bir kadın konuşuyor :

«Son yıllarda sünnet konusunun özellikle sağlık açısından bunca ele alınmasının bir nedeni de, bu işi meslek edinen yaşlıların hiçbir şey bilmemesidir. Geleneği koruyalım diye direnenler bile kız çocuklarını kime sünnet ettireceklerini bilemez oldular.»

Sudan'lı bir kadın konuşuyor :

«Bugün Sudan yasaları, kadınların sünnet olmasını yasaklıyor. Ancak Afrika'da sünnetin en yaygın olduğu ülkelerden biri Sudan. Bugün Sudan'daki tüm kadınların yüzde 30'u sünnetle ilgili hastalıklar çekmekte... Yasalara ve yasalara karşın, sünnetin bunca yaygın olmasının nedeni erkeklerin baskısı, erkeklerin egemenliği. Kadını kendi malı gibi gören erkekler için, sünnetli kadın, malın garantisi, mülkiyetçiliğinin garantisidir.»

Söz alan Kenyalı bir kadın, Kenya'da da yasaların kadın sünnetini yasakladığını, ancak birçok annenin,

«koca bulamaz» endişesiyle kızlarını sünnet ettirdiğini belirtiyor.

Togo'dan gelen bir kadın, «eğer bir gelenek yarardan çok zayıra yol açıyorsa, sürdürülmemelidir» diyerek konuyu bağlıyor.

Bu toplantıya katılan, çeşitli yörelerden gelmiş Afrikalı kadınlar, toplantının sonunda, dışardan gelecek zorlamalarla, baskılarla Afrika'da kadınların sünnet edilmesi konusunda başarılı sonuçlar alınamayacağını, bu «çok nazik» konuyu kendi içlerinde, kendi toplumlarında konuşup tartışarak, öğreterek ve öğrenerek halletmeleri gerektiğini vurguladılar. Haksız da sayılmazlar.

Kenyalı Genç kızlar... Henüz çocuk yaşındalar. Bir an önce «bü-yümek» için can atıyorlar. Neyi, ne zaman nasıl yapacaklarını, kabile ilişkileri ve töreleri belirleyecek. (Y. Moulin.)

«Şimdi sabırlı olun ve dinleyin...»

Yalnız Afrika'da değil, dünyanın her yerinde çok yaygın olan bir ...(töre demeye dilim varmadığı için, ne diyeceğimi bilemiyorum)... bir şeyden, hani neredeyse kimileri tarafından «doğal» ve «olağan» karşılanan bir şeyden söz etmeye, böyle başladı Sifila Wanjiku.

Tanzanyalı Rosemary, Japon Yayıncı, Ugandalı Vicki, Siera Leoneli Bridget, Filipinli Peni ve ben, oturmuş onu dinliyoruz :

«Bizim buralarda (Kenya'da) erkek eve geç gelir. Geç saatte, sarhoş gelir. Gelir gelmez, karısına 'açım' der. Karısı zaten yemeği çoktan hazırlamış, kocayı bekliyordur. Ne yemek yaptıysa tümünü kocasının önüne getirir. Erkek yemeklere şöyle bir bakar ve, 'bak işte bu olmadı, benim canım tavuk yüreği yemek istiyor' der. Kadın gece vakti bağa, bahçeye çıkar. Bir tavuk bulacak, yakalayacak, tavuğu kesecek, temizleyecek yüreğini çıkaracak, pişirecek ve kocasının önüne getirecektir. 'Yapamam, ne buldunsa onu ye' derse, kocasından dayak yer. 'Peki' der, yola ve işe koyulur, tavuk yüreğini pişirip kocasına ikram ederse, o saate dek kocası çoktan uyumuş olur. İki şık var, ya kocayı uyandıracak ya uyandırmayacak. Uyandırır da, yiyeceği verirse, 'niye beni uyandırdın' diye kocasından bir güzel dayak yer. Yok uyandırmazsa, bu kez de ertesi sabah, 'ben senden tavuk yüreği istemiştin, niye bana yedirmedin' diye yine dayak yer... Kimi zaman erkek eve geç ve sarhoş gelir ve tek söz etmeden, tavuk yüreği bile isteyemeden olduğu yerde yığılır, sızar. O zaman ertesi sabah karısını yine döver: 'Dün gece senden istememiş bile olsam, benim tavuk yüreği yemek isteyeceğimi sen bilmeliydin' der...»

(Dayak yemek için başka olasılık kalmadığına göre, galiba «öykü» bitti.)

Sifila bize «öykü»yü gülererek anlatıyordu. Dinleyenlerden üç Afrikalının ikisi (Ugandalı ve Tanzanyalı olanları), aynı «öykü»nün, kendi ülkelerinde de anlatıldığını söylediler. Sierra Leoneli olanı, «bizde erkeğin kadını dövmesi için tavuk yüreği gibi bir bahaneye gerek yoktur» dedi. «Bizde de öyle» diye ekledi Japon ve Filipinli arkadaşlarım. Hepsi bana döndüler, bana bakıyorlar...

Tam o sırada içeri Sifila'nın kocası Robinson Mumenya girdi. Atıldım: «Mumenya, sarhoş değilsin ama tavuk yüreği ister misin?» dememle hepimiz gülmeye başladık. Mumenya, kızarmadı (zaten, siyahların kızarması belli olmuyor) hepimizden daha çok güldü. Karısına, «demek anlattın...» dedikten sonra ciddileşti :

«Bakın, siz yabancıların anlamadığı bir şey var. Erkeğin karısını dövmesi bizim geleneğimizde, törelerimizde vardır... Karını dövmezsen nerden anlayacak senin güçlü olduğunu... Nasıl bilecek sana güvenebileceğini... Bizde kararları veren erkekler olduğuna göre, kadınların onlara güvenmesi gerekmez mi...»

Mumenya'nın bu açıklamasını neresinden tutsak, elimizde kalıyordu. Mumenya'nın bu düşüncelerini değiştirmesi için çok mu geç? Bilmiyorum. Ancak bir şeyler değişecekse... Ayaklarımız arasında dolanan Sifila'yla Mumenya'nın oğulları Wambugu'ya bakıyorum... Belki ise ondan başlamalı .. Ve bu arada, bir süre önce Siar Araştırma merkezinin Milliyet için yaptığı araştırmadan, aldığı sonuçlardan arkadaşlarıma söz etsem mi, etmesem mi diye düşünüyorum :

Hani, «Türkiye'de her dört kadından biri mutlak dayak yiyordu.»... Hani dayak yiyenlerin kadınların yüzde 72'si «kocam dövdü», yüzde 8'i «nişanlım», yüzde 7'si «babam», yüzde 3'ü «erkek arkadaşım», yüzde 2'si «ağ-

beyim dövdü» diyordu... Gazetenin attığı başlık gözü-mün önünden gitmiyor: **«Dayak, atanın yanında kâr ka-
hıyor!»** Dayak yiyen kadınlardan yalnız yüzde 24'ü koca-larından ayrılmayı düşünmüştü, gerisi **«çocukların yü-
zünden; ekonomik koşullar yüzünden; yalnız kalma kor-
kusundan; yakınların, akrabaların araya girmesi yüzün-
den»** boyunlarını büküp, «kadere» ve durumlarına razı olup oturuyorlardı...

Hayır, bunlardan, Nairobi'deki arkadaşlarıma söz etmedim. Sorabilecekleri bir başka sorudan korktuğum için söz etmedim. «Bu sonuçlar açıklandığında, gazete-ye ne gibi tepkiler geldi?» diye sorsalardı, onlara ne di-yebilirdim. Hiçbir tepki gelmediğini, kadın erkek bu du-rumu herkesin çok doğal, çok olağan karşıladığını nasıl söyleyebilirdim...

Küçük Wambugu, etegimi çekiştirip duruyor... «Pe-ki,» diyorum Mumenya'ya «Wambugu'yu da dövüyor mu-sun?»

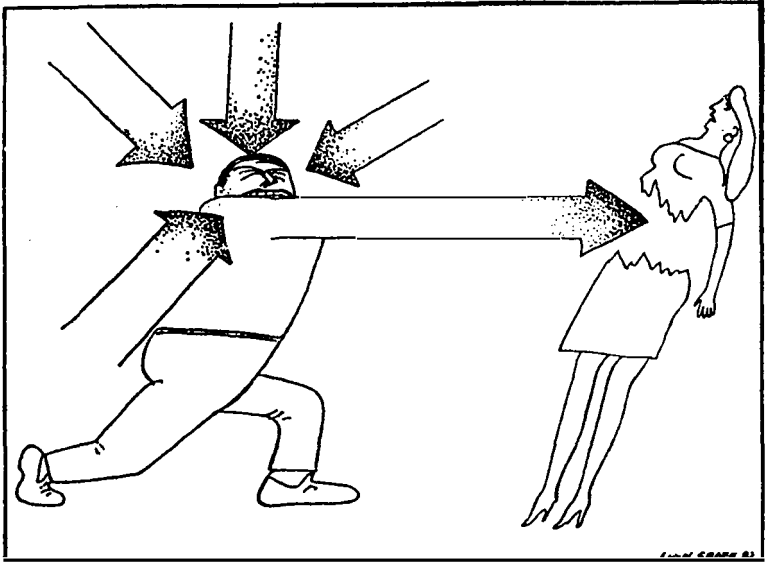
Sifila atılıyor: «Yoo, işte ona asla izin vermem... Ne ben, ne babası Wambugu'yu dövemez... Çünkü o, şimdi bizden dayak yerse, büyüyünce de o herkesi, hatta ka-rısını dövmeye kalkar.»

Bu sözler üzerine, yine aynı araştırmaya göre, Türk toplumunda ana babaların yarısının, «terbiye için, ço-çuğa dayanın gerekli olduğuna» inandıklarını da söyle-medim, hepten sustum.

Forum 85'de «Evdeki Şiddet» başlıklı toplantıdayım. Yeşilliğin üzerinde farklı toplumlardan gelmiş yüzlerce kadın bir aradayız.

Konuşmacılar arasında özellikle genç bir Amerika-lı kadın —avukat ve araştırmacı— dikkatleri çekiyor:

**«Yalnız ülkem Amerika Birleşik Devletleri'nde de-
ğil, dünyanın her yerinde kadınlara karşı evde sürdürü-**

len şiddetin korkunç boyutlarına tanıklık ediyorum: Şiddet yüzünden, iç ve dış kanamalar, kırılan kemiklerden tutun, çocuk düşürmeye, kısır kalmaya, ölüme dek görmediğim kalmadı... Bizim ülkemizde cinayet kurbanı kadınların yüzde 40'ı, kocaları ya da birlikte yaşadıkları erkek arkadaşları tarafından öldürülmektedir.»

«Evdeki şiddet, dayak, bir nesilden ötekine geçen, öğrenilen bir olgudur. Bilimadamları şiddeti, korkma duygusuna ve öfke duygusuna tepki olarak tanımlıyor. Bir evde, çocuğa korku ve öfke karşısında ne yapacağı, ne gibi tepkiler gösterebileceği öğretilmemişse, kaçınılmaz olarak şiddete yönelecektir.»

Şiddetin yalnız fiziksel sakıncaları olmadığını belirten konuşmacı, şiddetin çocuklarda yolaçabileceği, yabancılaşma, yalnızlık duygusu, geri zekâlılık, hantallık,

sürekli uykuda gezer durumlara da dikkati çekip bu durumların intiharlara yol açtığını söyleyecekti:

«Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde tüm çocukların üçte biri dayak yiyor. Her yedi erkek çocuktan biri, her dört kız çocuktan biri 16 yaşına gelene dek, ailesi tarafından dövülmektedir. ...Yine yaptığımız araştırmalar, karısını döven erkeklerin en çok şu mesleklerde olduklarını ortaya çıkarmıştır: Sırayla: Polis, doktor ve avukatlar...»

Konuşmanın burasında, çeşitli Avrupa ülkelerinden kadınlar söz alıp bu üç meslek grubunun tavırlarına ilişkin şunları söyleyeceklerdi :

«Kocalarından dayak yiyen kadınlar, isteseler de istemeseler de bu üç meslek dalındaki erkeklerin ellerine düşerler sonunda: Bir kadın evdeki şiddet olayı için polise baş vurduğunda, polis zabıt tutmak gereğini bile duymaz, olayı olağan karşılar... Kadın avukata başvurduğunda, karşılaştığı ilk soru, 'ne yaptın da dayacı hak ettin?' olur. Üstelik, kocasından dayak yiyen bir kadının avukata başvurması bile başlıbaşına bir cesaret işidir... Kadın, dayak sonunda hastahanelik olmuşsa, ve hele olay ölümle sonuçlanırsa, doktorlar başlarını polisle derde sokmamak için, ölüm gerekçesini gizler, raporuna 'kalp vetersizliği', 'iç kanama' gibi bir şeyler yazar. Yok olav ölümle sonuçlanmamışsa, doktor, kadına birkaç ağrı kesici ve sakinleştirici ilaç vermekle yetinir, yasal mercilere başvurmaktan kesinlikle kaçınır. Böylelikle şiddet suçları hep cezasız kalır...»

Evdeki şiddet suçlarının cezasız kalmaması için, bugün Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde seferber olmuş örgütler var.

«Dövülen Kadınları Koruma Derneği», ilk kez 1971’de İngiltere’de Erin Pitzzy tarafından kuruldu. Bugün yalnız İngiltere’de aynı amaçla kurulmuş ve etkinliğini sürdüren 130 örgüt var. 1976’dan sonra bu tür örgütler Avrupa ülkelerinde de (özellikle Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda ve İsviçre’de) kuruldu. Bugün Avrupa’da dövülen kadınların korunmasını ve sorumluluğunu üstlenen 500’ü aşkın kuruluş var.

Belçika’da bu tür on kuruluş olduğunu ve bunların birinde çalıştığını söyleyen genç bir kadınla konuşuyorum. Şöyle diyor :

«Sanıldığıının aksine, Avrupa’da ekonomik düzeyi çok yüksek ailelerde bile evde şiddet olayları sürebiliyor... Bizim işimiz önce bu gibi durumları saptamak, sonra olaya el koymak... Kimi zaman dayak yiyen kadını evden kaçırmakla işe başlıyoruz. Bize sığınan kadınlara, iş bulmak, kalacak yer bulmak, polise, avukata, hastahaneye baş vurmasını sağlamak, bunları takip edip suçun cezasız kalmamasını sağlamak bizim görevlerimiz arasında...»

Çeşitli Asya ülkelerinden kadınlar, ülkelerinde geçerli olan bir görüşü dile getiriyorlar :

«Bir erkeğin karısını dövmesi, karı koca arasında kalması gereken bir sorundur. Bizde, bunu başkalarına duyurmak bile büyük ayıptır...»

Yani, kirli çamaşırlar, kimseye gösterilmeden, evde yıkanmalıdır....

Mikrofonda Afrikalı kadınlar: **«Bizde dayak o kadar olağan ki, karşı çıkmak, kimsenin aklına gelmez. Aklına gelen olursa ilk iş ya dini lidere ya da kabile reislerine başvurur. Onlar da kadının baş görevinin aileyi bir ara-**

da tutmak olduğunu hatırlatır ve güzel bir nasihat çekip, kadını eve yollarlar.» diyorlar.

«Kadının aileyi bir arada tutma» rolü yalnız Afrika'da değil, başta Asya olmak üzere tüm kıtalarda kadına yüklenen rollerden biri. «Evde kadına yönelik şiddet çoğu kültürde hâlâ doğal sayılıyorsa, ve buna karşı çıkamıyorsa, belki de işe bu rolü değiştirmekle başlamalı» deniyor Forum 85'de.

«Evdeki şiddetin doğal karşılanması, dünyadaki şiddeti doğal karşılamakla birdir»... «Evdeki şiddete karşı çıkmamak, dünyadaki şiddete karşı çıkmamaktır»... «Dünyadaki şiddet, evdeki şiddetin bir uzantısıdır.»

Her toplumdan, her kadın tarafından tekrar tekrar dile getirilen düşünce buydu.

Toplantının sonunda özellikle Kenyalı kadınlar, «Dövülen Kadınları Koruma Örgütlerinin» temellerini atarlarken, çeşitli ülkelerin kadınları, kendi ülkelerinden gelen öteki kadınlarla buluşup, bu konudaki yasal haklarını yeniden gözden geçiriyorlardı.

«DÜNYADAKİ ŞİDDET EVDEKİ ŞİDDETİN BİR UZANTISIDIR.»

Bu cümle kafama takılmış... Yeşil alandan uzaklaşırken bir kez daha düşünmeden edemedim :

Okullarımızda «askerlik» dersleri yerine «barış» dersleri ne zaman konulacak?

Şiddetin ya da barışın gökten zembille inmediğini, her ikisinin de öğrenildiğini bir kavrayabilsek...

YAĞMURLA GÜNEŞ ARASINDA KADIN OLMAK

Onlar, gün doğumundan gün batımına dek ayakları, elleri topraktan kesilmeyenler...

Onlar, piriç tarlalarında elleri sudan çıkmayanlar, ya da bir kova su bulabilmek için dört saat yol yürüyenler...

Onlar, toprağı çapalarken, çapalarken, kendilerini çocukluktan yaşlılığa geçmiş buluverenler...

Onlar, sırtlarında taşıdıkları bebekler büyümeden, ektikleri tohumların büyümesini bekleyenler...

Onlar, sırtlarında taşıdıkları yükü (suyu, odunu, saman, buğdayı) satsalar bile paraya çeviremeyenler...

«...Korkunç ve mübarek elleri, ince, küçük çeneleri, kocaman gözleriyle...» Latin Amerika'da tarlada çalışan kadınlar...

«...Ve sanki hiç yaşamamış gibi ölen, ve soframızdaki yeri ökü-
zümüzden sonra gelen,» Asya'da kırsal kesimdeki kadınlar...
(B.M. M. Edwards.)

«...Ve ekinde, tütünde, odunda ve pazardaki ve karasabana koşulan» Afrika'daki kadınlar... (B.M.M. Abrahams)

Onlar, sırtlarında taşıdıkları bebekler, çocuklar, yüklerle, hep toprağa eğilmekten, belleri hep bükük olanlar...

Onlar, dünyayı doyurup da kendileri hiç doymayanlar...

Onlar, kırsal alanların kadınları.

Sayıları milyonlarca... «Onlar ki toprakta karınca, suda balık, havada kuş kadar çokturlar/korkak cesur cahil hakim ve çocukturlar....» da diyebilirsiniz...

Bir kez daha söyleyeyim :

Dünyanın tüm yiyeceğinin yarısını, Afrika'nın tüm yiyeceğinin yüzde 80'ini kadınlar üretiyor.

Ve bugün Afrika'da açlık var. 150 milyon insan açlıkla koyun koyuna yaşıyor...

«Bugün Afrika'daki açlığın nedeni yalnız kuraklık, susuzluk, toprağın verimsizliği değildir... Bugün Afrika'daki açlığın nedeni, yanlış politikalar, yanlış uygulamalardır» diye haykırıyor Forum 85'de dünyanın her kıtasından gelmiş kadınlar.

«Topraktan daha çoğunu alamıyorsak, toprağın vermek istememesinden değildir... Ellerimizin daha hızlı çalışmamasından, sırtlarımızın daha çok yük taşıyamasındandır...» diye haykırıyor Afrikalı kadınlar. Ve ekliyorlar: «Afrika'da açlığın nedeni erkeklerdir!»

Afrika'ya yönelmeden önce her kıtada kırsal alanda yaşayan ve istatistiklere, raporlara «çalışan» ya da «çalışmayan» diye geçen, ama mutlak bir şeyler üreten kadınların ortak yanlarına bakalım :

Gelişmekte olan ülkelerde nüfusların çoğunluğu kırsal alanlarda yaşamakta. Kırsal alanlarda yaşayan kadınların büyük bir çoğunluğu ise tarımda çalışmakta. (En uç örneklerden biri Nepal: Kadınlarının yüzde 90'ı tarımda çalışıyor.) Ve yine gelişmekte olan ülkelerde tarımda çalışan kadın aynı işi yapan erkekten 2-3 kat daha çok çalışıyor.

Hemen eklemeliyim: Bundan böyle kırsal alandaki kadınlarla ilgili herhangi bir sayı verdiğimde, (ben yazarken, siz okurken) çok dikkatli olmalıyız. Çünkü bu kadınlar kimi kez «yok» sayılırken, yaptıkları iş ve ürettikleri de «yok» sayılıyor, görmezlikten gelinebiliyor. Örneğin kadınların ücret karşılığı olmayan tarım işçiliği, yalnız ailesi için yiyecek üretimi, ya da geçici dönemlerde, diyelim yalnız hasat zamanı yaptığı işler yok sayılabiliyor. («Tıpkı evde yapılan işlerin yok sayıldığı gibi» diye eklemeye gerek var mı bilmem.) Örneğin, Amerika'da yayınlanan bir araştırına, «Afrika'da kadınların yalnız yüzde 5'i çalışıyor» diyebildiği gibi, dünyanın bir-

çok ülkesinde, tarlada çalışanlara yemek hazırlayan, su bulan, suyu ve yemeği çalışanlara getiren götürenin işi (oysa bu iş de tarladaki üretimle aynı süreyi kaplıyor) hiçbir zaman istatistiklere girmiyor.

Çarpıcı oldukları için vermeden geçemeyeceğim iki örnek: Tüm ülkeyi kapsayan araştırmalarla, yöresel araştırmalar arasındaki farklar dehşet verici: «Mısır'da tüm kadınların yüzde 3,6'sı tarımda çalışıyor» deniyor. Oysa yöresel araştırmalarda, kadınların yüzde 35-50'sinin tarımda çalıştığı saptanıyor... «Peru»da kadınların yüzde 2,6'sı tarımda çalışıyor» deniyor. Oysa yöresel araştırmalar kadınların yüzde 86'sının tarımda çalıştığını ortaya koyuyor.

İşte başta FAO (Gıda ve Tarım Örgütü) olmak üzere, Birleşmiş Milletlere bağlı çeşitli kuruluşların Kadın On Yılı'nda ortaya koydukları gerçek: «Kırsal alandaki kadınların gerçek yaşamda sömürülmeleri yetmezmiş gibi, bugüne dek onlarla ilgili verilen bilgiler hep yanıltıcı oldu.» Su kadın On Yılı'nın hiçbir işe yaramadıysa bile (ki baştaki kuşkucu tavrımı çoktan değiştirdiğimi anlamışsınızdır) bu gerçeğin ortaya çıkmasına, bu yanlışlığın bundan böyle düzeltilmesine yol açtı ya...

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, dünyanın her yerinde politik tercihler, seçimler, sanayiye öncelik tanıdı, tarımı geri plana bıraktı. Buna karşın, bugün hâlâ gelişmekte olan ülkelerde kadınların toplam işgücünün üçte ikisini tarım alanı oluşturmaktadır.

Yine İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, tarım alanındaki tüm gelişmeler, uzmanlaşma; sulamadan ilaçlamaya, tohumu ekmekten hasada her aşamada makineleşme; traktör egemenliği; teknik bilgi alışverişi, teknik yardımlar; parasal yardımlar, kredi olanakları, koope-

ratifleşme; alım satım, ticarete yönelik ilişkiler ve örgütlemeler ve daha bunlar gibi nice etkinlikler) hep erkeklere yönelik gerçekleştirildi. Üstelik tüm araştırmalarda, raporlarda, istatistiklerde neredeyse «yok» sayıldıklarına göre, göze «görünmediklerine» göre, bunun aksini nasıl bekleyebilirdik ki!

Bugün dünyanın her yerinde, hükümetlerin ya da uluslararası kuruluşların tarım alanında verdikleri krediler, tarım alanındaki işi gerçekleştiren kadınlara değil erkeklere verilmektedir.

Gambiya'da ülke çapında üretilen pirincin, yüzde 84'ünü kadınlar üretmekte, çalıştıkları ettikleri topraklar, erkeklerinkinin 26 katı. Buna karşılık pirince ayrılan devlet kredisinin ancak 26'da birini alıyorlar...

Nepal'de kadınlar ülke çapında pirincin yüzde 75'ini; buğday'ın yüzde 66'sını; mısırın yüzde 94'ünü; arpanın yüzde 94'ünü; üretiyor. Ancak tohum seçiminin başlayarak, tarım alanında alınan tüm kararların alınmasına yüzde 42 oranında katılıyorlar. (Nepal'de kadınların uzun savaşlar sonunda elde ettikleri bu yüzde 42'lik oranın büyük başarı sayıldığını belirtmeliyim.)

Makineleşme, kimi yerde kadını tarımdaki işinden ettiği gibi, kimi yerde de işini güçleştirdi, kadına makinenin yapamadığı «külfeti çok, geliri nerdeyse yok» işler kaldı :

Nijerya'da, tahıldan yağ çıkarma makinelerinin tümü; **Meksika'da** mısır öğütme makinelerinin tümü; **Sarawak'da** irmiği ayıran makinelerin tümü erkeklere verilince kadınlar işlerini yitirdi. Bunların kimi geleneksel yöntemlerle işlerini sürdürmeye çalışırken, daha çok yoksullaştı, kimi de yalnız ailesi için yiyecek üretmeye yöneldi.

Elden geldiğince soğukkanlılıkla, duygusallıktan uzak, bilgi vermek için yazılan şu yukardaki tümceler, Forum 85'de dile getirildiğinde yürekleri tutuşturmaya yetiyordu.

Kenya'nın kırsal alanlarından yola çıkıp, sırtlarında çocukları, yürüye yürüye, sora öğrene Nairobi Üniversitesinin orta yerindeki yeşilliği bulan bu kadınlar, oraya vardıklarında önce öfke doluydular, yalnızdılar, tekbaşınalığın acıсындаydılar.

Bir kova su bulmak için dört saat gidip, dört saat geri geldiklerini anlattılar... Her gidişte ve her dönüşte ancak iki ellerinde ya da başlarında taşıyabildikleri kadar su taşımaktan yakındılar... Güneş yükseldikçe sırtlarındaki çocukların, ellerindeki kovaların nasıl ağırlaştığını, hangisinden vazgeçmek gerektiğini düşündüklerini bile söylediler... Hep iki büküm yaşamaktan, hep iki büküm çalışmaktan, bedenlerinin aldığı acıip şekilleri gösterdiler... «El» demeye insanın dilinin varmadığı ellerini gösterdiler.

Kenyalı kadınlar söylerken söylerken, öfkeleri yatışır gibi oldu. Çünkü Mozambik'li bir kadın haykırıyordu: «Altı kişilik ailemi doyurabilmek için ayda en az 50 kilo mısır unu öğütmem gerektiğini bilir misin? Ya 50 kilo mısır unu için kollarımın kaç kez o koca sırıkla, mısır tanelerinin üzerine inip kalması gerektiğini...»

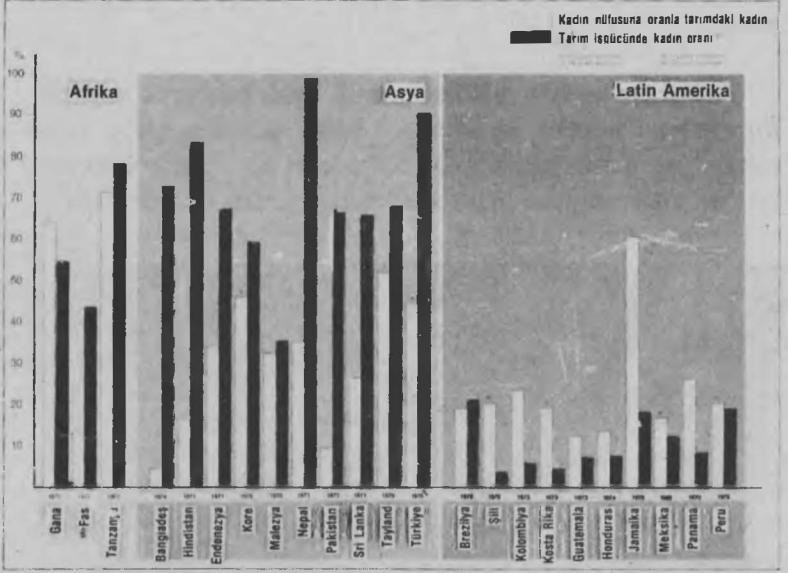
Söyledikçe, söyledikçe, yalnız olmadıklarını gördüler. Afrika'nın çeşitli ülkelerinden gelmiş kadınlarla, Asya'nın çeşitli ülkelerinden gelmiş kadınlar ortak sorunları üzerinde tartışmaya başladılar. Kadınlar da traktör kullanamaz mıydı? Çin'de pekâlâ kullanıyorlardı, neden başka yerlerde de olmasın? Nepal'de artık kadınların kendi tarım kooperatifleri vardı, Gambiya'da da, Venezuela'da da; öyleyse? Kadınlara teknik eğitim kursları

açılan ülkelerin örnekleri, deneyleri dilden dile dolaşıyordu.

«Buraya gelirken kimse beni dinlemeyecek sanıyordum. Oysa herkes dinliyor»... «Demek yalnız ben değilmişin. bu durumda olan»... Bu kesimin kadınlarından en çok duyduğum sözler olacaktı Forum 85 boyunca...

Kadın ve Tarım

(Kaynak: FAO)

Yeniden Birleşmiş Milletler'in «**Dünyada Kadının Durumu**» raporunun tarım bölümüne dönüyorum:

Dünyada tarımın «gelişmesi» ticarileşmesi, ihracata öncelik tanınması kadınları şöyle etkiliyor:

Latin Amerika'da :

Bu kıtada toprakların büyük bir bölümü her zaman birkaç varlıklıların elindeydi. Zamanla tek tük ve çok kıstıtlı toprak reformlarına karşın tarımın ticarileşmesiyle birlikte bu topraklara çokuluslu sermayeler egemen oldu. Yine bu kıtada her zaman erkek tarım işçilerinin sayısı, kadın tarım işçilerinin sayısının çok üstündeydi. Örneğin **Kosta Rika, Guatemala, Honduras, Panama, Şili ve Kolombiya**'da her 10 erkek tarım işçisine bir ka-

dın tarım işçisi. Tarımda kadınların ancak «ek»işlerde ya da hasat zamanı çalıştırılmaları gelenekten. Bu işi kadınlar kocalarına, babalarına, oğullarına ya da ıleye yrdım olsun diye yapıyorlar ve karşılığında ücret almıyorlar.

Latin Amerika'da çok kısıtlı olarak toprakların bölüşürülmesi de kadınların işine yaramadı. Örneğın Şili' de toprak reformunda, son dört yıl içinde aralıksız olarak toprağı işleyenlere toprak verilirken, hiçbir zaman kayıtlara geçmemiş, «toprağı işleyen» diye görünmeyen kadınlara hiçbir şey verilmedi.

Peru'da, Bolıvy'a'da ve Brezilya'da, yasalar gereğı evli bir kadın tohumu kendi alamaz, ekini satan satamaz, kredilerden yararlanamaz, borçlanamaz. **Honguras'da** kendi tarım kooperatiflerini kurmak için yetkililere başvuran bir grup kadının isteğı, «kadın oldukları» gerekçesiyle geri çevrildi.

Asya'da

Kadın erkek ayrımcılığının en az indirilmiş olduğı Çin'i dışarda bırakırsak, Asya ülkelerinde de tarımın geliştirilmesi, teknikleşmesi, ve ticarileşmesi, topraksız tarım işçilerinin sayılarının hızla artmasına yol açtı. (Tarımın gelişmesi, teknikleşmesi, ticarileşmesi hep sermaye gerektiren olgular diye eklemeye gerek yok, değil mi). Yalnız **Hindistan, Pakistan ve Bangladesh'de** topraksız köylüler, tüm kırsal alanda yaşayanların yarısını oluşturuyor.

Ulusal gıda gereksinmelerine göre değil de, ihracata yönelik, paraya çevrilebilir tohumlara yönelindiğinde bu tohumları ekmek, sürmek, işlemek, biçmek her zaman daha çok iş daha çok çalışma gerektiriyor. Bu «daha çok» emek hep kadınlara yansıyor. Oysa Asya ülke-

lerinin birçoğunda tarımda çalışan kadının ücreti, erkeğinkinden çok daha düşük.

Bugün birçok Asya ülkesinde geçerli olan yasalar, kırsal alandaki kadının durumunu daha da güçleştiriyor. Gerek miras, gerek boşanma yasaları Asya ülkelerinde kadınların toprak sahibi olmalarını önüyor. Kimi ülkelerde de kadının toprak sahibi olabilmesi için kocasından özel izin gerekiyor.

Afrika

Bu kıtada doğal güçlüklerin, kuraklığın, toprağın verimsizliğinin yanı sıra, ailelerin beslenmesinin yerine ihracata yönelik bir tarım politikasının izlenmesi, tarım işçilerini, küçük üreticileri zor durumda bıraktı. Bir zamanlar kadın erkek patates ve darı ekerken, aldıkları mahsulun bir bölümüyle ailelerini doyuran, bir bölümüyle gelir sağlayan, kırsal alanın insanları bugün bunları ekmek yerine ihracat için özendirilen kahve ve pamuğa yöneldi. Ancak bu yönlendirilmede kadınlar yok sayıldı.

Kadının toprak sahibi olamaması, Afrika kökenli geleneklerden gelme bir şey değil. Kabile ilişkilerinde kadına büyük önem verildiği, önceleri bir çok kabile reisinin kadın olduğu biliniyor. Ancak...

«Ancak bu kıtada, çok uzun süren sömürgecilik sistemi ve sürdürülen yanlış kalkınma programları, toprak mülkiyetini erkeklere bırakmıştı» diyor tüm raporlar.

«Afrika'da açlığın kökeninde sömürgecilik sistemi yatmaktadır. Toprak sömürülmüştür, sular sömürülmüştür, yakacak sömürülmüştür ve insan gücü sömürülmüştür» diyor Forum 85'deki Afrika'lı kadınlar.

«Ve her şeyi sömürüp bitirdikten sonra, toprakların mülkiyetini yalnız erkeklere bırakıp çekip gitmişlerdir» diyor Forum 85'deki Afrikalı kadınlar.

Topraksızlık, parasızlık, gelirsizlik, eğitimsizlik, «bankacıların», «işadamlarının» kısacası erkekler dünyasının dilinden konuşmamak ve anlamamakla birleşince tarımda çalışan kadınların durumları dehşet verici boyutlara ulaşıyor. «**Dünyada Kadının Durumu**» raporu toprağı işlemek için kimi kadının örneğın Ghana'da yılda yüzde 50 faizle, ya da Nikaragua'da yüzde 240 faizle bõrç para aldıklarını da ekliyor.

Topraksız tarım işçileri... Onların da sayıları binlerle, yüz binlerle değil milyonlarla ölçülüyor. «Gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanda yaşayanların, tarımda çalışanların 600 milyonunun toprağı yok... Tarım geliştikçe, bunlar daha da yoksullaşılıyor» diyor raporlar.

Evet, onlar da toprakta karınca, suda balık, havada kuş kadar çokturlar.

Forum 85'de, uçsuz bucaksız yeşilliğı tarayan gözlerim Türkiye'nin kırsal kesiminden kalkmış gelmiş bir kadına ya da onun durumunu dile getirecek bir başkasına rastlamadı.

«Toprakta karınca, suda balık, havada kuş kadar çokturlar...»

Yeşilin bir ucunda, «Afrika'da açlığın nedeni erkeklerdir» diyen Afrikalı kadınlarının yanına gidiyordum ki, baktım «korkunç ve mübarek elleri, ince küçük çeneleri, kocaman gözleriyle» bizim kadınlarımız gitmiyor gözümün önünden, yüreğimden, beynimden... Onun için...

Onun için, bir anlık soluklanıyorum. Sözü Profesör Dr Baha Galip Tunalıgil'e bırakıyorum: Cumhuriyet Gazetesi'nin 3 Aralık 1984 tarihli «Siyaset» ekinde: «Bu yazı, kentlerde konken partilerinde canı sıkılan kadınlara, kahvelerde öbeklenen kırsal kesim erkeklerimize ve kadın sorunlarını çözümlemeye çırpınanlarımıza ithaf olunur» sunusuyla yayınlanan «Kırsal Kesimde Kadın» başlıklı yazıdan bir bölümünü buraya aktarıyorum :

«Kırsal kesimde gelenek, töre, din, kültür gibi etmenlerle insan gücünün kullanıldığı tarımsal işlemlerde daha yaygın bir şekilde kadın kullanılmaktadır. İnsan işgücünün bazı tarım işlemlerinde % 80 kadın işçisine dayandığı, bunun % 40'ının da 14 yaşın altındaki kızlardan oluştuğu söylenebilir. Sabırlı, dayanıklı, ısrarlı çalışmaya yatkınlığı, işe uyma yeteneğiyle, elverişsiz iş koşullarında yüksek verimle çalışabilen kırsal kesim kadını, bu kısır döngüden günümüzde bile sıyrılamamaktadır. Erkekler de bu olayı normal görmektedir. Traktörle yapılan işlerde % 75 erkek, hayvan ile yapılan işlerde % 40, el ile yapılan işlerde % 80 oranında kadın işçi yer almaktadır. Ülkemizde kırsal kesimde kadın evde, tarlada, çiftlik içinde, avluda, ahırda, hangarda, ulaşım, atölyede, pazarda çeşitli işler yaparak günde ortalama 16 saat çalışmakta, 8 saat dinlenebilmektedir. Bu çalışma süreleri erkekler için mevsimlere ve yörelere göre büyük değişiklikler göstermekteyse de, kadınlar için az

değişim göstermektedir. Tarım işletmeleri küçüldükçe, arazi meyilleri artıkça, toprak sahibi olunmadıkça, aile genişledikçe, batıdan doğuya kayıldıkça kadının çalışmasında iş çeşidi ve çalışma süresi artış göstermektedir.

Kadınların iş verimi normal bir erkeğinkinin üçte ikisi kadardır. Erkek işçinin günde 2500 Kcal enerjiyi işe dönüştürebilmesine karşılık, kadın işçi ancak 1800 Kcal enerjiyi işe dönüştürebilmektedir. Öte yandan iş yapabilme yeteneği 10 yaşından 30 yaşına kadar tırmanma göstermekte ve 30 yaşında doruk noktasına ulaşmaktadır. Ülkemiz nüfusunda erkek işgücü % 55, kadın işgücü % 30 oranındadır. Tarım sektöründe ise kadın işgücü % 51,8, erkek işgücü % 48,2 oranındadır. O halde kırsal kesimde doğrudan üretici olan ve ülke ekonomisine büyük katkıda bulunan kesim, kırsal kesim kadını olmaktadır.

Türkiye'de Çalışan Kadın Sayısı: 6.412.785 Kırsal Kesimde Çalışan Kadın Sayısı: 5.431.451 Kırsal Kesimde Çalışan Kadının Yaş Gruplarına Göre Dağılımları :

Yaş Grupları	Kadın	Erkek
12-14	589.661	1.113.457
15-19	1.010.164	1.872.180
20-24	666.863	1.127.921
25-29	487.247	909.020
30-34	429.004	784.325
35-39	412.099	765.368
40-44	436.920	838.073
45-49	425.975	878.042
50-54	368.514	771.622
55-59	219.975	506.206
60-64	146.585	330.304
35- +	228.183	568.455
Bilinmeyen	10.261	17.883
Genel Toplam	5.431.451	10.482.856
Yüzde	% 51	

Yaradılıştan yapıları erkekler kadar kuvvetli olma-
yan kadınlar, el çabukluğu, sabır gerektiren, tekdüze ta-
rım işlerinde de erkeklerden verimlidirler.

Ülkemizde genellikle tarla ve tohum yatağı hazırla-
ma, ekim, tarımsal savaş, sulama, geniş alanlarda hubu-
bat hasadı, taşıma-ulaştırma işlemlerinde kadınlar çalış-
mazlar. Kadın işgücünün en yoğun olduğu tarım işleri,
çapalama, seyreltme, küçük ve bayır işletmelerinde orak-
tırpanla hasat, sap derleme, tütün, çay, fındık, üzüm, in-
cir, sebze, meyve, narenciye, zeytin, pamuk hasadı, ana-
son, susam, yerfıstığı, haşhaş, patates, mısır, çeltik, so-
ğan, havuç, şekerpancarı, gül, ayçiçeği üretimlerinin pek
çok işlemlerinde de kadınlar çalışmaktadır. Dövenle, sap
döverle harman işlerinde, kağını-at arabası taşımaların-
da. Tütün dizme üzüm, incir kurutma, çuvallama, kasa-
lama, eleme, kırma, sıralama gibi işlerde çalışmaktadırlar.
Öte taraftan büyük bir kesim de özellikle küçük iş-
letmelerde her türlü hayvancılıkta bakım, besleme, te-
mizleme, hayvansal ürünlerin derlenmeleri gibi işlerde
yine kadın çalıştırılmaktadır.

Kırsal kesimde ergin bir kadının günlük iş çeşitleri
şöyledir :

Yemek yapmak, bulaşık yıkamak, ekmek yapmak,
yatak yapmak, süt sağmak, yoğurt yapmak, ahır temiz-
lemek, hayvan bakmak, ev temizlemek, çamaşır yıka-
mak, ütü yapmak, dikiş dikmek, yama ve tamir yapmak,
yün içmek, örgü örmek, kilim dokumak, halı dokumak,
el işleri ve el sanatlarına katılmak, yatak yapmak, kal-
dırmak, işletme içi ve işletme dışı tarımsal işlemlere ka-
tılmak.

Yapılan örnekleme anket sonuçlarına göre kırsal ke-
sim yörelerinde kadının günlük yaşamı 4:30 ile 22:30 ya-
da 5:30 ile 23:30 arasında sürmektedir...

Kadın On Yılında:
Türkiye'de Kırsal kesim kadını:
1975 (S.284) 1980 (Yukarda) 1984 (Aşağıda)

Ülkemizde büyük bir oranda kırsal kesim kadını evinde, tarlasında, akrabalarının işlerinde ücretsiz olarak çalışmaktadır.

Toprak sahibi olmayan ailelerin kadınları ise ya ortakçılık yapılan işletmede ya da ağasının işletmelerinde yıllık gelirler ve geniş tarlalarda küçük umutlar uğruna ömür tüketirler.»

«Afrika'da açlığın nedeni erkeklerdir» ya da «Afrika'da açlığın sorumlusu erkeklerdir» sözlerine yöneliyorum.

Biliyorum, artık ezberlediniz ama yinelemeden edemeyeceğim: Afrika'nın tüm gıdasının yüzde 80'ini kadınlar üretiyor. Bu sayı kimi yörelerde yüzde 90'a, yüzde 95'e çıkıyor.

1980'deki kuraklık başlamadan önce Afrika kıtası kendi gıda gereksiniminin ancak yüzde 86'sını karşılıyordu. Oysa 1930'larda Afrika kıtası tüm temel gıda maddelerinin ihraç edildiği bir kıtaydı. 1960'larda, kendi gereksiniminin yalnız yüzde 90'mı, 70'li yılların sonlarında ise yüzde 86'sını karşılayabiliyordu...

«Toprağımızı, sularımızı, yakacağımızı ve insan gücümüzü sömürüp öyle gittiler» rastgele söylenen, haykırılan bir slogan değildi.

Bugün Afrika kıtasında 150 milyon insan açlıkla yüzyüze, içiçe yaşıyor... Bunların 30 milyonu her an ölün riskiyle «yaşıyor»... Bu 30 milyonun dışında 10 milyon insan da «yaşama olanakları aramak için» köklerini, yörelerini, evlerini terketmiş durumda...

Tüm dünyanın artık görmezlikten, duymazlıktan glemeyeceği, «beni ilgilendirmez» diyemeyeceği açlık haberleri karşısında herkes yardım (para yardımı, yiyecek yardımı vb.) yolları arıyor... Ancak dünyanın bir ucunda yatırılan paranın ya da yollanan konservenin, Afrika'

daki açın midesine ulaşmak için geçeceği yollar, engebeli mi engebeli. (Paranın yiyeceğe dönüşmesi, yiyeceğin Afrika limanlarına taşınması, limandan kamplara ulaşması, taşımacılık sorunları, taşımacılık için gerekli enerji yokluğu, eleman yokluğu, depolama sorunları, buğdayı, unu çığ yediremezsiniz ya, su sorunu, pişirme, ateş sorunu, dağılım sorunu, bu engebeli yolun üzerindeki ufak tefek taşlardan yalnızca birkaçı...)

«İşte, önce Afrika'daki açlığın nedenlerini araştırmak, bilmek gerek» diyor son 10 yılda dünyada kadının durumunu inceleyen rapor. (Yani, acil, kısa vadeli «yardımlar»la vicdanlarınızı rahat ettirip yan gelip yatacğınıza bir zahmet, sorunun derinliklerine inin demek istiyor.) Ve doğa koşullarının, sömürge sisteminin yanı sıra açlığın başlıca nedeni olarak uygulanan tarım politikalarının yanlışlığına dikkatleri çekiyor. Bu yanlışlığın başında tarımı gerçekleştiren kadınların yok sayılması; tarımdaki gelişmelerden kadınların soyutlanması; temel gıda maddelerinden çok paraya dönüştürülen, ticari tarıma prim verilmesi; ve bu tür tarımda kadına herhangi bir söz hakkı verilmemesi, gibi öğeler geliyor. «Bugüne dek yöresel tarım programlarının hemen hemen tümünde toprak, kredi, bilgi, tohum, gübre ve ilaçlama malzemeleri erkeklere verildi» deniyor.

Gambiya'da, hükümetin benimsediği tarım programlarına göre 1980'de ülkenin kendi pirinç gereksinimini karşılayacağı öngörülmüştü. Oysa 1966 ve 1979 yılları arasında Gambiya'nın pirinç ithalatı yüzde 300 arttı... Tüm yatırımlar ve teknik bilgiler erkeklere verilmişti. Oysa Gambiya'da pirinci yüzde 84'ünü üreten kadınlar.

Botswana'da töreler kadınların davar ya da öküz kullanmasını engelliyor. Kırsal alanlardaki erkeklerin çoğu kentlere iş aramaya gittiklerinden, köyde kalan erkekleri, tarlada çalışan kadınlar yüksek ücretler karşı-

lığında, tarlayı sürmek için kiralyıyorlar. Uzun bekleme listeleri oluşuyor. Ve bu yüzden çoğu kadın tarlasını, ekin mevsimine hazır edemiyor.

Burkino - Faso'da, her yağmur mevsiminde insanların hasta ve halsiz düştükleri, çocukların hızla kilo kaybettikleri görüldü. Nedeni aldıkları gıdadaki fark değildi. Nedeni, yağmur mevsiminde, tarlada her zamankinden daha çok çalışan kadınların, akşam eve gelip yemek hazırlayacak güçleri ve halleri olmadığıydı.

Zambiya'da yapılan bir araştırma, hasat döneminde elde edilen ürünün toprağın verimliliğiyle ilgili olmayıp, kadınların güneşin doğuşuyla batışı arasında ne denli çok ve çabuk çalışabildikleriyle ilgili olduğuydu.

Yeşillikteki çığılığı yeniden yeniden duyar gibi oluyorum :

«**Topraktan daha çoğunu alamıyorsak, toprağın vermek istememesinden değildir... Ellerimizin daha hızlı çalışmamasından, sırtlarımızın daha çok yük taşıyamamasındandır!**»

Fildişi Sahili'nde, daha önce toplumlarını doyurmaya yönelik kadınların yaptıkları tarımın yerini, aynı topraklarda kahve ve pamuk ekimi yeğlenip, bu topraklar erkeklere verilince, o yörede açlık başgösterdi.

Yetmişli yıllarda **Tanzaniya** ve **Zambiya'ya** yeni bir tür mısır tohumu getirildi. Mevsim sonunda hiç iyi bir sonuç alınamazken, Zambiya'da aynı tohumun verimi yüksek oldu. Her iki ülkede de doğa şartları aynıydı. Tanzaniya'da tohum ve gübre erkeklere verilmişti, tarlada çalışan kadınlardı, satıştan karı erkekler alıyordu. Zambiya'da tohum ve gübre kadınlara verilmişti, tarlada çalışan ve ürünü satan kadınlardı.

Bunlar gibi çeşitli araştırmalardan hareketle, sayısız bulgular, gerçekler ortaya koyuyor «10 Yılda Kadının Durumu» raporu. Örnekleri çoğaltmaya gerek var mı?

Bugün, başta FAO olmak üzere gerek Birleşmiş Milletler'e bağlı çeşitli kuruluşlar; gerek DAWN (Development Alternatives with Women for a New Era — Yeni bir Dönem için Kadınlarla Gelisme Alternatifleri) gibi son yılların kadın hakları hareketleri sonucunda oluşmuş, bağımsız kuruluşlar, kırsal kesimde kadınlarla çeşitli tasarıları gerçekleştirme yolunda çalışmalarını sürdürüyor... Nitekim Dünya Kadın Konferansı sonunda, «2000 Yılına ilişkin Stratejiler» önerisinde bu alandaki kadınlara çeşitli önceliklerin tanınması kararı alıncağı.

DEĞİŞEN İLİŞKİLERDE KADIN OLMAK

Yeryüzündeki tüm insanların beşte üçü kırsal alanlarda, nabızlarını, soluklarını mevsimlerin değişimine, doğa koşullarına, toprağa, suya, tohuma uydurarak yaşıyor ya da yaşamaya çalışıyor... Geri kalanı ise, büyük ya da küçük kentlerde, çarkların, makinelerin dişlileri arasında yaşam savaşı veriyor...

Yeryüzündeki tüm insanların beşte ikisi, dünyanın şu ya da bu ucunda birbirinden çok farklı zaman dilimlerini aynı anda yaşıyorlar. Kimi sanayileşmeyi çoktan tamamlamış, kimi sanayileşme sürecinde henüz ilk adımlarını atmakta...

Sanayileşmenin ve kentleşmenin kadınlara yansıyış biçimleri, Forum 85'de sayısız toplantıya konu olacaktı.

Onlara dünyanın çeşitli yerlerinde çeşitli adlar veriliyor :

«Yalnız-kadın», «erkeksiz-kadın». «aile reisi kadın», «erkek-kadın», «yalnız-anneler», «pazar günlerinin anneleri», en gençlerine «kız-anneler» vb... «Aile reisi kadın» dışında bu adların hiçbirisi onları tanımlamaya yeterli değil.

Onlar, bir ailenin tüm sorumluluklarını tek başlarına göğüsleyenler..

Gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde, «yalnız kadın»lı aileler çoğalmakta.
(B.M. — L. Sparham)

Onlar, köyden kente akında, kocaları iş peşinde kentlere doğru yola çıktıklarında geride köyde kalanlar...

Onlar, doğal ya da doğal olmayan nedenlerle kocaları erken ölenler...

Onlar, yaşadıkları ülkelerdeki demografik nedenlerle zorunlu olarak, ya da kendi özgür seçimleriyle evlenmeden çocuk sahibi olanlar...

Onlar, «aile reisi» **kaçınlar**.

Bugün yeryüzündeki her üç aileden birini, kadın yönetiyor. Yeryüzündeki her üç aileden birinde tüm sorumlulukları kadın yükleniyor.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde erkek ve kadın nüfusu nereueyse birbirine eşit olan ülkelerde. savaş sonra-

sında, Sovyetler Birliği'nde 20 milyon; Polonya'da 5 milyon, Almanya'da dört buçuk milyon, İngiltere'de 1 milyon 800 bin; Fransa'da bir milyon 300 bin daha çok kadının vardı.

Bugün Afrika'da kimi ülkede her üç kadına, kimi ülkede her dört kadına bir erkek düşüyor. Ve Zambiyalı arkadaşım Rosemary soruyor: **«Bugüne dek evlenmediğime ve bugünden sonra da evlenmeye niyetli olmadığımı göre, çocuksuz yaşamaya mahkûm muyum?»**

Rosemary, 34 yaşında, ve meslek sahibi. Hem **«Zambiya'da Kadın»** adlı bir derginin yazı işleri müdürü hem de Zambiya radyosunda çalışıyor. **«Evlenmek istemiyorum. Hele hele bir erkeğin, ikinci ya da üçüncü karısı olmak hiç istemiyorum ama doğurmak, çocuklarımı yetiştirmek istiyorum»** diyor... Rosemary kararını vermiş: Yeryüzündeki birçok **«bekâr anne»**den biri olacak.

«Önceleri, anımsarım ben çocukken, böyle bir olay toplumda iyi karşılanmazdı. Ama bugün bugün Zambiya'da böyle bir sorun yok. Çünkü evlenmeden çocuk sahibi olan kadınlar çoğunlukta. Elbet ki böyle bir işe kalkışanlar hep çalışan ya da meslek sahibi olan okumuş kadınlar. Yani kısıtlı da olsa geçimini sağlayabilenler... Bizim ülkemizde kadınların evlenmeden çocuk sahibi olmalarının tek nedeni, erkek ve kadın nüfusundaki eşitsizlik değil. Başlıca nedenlerden biri de çalışan kadınların mesleklerini, işlerini sürdürmek istemeleri... Bizde kadın evlendiği an kocası çalışmasına izin vermez.»

Sierra Leone'li Bridget, Rosemary'ye katılıyor. **«Bizde de kadın nüfusu, erkek nüfusundan fazla... Bizde kadınların yüzde 80'inin okuması yazması yok. Ama okuyan kadınlar, az da olsa biraz eğitim görmüş kadın evlenmiyor, evlenmeden çocuk sahibi oluyor. Ya da evleni-**

yor, çocuk sahibi olur olmaz boşanıyor...» (Bridget de gazeteci ve televizyon programcısı, iki çocuğunu doğurduktan bir süre sonra ayrılmış. Bugün yetişkin olan iki çocuğunu kendi büyütmüş.) **«Hayır kolay olmadı. Her zaman mali güçlükler içindeydim, ancak toplum tarafından rededilmedim. Mesleğimi sürdürdüğüm sürece ve annelik görevimi yerine getirdiğim sürece, çevremden yalnız destek, sevgi ve saygı gördüm.»**

«Biliyorum, hiç kolay olmayacak, ama kararlıyım: Anne olmak istiyorum. Beni bunca zaman bu konuda düşündüren çevremın nasıl karşılayacağı değil, yalnızca mali sorunlardı...» diyen Rosemary, bizleri şaşkına çeviren bir Zambiya yasasından söz ediyor: Zambiya'da **«aile giderlerinin büyük bir bölümünü erkekler karşılar»** gerekçesiyle, çalışan erkekler daha az, çalışan kadınlar daha çok vergilendiriliyor!

Bugün Afrika ülkelerinde (**Kenya, Botswana, Malawi, Ghana ve Sierra Leone'de**) tüm ailelerin yüzde 40'ı «yalnız» ya da «erkeksiz» kadınlar tarafından yönetiliyor. Bugün Latin Amerika'da da durum farklı değil. **Karib Adalarında, Jameyka'da** her üç aileden biri, **Peru, Honduras, Venezueila ve Küba'da** her beş aileden biri «yalnız» ya da «erkeksiz» kadınlar tarafından yürütülüyor.

Forum 85'de **«Kadın aile reisleri»** konulu sayısız toplantıdan birindeyim :

Kadın aile reislerinin çoğalmasında başlıca üç neden var: Göçler, boşanmalar, ve kadınların erkeklerden daha uzun yaşaması.

Gelişmekte olan ülkelerde başlıca etken göçler... **«Ücretler, ücretlilere bağlı. İşler, kentlere bağlı... Kadınları ev işlerine bağlayan bağlar ise hepsinden daha güçlü. Bu nedenle ücretli işlere kavuşmak için kentlere akın**

*Latin Amerika'da... Meksika'da, Guatemala'lı aile reisi bir ku-
şın...*

(UNHCR — P. Jambor)

etmekte öncelik erkeklerdedir» diyor yeşil alandaki «Aile reisi» kadınlar...

«Geri dönüp dönmeyeceklerini bilmeden, döndüklerinde para getirip getirmeyeceklerini bilmeden, yaşantımızın değişip değişmeyeceğini bilmeden bekleyen; beklerken çalışan, beklerken çocukları doyuran, beklerken eve bakan, beklerken ölüm kalım savaşı veren, beklerken yaşanan ise biz kadınlarız...» diye ekliyorlar.

İkinci neden, boşanmalar... Gelişmiş ülkelerde olsun, gelişmekte olan ülkelere olsun boşanmalar hızla artıyor.

1960'dan 1980'e, Avrupa ülkelerinde boşanmalar iki kat arttı. (Hollanda'da üç kat, İngiltere'de dört kat artış var.) Amerika Birleşik Devletleri'nde geçen yıl bir milyon aşkın çocuk, anne ve babasının boşanmasına tanıklık etmiş... Bangladeş'de ve Meksika'da evli her on kadından biri boşanıyor... Dünyanın her yerinde (Türkiye'de de diye eklemeye gerek yok) boşanmak isteyen kadın ancak ekonomik bağımsızlığını kazandıktan sonra boşanmayı gerçekleştiriyor. Kadın (genellikle bağlı olduğu sınıfa göre) ya çalışarak bu bağımsızlığını kazanıyor; ya da eski kocasından yüklü bir «nafaka»yı garantileyerek boşanıyor.

Nairobi Üniversitesi'nin yeşil bahçesinde söz boşanmaların çoğalmasında üzerinde geziniyordu ki, İngiliz genç bir kadın atıldı: «Yok yok, tutucular çok endişe etmesin, bundan sonraki yıllarda boşanmalar bu kadar hızlı artmayacak»... Bildiği bir şey mi var acaba diye biz ona bakarken, o sürdürdü: «Yakında evlenen kalmayacak ta ondan!»

Bu söz üzerine büyük bir alkış koptu. Toplantıyı izleyen erkek, kadın kim varsa «hurra!», «yaşa!» haykırış-

larıyla öyle bir «tezahürata» kalkıştılar ki, bir anda yeşilin her yanından insanlar yanımıza gelmeye başladı... Ansızın, «Aile-reisi kadınlar» toplantısının dinleyicileri iki, üç misli çoğalmıştı. Herkes bir ağızdan konuşuyordu. Herkes herkesi susturmaya çalışıyordu... Mikrofon elden ele dolaşırken, hepten kaybolduğundan, en yüksek kim bağırırsa, onun sesi duyuluyordu :

«Ya çocuklar? Çocuklar n'olacak?»

«Evlenen kalmayacak. Çocuk da mı yapılmayacak!»

«Hey! ne diyorsun sen? Size hiç biyoloji dersi vermediler mi! Leylekler ancak evlilere mi çocuk getirir saymıyorsunuz!»

«Yoksa sizde, evli değilsen lahana'dan çocuk çıkmaz mı!»

Kalabalığın en yoğun olduğu yerde yeşile bağdaş kurmuş üç beş kadın bir arada tempo tutarak bağırma-ya başladılar :

«Kahrolsun evlilik, yaşasın birlikte yaşamak!»

Onlara birkaç kişi daha katılacak oldu... Toplantıyı düzenleyenler, «lütfen işi çığrından çıkarmayın» diyerek herkesi «ciddiyete» davet etti...

Rosemary, Briget ve ben bir arada oturuyorduk. Rosemary yavaşça eğilip, çığırkanları gösterip kulağıma şöyle fısıldadı: «Sevdikleri adam evli değilse, çocuk sahibi olmak istiyorlarsa neden evlenmek istemezler anlamıyorum. Üstelik, onlarda evlenince işi bırakmak, çalışmak için kocadan izin almak da yok!»...

Rosemary'yi, öteki zenci arkadaşım, Amerika görmüş yine Afrikalı Bridget yanıtlıyacaktı: «Tamam bugün seviyor, ama aynı adamı yarın da seveceği ne malum!»

Ben, evlenmeden çocuk sahibi olmayı seçen kadınların gelişmiş ülkeierde daha yaygın olduğunu sanırdım. Yanılmışım. Afrika ülkelerinde, gelişmekte olan öteki

lkelerde de yaygın. Ancak, bunlarda, Amerika ya da Avrupa'daki kadınlar gibi kendi zgr seçimlerinden çok, zorunluluklar nedeniyle, başka çareleri olmadığından bu kararı alan kadınlar.

Yeşillığin orta yerindeki toplantı «aile-reisi kadınlar» konusundan çıkıp, «evliliğe karşı, birlikte yaşamanın faziletleri»ne dnşvermiş bu arada, (Son on yılda Amerika Birleşik Devletleri'nde evlenmek yerine birlikte yaşamayı yeğleyenlerin oram 50 kat artmış.)

Bridget'le Rosemary'yi susturup, dinlemeyi sürdürüyorum. Bağrışmalar, ağrışmalar arasında, bütün duyabildiklerim sonucunda şunu çıkarıyorum :

Evet, evliliklerin çözülüp, yerini «birlikte yaşamaya» bırakmasının nedeni ekonomik, politik, toplumsal gelişmeler sonucuydu. Evet, kentleşme, sanayileşme, teknik gelişim arttıkça, evliliklerin çözülmesi de artacaktı. Kadınla erkeğe yüklenen roller arasındaki uçurum azaldıkça, evlenmek gereğini duyanlar da azalacaktı.

Çünkü, bakıyordum da, bu toplantıda «evliliğe karşı birlikte yaşamanın faziletlerini» döküp sayan kadınlar, hep dönüp dolaşıp aynı noktaya geliyorlardı: Onlar için «birlikte yaşamak» daha çok paylaşmak demekti. Her şeyi daşa çok paylaşmak... Ailenin giderlerini paylaşmak (ev kirasından, elektrik, su parasına, yiyecek alışverişinden, giyim alışverişine); sorumlulukları paylaşmak (ocukların eğitiminden, evdeki işlere) görevleri paylaşmak ama en önemlisi sevgiyi, dostluğu, dayanışmayı paylaşmak demekti.

«Evet,» diyrdu toplantıdaki kadınlar, «belki nikh'daki garanti, birlikte yaşamakta yok. Ancak garantiler yerine her gün yeniden sınanan bir beraberlik, eğer sürüyorsa, srdrebiliniyorsa çok daha değerli. Demek ki vazgeçilemeyecek bir ilişki!»

Yeşilin üzerinde yeniden «Aile-reisi kadınlara» döndük. Bunların çoğalmasının üçüncü nedeni de ölümler... Toplantıyı düzenleyenler, Birleşmiş Milletler Raporundaki deyişi yineliyorlar: «Erkeklerin çoğu hayattayken değil, ölünce karılarını terkediyorlar.»

Yaşam güçlüklerine karşın, kadınlar, erkeklerden çok daha uzun yaşıyor. (Sanayileşmiş ülkelerde yaklaşık 6 yıl daha çok; gelişmekte olan ülkelerde iki yıl daha çok.) Bir de, kadınların genellikle kendilerinden hep daha yaşlı erkeklerle evlendiklerini düşünün... (Avrupa'da 60 yaşından yüksek, her dört kadına, üç erkek düşüyormuş.) Kadının, aile reisi yaşlı kadının karşılaştığı güç-

Yaşlılık, kimi kadınların kimi «rollerden» kurtulduğu bir dönem... Yaşlılık, çoğu kadın için «yatnız»lığın çoğaldığı dönem...

Yaşlılık, ekonomik açıdan, kadınlar için en güç dönem...

(B.M. ILO)

lükler erkeklerinkinden çok daha ağır. Yalnız ekonomik açıdan dikkatleri çeken söyleyeyim: «Yaşamı boyunca çalışmıyor görünen, ya da daha az çalışma olanağı bulan, daha az ücret karşılığında çalışan kadınlar, emeklilik hakkını aldığı anda —eğer alabilirse elbet— doğal olarak erkeğinkinden çok daha düşük bir emeklilik maaşı alıyor.»

Endonezya'da yaşlılar: Zinde kalmak ve etmek parası...

(J. Mailland)

Genç, orta yaşlı, yaşlı; kırsal alanda, hızlı kentleşmelerde, sanayi kesiminde; bekâr, evli ya da dul, tüm «aile-reisi kadınlara» ilişkin sayısız toplantı düzenlendi Forum 85'de.

Bu konu, Dünya Kadın Konferansı'nda da ele alınacak ve «2000 Yılına İlişkin Stratejiler» belgesine, hangi konumda olurlarsa olsunlar aile reisi kadınlara öncelikli anlayış, destek, yardım gerektiği konusunda bir madde konulacaktı. Çünkü...

«...Çünkü günümüzde tek gelirle, yalnız erkeğin geliriyle aileler geçinemediklerinden, karı-koca birlikte çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Ve gereksinimlerini ancak bu şekilde karşılayabilmektedirler... Oysa aile reisi kadınların sorumluluğundaki aileler bu olanaktan yoksun olup, daha baştan yoksulluğa itilmekte, bir haksızlığın kurbanı olmaktadır.»

«2000 Yılına İlişkin Stratejiler»deki her madde gibi bu konudaki öncelik hakkı da Birleşmiş Milletler Dünya Kadın Konferansı'na katılan her devlete önerilecek.

Şimdi bir an için gözlerinizi kapayın (yok, kapamayıp, açık tutsanız da olur: Nasılsa görmenize olanak yok) Ve hep birlikte düşleyelim : Diyelim yıl 2 bin bilmem kaç. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Ayşe'ye, Fatma'ya, Leyla'ya vb. diyecek ki, «Yaa, demek sizler evlenmeden çocuk sahibi oldunuz, aile kurdunuz. Bu seçimi yapmak sizden, size öncelikli haklar tanımak bizden: Buyrun en başta iş olanakları, buyrun öncelikli kredi, buyrun konut fonlarından yararlanın, buyrun çocuklarınıza bir sınav hakkı daha... Kolay değil, sizler aile reisi kadınlar-sınız...»

Fazla düşlemeye ya da fazla gülmeye zamanımız yok, çünkü yanda bir şeyler oluyor.... Yanda dediğim yer Barış Çadırı'nın hemen yanında :

Forum başladı başlayalı, buradaki kadınlarda olağanüstü bir etkinlik göze çarpıyor: Bildiriler yayınlıyorlar, imza kampanyaları açıyorlar, önlerindeki masalar-

da sergiledikleri belgeler, kitapçıklar her an kapışılıyor. Elllerinde bir değil, birkaç mikrofon var. Her an yeşil alanın her yanına seslerini duyurabiliyorlar... Çevrelerinde hep meraklı, coşkulu, kalabalık bir izleyici kitle si var... Bulundukları yerde en çok dikkati çeken ise dev bir yazı: **«Askerlere değil, kadınlara ödeyin!»** diyor... Sık sık yapılan anonslar arasında en çok duyulana şu: **«Tüm devletler, evde, tarlada ve her yerde, karşılıksız çalışan kadınlara borçludur!»**

Burası, «Evişlerine ücret» köşesi.

Burası, 1972'de kurulan, merkezi Londra'da bulunan ve çeşitli Avrupa ülkelerinde kardeş kuruluşları ya da subeleri olan «WFH» Örgütünün köşesi... (WFH— Wa ges for Housework, yani Evişlerine Ücret.)

«Kadınlar evde yaptıkları işlerin hesabını tutulacak olsalar, yılda 15 bin dolar kazanırlar» diyorlar. (Bu sa- yıya, ahçı, dadı, gündelikçi, ütücü, çamaşırcı vb. gibi kim- selere ödenen ücretlerden varmışlar.)

«Ev işlerine ücret» isteği, ilk anda insanı şaşırtıyor. Dünya kadınlarına «rolleri» öyle iyi belletilmiş ki, onlar bile yadırgıyor bu sözcükleri... Hayır bu köçedeki ka- dınlar her evde yapılan işler karşılığında henüz devlet- ten maaş almak istemiyor. Bir ara o da düşünülmüş. Ancak kadınlar, «aile-rolleri» üzerine düşünmeden, bu rolleri değiştirmeye yönelik tavrı benimsemeden, bu yo- la başvurmanın şakıncalı olabileceğine karar vermişler. «Kadınlar, kendileri hazır olmadan, ev işlerine maaş bağlanması, kadını daha da çok eve bağlayacak, dışar- daki işini sürdürmesini engelleyecek, kadının dört duvar arasında tutsaklığın arttıracak, toplum yaşamına katıl- masını önleyecektir» diyorlar. Ondan, şimdilik bu maaş- tan vazgeçmişler. Peki, istedikleri ne?

WFH Örgütünün kurucusu, aynı zamanda kampanyanın başını çeken Selma James, konuşuyor :

«İsteğimiz, evde yaptığımız işlerin, gördüğümüz hizmetlerin ekonomik değerinin hesaplanması, ortaya çıkarılması. ve bu ekonomik değerın devletlerin milli gelir hesaplarına vansıtılması.»

Söyle sürdürüyor Selma James :

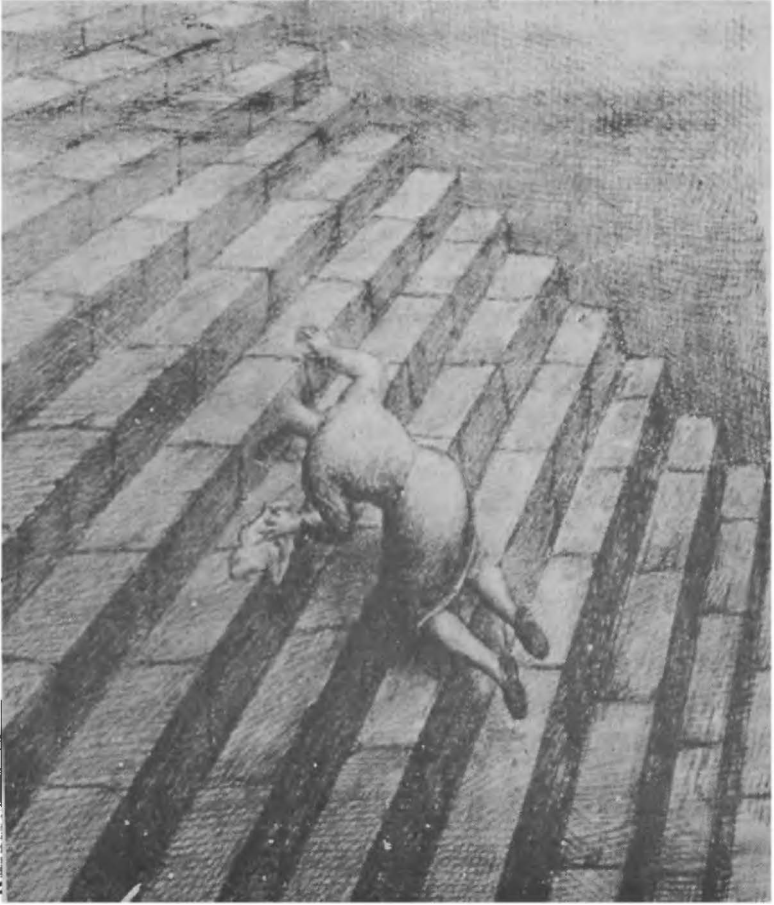
«Aksi balde kadınların karşılıksız yaptığı işler, hiçbir zaman bilinmeyecek, hep yok sayılacak... Yaptığımız işlerin ekonomik değerinin bilinmesi, kadınlara yönelik araştırmaya, tekniğe, yeteneğe, hizmetlere daha çok para ayrılmasını, yaşantımızın her alanına daha çok yatırım yapılmasına yol açacaktır... İşte biz buraya bu hakkımızı almaya geldik.»

Bu düşünce, 1975 Meksika Dünya Kadın Konferansı'nda da ortaya atılmış ancak herhangi bir karar alınması sağlanamamıştı. O gün bu gün ve özellikle Forum 85 boyunca başta İngiltere, İsveç, Norveç, Danimarka olmak üzere yalnız Avrupa ülkelerince değil, Kuzey ve Güney Amerika, Afrika ülkelerince, Asya'dan da özellikle Hintli kadınlar tarafından bu konuda kampanyalar sürdürülüyordu.

Dünya kadınlarının, karşılık almadan evde yaptıkları işlerin ve gördükleri hizmetlerin ekonomik değeri yılda 4 trilyon doları buluyor. Ve bu, yok sayılıyor!

Ben, tam Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin Ayşe'ye, Fatma'ya, Leyla'ya, «yaa, demek sizler evlenmeden çocuk sahibi olan aile reislerisiniz, buyrun sizlere öncelikli haklar...» düşlerine dalmışken, yanda kopan kıyamet işte bu köşedeydi...

Herkes birbirini kutluyor! Herkes birbirine sarıl-

Roland Topor'un çizgileriyle kadın.

muş, müthiş bir sevinç, bir neşe, bir coşku yaşanıyor! «Başardık, başardık!» diye herkes birbirine müjdeyi veriyor.

Bütün bu kutlamaların, paylaşılan sevincin ve coşkunun nedeni şuydu: On gün boyunca Forum 85'de toplanan imzalar, sürdürülen kampanyalar sonuç vermiş,

ve konu, tüm devlet delegasyonlarının toplandığı Birleşmiş Milletler Dünya Kadın Konferansı'na ulaştırılmış, konferans bu konuda bir karar almıştı:

«2000 Yılına İlişkin Stratejiler» belgesinin 120. paragrafı, «...kadınların her alandaki kalkınmaya ve gelişime bugüne dek karşılıksız olarak yaptıkları tüm hizmetleri ve katkıları tanınmalıdır. Bu katkının ekonomik değeri saptanmalı ve milli gelirlere, ekonomik istatistiklere, gayri safi milli hasıllalara yansıtılmalıdır. Her devlet, özellikle tarım üretiminde ve evişlerinde kadınların karşılıksız kalmış katkıların değerlendirilmelidir.»

Öteki tüm maddeler gibi, bu madde de Konferanşa katılan tüm devletlerin hükümetlerine önerilecek...

Hükümetler de «elbet, hay hay, kadınların evi temizleme, çocuk bakma, yemek pişirme, ütü, çamaşır, bulaşık, tarlada çalışma, tarlaya yemek su taşıma vb. hizmetlerinin karşılığı şu kadar etmektedir. Aslan kadınlar, kaplan kadınlar bu yıl ekonomimize, milli gelirimize tam şu kadar katkıda bulundunuz» deyip, hepsine birer madalya takacaktır!!!

Yok, yok, bakmayın benim böyle karamsar olduğuma, o yeşil bahçede sevincin, keyfin, inancın ve umudun sonu yok :

«Bu büyük bir başarıdır. Bu kararın alınmasıyla, bugün değilse bile yarın, hükümetler bunu gerçekleştirmek zorunda kalacaklardır.» diyorlar.

«Hiç olmazsa bundan böyle emeğimiz yok sayılmayacak» diyorlar.

«On yıl önce böyle bir şeyden söz etmemiz bile, kahkahalarla karşılanırdı, bugün 157 devletin temsilcileri isteğimize hak veriyor ve bu yolda bir karar alabiliyor» diyorlar.

«Bundan böyle ev kadını denilince, evinde oturup pinekleyen, hiçbir işe yaramayan, beş para etmeyen bir insan gelmeyecek akıllara!» diyorlar.

Alınan kararı, hükümetlerin bir an önce uygulamaya koyması için tüm dünya kadınlarına bir de grev çağrısı yapıyor Forum 85'de.

«Bir gün boyunca tüm ev işlerini bırakın!» diye sesleniyorlar.

«Yalnız, bir gün boyunca diyoruz, çünkü tüm kadınlar bir hafta boyunca ev işini bırakın, yapmayın dersek, dünya altüst olur!» diye ekliyorlar.

Forum'da grev günü 24 Ekim 1985 olarak saptandı. Çünkü 24 Ekim, bundan on yıl önce İzlanda'da tüm kadınların genel greve gittikleri, ve tüm işleri bıraktıkları gün... Grevin öncülüğünü, uluslararası bir kuruluş olan «Diyalogda Ev kadınları» örgütü yapıyor. Nitekim, kadınların karşılıksız gördükleri hizmet ve işlerin milli gelirlere yansımaları önerisini Forum'dan, Konferansa götüren de bu örgüttü.

(24 Ekim günkü grevde nerelerde, neler olup biteceğini sizlere aktaramıyorum, çünkü o günlerde bu kitap baskıda olacak.)

Günümüzde, artık hiçbir aile, bir kişinin çalışmasıyla geçinemediğine göre, karı-kocanın birlikte çalışmaları, eve gelir sağlamaları gerektiğine göre, «ezelden beri» kadının görevi olan ev işleri, çocuk bakımı ne oluyor?

Dünün «büyük aile»leri çözülüp yerlerini «küçük aile»lere bıraktıkça işi çoğalan ve güçleşen kadına, her geçen gün yeni koşullarda ve ilişkilerde yeni işler ve sorumluluklar mı yüklenecek?

Kadınlar, dün sırtlandıkları görevleri, bugünün değişen koşullarında ve ilişkilerinde sürdürmeye mahkûm

edildiklerinde, onlardan nasıl bir gelişme bekleyebiliriz? Eğitimlerini nasıl sürdürebilecekler? İş, çalışma ya da meslek yaşamlarında nasıl atılımlar yapabilecekler? Emeklerinin değerini nasıl alabilecekler? Kendilerinin ve ailelerinin sağlığını nasıl koruyabilecekler? Toplum yaşamına nasıl katılabilecekler ya da katkıda bulunabilecekler? Evdeki çalışmalarıyla, «dışardaki» çalışmaları arasında, erkeğin iki katı çalışan kadın, ülke yönetimlerine nasıl katılabilecek?

Erkeklerin Ev İşlerine Katkısı
Yüzde

	Belçika	Danimarka	Fransa	Federal Almanya	İrlanda	İtalya	Lüksemburg	Hollanda	İngiltere
ERKEKLER									
"Karına yardım ederim"									
Sık sık.....	38	37	39	28	32	15	32	41	48
Bazen.....	44	46	45	57	51	54	51	52	39
Asla.....	17	11	1	13	16	30	15	6	12
Bilmiyorum.....	1	6	5	2	1	1	2	1	1
Toplam.....	100	100	100	100	100	100	100	100	100
KADINLAR									
"Kocam bana yardım eder"									
Sık sık.....	28	37	28	22	25	13	15	27	32
Bazen.....	40	41	44	54	50	35	49	54	45
Asla.....	31	18	27	23	24	49	32	18	22
Bilmiyorum.....	1	4	1	1	1	3	4	1	1
Toplam.....	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Commission of the European Communities. "European Men and Women in 1978"

Bunlar gibi sayısız sorunun yanıtını, Forum 85'deki tüm kadınlar şöyle veriyor: «Değişen koşullarda ve ilişkilerde kadına yüklenen roller de değişmeli!»

Kimi ülkelerde kadınların «ezeli rolleri»ni günümüzün koşullarına uyarlamakta devletler öneayak oluyor. (Finlandiya'da doğumda, kadına 10 ay ve erkeğe 6 ay ücretli izin; Bulgaristan'da doğumda kadına iki yıl ücretli, bir yıl ücretsiz, toplam üç yıl izin, vb.)

Kimi yerde, toplum ve devlet elele birlikte kadınların yükünü hafifletmeye çalışıyor. Kimsesizlere, yaşlılara, sakatlara, işsizlere, göçmenlere tanınan kısıtlı da olsa kimi haklardan çocukları ve «aile reisi» kadınları da yararlandırmaya çalışıyor. (İşyerlerinde kreşlerin zorun-

luluğu, işsizlik sigortaları, yaşlılara bakımevleri vb.) Ancak bu gibi kimselerin devlet korumasından yoksun olduğu toplumlarda, (ki çoğu yerde öyle) onların da sorumluluğu kadınların sırtlarına yükleniyor.

«Devletler, hükümetler, politikaları gereği, hâlâ toplum yaşamının temel birimi olarak aileyi kabul etmekte, ailelerin hızla çözülmekte olduğunu görememektedir» diyor Forum 85'deki kadınlar.

«Bireylerin tüm gereksinimlerini, bu ne olduğu pek de kesin olmayan, soyut bir 'aile' kavramı çerçevesinde karşılamaya çalışmak; kadının rolünü sıcak aile yuvasındaki varlığıyla sınırlamak, gerçekçilikten uzak olmak, geleceği görememektir.» diyorlar. Ve şöyle ekliyorlar: «Kadınların her geçen gün evin dışında da çalışma zorunluluğu, boşanmaların göçlerin artması, 'aile reisi' kadınların ve evlilik dışı çocukların hızla çoğalması da, bu politikanın gerçeklerden ne denli uzak olduğunu kanıttır. Bu yanlış yalnızca kadınların sırtına yüklemek ise büyük bir haksızlıktır.»

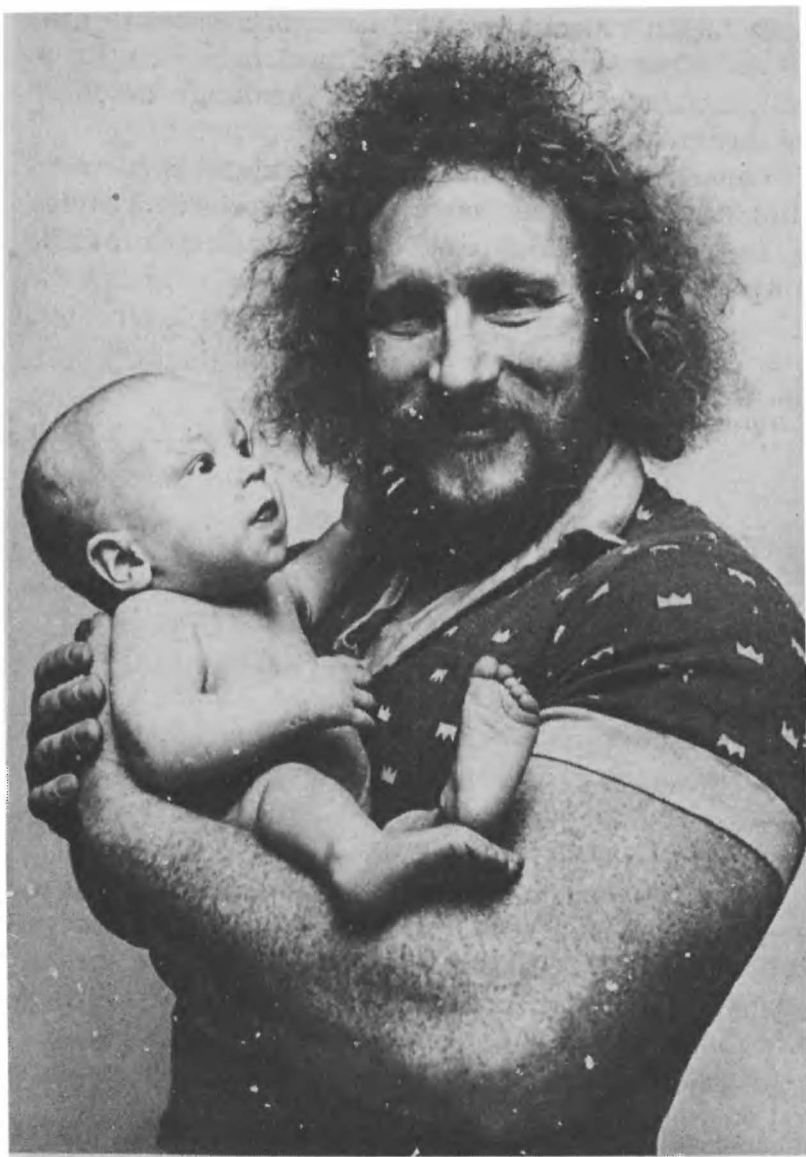
Evlenmeden çocuk sahibi olma kararı alan Rosemary'nin dediklerini düşünüyorum: «Kimi zaman, anne olmak istememin tek nedeni, yüzyıllardır süregelen koşullandırılma mı diye sormadan edemiyorum.» diyordu...

Dünden bugüne kadınlara verilen roller içinde en önde geleni, en ağır basanı: «annelik rolü»... «Doğurmuş kadın, yarım kadındır, eksik kadındır» diye dile getirilen düşünce, bunun en somut örneği.

«Meslek ve çalışma yaşamınızla annelik görevini nasıl bağdaştırabiliyorsunuz?»

Çalışan her kadının sık sık duyduğu bir soru bu.

Ahmed'e, Memet'e, Ali'ye soruyorum, size hiç böyle bir soru yöneltildi mi diye, kahkahalarla gülüyorlar. Sa-

İsveç'in ağır siklet şampiyonu Lennart Dahlgren, erkekleri «babalık görevine» çağırıyor. (Reija Rüster)

hi, siz hiçbir erkeğe, «meslek yaşamınızla babalık görevini nasıl bağdaştırabiliyorsunuz, nasıl bir arada yürütebiliyorsunuz?» diye sorulduğunu duydunuz mu hiç? Ben duymadım.

Oysa 19. yüzyılın sonuna dek çocukları yetiştirmek, eğitimleriyle ilgilenmek yalnız ve yalnız erkeklerin görevi. (Öyle ya «gücsüz ve zayıf», evde kapalı, yükümlülüğü kocasını sevmek, saymak ve ona hizmet etmekle sınırlanan kadın, çocuk yetiştirmek gibi önemli bir işten ne anlayabilir, bu görevi nasıl yerine getirebilirdi ki?) Sanayi devrimiyle birlikte erkeklerin evde ve ev dışında geçirdikleri saatler altüst olunca, çocukları da eğitmeleri, yetiştirmeleri olanaksız olacaktı...

Ya bugün?

Bugün çocuklar kimin? Yarımın yetişkinlerinden kimler sorumlu? Onları kim yedirip, içirecek, kim ko-ruyacak, bedenlerinin ve kafalarının sağlıklı gelişmesini kim sağlayacak?

Erkeklerle oranla sağlığı her an daha çok tehlikeye atılan; eğitimde, bilgilenmede, kendini geliştirmede her zaman geride bırakılan; ekonomik, politik ve toplumsal yaşama katkısı çok daha sınırlı olan kadınlar mı?

Hayır, toplum kadın ve erkek bireylerden oluştuğuna göre, çocukların yetiştirilmesinden de kadın ve erkek birlikte sorumlu olacak... Üstelik bundan böyle sorumluluğun paylaşılması, erkeğin yalnız masrafları ödemesi, kadının bebeğin altını temizlemesi, bezlerini yıkaması vb. çerçevesinde de görülemez. Çünkü artık masrafları ödeyen, eve gelir getiren yalnızca bir kişi değil.

«Çocukların beden ve kafaca sağlıklı gelişmesinin sorumluluğunu kadın ve erkek paylaşmalıdır» diye haykırıyor Forum 85'deki kadınlar.

Kız ve erkek çocuklara yüklediğimiz rolleri değiştirmekle işe başlasak...

(Mark Edwards)

APARTMENTHEID

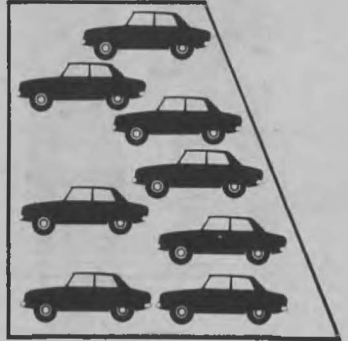
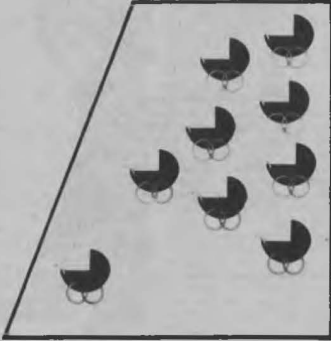

Illustration by Clive Offley

... Belki o zaman yetişkin kadınlarla yetişkin erkeklerin rolleri de birbirinden bunca uzak düşmez. (Clive Offley.)

«Belki kadın erkek ayrımcılığının en aza indirildiği ortamda, bu ayrımcılığa karşı çıkan anlayışla yetiştirilen çocuklar, kadın rolleriyle erkek rolleri arasındaki yüksek duvarları yıkmayı, bu ikisi arasındaki uçurumu yok etmeyi başaracaklardır.» diyorlar.

Nairobi'ye ayak bastığım günden beri, herkes öyle çok şey diyor ki... Ve ben öyle çok dinledim ki, «bari kendi diyeceklerimi şaşırmasam» diye geçiriyorum içimden...

Erkekler, «erkeklik rollerini» (hani bizde üzerine basa basa, büyük harflerle söylenen Er-kek-lik'lerini) değil de insanı insan yapan değerleri geliştirebilseler...

Kadınlar, «dişilik»lerini değil, kişiliklerini geliştirebilseler...

O zaman ne Dünya Kadın Konferans'larına, ne de Dünya Kadın On Yılı'na yer olmayacak.

Çünkü, o zaman, bunların yerlerini ekonomik, politik ve toplumsal yaşamın her alanına üretimiyle, emeğiyle, kişiliğiyle, yaşantısıyla katılan insanların, sağlıklı ilişkileri alacak. Savunulması gereken haklar birlikte savunulacak.

Şimdilik, insanı insan yapan değerler ve kişilikler yerine «er-kek-lik»ler ve «dişilik»ler ön plana çıkarıldığına ve geliştirilmeye çalışıldığına göre, Dünya Kadın On Yılı'nın, Dünya Kadın Konferans'larının ve Forum'ların (ah! hele Forum'ların!) yararı, kadınlara katkısı yadsınamaz... Ancak bu arada hedefi şaşırmamak bari diyorum.

O güne dek hedefi şaşırmamak...

Birleşmiş Milletler Dünya Kadın Konferansı bitti.

«Dünyanın hiçbir ülkesinde, yaşamın hiçbir alanında kadınların erkeklerle eşitliği sağlanamamıştır» diyen «Kadın... Bir Araştırma» başlıklı belgeler bitti...

«Son on yılda, 'Kadın On Yılı'nda, kadınların sağlığında, eğitimin de, ekonomi ve politika yaşamına katılımlarında gelişme olmuştur. Ancak 'Kadın On Yılı'nın ilkelerinden olan barış konusunda, ilerleme değil, gerileme olmuştur.» diyen Birleşmiş Milletler Kadın Raporu sona erdi.

«2000 Yılına İlişkin Stratejiler» başlığı altında, tüm devlet delegasyonlarınca oybirliğiyle kabul edilen 370 maddelik öneriler listesi, herhalde çoktan yeryüzündeki hükümetlere ulaştırıldı bile... «Şimdi, bundan böyle top hükümetlerde nasılsa» deyip yan gelip oturmamalı, en azından hükümetlere şunu anımsatmalı :

2000 YILINDA DÜNYADAKİ KADIN SAYISI 3 MİLYAR, YANİ DÜNYADAKİ ERKEK SAYISINDAN 175 MİLYON DAHA ÇOK OLACAK.

Forum 85 bitti...

O uçsuz bucaksız yeşil bahçede, renk cümbüşünün, çok sessizliğin, özgür düşüncenin, dayanışmanın coşkusu ve gücü bitmedi...

Bitmedi, ve bitmeyecek... Çünkü bu bahçede biraraya gelen 15 bin kadın, yeryüzünde yalnız olmadıklarını kavradılar; birbirlerine verecek elleri, yürekleri ve akılları olduğunu da... Verdiler, aldılar, paylaştılar, değiştiler... Değişmekle kalmayıp, yeryüzünde daha nelerin de değişebileceğini gördüler... Hiçbiri geldiği gibi, dönmedi ülkesine... Döndüklerinde çevrelerindeki birçok insanı da değiştireceklerinden hiç kuşkusuz yok.

Forum 85 bitti, coşkusu, gücü, etkileri bitmedi.

O uçsuz bucaksız yeşil bahçeyi derleyip toparlamak, orayı bulduğumuz biçimde, bir üniversite bahçesi ola-

rak Kenyalılara bırakmamız gerekiyordu: Dünya, şimdilik altüst olmasın diye!

Bu uçsuz bucaksız yeşil bahçeden ayrılmak hiç istemiyorum... Beni Türkiye'ye getirecek olan uçak, sabaha karşı kalkıyor. Koskoca bir gece var önümde, hem o bahçeyi hem kendimi derleyip toparlamam için...

Yeşilin üzerindeki rengârenk akasyaları toplamaya başlıyorum :

İşte şu kırmızı akasyalar Sudanlı Hristiyan ve Müslüman kadınların savaşı durdurmak için giriştikleri çabalardır... Şu mosmor çiçekler barış çadırında söylenen sözler, güvercin misali uçuşan ellerdir... İlerideki sarı akasyalar, «Hiroşimalar olmasın» çığlıklarıdır... Şu maviler, bir Yunanlı kadınla bir Türk kadının birlikte ağlayabilip, birlikte gülebilmeleri... Ghanalı Selo'nin, «inanamıyorum, ben bir şey söylüyorum ve herkes beni dinliyor» sözleri; Kenyalı Tamapo'nun «ben 50 yaşından sonra okuma yazma öğrendiğime göre herkes öğrenebilir» sözleri, yeşilin üzerinde pembe pembe açmış...

Yeşilin üzerindeki tüm dikenleri de tek tek topluyorum :

Manila'da gecesi 10 dolara satılan üç bin çocuk-fahişe'yi; Bangladeş'de beş yaşına gelmeden ölen binlerce kız çocuğunu; Afrika'da evine bir kova su götürebilmek için sekiz saat yürüyen kadınları; Japonya'da hamile kaldığı için işini kaybedenleri ya da meslek sahibi oldukları halde çalıştıkları yerde «süs eşyası» görevini görenleri; önce babaları, sonra ağbeyleri ve kocaları sonra oğulları tarafından dövülen horlanan kadınları; savaşlarda dul yetim kalanları, köklerinden kopup oradan oraya sürüklenenleri; sürüklenirken, işkencedeyken ya da idam edilmeden önce ırzına geçilenleri; zorluklar, zorunluluklar, zorbalıklar ortasında sıkışmış kalanları tek tek topluyorum.

Kucağım çiçek açmış dikenli akasyalarla doldu. Tümü, buraya size getiriyorum.

O yeşil bahçeden ayrılmadan önce, Güney Afrika'daki siyah kadınların silahlarını doldurdum: 'İran'da, saçları kazınmış, üzeri «ben bir orospuyum» yazılı örtülere sarılmış kadınların örtülerini atıp, simsiyah, uzun saçlarını taradım... Barış çadırının yerine dikilen barış ağacına su verdim... Hortensia Allende'nin gözyaşlarıyla bilenen öfkesini ve gücünü kucağımdaki çiçek ve diken yığınının üzerine yerleştirdim...

Bütün bunları «kadın - erkek mücadelesinde» değil, insan olmak kavgasında yol alabilmek için yaptım.

«Jambo» diyerek, «Nairobi Buluşması»ndan içeri —Afrika'dan içeri, kadın dünyasından içeri— girmiştim...

«Karibu» diye karşılandım.

Bir ay boyunca gördüklerimi, duyduklarımı, tanıklık ettiklerimi, paylaştıklarımı, yaşadıklarımı, «harambe» niyetiyle sizlere iletmek gereğini duydum... Yalnız «wanawake»lerin değil, «wanawake» ya da «wanaume» olsun, tüm insanların «uhuru»suna inandığım için...

Şimdilik, «kwaheri!»

Kenya'da konuşulan 45 dil içinde en yaygın olan Suahiice'de, kadınların ya da erkeklerin dilinde, «jambo» merhaba; «karibu» hoş geldiniz; «harambe» - dayanışma; «wanawake» - kadın; «wanaume» - erkek; «kwaheri» - hoşçakalın demektir.

«Uhuru» ise, özgürlük ve bağımsızlık...

BİTTİ

E K

(Çeşitli ülkelere ilişkin bilgileri, ilginizi çekebilir ya da yararlanmak isteyebilirsiniz diye ayrıca veryorum... Aksi belirtilmediğinde tümü devlet raporlarından alınmıştır.)

ÇİN

- Bir milyarlık nüfusun 800 milyonu kırsal alanda yaşıyor. Bunların 400 milyonu kadın.
- Ülkedeki 200 milyon okuma yazması olmayanın yüzde 70'i kadın.
- Her yıl üniversiteye kabul edilen 250.000 öğrencinin, ancak üçte biri kadın.
- Toplam işgücünün, 1949'da yüzde 7.5'ini oluşturan kadınlar, bugün yüzde 40'ını oluşturuyor. Toplam 41.99 milyon kadın işgücüne katkıda bulunuyor.
- İşgücünün çeşitli alanlarında kadınların katılım oranı şöyle: Kültür, eğitim ve sağlık hizmetlerinde: Yüzde 38.2; kırsal toplum hizmetlerinde: yüzde 37.2; tarım, ormancılık ve sulamada: yüzde 34.9; Sanayide: yüzde 33; hükümet büroları ve halk örgütlerinde: yüzde 16.5.
- 1983'de tüm doğumların yüzde 93.9'u ebe, doktor ya da hemşire eşliğinde gerçekleştirildiğinden, kadın ölüm oranı binde 15'den binde 5'e; bebek ölümü binde 200'den binde 34.68'e düştü.
- Uygulanmakta olan «Bir aileye bir çocuk» politikasıyla, kadınların yüzde 90'ı doğum kontrolü yöntemlerinden yararlanıyor.

JAPONYA

- Kadının yaşama süreci 1921'deki 43.20'den; 1950'de 62.97'ye; 1983'de 79.78'e çıktı.
 - Temsilciler Meclisinde 508 temsilcinin 8'i kadın; Danışma Meclisi'nde 249 kişiden 19'u kadın.
 - Toplam işgücünün yüzde 39.5'ini kadınlar oluşturuyor... Toplam kadın nüfusunun yüzde 49.'u işgücüne katkıda bulunuyor. (1984)
 - Tarımda çalışanların yüzde 60'ı; kamu hizmetlerinde çalışanların yüzde 14'ü (yönetici durumundakilerin yalnızca yüzde 5'i) kadın.
 - Yüksek eğitim görenlerin yüzde 32.7'si kadın.
 - Doğum oranı 1975'deki 17.1'den 1983'de yüzde 12.7'ye düştü... İstenen ortalama çocuk sayısı 2.2.
 - Kadınlara doğum izni ücretli, üç ay.
 - «Erkek çalışmalı, kadın yuvada kalmalıdır» düşüncesini 1976'da kadınların yüzde 48.8'i savunuyordu. 1984'de ise bu görüşü kadınların yüzde 35.9'u savunur oldu.
- Feminist Japon Dergisi «Agora»dan :
- Sanayileşmiş ülkeler arasında Kadın - Erkek ücret farkının en büyüğü Japonya'dadır. 1983'de kadınların kazancı, erkeklerinkinin yüzde 52.8'iydi.
 - Bugün yalnız üniversite mezunu eleman çalıştıran, şirket ve firmaların yüzde 70'i kadın eleman kullanmamaktadır.

SOVYETLER BİRLİĞİ

- Toplam nüfusun yüzde 53.3'ünü oluşturan kadınların sayısı 142.1 milyon.
- S.S.C.B. Yüksek Şurasında 492 kadın (toplamın üçte biri), Sovyet yerel halk meclislerinde bir milyon 146 bin kadın delege (toplamın yarısı) bulunmakta.
- Kadınların yüzde 93'ü ya çalışıyor, ya okuyor.
- Tüm ücretlilerin ve işçilerin yüzde 51'i kadın. Sana-yide her iki kişiden biri kadın. Sağlık Hizmetlerinde çalışanların yüzde 84'ü; eğitim hizmetlerindeki-
lerin yüzde 74'ü; kültür hizmetlerindeki-
lerin yüzde 73'ü kadın.
- Sendikalı işçilerin yüzde 59.5'ini kadınlar oluşturu-yor.
- Her bin kadından 801'i yüksek eğitim görüyor. (Her bin erkeğin 810'una karşılık) Bilim adamlarının yüz-de 40'ı; hakimlerin yüzde 32.6'sı; doktorların yüzde 69'u; öğretmenlerin yüzde 71'i kadın.
- Kadına hamilelik boyunca ve çocuk bir yaşına gele-ne dek ücretli izin veriliyor. İstenildiğinde bu izin üc-
retsiz olarak 6 ay daha uzatılıyor.
- Halen 15 milyon çocuk, okul öncesi kuruluşlarda, tüm günlerini geçiriyor.

MACARİSTAN

- Toplam 5.6 milyon nüfusun yüzde 51.5'ini kadınlar oluşturuyor.
- Yirmi yıl önce çalışan nüfusun üçte birini oluşturan kadınlar bugün yüzde 45'ini oluşturuyor.
- Çalışma yaşındaki kadınların yüzde 79'u işgücüne katılıyor, yüzde 11'i okuyor.
- Sanayide çalışanların yüzde 45'i; tarımdakilerin yüzde 40'ı; ulaşımdakilerin yüzde 57'si; sağlık hizmetlerindeki kadınların yüzde 77'si; ticaret alanındaki kadınların yüzde 64'ü; eğitim alanındaki kadınların yüzde 78'i kadın.
- Okuması yazması olmayan kadınların oranı yüzde 3.7.
- Evlilik oranı 1970'de binde 9.3'den, 1980'de binde 7.5'e düştü. Aynı yıllarda boşanma oranı binde 2.2'den binde 2.6'ya çıktı.
- 3-6 Yaş arasındaki tüm çocukların yüzde 88'i ana okullarına gidiyor.
- Çalışan her kadın ikisi ücretli, biri ücretsiz, üç yıllık doğum izni alabilir. Bu üç yıl boyunca işinden ve maaşından bağımsız olarak devletten «doğum yardımı» alıyor. Bu üç yıl içinde yeniden doğurursa, son çocuk üç yaşına bu hakları devam ediyor. (Bu politika, ülkenin nüfus artışını sağlamak için benimsenmiş.)

İTALYA

- 56 milyonluk nüfusun yüzde 51.3'ünü kadınlar oluşturuyor... (Nüfus dağılımında dullar önemli bir yer tutuyor: 1 milyon 232 bini dul olmak üzere bir milyon 852 bin kadın yalnız yaşıyor. (1981)
- İlk ve Orta öğretim kurumlarında kadın oranı yüzde 48.6; yüksek okullarda ise yüzde 49.5. (Teknik dallarda yüzde 39.1; bilim dallarında yüzde 43.6; yaşayan dillerde yüzde 89.6; öğretmen meslek okullarında yüzde 93.3.)
- 1971'de kadınların yüzde 6,3'ünün okuması yazması yoktu, 1981'de yüzde 3.8'inin. (erkeklerde bu oran aynı yıllarda yüzde 4 ve yüzde 2.2).
- 1984'de, 15 yaşından yüksek kadınların yüzde 33.9'u işgücüne katıldı. 1977'de bu oran yüzde 31.6'ydi... (1977'de erkeklerin işgücüne katılım oranı yüzde 70.9'ken, 1984'de yüzde 67.7'ye düştü.)
- Toplam işgücünün yüzde 35'ini kadınlar oluşturuyor. (Sanayi'deki işgücünün yüzde 24.6'sını; tarımın yüzde 12.8'ini) İş arayanların yüzde 58.1'ini yine kadınlar oluşturuyor.
- İş bölümünde, uzmanlaşma alanlarında bile kadınla-

ra «ikinci derece» işler düşüyor: İlkokul öğretmenlerinin yüzde 88.1'i kadınken, yüksek okul öğretim üyelerinin yüzde 34'ü kadın; tıp alanında hastabakıcıların yüzde 63.3'ü kadınken, doktorların yüzde 21.6'sı kadın.

- İtalya'da evin dışında sürekli bir işi olan çocuk sahibi kadınların yüzde 85'i kocalarının evde hiç bir işe yardım etmediklerini açıklıyor.

FEDERAL ALMANYA

- Nüfusun yüzde 52.4'ünü kadınlar oluşturuyor. 32 Milyonluk kadın nüfusunun 1.9 milyonunu yabancı kadınlar.
- Toplam işgücünün yüzde 38'ini kadınlar oluşturuyor. (1982) 15-59 yaş arasındaki 19.2 milyon kadından 10 milyonu çalışıyor. Bunların dağılımı şöyle: Yüzde 23.7'si sekreterlik; yüzde 19.6'sı uzmanlaşmış büro elemanı; yüzde 12.8'i dükkan ve satıcılık; yüzde 7.5'i sağlık hizmetlerinde; yüzde 5.8 temizlik hizmetlerinde; yüzde 4.1'i tarım ve hayvancılıkta; yüzde 3.7'si öğretmen; yüzde 3.4'ü uzmanlık dışı işlerde; yüzde 2.8'i tekstilde.
- 1982 Yılında işsizlik sigortasından yararlanan erkeklerin oranı yüzde 17.7'yken; aynı sigortadan yararlanan kadınların oranı yüzde 7.1'di.
- «Part-time» (sürekli olmayan, yarı - gün vb.) işler arayanların yüzde 97.7'si kadınlar.
- On milyon sendikalıdan yalnız 2.5 milyonu kadın.
- Üniversiteye gidenlerin yüzde 40'ı kadın. (Mühendislik eğitimindekilerinin yüzde 9.5'i; ekonomide yüzde

32.9; matematikte yüzde 34.9; dil bilimleri, kültür ve sporda yüzde 58.8).

- Almanya'da 1.7 milyon çocuklu «yalnız-kadın», var. Bunların yarısı dul... Evliliklerin yüzde 27.6'sı boşanmayla sonuçlanıyor.
- Ülkedeki beş partinin yönetici kadrosunda kadın oranı yüzde 6.8 ile yüzde 12.1 arasında değişiyor. (12.1, Yeşiller partisinde)... Mecliste kadın oranı yüzde 9.8. Yerel meclislerde ve belediyelerde kadın oranı yüzde 10.8.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

- 1980'deki 226.5 milyonluk nüfus, 1984'de 235.1 milyona çıktı. Kadın nüfusu 147.1 milyon.
- Kadın doğum oranı yüzde 1.8. İstenen çocuk aile başına 2.1.
- Nüfusda en büyük değişiklik, evliliklerin çözülmesinde oldu. 1970 ile 1983 arasında «yalnız ebeveyn»li aileler yüzde 107 arttı. (Yalnız ebeveynli her on aileden dokuzunda, «yalnız anne» var.)
- Toplam işgücünde kadınların oranı yüzde 43... Toplam kadın nüfusunun yüzde 39'u işgücüne katılıyor.
- Kadınlarda işsizlik oranı 1980'de yüzde 7.4'den, 1983'de yüzde 9.2'ye çıktı. (Aynı yıllarda, erkeklerde: Yüzde 6.9'dan yüzde 9.9'a.)
- 1970 - 80 arasında iş yönetimindeki kadınların oranı yüzde 19'dan yüzde 31'e; teknik alandaki kadınların oranı yüzde 34'den yüzde 44'e; meslek sahibi kadınların oranı yüzde 44'den yüzde 49'a çıktı.
- Kadınların yüzde 99'u okur yazar.
- 1981'de 6 milyon kadın kocasından daha çok para

kazandı. (Evli çiftlerin yüzde 12'sinde). İki milyon çiftte, aile geçimini yalnız kadınlar sağladı.. (Beyazlarda her on çiftte bir kadın; siyahlarda her beş çiftte bir kadın, ailenin geçimini temin etti.

- Çalışan annelerin yüzde 55'i çocuklarını ev dışında bakım kurumlarına yolladı.
- Ailelerin yüzde 23'ünde çocuk bakımını ailede bir kişi üstlendi. (Yüzde 14'ünde babalar, yüzde 9'unda anneler... Bu babaların dörtte biri işsizdi.)

KENYA

- 15.5 Milyon nüfusun yüzde 50.4'ü kadın.
- Dünyanın en yüksek nüfus artışı oranına sahip: Yüzde 4... On yıl önce kilometre kareye 103 kişi düşerken, bugün 147 kişi düşüyor, ikibin yılında ise bu sayı 220 olacak... Halen nüfusun yarısı 15 yaşından küçük.
- 1962'de aile başına 6.8 çocuk düşerken, bugün 8.1 çocuk düşüyor. (Yapılan araştırmalarda bugün 20-24 yaşdaki kadınların yüzde 87'si, 6.1 çocuk istediklerini; 40-44 yaşdaki kadınların yüzde 75'i ise 8.1 çocuk istediğini söylüyor.)
- Kadınların yalnız yüzde 11'i doğum kontrol yöntemlerinden yararlanıyor. Yapılan araştırmalar, kocalarının ya da erkeklerin, doğum kontrolüne karşı olduklarını ve kadınlara bunu yasakladıklarını ortaya koyuyor.
- Çocuk ölüm oranı 1969'daki binde 119'dan, 1977'de binde 95'e düştü.
- Yaşam süresi, Afrika ülkeleri arasında en yüksek olanlardan biri: 1960'da 41'ken, 1979'da 55'e çıktı.

- Nüfusun dörtte üçü kırsal alanlarda yaşıyor... Kırsal alan nüfusunun yüzde 52'si kadın. (Kırsal alan kadınlarının yüzde 46'sı 15 yaştan küçük; yüzde 6'sı 60 yaştan büyük.)
- 9 Milyon çalışabilecek nüfus var. Buna karşılık 1 milyon iş var. Her yıl 300 bin insan çalışma yaşına katılıyor. Buna karşılık her yıl açılan yeni iş sayısı 20 bin.
- Toplam kadın nüfusunun yüzde 87'si çalışıyor... Ancak toplam işgücündeki kadın oranı yüzde 16.2. (1978).
- 1980'de özel sektörde çalışanların yüzde 4'ünü, kamu sektöründe çalışanların yüzde 4'ünü, kendi işini kuranların ya da ücretsiz tarım işçilerinin yüzde 26'sını kadınlar oluşturuyor
- Kadınların yüzde 21'4'ü (erkeklerin yüzde 24.3'ü) ilk okula; kadınların yüzde 14.7'si, (erkeklerin yüzde 19.7) orta okula gidiyor. (1979).
- Yüksek öğretim görenlerin yüzde 41'i kadın. Yüksek öğrenim gören kadınların yüzde 40'ı edebiyat, yüzde 9'u hukuk, yüzde 9'u tıp, yüzde 6'sı tarım, yüzde 2'si ekonomi, yüzde 1'i mühendislik okuyor.

Afrika'da tırmanan nüfus ve nüfus dağılımı :

SENEGAL

(1980)

- 6 Milyon nüfus. Yüzde 70'i kırsal alanda yaşıyor.
- Nüfus artış oranı: Yüzde 2.6.
- Tarım işgücünde çalışanların yüzde 70'i kadın.
- Aile başına 7.1 çocuk düşüyor. Çocuk ölüm oranı binde 115.
- Ülke nüfusunun yüzde 35'inin eğitimi var.
- 6-11 yaşdaki kızların yüzde 40'ı okula gidiyor. Orta ve yüksek okul yaşlarında bu oran hızla düşüyor.
- Milletmeclisinde toplam 120 kişiden 13'ü kadın (birinin hiç okuması yazması yok). 28 Bakandan üçü (toplumsal Kalkınma bakanı, göçmenler bakanı, mesleki eğitim bakanı) kadın.
- Erkeklerle oranla kadınların yüzde 45'inin okuması yazması var.

NİJERYA

- 1953'de 30 milyondan, 1985'de 90 milyona çıkan nüfusun 2000 yılında 150 milyon olacağı sanılıyor. Nüfus artış oranı: Yüzde 3.3).
- Kilometre başına 88 kişi, başkent Lagos'da 20 bin kişi düşüyor.
- Nüfusun yüzde 48'i 15 yaştan küçük.
- Bir yaşımdan küçüklerin ölüm oranı binde 134.
- Erkeklerle oranla kadınların yüzde 43'ünün okuması yazması var.

MOZAMBİK

- 13 milyonluk nüfusun 8 milyonu kadın. (yüzde 61.)
- Çocuk ölümü binde 114.
- Hamileliklerin yalnız yüzde 15'i, beş yaşımdan uzun yaşayabilen bir çocukla sonuçlanıyor.
- Erkeklerle oranla kadınların yüzde 52'sinin okuması yazması var.

TANZANİYA

- Ülke nüfusu 20 Milyon. (Yüzde 60'ı kadın.)
- Nüfus artış oranı: Yüzde 3.5.
- Her gün üç yaşımdan küçük 300 çocuk ölüyor.
- Kürtaj ve sterilizasyon yasak.

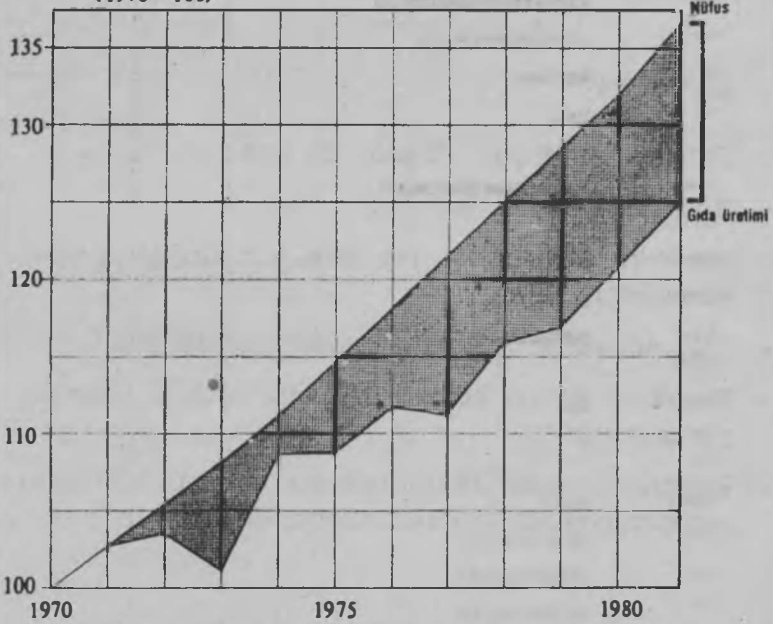
- 1971'de nüfusun yüzde 70'inin okuma yazması yoktu. 1981'de okuma yazması olmayanlar yüzde 21. (Bu alanda dünyadaki en yüksek atılım.)
- Erkeklere oranla kadınların yüzde 90'ının okuma yazması var.
- 1971'de 6-11 yaşlarında okula giden çocuk sayısı 1 milyondur. 1980'de 4 milyon.

ZAMBİYA

- Nüfusu 6.6. Milyon. (Yüzde 60'ı kadın).
- Nüfus artış oranı yüzde 3.4.
- Ailelerin yüzde 26.4'ü, aile reisi kadınlar tarafından yönetiliyor.
- Nüfusun yüzde 79'unun okuması yazması yok.
- Erkeklere oranla kadınların yüzde 73'ünün okuması yazması var.
- Kadınların yüzde 24.2'si işgücüne katılıyor... Toplam işgücünün yüzde 32.1'ini kadınlar oluşturuyor.

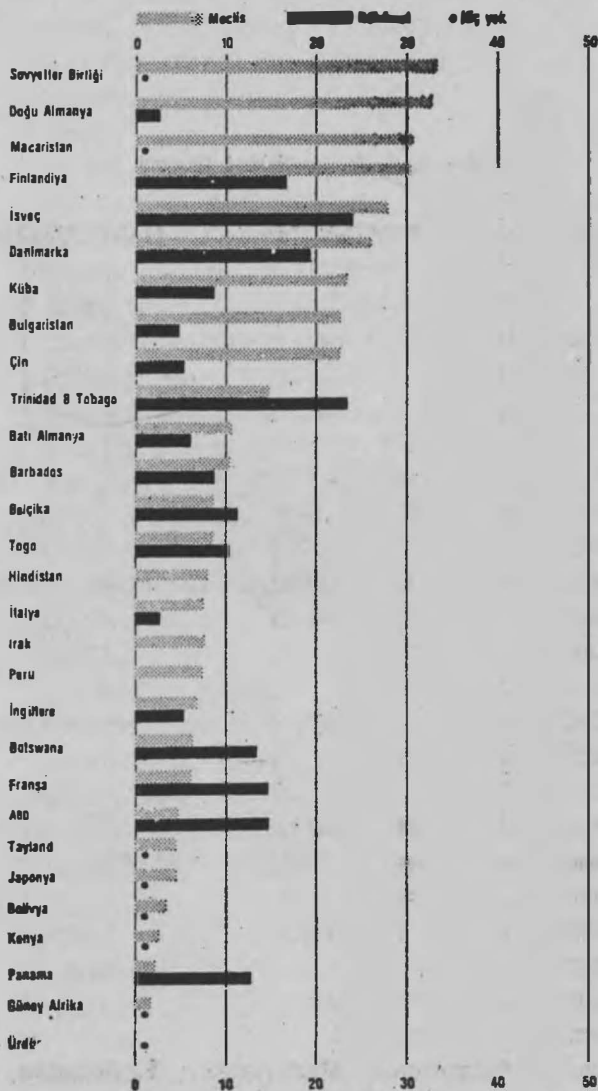
Afrika'da Gıda ve Nüfus İlişkisi

(1970 = 100)

Afrika'da gıda üretimiyle nüfus artışı arasında giderek büyüyen fark... (Kaynak: FAO)

Vönetimde kadın temsilleri yüzdesi 1984

BM, dünyada kadın raporu

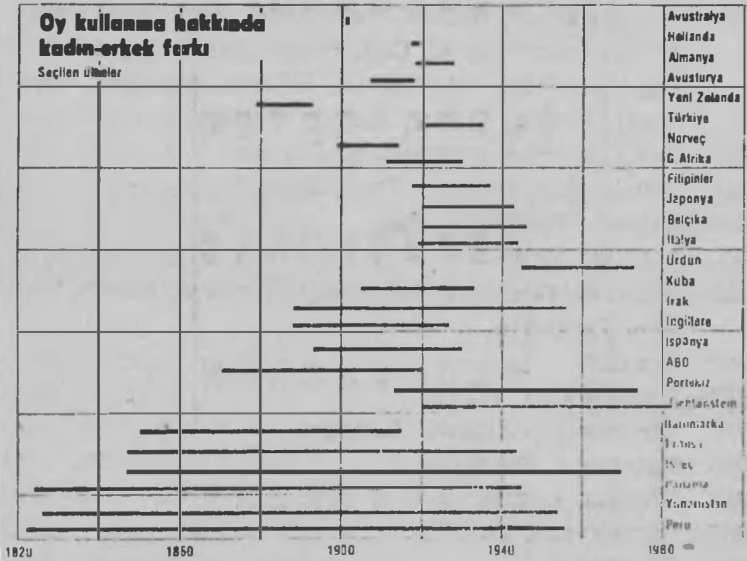
Kadınlara. Hangi Ülkeler, Ne Zaman Oy Hakkı Verdiler?

- 1893 Yeni Zelanda.
- 1902 Avustralya.
- 1906 Finlandiya.
- 1913 Norveç.
- 1915 Danimarka, İzlanda.
- 1917 Sovyetler Birliği.
- 1918 Avusturya.
- 1919 Çekoslovakya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, İsveç.
- 1920 Kanada, ABD.
- 1922 İrlanda.
- 1924 Moğolistan.
- 1928 Almanya, İngiltere.
- 1929 Ekvator.
- 1930 Güney Afrika (Beyazlar).
- 1931 İspanya, Sri Lanka.
- 1932 Brezilya, Tayland.
- 1934 Küba, Türkiye, Uruguay.
- 1935 Burma.
- 1938 Bulgaristan, Filipinler.
- 1942 Dominik Cumhuriyeti.
- 1945 Fransa, Guatemala, Macaristan, Endonezya, Japonya, Panama, Trinidad ve Tobago.

- 1946 Benin, İtalya, Liberya, Romanya, Yugoslavya.
- 1947 Arjantin, Malta, Togo, Ver zuela, Vietnam.
- 1948 Belçika, İsrail, Güney ve Kuzey Kore.
- 1949 Şili, Kosta Rika, Hindistan, Suriye.
- 1950 Barbados, El Salvador.
- 1951 Nepal.
- 1952 Bolivya, Yunanistan.
- 1953 Çin, Jameika, Meksika.
- 1954 Kolombiya.
- 1955 Etiyopya, Ghana, Nikaragua, Peru.
- 1956 Kongo, Mısır, Gabon, Yeni Gine, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Fildişi Sahili, Laos, Madagaskar, Mali, Moritanya, Nijerya, Pakistan, Senegal, Sudan, Tunus, Yukarı Volta.
- 1957 Haiti, Honduras, Malezya, Lübnan.
- 1958 Arnavutluk, Cezayir, Irak, Somali.
- 1959 Kıbrıs, Moritanya, Fas.
- 1960 Nijerya, Zaire.
- 1961 Burundi, Gambiya, Paraguay, Rwanda, Sierra Leone, Tanzanya.
- 1962 Uganda.
- 1963 İran, Kenya, Libya.
- 1964 Afganistan. Malawi, Zambiya.
- 1965 Botswana, Singapur.
- 1966 Guyana, Lesoto.
- 1967 Demokratik Yemen.
- 1968 Swaziland.
- 1970 Fiji.
- 1971 İsviçre.
- 1972 Bangladeş.
- 1974 Ürdün.
- 1976 Portekiz.
- 1984 Lichtenstein.

Oy kullanma hakkında kadın-erkek farkı

Seçilen ülkeler

Bir Karşılaştırma

	Kadın nüfusu (milyon kişi/ak)	Kadının iş gücü (yüzde)	Okur-yazar kadın oranı (yüzde)	Okula kayıtlı kız öğrenci (yüzde)	Kadınlarda ortalama ömür	Kadın başına tahmin edilen doğum	Mecliste kadın temsilcisi (yüzde)
AVUSTRALYA	7.6	33	99	74	78	1.9	10
BREZİLYA	68.2	23	76	64	67	3.7	1
ÇİN	519.0	37	55	38	72	2.3	21
DANİMARKA	2.6	38	99	81	78	1.6	27
GAİNA	7.0	41	43	44	55	6.5	*
MACARİSTAN	5.6	43	98	77	75	2.0	31
İTALYA	29.4	29	95	72	77	1.7	7
FAS	11.9	16	22	36	62	5.7	0
ABD	120.1	39	99	84	78	2.1	5
SSCB	147.1	49	98	69	75	2.4	33

TEŞEKKÜR

«Nairobi Buluşması»na çağrılacak on kadın gazeteciden biri olarak, adımlı ilk ortaya atarak, uzun bir zincirin ilk halkasını oluşturan Prof. Olcay Neyzi'ye; beni Hükümetler Dışı Örgütlere öneren Tülin Akın'a; çağrılı on gazetecinin tüm masraflarını ödeyen adı açıklanmayan Amerikalı hanıma;

Kenya'da kaldığım bir ay boyunca ilgi ve yardımlarını eksik etmeyip, varlıklarıyla, bu günleri daha güzel, daha yararlı, daha dolu kılan «Afrika Kadın Yazarlar Federasyonu»na, Mumanya Ailesi'ne, Genevieve Vaughan'a, Yanick Moulin'e, Eunice Mathau'ya, Kenya Büyükelçimiz Hüseyin Çelem'e ve Sina Baydur ile Memet Baydur'a teşekkür ederim.

Ayrıca bu kitapta kullandığım resimler için Birleşmiş Milletler Ankara Basın Bürosu'ndan Gonca Güven'e, Birleşmiş Milletler Viyana Merkezi'nden Ayşe Kudat'a; Florece Gruere, Memet Baydur, Yanick Moulin, Engin Çizgen ve B.M.'in İLO, UNHCR, FAO, UNESCO, UNICEF, gibi kuruluşlarına; Amerikan Haberler Merkezine, Sovyetler Birliği İstanbul Basın Bürosuna, Milliyet Gazetesi Arşivine teşekkür ederim.

Son bir teşekkür de, bu kitap hazırlanırken, hiç anlamadığım teknik işlemlerde, istatistikler, çizelgeler ve fotoğrafların baskıya hazırlanmasında bana sonsuz yardımcı olan Milliyet Sanat Dergisi'ndeki arkadaşlarıma.

KAYNAKÇA

Birleşmiş Milletler, «**La Situation de la Femme dans le Monde**». (1985. New Internationalist Publications, Oxford, İngiltere.)

Ruth Leger Sivard, «**Woman... A World Survey**». (1985. World Priorities, Washington, A.B.D.)

UNICEF, «**Annual Report**» (1985, New York, A.B.D.)

UNICEF News, «**Power for the future: Women in the 1980 s**». (1985/1, Issue 122. New York, A.B.D.)

Birleşmiş Milletler, «**Disarmament**» (Vol.III, No.3. 1980. New York, A.B.D.)

Stephanie Leland, Joyce Mutasa, Fran Willard, «**Women of Southern Africa - Struggles and Achievements**». (1985, Feminist International for Peace and Food. Londra, İngiltere.)

Evelyn Sullerot, «**La Femme Dans le Monde Moderne**». (1970. L'Univers des Connaissances. Hachette, Paris. Fransa.)

Birleşmiş Milletler, «**The Economic Role of Women in the ECE Region:1975-85**». (1985, New York, A.B.D.)

F.A.O. «**Women in Agriculture**». (1985. Roma, İtalya.)

NGO - Non Governemental Organisation, Planning Committee, «**Forum 85**» (10 - 25 Temmuz 1985. Nairobi. Kenya.)

«**Viva**» (Haziran-Temmuz-Ağustos, 1985. Nairobi. Kenya.)

UNESCO - «**The Courier**». (Nisan 1985. Paris Fransa.)

UNHCR - «**Refugies**». (Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül. 1985. Cenevre, İsviçre.)

Federation Internationale pour la Planification Familiale, «**Peuples**». (Volume: 10. 1985. Londra, İngiltere).

Birleşmiş Milletler, «**Decade for Women**» (Bulletin No: 9, 10, II. 1985. Viyana, Avusturya.)

UNHCHS - Habitat, «**Woman and Human Settlements**» (1985. Nairobi Kenya.)

Birleşmiş Milletler, Dünya Kadın Konferansı Belgeleri: Referans: A/CONF.116/4-5. (Nairobi. Kenya.)

Birleşmiş Milletler Dünya Kadın Konferansı'nda sunulan Devlet Raporları.

ZEYNEP ORAL'IN ÖTEKİ KİTAPLARI

ESİNTİLER

(Gür Yayınları-1983)

KONUŞA-KONUŞA

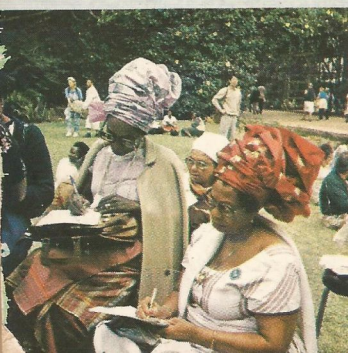
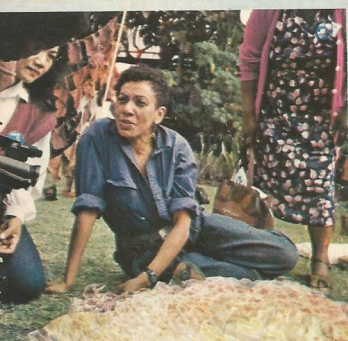
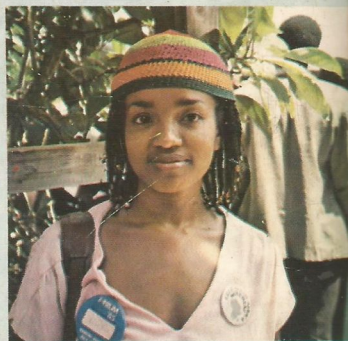
(Gür Yayınları-1984)

YAZ DÜŞÜM YAZ

(Gür Yayınları-1985)

KATMANDU'DAN MEKSİKA'YA

(Gür Yayınları-1985)

K
KDV
1995